

SBORNÍK REGIONÁLNÍHO MUZEA V MIKULOVĚ

regio **M**

2012

Sborník Regionálního muzea v Mikulově

Vydává Regionální muzeum v Mikulově

<http://www.rmm.cz>

Přední strana obálky:

Veduta Mikulova z let 1727–1740. Kolorovaná perokresba neznámého autora, sbírka Archivu města Brna (výřez)

Druhá strana obálky:

Germánské opaskové kování z výbavy knížecího hrobu z Mušova, 2. století n. l. (foto Milan Karásek)

Zadní strana obálky:

Obří renesanční sud ve sklepech mikulovského zámku, 1643 (foto Milan Karásek)

ISBN 978-80-85088-42-7

RegioM 2012

Sborník Regionálního muzea v Mikulově

Příroda

Jan Miklín Úbytek travních porostů v NPR Děvín-Kotel-Soutěska a NPR Tabulová, Kočičí vrch a Růžový kámen v uplynulých dvou stoletích.	4
Jiří Matuška Přírodní památka Kočičí skála a ochránářská péče v období do roku 2022.	10
Petr Macháček Vliv letnění na výskyt ptáků na příkladu rybníka Nesytu.	23

Historie

Dobromila Brichtová „Altana“ zámku v Mikulově – několik zjištění ke stavební historii.	34
Miroslav Koudela Mikulovská hradní kaple v listinách 14. století.	43
Jakub Miklín Zrod Svatého kopečku u Mikulova.	51
Ludislava Šuláková Matice břeclovská a první česká měšťanská škola v Břeclově.	62
Daniel Lyčka Katzelsdorfský zámek u Valtic.	83
Jaroslav Slezák Osud jedné rodiny ve třech odbojích 20. století.	99
Miroslav Lukáš Obecný úvod do divadelních dějin Mikulova.	116

Národopis

Jitka Matuszková Obec Hlohovec po prohlášení Lednicko-valtického areálu památkou UNESCO.	140
---	-----

Zprávy

Jiří Sekereš – Kateřina Pokorná Konzervování pohřební výbavy z Dietrichsteinské hrobky.	150
---	-----

Stanislava Vrbková	
Rok 2011 v Regionálním muzeu v Mikulově	157
Svatopluk Vrbka	
Sto let Muzejního spolku Mikulov	188
Stanislava Vrbková	
RegioM – 20 let existence	192

Příroda

Jan Miklín

Úbytek travních porostů v NPR Děvín-Kotel-Soutěska a NPR Tabulová, Kočičí vrch a Růžový kámen v uplynulých dvou stoletích

Úvod

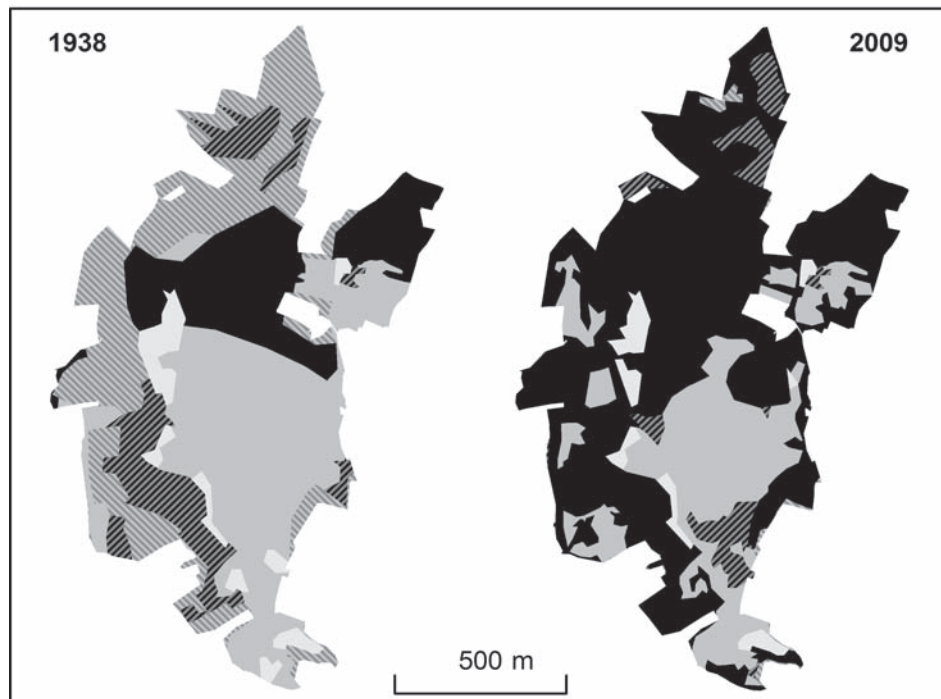
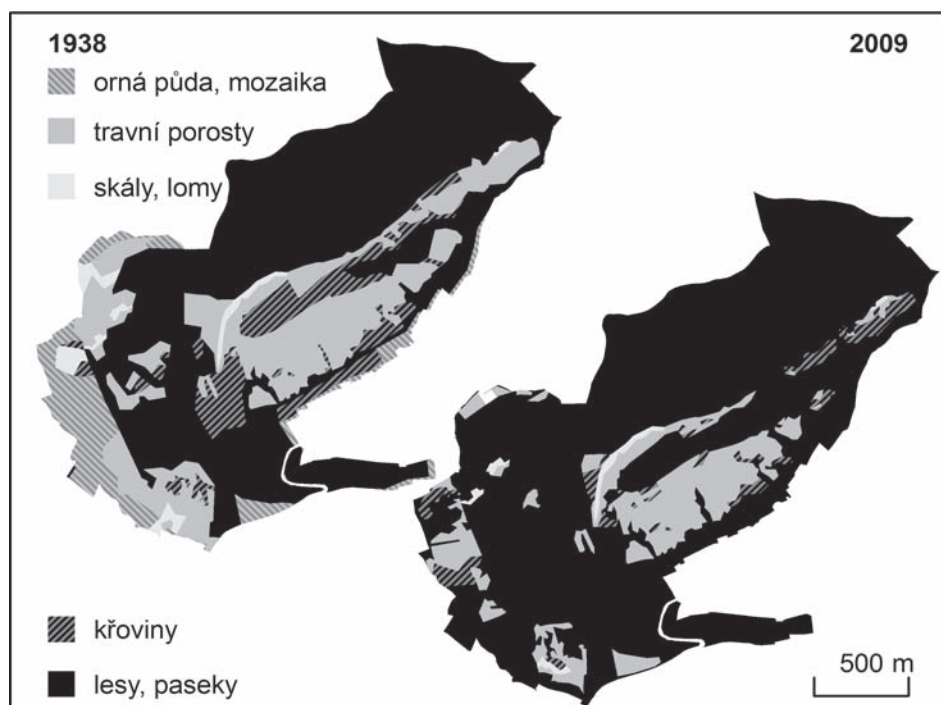
Travnaté porosty, často nazývané také stepi, jsou jedním z klíčových ekosystémů CHKO Pálava. Právě travnaté porosty panonské biogeografické provincie představují z hlediska biodiverzity unikum pálavské přírody v měřítku České republiky. Typickými druhy jsou například hlaváček jarní (*Adonis vernalis*), kosatec nízký (*Iris pumila*), koniklec velkokvětý (*Pulsatilla grandis*), hvozdík Lumnitzerův (*Dianthus lumnitzeri*), tařice skalní (*Aurinia saxatilis*) a další, ze živočichů například kudlanka nábožná (*Mantis religiosa*), kobylka sága (*Saga pedo*) nebo ještěrka zelená (*Lacerta viridis*).

Z hlediska původu můžeme rozlišit dva druhy „stepního“ bezlesí: (i) primární, vyvinuté na mělkých půdách a skalních svazích, které neumožňují růst dřevinám, a (ii) sekundární, udržované činností a hospodařením člověka. Rozsah a původnost travnatých ekosystémů je otázkou diskuze, která osciluje mezi dvěma vyhraněnými názory: na jedné straně představa „panenského pralesa“, pokrývajícího téměř celé území České republiky (právě s výjimkou skalních a několika dalších typů silně disturbovaných biotopů) a postupně rozčleňovaného stále intenzivněji se projevujícím člověkem, na straně druhé představa o určité kontinuitě travnatých ekosystémů z teplejších a sušších období kvartéru (blíže viz např. SÁDLO a kol. 2008). Jisté však je, že v podmínkách dnešního relativně teplého a zejména vlhkého klimatu je klimaxovým společenstvem většina našeho území les a nejenak je tomu i na Pálavě.

V počátcích novodobé ochrany přírody (a v myslích některých lidí dodnes) převažoval „konzervátorský“ pohled, tedy rovnice chráněné území = místo, kde si příroda dělá, co chce, a člověk se jen dívá. S rozvojem znalostí o fungování a vývoji přírody a krajiny však začalo být jasné, že tento způsob ochrany vyhovuje jen v některých typech ekosystémů (typicky v lesích a dalších klimaxových stanovištích). Naproti tomu v biotopech vázaných na větší či menší zásahy člověka (nebo disturbance kdysi přirozeně běžné, avšak v podmínkách dnešní, člověkem zcela ovládané krajiny napodobitelné zase jenom člověkem) je tento pohled naopak škodlivý a přímo vede k zániku ekosystémů, pro které bylo dané chráněné území vyhlášeno. Dnes je již jasné a obecně přijímané, že skalní společenstva (dnes se často vyskytující např. v nedávno opuštěných lomech), stepní ekosystémy, organizmy vázané na rozrušenou, holou půdu a další druhy primárních sukcesních stádií můžeme zachovat jen vhodným managementem jejich lokalit. Stejně tak je tomu i v lesním prostředí, kde ve velkém mizí jak rostlinné, tak živočišné druhy vázané na jiné, dříve běžné způsoby lesního hospodaření (pařeziny, střední les, tedy obecně jak věkově, tak prostorově heterogenní porosty); bohužel lesní hospodaření (alespoň v chráněných územích) na změnu paradigmatu stále čeká (MIKLÍN 2012).

Metody

Jak se (ne)hospodaření podepsalo na stepích Pálavy, je možné ukázat na plošně i významem nejdůležitějších pálavských rezervací s travními ekosystémy – NPR Děvín-Kotel-Soutěska (dále jen Děvín) a NPR Tabulová, Kočičí vrch a Růžový kámen (dále jen Tabulová, chápaná právě jako tato část rezervace). Obě rezervace byly vyhlášeny již před mnoha desítkami let

Využití území/krajinný pokryv v NPR Děvín-Kotel-Soutěska (nahoře) a NPR Tabulová v letech 1938 a 2009

(Děvín v roce 1946, Tabulová roku 1951; AOPK 2010, AOPK 2011) a během prvních několika desítek let své existence podléhaly právě „konzervátorskému“ managementu. Konec hospodaření, tedy především kosení luk a pastvy, měl za následek šíření lesa v podobě postupně se zapojujících a rozrůstajících náletů křovin (hloh jednosemenný *Crataegus monogyna*, růže šípková *Rosa canina*). Plošný rozsah těchto změn je snadno zjištěitelný například z leteckých snímků, které se poprvé na našem území realizovaly v třicátých letech minulého století; konkrétně pro území CHKO Pálava pocházejí nejstarší z roku 1938. Pro ještě větší historický záběr je možno použít i staré mapy (např. tzv. vojenská mapování nebo mapy stabilního katastru počínaje 19. stoletím), avšak ty z hlediska hodnocení vývoje „přírodní“, neintravilánové krajiny skrývají některá omezení a možné nepřesnosti (např. přesnost v relativně hůře dostupných místech, vztah mezi realitou a mapou – to se může týkat zejména keřů a stromů na pozemcích vedených oficiálně jako louka nebo pastvina). Naopak použití leteckých snímků umožňuje relativně přesnou klasifikaci a odlišení několika různých kategorií na škále od bezlesí po les např. podle stupně zapojenosti porostu.

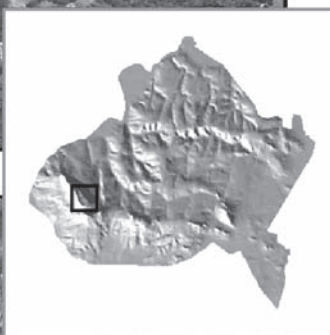
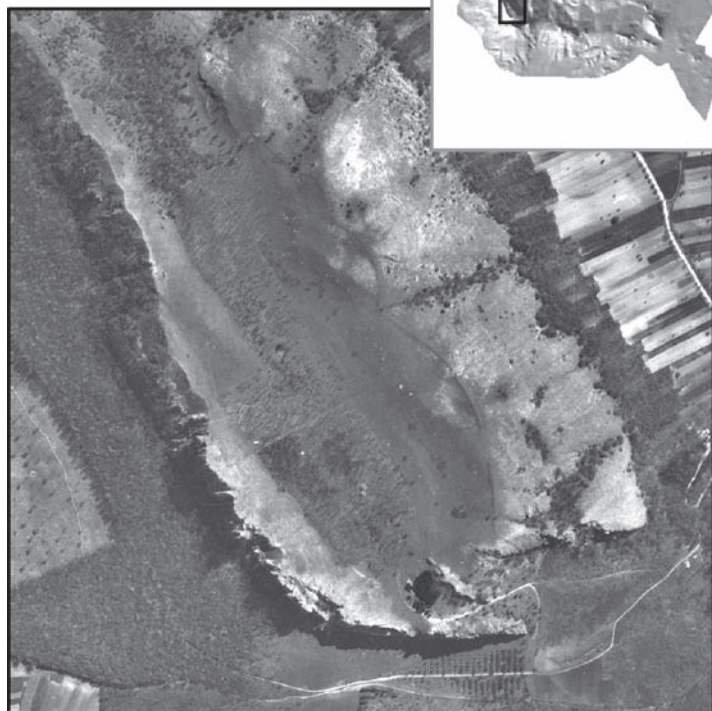
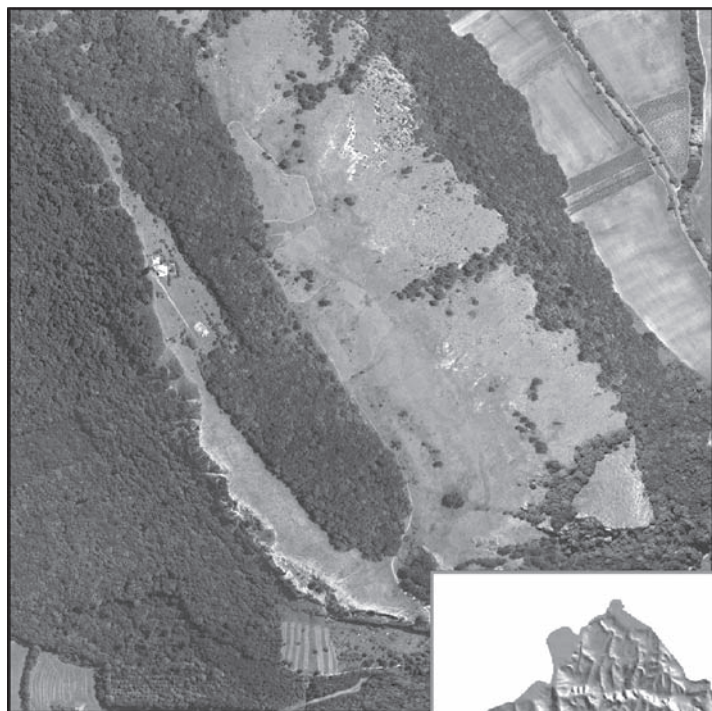
Historické letecké snímky bylo třeba nejprve umístit do souřadnic (georeferencovat) pomocí tzv. vlíčovacích bodů, tedy jasně rozpoznatelných a neměnných bodů, viditelných jak na ortofotu z roku 2009, tak daném leteckém snímku. Přesnost georeferencování je v případě Pálavy negativně ovlivněna velkým relativním převýšením, které způsobuje na snímcích vznik polohových chyb v různém směru a velikosti. Proto je vhodné použít co nejvíce bodů, rozmístěných rovnoměrně po ploše snímku, a transformaci provést polynomem vyššího řádu. Nad leteckými snímky byla následně v programu ESRI ArcGIS vytvořena vektorová vrstva s rozlišením jednotlivých kategorií podle využití území/krajinného pokryvu (land use/land cover, LULC; blíže viz MIKLÍN – SMOLKOVÁ 2011) pro oba sledované roky (tj. 1938 a 2009).

Pro srovnání byly použity i mapy tzv. II. a III. vojenského mapování, zachycující stav v roce 1841, respektive 1876, avšak data z nich získaná nelze přímo srovnávat s daty z leteckých snímků, ať již pro odlišné měřítko mapování, tak sledované kategorie.

Výsledky

Změnu kategorií LULC přehledně ukazují mapky na obr. 1, číselné vyjádření je pak v tab. 1. V obou sledovaných rezervacích se vyskytovaly (pro přehlednost částečně sloučené kategorie) skály a lomy, travní porosty, zemědělsky využívané plochy (orná půda, mozaika drobných pozemků, sady, vinohrady), křoviny, lesy a paseky. Za bezlesí můžeme považovat první tři kategorie, k lesům byly přiřazeny i křoviny.

U obou rezervací je zřejmý pokles bezlesí na zhruba polovinu plochy v roce 1938, avšak zatímco na Děvíně zabíralo bezlesí v roce 1938 třetinu plochy dnešní rezervace, na Tabulové jeho plocha poklesla z více jak dvou třetin na necelou třetinu. Samotné travní ekosystémy zmenšily svou výměru o 39 % (Děvín), respektive 27 % (Tabulová). Téměř 100 % je pokles zemědělsky využívaných ploch, které dnes zasahují do obou rezervací pouze nepatrně při jejich hranicích, zatímco v roce 1938 tvořily významnou část (zhruba třetinu plochy). Z leteckých snímků je dobře patrné, že šlo o (pro počátek 20. století velmi typickou) mozaiku drobných, úzkých a velmi protáhlých pozemků, využívaných střídavě jako orná půda i louky, často s rozptýlenými stromy, některé z řádků byly osázeny vinohrady. Rozdrobenost zemědělské půdy byla charakteristická po celém území dnešní CHKO Pálava, tato mozaika zabírala 56,2 % území proti 4,4 % velkoplošné orné půdy, respektive 0,2 % vinohradů, 0,2 % sadů a 3,0 % travních ploch. Průměrná plocha jednoho „dílků“ byla jen 0,4 ha, ale délka hranice více jak 700 m. Během pozemkových reforem 20. století byly tyto drobné pozemky na všech místech (mimo zahrádkářské kolonie a některé záhumenky) sceleny, ze 48,4 % se stala velkoplošná orná půda, 27,7 % připadlo na dnešní vinohrady, 2,1 % jsou dnes louky či pastviny a nezanedbatelná část (téměř 12 %) byla zalesněna. Extrapolací z několika modelových ploch lze předpokládat, že jednotlivých „dílků“ mozaiky bylo na Pálavě cca 11 000, zatímco dnes je na této ploše čtvrtina pozemků, došlo tedy k velké homogenizaci krajiny (MIKLÍN – SMOLKOVÁ 2011).

Jihovýchodní svahy Dívina – vlevo v roce 1938, vpravo v roce 2006 (historický letecký snímek © Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad, Dobruška, současný letecký snímek © Geodis Brno, spol. s r. o.)

K nejmenšímu šíření lesa došlo na jižních svazích Děvína, respektive vrcholové plošině Stolové hory (tedy logicky nejsušších a nejteplejších místech), naopak nejvíce se les rozšířil na západních okrajích obou rezervací.

Poněkud odlišné trendy u každé z rezervací byly mezi lety 1841 až 1876 (tab. 2). Zatímco na Děvině bezlesí mírně ubylo (o 7 %), na Tabulové bylo naopak lesa o třetinu méně. Pokud (s vědomím možných nepřesností, viz výše) srovnáme data z historických map i leteckých snímků, je jednoznačně vidět, že změny mezi lety 1841–1938 byly u obou rezervací poměrně malé, a i když lesa také přibývalo, nebylo to rozhodně takovým tempem jako ve 20. století (nárůst o 2,2 % u Děvína, respektive 29 % u Tabulové za 97 let od 1841 do 1938 oproti 27,5 %, resp. 122,2 % za 68 let od 1938 do 2009).

Závěr

Data získaná z historických a současných snímků ukazují výrazný ústup bezlesí v nejceněnějších stepních rezervacích CHKO Pálava. Jejich příčinou je přirozená sukcese, podpořená dalšími negativními faktory, jako je například šíření invazních a expanzivních druhů (pajasan žláznatý *Alianthus altissima*, trnovník akát *Robina pseudacacia*, borovice černá *Pinus nigra*, viz GOLDMAN 2006) nebo, zejména dříve, vysokými stavy taktéž nepůvodních druhů (muflon, koza bezoárová) a jimi způsobenými změnami půdního chemismu – nitrifikací. Po dobu posledních dvou desetiletí probíhá na vybraných plochách řízený management, zejména pastva koz a ovcí, kosení luk a likvidace náletových křovin (AOPK 2010, AOPK 2011), avšak nedostatek finančních prostředků neumožňuje tyto zásahy provádět s dostatečnou intenzitou a plošným rozsahem. Neúplná data získaná analýzou leteckých snímků z dalších roků ukazují, že rychlost šíření lesa na úkor travních porostů se ve 20. století spíše zvyšovala, a je otázkou, zda se tento trend podaří zastavit a rozsah bezlesí udržet alespoň na současné úrovni.

V kontextu našich znalostí o historii krajiny i biologických principech fungování jejího vývoje je nutné si uvědomit, že zachování vybraných ukázek a dokladů jednotlivých etap vývoje krajiny v České republice vyžaduje aktivní přístup člověka, vědecky podložený a důkladně naplánovaný management a také finanční prostředky. Dřívější hospodaření v krajině, ať už šlo o využívání pastvin a luk, způsoby získávání dřeva z lesů nebo tradiční organizaci krajiny v okolí lidských sídel, bylo z hlediska biodiverzity cennější než to dnešní, zejména díky celkově větší heterogenitě, menší intenzitě prováděných zásahů a jejich menšímu měřítku. Proto je dnes na základě stále podrobnějších znalostí o fungování krajiny třeba provádět managementové zásahy v každé rezervaci na základě konkrétních – zde přítomných – biotopů, současného stavu zdejší krajiny a znalostí o její historii a vývoji.

Tab. 1

	NPR Děvín-Kotel-Soutěska					NPR Tabulová				
	1938		2006		změna	1938		2006		změna
	ha	%	ha	%	%	ha	%	ha	%	%
skály, lomy	8,0	2,1	3,6	1,0	-54,8	5,2	4,9	3,7	3,5	-28,8
travní porosty	84,1	22,1	51,2	13,5	-39,1	36,7	34,8	26,7	25,3	-27,3
křoviny	33,5	8,8	15,2	4,0	-54,6	12,6	12,0	6,7	6,3	-46,9
lesy, paseky	221,2	58,2	309,6	81,4	40,0	20,8	19,7	67,4	64,0	224,9
orná půda, vinohrady	33,5	8,8	0,6	0,1	-98,3	30,2	28,6	0,9	0,8	-97,1
bezlesí celkem	125,6	33,0	55,4	14,6	-55,9	72,1	68,4	31,3	29,6	-56,6
les celkem	254,7	67,0	324,8	85,4	27,5	33,4	31,6	74,1	70,3	122,2

Tab. 2

	NPR Děvín-Kotel-Soutěska					NPR Tabulová				
	1841		1876		změna	1841		1876		změna
	ha	%	ha	%	%	ha	%	ha	%	%
travní porosty	116,4	30,8	102,9	27,2	-11,6	70,0	66,1	79,9	75,4	14,1
orná půda, vinohrady	14,0	3,7	18,4	4,9	31,4	9,9	9,3	8,1	7,6	-18,2
lesy, paseky	247,8	65,5	256,9	67,9	3,7	26,0	24,6	17,9	16,9	-31,2
bezlesí celkem	130,4	34,5	121,3	32,1	-7,0	79,9	75,4	88,0	83,1	10,1
les celkem	247,8	65,5	256,9	67,9	3,7	26,0	24,6	17,9	16,9	-31,2

Literatura

- AOPK (= Agentura ochrany přírody a krajiny ČR) 2010: Plán péče o Národní přírodní rezervaci Děvín-Kotel-Soutěska na období 2010–2018, Mikulov.
- AOPK (= Agentura ochrany přírody a krajiny ČR) 2011: Plán péče o Národní přírodní rezervaci Tabulová, Růžový vrch a Kočičí kámen, Mikulov.
- GOLDMAN, O. 2006: Prostorová analýza vybraných invazních druhů rostlin na území CHKO Pálava, Ostrava.
- MIKLÍN, J. 2012: Proměny krajiny soutoku Moravy a Dyje – mizející ohnisko biodiverzity, in: Geografický výzkum v České republice. Sborník z workshopu (ed. R. Osman – P. Daněk), Brno, s. 126–140.
- MIKLÍN, J. – SMOLKOVÁ, V. 2011: Land use/land cover changes of the Pálava PLA and proposed Soutok PLA (Czech Republic) in 1841–2006, Moravian Geographical Reports, roč. 19, č. 3, s. 15–28.
- SÁDLO, J. a kol. 2008: Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí, Praha.

Jan Miklín

Disappearing grasslands of Pálava in the two last centuries

Grasslands, or steppes associations, are the most typical ecosystems of Pálava PLA. There are two types of non-forest ecosystems: (i) primary (occupying rocky areas and slopes with shallow soil, not suitable for trees) and (ii) secondary (resulting from human management such as grazing and grass cutting). Since declaration of the nature reserves in the half of 20th century, human management was abandoned and bush and forest started to expand into grasslands. Land use/land cover data obtained from old maps and aerial photographs from years 1841, 1876, 1938 and 2006 were used to assess changes in Děvín-Kotel-Soutěska and Tabulová, Růžový vrch and Kočičí kámen reserves. In both reserves, non-forested areas decreased by more than half; grasslands itself by one third. The decrease in agricultural land (as vineyards, arable land or orchards) was nearly 100%. During last two decades, management (such as grazing, grass and bush cutting) is practiced by PLA Administration, but due to the lack of finance, not in the necessary extent.

Jiří Matuška

Přírodní památka Kočičí skála a ochranná péče v období do roku 2022

Lokalizace a vymezení území Přírodní památky Kočičí skála a jejího ochranného pásma

Přírodní památka (PP) Kočičí skála se nachází v Jihomoravském kraji, v okrese Břeclav. Patří do působnosti obce s rozšířenou působností Mikulov a se stejným pověřeným obecním úřadem. PP Kočičí skála se nachází v katastrálním území Mikulov (666149) na pozemku ve vlastnictví České republiky, Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (LV 3358). Vymezení PP je uvedeno v ortofotomapě s vyznačením území PP Kočičí skála. Celková výměra PP činí podle evidence KN 0,6600 ha. Tvoří ji jedna parcela na pozemku vedeném jako ostatní plocha se způsobem využití jako zeleň. V souladu s § 37 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (ZOPK) je vyhlášeno ochranné pásmo jako sousední území tvořené pozemkem p. č. 7492 (0,5712 ha) v k. ú. Mikulov, vedeným v kategorii trvalý travní porost a nacházejícím se jižně, východně a severně od hranic PP Kočičí skála.

Překryv území s jinými chráněnými územími

PP Kočičí skála je od roku 1976 součástí Chráněné krajinné oblasti Pálava. Od roku 2004 je také začleněna do evropské soustavy chráněných území Natura 2000. Přírodní památka se nepřekrývá s Evropsky významnou lokalitou, je ale celým svým územím začleněna do Ptačí oblasti Pálava (CZ0621029). Na území PP se vyskytují dva druhy ptáků, kteří jsou předmětem ochrany této ptačí oblasti. Pěnice vlašská (*Sylvia nisoria*) i tuhýk obecný (*Lanius collurio*) zde hnízdí minimálně jedním párem v okrajových křovinách a roztroušených keřích v území. Roku 1986 bylo území dnes označované jako Kočičí skála spolu s celou CHKO Pálava zahrnuto do celosvětové sítě biosférických rezervací UNESCO a stalo se součástí nově vyhlášené Biosférické rezervace Pálava. Ta byla roku 2003 rozšířena o Lednicko-valtický areál a lužní lesy na soutoku Moravy a Dyje a přejmenována na Biosférickou rezervaci Dolní Morava. Podle kategorizace chráněných území světovou organizací IUCN je PP zařazena jako III. Přírodní památka.

Hlavní předmět ochrany a jeho současný stav

Území dnešní PP Kočičí skála bylo při zřízení v roce 1951 určeno „k ochraně krajinného rázu a původní květeny“. Následně byl předmět ochrany dnešní PP Kočičí skála definován až při vyhlášení území v roce 2002 jako „suché trávníky a křoviny s výskytem zvláště chráněných teplomilných druhů rostlin a živočichů“. V novém vyhlášení v roce 2013 je souhrnná charakteristika předmětů ochrany formulována jako „zachovaný skalní vápencový výchoz Pavlovských vrchů s kombinací skalní vegetace s vegetací úzkolistých a širokolistých suchých trávníků a vysokých křovin s výskytem zvláště chráněných teplomilných druhů rostlin a živočichů“. Současně je ve vyhlášce uvedeno, že jde o „biotop druhů ptačí oblasti a ukázkou typického krajinného prvku území CHKO Pálava“.

Hlavní předmět ochrany obecně obsahuje určení a popis ekosystému nebo jeho složky, a to i takové, které svou činností formoval člověk. U PP Kočičí skála jsou definovány následující ekosystémy:

T3.1 Skalní vegetace s košťavou sivou (*Festuca pallens*), zastoupené 10 % plochy uprostřed území na vystupujících skalách,

T3.3 Úzkolisté suché trávníky svazu *Festucion valesiacae*, zastoupené 15 % plochy v jižní části území na hlubší půdě,

T3.4 Širokolisté suché trávníky svazu *Cirsio-Brachypodium pinnati*, zastoupené 45 % plochy na západním svahu útesu směrem k silnici,

K3 Vysoké mezofilní a xerofilní křoviny svazu *Berberidion*, zastoupené 30 % plochy při okraji východního svahu.

Vymezení druhů rostlin jako hlavního předmětu ochrany bylo provedeno ze seznamů druhů zařazených do soustavy Natura 2000 (evropsky významné druhy) a druhů patřících do vyhlášky č. 395/1992 Sb. Z rostlin je to hlaváček jarní (*Adonis vernalis*), vyskytující se v několika jedincích na výslunné k západu orientované stepní stráni, koniklec velkokvětý (*Pulsatilla grandis*) se slabou populací na skalní stepi a výslunné stepní stráni pod skalou. Ojedinělý je výskyt pomněnky úzkolisté (*Myosotis stenophylla*) na vrcholové části skalního stupně a šalvěje etiopské (*Salvia aethiopis*), uměle vyseté pod hranou malého lůmku a v trávníku nejbližšího okolí. U živočichů byly za hlavní druhy vybrány bourovec trnkový (*Eriogaster catax*), vzácný motýl s kolísavou početností preferující nezapojené keře hlohu, nehojný svižník *Cicindela germanica* z nezarostlé půdy, zejména úhoru v OP, a tuhýk obecný (*Lanius collurio*), vyskytující se minimálně v jednom hnízdicím páru v okrajových křovinách a roztroušených keřích v území.

Stručný popis území a charakteristika jeho přírodních poměrů

PP Kočičí skála je území o rozloze 0,66 ha s nadmořskou výškou od 345 m do 362 m, které se nachází východně od silnice Mikulov-Klentnice a je z větší části obklopeno polem. V posledních třech letech (od 2010) se toto pole na samostatném pozemku p. č. 7492 v pásu širokém asi od 20 do 50 metrů vede v režimu úhoru, který PP obklopuje ze severu,

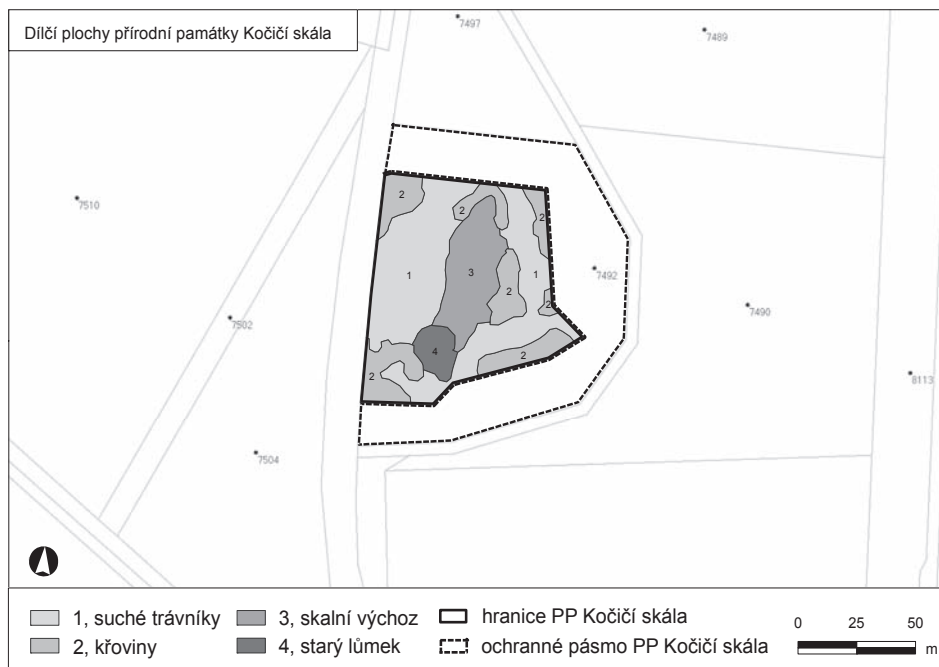
Pohled od severu na přírodní památku Kočičí skála (foto Jiří Matuška)

Ortofotomapa přírodní památky Kočičí skála

Ortofotomapa přírodní památky Kočičí skála (kartografické zpracování SCHKO Pálava)

Dílčí plochy přírodní památky Kočičí skála

Dílčí plochy přírodní památky Kočičí skála (kartografické zpracování SCHKO Pálava)

východu a jihu. Reliéf chráněného území je poměrně členitý, ze sprašového překryvu vystupuje ve střední části skalka tvořená jurskými ernstbrunnskými vápenci jako relikt bradla izolovaný v okolních polích. Území patří ke geomorfologické jednotce IXA1 Mikulovská vrchovina. Převažujícím půdním typem je tu rendzina typická (litická) s rendzinou kambizemní, na úpatích svahů je nahrazují zemědělsky obdělávané černozemě (erodované).

Na ploše Kočičí skály byl v letech 1990–1999 nalezen celkem 271 druh vyšších (cévnatých) rostlin, z toho 12 zvláště chráněných, přičemž šalvěj etiopská (*Salvia aethiopis*) byla na lokalitu vyseta. Nejcennějším rostlinným druhem je pomněnka úzkolistá (*Myosotis stenophylla*), která se na skalním stupni na severozápadní straně skalky nachází v jediné populaci na Pavlovských vrších.

Přehled zvláště chráněných druhů rostlin

název druhu	aktuální početnost nebo vitalita populace v ZCHÚ	popis biotopu druhu v ZCHÚ
kriticky ohrožený (KO)*		
pomněnka úzkolistá (<i>Myosotis stenophylla</i>)	slabá populace	skalní stupeň na SZ straně skalky
šalvěj etiopská (<i>Salvia aethiopis</i>)	místy hojná, dobrá vitalita	úzkolistý suchý trávník v JV části
silně ohrožený (SO)*		
koniklec velkokvětý (<i>Pulsatilla grandis</i>)	místy hojný, dobrá vitalita	skalní step
kosatec nízký (<i>Iris pumila</i>)	desítky polykormonů, stabilní populace	skalní výchoz
lomikámen trojprstý (<i>Saxifraga tridactylites</i>)	častý, dobrá vitalita	skalní step
ohrožený (O)*		
hlaváček jarní (<i>Adonis vernalis</i>)	častý, dobrá vitalita	suché stráně
hvězdnice zlatovlásek (<i>Aster linosyris</i>)	častý, dobrá vitalita	úzkolistý suchý trávník
koulénka vyšší (<i>Globularia punctata</i>)	několik desítek, stabilní populace	skála uprostřed enklávy
kozinec vičencovitý (<i>Astragalus onobrychis</i>)	častý, dobrá vitalita	úzkolistý suchý trávník
len tenkolistý (<i>Linum tenuifolium</i>)	několik jedinců	západní svah mezi skalou a silnicí
tařice skalní (<i>Aurinia saxatilis</i>)	častý, dobrá vitalita	skalní výchozy
zvoněk boloňský (<i>Campanula bononiensis</i>)	častý, dobrá vitalita	úzkolistý suchý trávník

* kategorie podle vyhlášky č. 395/1992 Sb.

Z živočichů se zde vyskytují především druhy vázané na křoviny (ptáci) anebo druhy stepní (bezobratlí), z nichž jsou některé zvláště chráněné. Jedná se o podobné druhy živočichů jako ve srovnatelných lokalitách v nejbližším okolí. Nejzajímavějším zde žijícím druhem je jediný partenogenetický druh pavouka u nás, šestiočka uherská (*Dysdera hungarica*). Celkem se zde vyskytuje 29 zvláště chráněných druhů živočichů.

Přehled zvláště chráněných druhů živočichů

název druhu	aktuální početnost nebo vitalita populace v ZCHÚ	popis biotopu druhu v ZCHÚ
kriticky ohrožený (KO)*		
kudlanka nábožná (<i>Mantis religiosa</i>)	hojná	šírokolistý suchý trávník
strnad luční (<i>Miliaria calandra</i>)	ojediněle, max. 1 pár	okrajové křoviny
silně ohrožený (SO)*		
bourovec trnkový (<i>Eriogaster catax</i>)	vzácný až skoro hojný, kolísavá početnost	nezapojené keře hlohu
ještěrka obecná (<i>Lacerta agilis</i>)	hojná	na celém území
pačmelák cizopasný (<i>Psithyrus rufipes</i>)	vzácný	po celém území
pěnice vlašská (<i>Sylvia nisoria</i>)	ojedinělá, několik párů	okrajové křoviny a jednotlivé keře
plšík lískový (<i>Musccardinus avellanarius</i>)	nehojný	okrajové křoviny a jednotlivé keře
zlatohlávek chlupatý (<i>Tropanota hirta</i>)	běžný	okrajové kvetoucí křoviny
ohrožený (O)*		
bramborníček černohlavý (<i>Saxicola torquata</i>)	jednotlivé páry	hnízdění v okrajových křovinách
čmeláci <i>Bombus sp.</i>	běžní	stepní plochy
chrobák vrubounovitý (<i>Sisypus schaefferi</i>)	ojedinělý	stepní plochy
majky (různé druhy) <i>Meloe spp.</i>	majka obecná poměrně běžná, ostatní vzácné	suché stepní plochy s narušeným půdním povrchem
mravenec (různé druhy) <i>Formica spp.</i>	jednotlivá hnízda	lesostepi, okraje lesa
otakárek fenyklový (<i>Papilio machaon</i>)	hojně	stepní plochy
otakárek ovocný (<i>Iphiclidus podalirius</i>)	hojně	stepní plochy
prskavec <i>Brachinus sp.</i>	běžný	stepní plochy
ropucha zelená (<i>Bufo viridis</i>)	jednotlivě	celé území
slavík obecný (<i>Luscinia megarhynchos</i>)	jednotlivé páry	okrajové křoviny
slepýš křehký (<i>Anguis fragilis</i>)	jednotlivě	okrajové křoviny a skládky travin
střevlík Ullrichův (<i>Carabus ullrichii</i>)	nehojný	okrajové plochy u křovin
svižník <i>Cicindela sp.</i>	běžný, stálé populace	suché nezarostlé plochy na V okraji území (OP)
ťuhýk obecný (<i>Lanius collurio</i>)	pravidelně, několik párů	okrajové křoviny a roztroušené keře v území
zlatohlávek <i>Oxythrya funesta</i>	nehojný	stepní plochy

* kategorie podle vyhlášky č. 395/1992 Sb.

Přehled zvláště chráněných druhů rostlin vyskytujících se v PP Kočičí skála je uváděn na základě dat uložených v databázích AOPK ČR, dat poskytnutých externisty, dat mapování druhů Natura 2000 a podle údajů z vlastního pozorování pracovníků Správy CHKO Pálava.

Ochrana přírody v území

Vyhláškou Ministerstva školství, věd a umění č. 97.095/51-IV/5 byla v roce 1951 zřízena přírodní rezervace Tabulová, Růžový vrch a Kočičí skála k ochraně krajinného rázu a původní květeny. Část území byla vyhlášena jako úplná rezervace, kde byly vyloučeny jakékoliv zásahy, a zbytek území spadl do tzv. řízené rezervace, kde bylo hospodařeno dosavadním způsobem, ale bez změny kultury a zásahů do původního rostlinného krytu. Podle doložené mapové přílohy se pro část Kočičí skála jednalo o území při silnici Mikulov–Klentnice. Vyhláškou Ministerstva školství a osvěty č. 101.109/53-D/II/3 z roku 1953 byly některé parcely v k. ú. Mikulov přerazeny z tzv. řízené rezervace do úplné rezervace. I zde se asi jednalo o území současné PP Kočičí skála, které se roku 1976 stalo součástí nově vyhlášené Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Pálava. Výnosem Ministerstva kultury České socialistické republiky č. 14.200/88-SÚOP z roku 1988 vznikly tři samostatné státní přírodní rezervace (SPR), SPR Tabulová, SPR Růžový vrch a SPR Kočičí skála, u níž asi došlo k pochybení, protože je zde situována na k. ú. Klentnice, a tudíž je asi zaměněna s dnešním územím označovaným jako Kočičí kámen. Vyhláškou Ministerstva životního prostředí č. 190/2000 Sb. byly tyto tři SPR v roce 1992 převedeny do kategorie národní přírodní rezervace (NPR) s názvem Tabulová, Růžový vrch a Kočičí kámen, z čehož vyplývá, že do této, ale ani následující doby neexistoval adekvátní vyhlášovací doklad pro území dnes označované jako Kočičí skála. Vlastní PP Kočičí skála byla ustanovena vyhláškou č. 3/2002 Správy CHKO Pálava ze dne 29. 10. 2002. Nařízením vlády č. 682/2004 se pak PP Kočičí skála stala součástí Ptačí oblasti (PO) Pálava (CZ0621029), jejíž vymezení je totožné s vymezením CHKO Pálava. Hlavním důvodem nového vyhlášení v roce 2013 byla provedená pozemková změna z pozemkové úpravy zpracované v roce 2011, jejímž výsledkem bylo přechíslování a mírná změna ve výměře dotčené parcely, která tvoří území PP. Tímto vyhlášením tak došlo k aktualizaci zřizovacího předpisu a k usnadnění aplikace managementu prováděného ve prospěch zvláště chráněných druhů a jejich biotopů.

Využití území

Ve starší minulosti byla jižní část území PP zřejmě nějakým způsobem obhospodařována – napovídá to terénní úprava do podoby hrany terasy zarostlé křovinami. V mladší historii mohlo PP ovlivňovat pouze zemědělství asi především nepřímo úlety chemických prostředků z údržby sousedního pole. V současné době není na území PP podle evidence uživatelských vztahů k zemědělské půdě (LPIS) zaregistrován žádný půdní blok a zemědělské hospodaření zde neprobíhá.

PP je v současné době myslivecky obhospodařována Mysliveckým sdružením Turolď se sídlem v Mikulově v rámci myslivecké honitby a v souladu se zájmy ochrany přírody, protože v území přírodní památky nejsou umístěna myslivecká zařízení sloužící k hospodaření se zvěří.

Území PP přímo přiléhá k červené turistické trase, která je páteří turistickou trasou CHKO Pálava a vede právě po sousední silnici. PP je proto turistickými aktivitami velmi výrazně dotčena, protože skoro každý z návštěvníků vystoupí až na vrcholovou část skalního útvaru. Na ploše na kraji silnice u informačního panelu pravidelně parkují osobní automobily, motocykly a kola, jejichž provozovatelé a uživatelé PP také navštěvují. Občas se krátkodobá pěší návštěva území stane dlouhodobějším pobytem, spojeným se sezením na skalách, ležením na trávnicích anebo i s občasným tábořením a bivakováním,

především v malém lůmku. V odpovídajícím množství k počtu návštěvníků dochází průběžně v území PP i k znečišťování prostředí odpadky a lidskými a psími exkrementy.

Malý lůmek, který se na území přírodní památky nachází, je pozůstatkem lámání vápence, které zde započalo už ve středověku. V současné době zde již těžba vápence neprobíhá a ani nedochází k dalšímu odstraňování vápencového kamene nebo sutí z dřívě těžných míst.

Od roku 1994 je vrcholová část skály v PP Kočičí skála osazena geodetickým bodem, který zde umístila Katedra geodézie a pozemkových úprav Fakulty stavební ČVUT v Praze v rámci projektu *Sledování pohybů suprakrustálních bloků na styku Českého masivu a Alpsko-karpatské soustavy metodou globálních polohových systémů*. V roce 2009 byl tento geodetický bod nahrazen geodynamickým bodem mezinárodní geodetické sítě EUVN (European Unified Vertical Network), který slouží ke sledování dynamiky zemského povrchu na území Evropy a pro stanovení vzájemných vztahů mezi evropskými výškovými systémy.

Stanovení cílů ochrany

Vzhledem k tomu, že se v území PP nepředpokládá střet mezi zájmy ochrany přírody, není třeba stanovovat priority pro jejich ochranu. Pro účelnou ochranu PP lze považovat za dostatečné dodržení jednotlivých opatření, uvedených v následujících kapitolách.

Dlouhodobým cílem péče o přírodní památku je:

- a) zachování všech charakteristických biotopů a udržení vyváženého poměru mezi skalními, stepními a křovinnými plochami
- b) účelná ochrana biodiverzity území na úrovni chráněných a významných rostlinných a živočišných druhů a jejich biotopů

Přehled dílčích ploch pro management a současný stav péče o území

V přírodní památce jsou pro účely cílené ochrany a řízené péče (management) vymezeny čtyři dílčí nelesní plochy uvedené v následující tabulce:

název plochy	výměra (ha)	popis a charakteristika plochy
suché trávníky	0,30	sekundární méně zapojené nízké trávníky s dominancí kostravy walliské a ostrice nízké, vyvinuté na místech původních teplomilných doubrav, místně se skalními výchozy (skalkami)
křoviny	0,10	porosty vysokých a suchomilných křovin s převahou hlohu jednosmenného, slivoně trnité a růže šípkové, respektive s mahalebkou obecnou
skalní výchoz	0,20	skalní vápencový výchoz s holými plochami, škrapy a porosty skalní stepi
starý lůmek	0,06	mírná sníženina s rovným dnem a kolmými skalními stěnami a mírnými sprašovými svahy

Péče o nelesní biotopy v podobě redukce křovin, sečení a pastvy byla v minulých letech prováděna na vybraných částech území přírodní památky, nikdy však celoplošně. V posledních letech je snaha plochu přírodní památky při provádění ochrannářských opatření i dále členit a část plochy (alespoň 1/3) ponechávat bez zásahu nebo provést zásah až v pozdějším termínu. Takto realizovaná opatření se jednoznačně pozitivně projevují na druhové četnosti rostlin a živočichů.

Zásady péče o území

Rámcové zásady pro péči o pozemky v PP jsou formulovány jako obecné zásady péče o rostliny a živočichy na dílčích plochách, kteří se na těchto plochách aktuálně nacházejí.

název plochy	managementový zásah	termín provedení	interval provedení
suché trávníky	ruční sečení křovinořezem, motorovou kosou nebo ručními nástroji (kosa, srp) s odklizením posečené hmoty	VI–VIII nebo dle potřeby	každoročně (část)
křoviny	vyřezání křovin křovinořezem nebo pilou, včetně případného ošetření pařezů herbicidem proti zmlazování	XI–II	1 × za 10 let
skalní výchoz	vyřezání náletu dřevin křovinořezem nebo pilou, včetně ošetření pařezů herbicidem proti zmlazování, ponechávání pouze výjimečných jedinců původních druhů dřevin	XI–II	1 × za 10 let
starý lůmek	vyřezání náletu dřevin křovinořezem nebo pilou, včetně ošetření pařezů herbicidem proti zmlazování, ponechávání pouze výjimečných jedinců původních druhů dřevin	XI–II	1 × za 10 let

Na celém území přírodní památky je k ochraně druhů živočichů žádoucí:

- zachovávat co nejpestřejší mozaiku biotopů střídáním různých typů managementu
- ponechávat při kosení travních porostů vždy alespoň 30 % plochy bez zásahu
- odstraňovat na vhodných místech keřový lem, a budovat tak volné propojení s okolním územím jako rozvolněná lemová společenstva původních druhů keřů a stromů
- ponechávat při odstraňování dřevin vždy jednotlivé stromy nebo keře či menší skupinky keřů

Informační panel u přírodní památky Kočičí skála (foto Jiří Matuška)

- ponechávat při kácení stromů nebo vyřezávání křovin vždy část dřeva na místě k přirozenému rozkladu
- dosazovat vhodné, přednostně ovocné solitérní stromy

Na uvedených dílčích plochách se pro roky platnosti plánu péče navrhuje podrobnější zásahy a opatření následovně:

rok	dílčí plocha	návrh opatření	termín
2013	suché trávníky (východní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby
	křoviny (část)	vyřezání vymezených křovin na ploše křovinořezem nebo pilou, včetně případného ošetření pařezů herbicidem proti zmlazování	XI-II
2014	suché trávníky (západní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby
2015	suché trávníky (východní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby
2016	suché trávníky (západní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby
2017	suché trávníky (východní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby
2018	suché trávníky (západní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby
2019	suché trávníky (východní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby
2020	suché trávníky (západní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby
2021	suché trávníky (východní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby
2022	suché trávníky (západní část)	sečení vymezené plochy křovinořezem s odklizením posečené hmoty z plochy zásahu	VI-VIII nebo dle potřeby

Zásady využívání ochranného pásma

Na území ochranného pásma (OP) je dle § 37, odst. 2 ZOPK nezbytný souhlas Správy CHKO Pálava ke stavební činnosti, terénním a vodohospodářským úpravám, k použití chemických prostředků a ke změnám kultury pozemků. Dále zde platí obecná omezení vyplývající z ustanovení § 26, odst. 1 ZOPK z důvodů začlenění ochranného pásma do chráněné krajinné oblasti a všechna další obecná ustanovení zákona, zejména vztahující se k zařazení ochranného pásma do Ptačí oblasti Pálava.

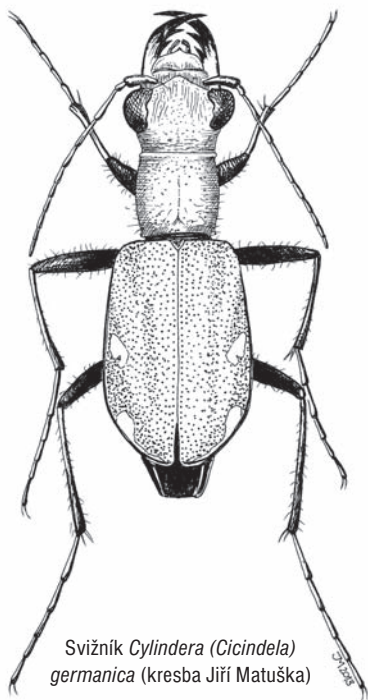
OP bylo ještě do počátku roku 2011 dlouhodobě využíváno k polaření, nově by se mělo kultivovat jako úhory (orba, diskování, ponechání ladem) s podmínkou každoročního střídání východní části a dvou částí na jižní a severní straně PP. Současně v OP může být vysazeno několik odrostlých sazenic ovocných či jiných dřevin. V roce 2011 již bylo pět odrostlých sazenic jeřábu oskeruše (*Sorbus domestica*) vysazeno, stejně tak v roce 2012 již byla část (cca 2/3) OP opět poddiskována s tím, že středová část OP o šířce cca 5 metrů byla ponechána bez zásahu. U OP se proto v souladu s uvedenými zásadami péče o PP navrhuje pro roky platnosti plánu péče podrobnější zásahy a opatření následovně:

rok	návrh opatření	termín
2013	pokosení a odstranění pokosené hmoty ze čtyř oddělených ploch ve východní polovině OP	VI-VIII nebo dle potřeby
2014	diskování jedné plochy ve východní polovině OP	IX-XI
2015	diskování dvou oddělených ploch v jižní a severní polovině OP	IX-XI
2016	diskování jedné plochy ve východní polovině OP	IX-XI
2017	diskování dvou oddělených ploch v jižní a severní polovině OP	IX-XI
2018	diskování jedné plochy ve východní polovině OP	IX-XI
2019	diskování dvou oddělených ploch v jižní a severní polovině OP	IX-XI
2020	diskování jedné plochy ve východní polovině OP	IX-XI
2021	diskování dvou oddělených ploch v jižní a severní polovině OP	IX-XI
2022	diskování jedné plochy ve východní polovině OP	IX-XI

Ostatní opatření v území

Pro období platnosti plánu péče PP se navrhuje:

- průběžná kontrola stavu hraničníků a hraničního pruhového značení, vymezujících v terénu hranici přírodní památky, a následná průběžná údržba a obnova
- průběžná kontrola hraničních tabulí přírodní památky, jejich nová instalace (přeznačení památky) a následná údržba a obnova

Svižník *Cylindera* (*Cicindela*) *germanica* (kresba Jiří Matuška)

Jako specifická regulační opatření pro rekreační a sportovní využívání PP se navrhuje:

- informovat o negativním vlivu intenzivního sešlapu vegetace PP prostřednictvím textu na informačním panelu na západním okraji PP u silnice
- instalovat na vhodném místě (místech) dřevěné opěrné zábradlí k odložení kol při návštěvě PP okolo projíždějících cyklistů

Území PP je možné vhodným způsobem využívat ke vzdělávání především podporou zájmu škol, zejména vysokých, o zadávání studentských prací s přírodovědnými a biologickými tématy vztahujícími se k území přírodní památky a údržbou (obnovou) jednoho informačního panelu.

V území PP bude po dobu platnosti plánu péče přednostně zabezpečen průzkum, výzkum a monitoring v následujících oblastech:

- inventarizační průzkum vyšších rostlin
- inventarizační průzkum brouků a motýlů
- inventarizační průzkum ptáků
- monitoring vybraných skupin bezobratlých (pa-
vouci, hmyz)
- monitoring dopadu kosení a pastvy na společen-
stva rostlin a bezobratlých

Naopak se nenavrhují specifická administrativně-správní opatření k přírodní památce, protože si to situace nevyžaduje.

Hlaváček jarní na Kočičí skále (foto Jiří Matuška)

Závěr

Přírodní památka Kočičí skála se v roce 2013 novým vyhlášením a přijetím nového plánu péče na období do konce roku 2022 dostala do optimálního stavu v připravenosti základních dokumentů. Pro udržení případně ke zlepšení současného stavu v území je zásadní možnost uplatnit zde kalkulované finanční prostředky pro jednotlivá opatření. Vzhledem k tomu, že se však jedná o území s velmi malou rozlohou, nebude zřejmě velký problém v případě jejich nedostatku zde zajistit například dobrovolnickou činností nebo zásahy v rámci pracovní doby Správy CHKO Pálava alespoň přiměřenou péčí o ekosystémy, a tím i o biodiverzitu.

Literatura

- DANIELKA, J. 1999: Botanický inventarizační průzkum přírodní památky Kočičí skála, Mikulov.
- DANIELKA, J. a kol., 2007: Chráněná krajinná oblast Pálava, in: Chráněná území ČR. Svazek IX: Brněnsko (ed. P. Mackovčin), Praha – Brno, s. 725–780.
- FARCAČ, J. – KRÁL, D. – ŠKORPÍK, M. (ed.) 2005: Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí, Praha.
- HORŇANSKÝ, J. 1985: Ochranný plán na období 1985–1990, Mikulov.
- CHYTRÝ, M. – KUČERA, T. – KOČÍ, M. (ed.) 2001: Katalog biotopů České republiky. Interpretace příručka k evropským programům Natura 2000 a Smaragd, Praha.
- MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ 2006: Plán péče o CHKO Pálava na období 2006–2015, Praha.
- Nariadení vlády č. 682/2004 – Ptačí oblast Pálava.
- NOVOTNÝ, I. – KUBEŠOVÁ, S. 2005: Inventarizační průzkum bryoflorý PP Kočičí skála, Mikulov.
- PÁTKOVÁ, J. 1980: Ochranný plán na období 1980–1985, Mikulov.
- PLESNÍK, J. – HANZAL, V. – BREJŠKOVÁ, L. (ed.) 2003: Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Obratlovci, Praha.
- Poznámky k Nařízení vlády č. 682/2004 – Ptačí oblast Pálava.
- PROCHÁZKA, F. (ed.) 2001: Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky. Stav v roce 2000, Praha.
- Rezervační kniha PP Kočičí skála.
- SPRÁVA CHKO PÁLAVA 1994: Plán péče pro PP Kočičí skála na období 1994–1999, Mikulov.
- SPRÁVA CHKO PÁLAVA 2002: Plán péče pro PP Kočičí skála na období 2002–2012, Mikulov.
- Územní plán sídelního útvaru Mikulov, ing. arch. Ivo Kabeláč, Land studio, Kopečná 42, Brno, schválen 20. 10. 1997, změny č. 1 až 3.
- Vyhláška okresní správní komise v Mikulově č. 8963/1-VII – 10. května 1946.
- Vyhláška Ministerstva školství, věd a umění č. 97 095/51 – IV/5 o zřízení státní přírodní rezervace Tabulová, Růžový vrch a Kočičí skála.
- Vyhláška Ministerstva školství a osvěty č. 101109/53 – D/II/3 o zařazení parcel č. 103/3, 108 a 110/1 do úplné rezervace.
- Vyhláška Ministerstva kultury ČSR 14.200/88-SÚOP o prohlášení za SPR Tabulová.
- Vyhláška Ministerstva životního prostředí ČR 395/1992 Sb. o zařazení do kategorie NPR Tabulová.
- Vyhláška Ministerstva životního prostředí 190/2000 Sb. o změně názvu na NPR Tabulová, Růžový vrch a Kočičí kámen.
- Vyhláška Správy CHKO Pálava o zřízení PP Kočičí skála z 29. 10. 2002.

Jiří Matuška

Conservation at Kočí skála Natural reserve until 2022

Kočí skála natural reserve has undergone various protection regimes during more than 60 years of its existence. At present all the necessary documents needed to ensure the factual nature conservation have been prepared and approved. This article summarizes the information on natural conditions and its division into sub-areas for the implementation of managed care and presents the list of protected species. It has also formulated for the period until 2022, basic and detailed measures and interventions to maintain or improve the state of the protected area, both for the site itself, as well as for its protection zone. The article also suggests other options for use of the natural site.

Petr Macháček

Vliv letnění na výskyt ptáků na příkladu rybníka Nesytu

Rybník Nesyt je součástí Národní přírodní rezervace a Ptačí oblasti Lednické rybníky. Dle Plánu péče se měl každý čtvrtý rok částečně letnit. V roce 2007 byl tak silně letněn, že v létě zůstal zcela bez vody. Bylo to první (a zřejmě na dlouhou dobu i poslední) celkové letnění od roku 1948. Ve sdělovacích prostředcích bylo toto letnění vydáváno za ekologickou katastrofu. Ve skutečnosti to mělo velice kladný vliv na ptáky (MACHÁČEK 2007), rostliny a celý biotop (SYCHRA a kol. 2007). A tento vliv se projevoval i v následujících dvou letech. Podstatně omezenější letnění proběhlo na Nesytu v roce 2012. Větší část hladiny byla zachována, na suchu zůstaly rákosiny a mělčiny, které jsou rozsáhlejší ve vtokové části rybníka a v jižním zálivu (u borovic). I toto částečné letnění mělo na výskyt ptáků velice pozitivní vliv.

Pokusím se vliv letnění na výskyt ptáků vyhodnotit na základě dlouhodobého monitoringu ptáků, který spočívá v pravidelném hladinovém sčítání. Vyhodnotil jsem výskyt ptáků od dubna do srpna. V září začíná vypouštění rybníka, což je již stav srovnatelný s částečným letněním, a tím by bylo vyhodnocení výrazně ovlivněno. Srovnání jsem provedl od roku 2005 do roku 2012. V roce 2007 proběhlo úplné a v roce 2012 částečné letnění, v ostatních letech byl rybník plný.

Od dubna do srpna jsem provedl v jednotlivých letech od 13 do 16 úplných kontrol, ostatní dílčí kontroly nebyly brány v úvahu. Sumární výsledky jsou uvedeny v tabulce 1, kde počet pozorování je součtem pozorování jednotlivých druhů – tedy např. kdyby v roce 2005 byl každý z 32 druhů pozorován při každé kontrole, počet pozorování by činil $32 \times 14 = 448$. Z tabulky je zcela jasné patrné, že nejvíce druhů i jedinců bylo zjištěno při částečném letnění. Pochopitelně na rybníku bez vody většina druhů být nemůže, ovšem toto letnění ovlivnilo výskyt ptáků ještě v dalších dvou letech. Nejbohatší na druhy i počty byl rok 2012. Obrovský rozdíl byl právě oproti předcházejícímu roku, kdy zde bylo zastiženo téměř o polovinu méně druhů a šestkrát méně jedinců.

Tab. 1

rok	počet kontrol	všechny druhy			bahňáci		
		počet pozorování	počet druhů	počet jedinců	počet pozorování	počet druhů	počet jedinců
2005	14	238	32	20 198	15	5	41
2006	13	210	26	16 219	5	1	17
2007	15	394	49	52 343	144	19	3371
2008	14	296	37	79 509	8	4	10
2009	15	338	41	53 700	23	8	64
2010	16	269	32	20 863	6	4	15
2011	14	243	33	14 401	12	5	25
2012	14	453	56	89 653	147	22	3459

Pochopitelně má letnění zcela zásadní vliv na výskyt bahňáků. Tito ptáci na plném rybníku být nemohou.

Opět překvapil tenkozobec opačný (*Recurvirostra avosetta*), který v roce 2007 po padesáti letech ve dvou párech zahníždil. Nadále nehníždil, ale v roce 2012 hníždilo nejméně deset párů. Přesný počet nelze stanovit, neboť zpočátku zasedly dva páry, snůšky ale

Tenkozobec opačný
(*Recurvirostra*
avosetta)
(foto Petr Macháček)

Kulík říční
(*Charadrius dubius*)
(foto Petr Macháček)

Vodouš tmavý
(*Tringa erythropus*)
(foto Petr Macháček)

Vodouš kropenatý
(*Tringa ochropus*)
(foto Petr Macháček)

Vodouš bahenní
(*Tringa glareola*)
(foto Petr Macháček)

Vodouš šedý
(*Tringa nebularia*)
(foto Petr Macháček)

Jespák bojovný (*Philomachus pugnax*) a vodouš bahenní (*Tringa glareola*) (foto Petr Macháček)

Tab. 2 Bahňáci na Nesytu v roce 2012

druh		počet pozorování	počet exemplářů
pisila čáponohá	<i>Himantopus himantopus</i>	7	24
tenkozobec opačný	<i>Recurvirostra avosetta</i>	11	149
kulík říční	<i>Charadrius dubius</i>	14	193
kulík písečný	<i>Charadrius hiaticula</i>	5	17
kulík bledý	<i>Pluvialis squatarola</i>	1	2
čejka chocholátá	<i>Vanellus vanellus</i>	14	1601
jespák rezavý	<i>Calidris canutus</i>	1	3
jespák malý	<i>Calidris minuta</i>	7	23
jespák šedý	<i>Calidris temminckii</i>	3	3
jespák křivozobý	<i>Calidris ferruginea</i>	4	8
jespák obecný	<i>Calidris alpina</i>	7	23
jespák bojovný	<i>Philomachus pugnax</i>	12	497
bekasina otavní	<i>Gallinago gallinago</i>	4	46
břehouš černoocasý	<i>Limosa limosa</i>	7	27
koliha velká	<i>Numenius arquata</i>	3	3
vodouš tmavý	<i>Tringa erythropus</i>	8	132
vodouš rudonohý	<i>Tringa totanus</i>	9	65
vodouš štíhlý	<i>Tringa stagnatilis</i>	1	3
vodouš šedý	<i>Tringa nebularia</i>	10	95
vodouš kropenatý	<i>Tringa ochropus</i>	2	5
vodouš bahenní	<i>Tringa glareola</i>	10	502
pisík obecný	<i>Actitis hypoleucos</i>	7	38

Hnízdiště tenkozobců (foto Petr Macháček)

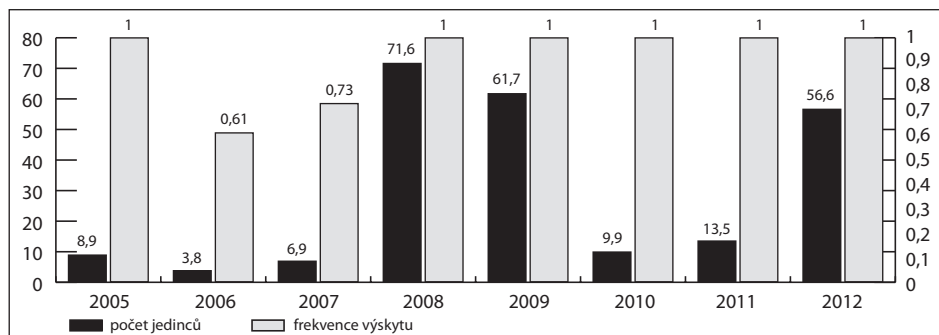
zmizely. Později sedělo na hnízdech deset tenkozobců – není však vyloučeno, že u dvou z nich šlo o náhradní hnízdění. I při kontrolách mimo zahrnuté termíny jsem zaznamenal nejvíce 22 exemplářů, což by bylo 11 párů. Po silné bouřce před polovinou června bylo několik hnízd vyplaveno, úspěšně vyvedena byla asi polovina hnízd.

Dále hnízdilo kolem dvaceti párů kulíků říčních (*Charadrius dubius*), několik párů čejek chocholatých (*Vanellus vanellus*) a vodoušů rudonohých (*Tringa totanus*). Množství dalších bahňáků zde protahovalo – viz tabulka 2 (údaje jen z uvedených 14 kontrol).

Letnění má buď bezprostředně, nebo následně v dalším roce podstatný vliv na výskyt snad všech vodních ptáků. Ukážeme si to následně u těch hojnějších druhů. V prvním sloupci je vždy průměrný počet jedinců připadajících na jednu kontrolu, ve druhém pak frekvence výskytu. Ta je vyjádřena v podílu kladných a všech kontrol. Tedy číslo jedna znamená, že druh byl zastížen při každé kontrole, 0 při žádné (při vynásobení číslem 100 bychom dostali % kladných kontrol).

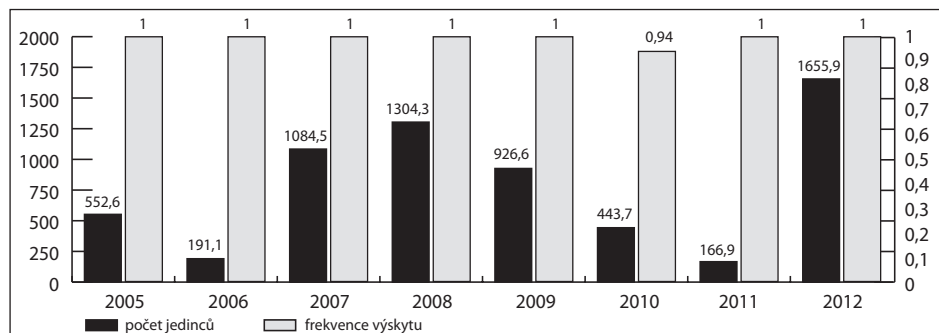
Labuť velká (*Cygnus olor*)

Téměř trvale přítomná, početná v následujících dvou letech po celkovém letnění rybníka. Početnost vysoká i na částečně letněném rybníku.

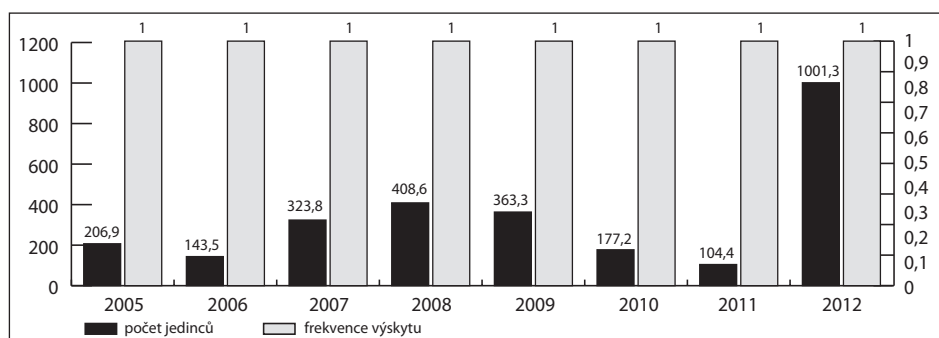
Husa velká (*Anser anser*)

Přítomna trvale ve velkých počtech, nejvíce pak na částečně letněném rybníku, neboť k odpočinku jí vyhovují mělčiny. Je výrazně patrný vliv letnění v roce 2007 v dalších dvou letech.

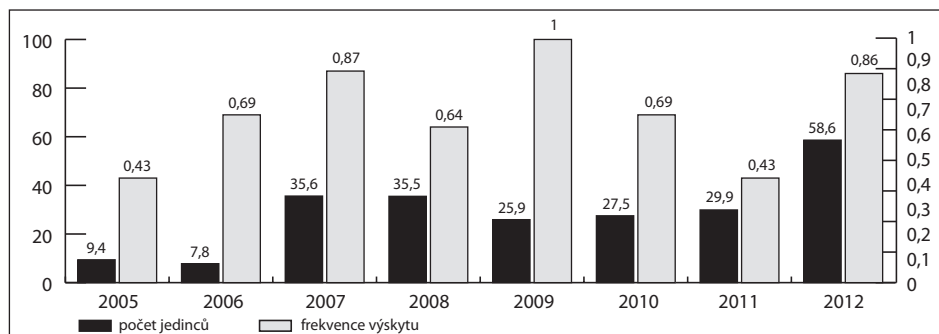
Kachna divoká (*Anas platyrhynchos*)

Platí totéž co pro husu velkou, výskyt obdobný.

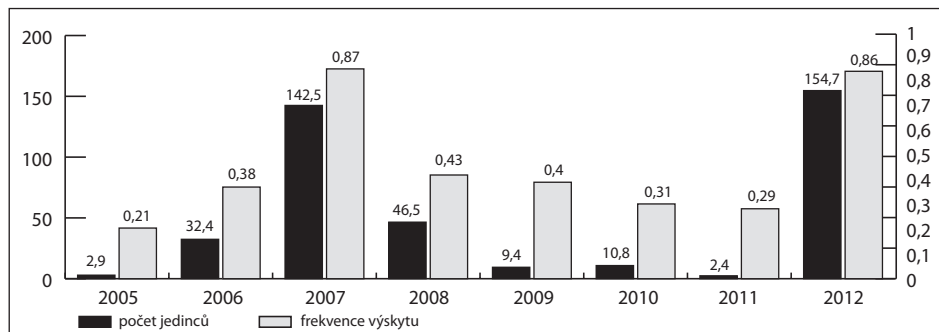
Lžičák pestrý (*Anas clypeata*)

Protahuje na jaře i na podzim. Opět nejvyšší početnost i frekvence výskytu na částečně letněném rybníku. Vliv letnění v roce 2007 není tak patrný jako u předcházejících druhů.

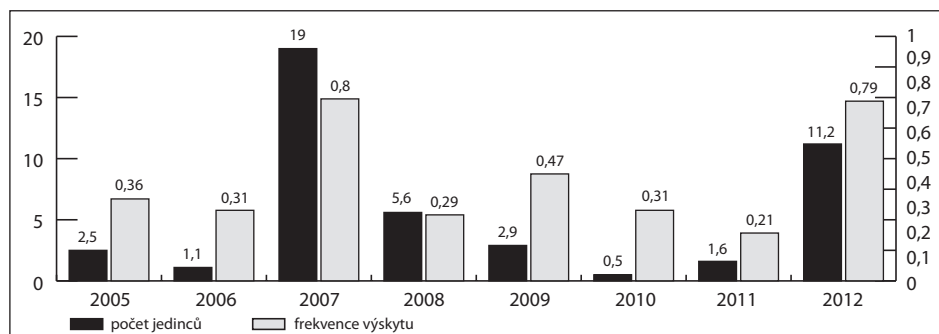
Čírka obecná (*Anas crecca*)

Protahuje na jaře a podstatně početněji na podzim. Zde zachycen jarní tah, přes léto se téměř nevyskytuje, proto je frekvence výskytu nízká. Letnění má na průtah zásadní vliv. Následný vliv je patrný jen v roce 2008.

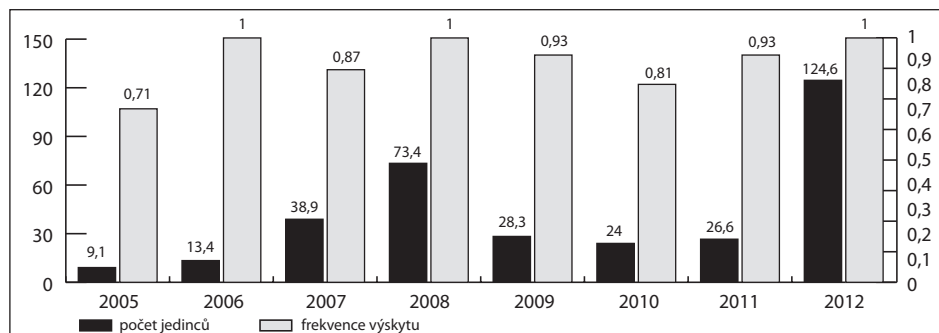
Čírka modrá (*Anas querquedula*)

Protahuje především na jaře a v malém počtu. Jinak průběh výskytu je obdobný jako u čírky obecné.

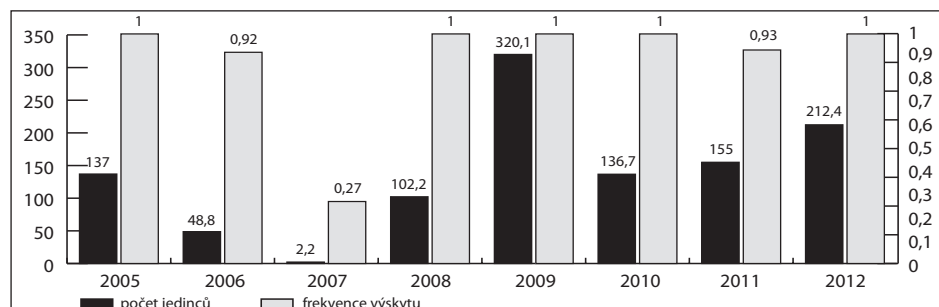
Kopřivka obecná (*Anas strepera*)

Méně hojná kachna, průběh početnosti obdobný jako u předcházejících druhů.

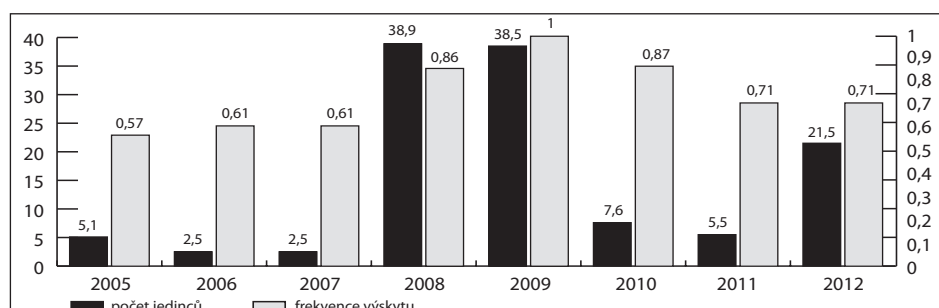
Polák velký (*Aythya ferina*)

Téměř trvalý výskyt, pochopitelně jako potápivá kachna nemohl být na zcela letněném rybníku v roce 2007. Podstatný vliv na početnost však mělo toto letnění v následujícím roce. Druhá nejvyšší početnost na částečně letněném rybníku.

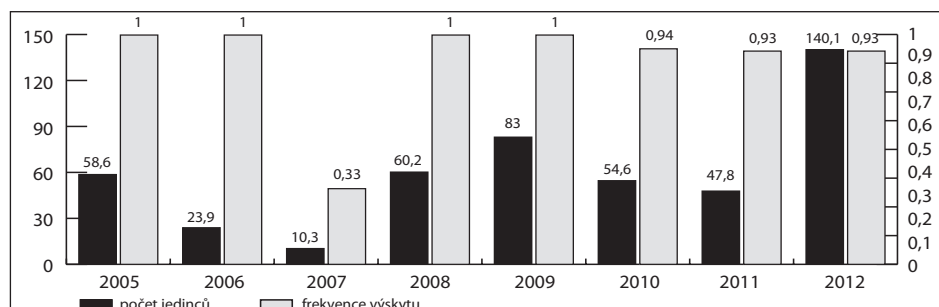
Polák chocholačka (*Aythya fuligula*)

Frekvence výskytu a především početnost podstatně nižší než u poláka velkého, průběh výskytu však obdobný.

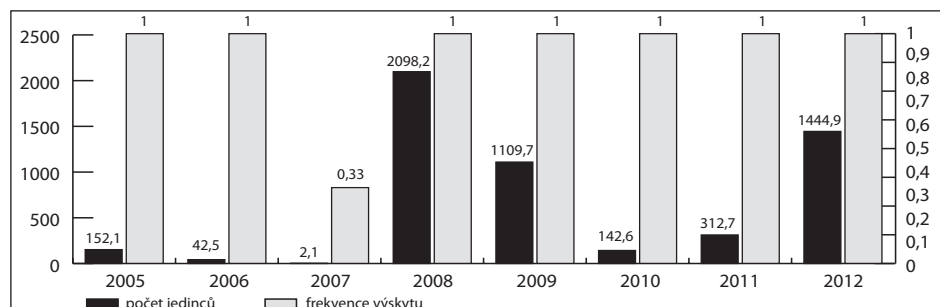
Zrzohlávka rudozobá (*Netta rufina*)

Téměř stále a poměrně početně se vyskytující kachna. Poměrně vyrovnaný výskyt, výrazně nižší výskyt na zcela letněném rybníku v roce 2007 a následně zvýšený výskyt v následujících dvou letech. Opět nejvyšší početnost na částečně letněném rybníku.

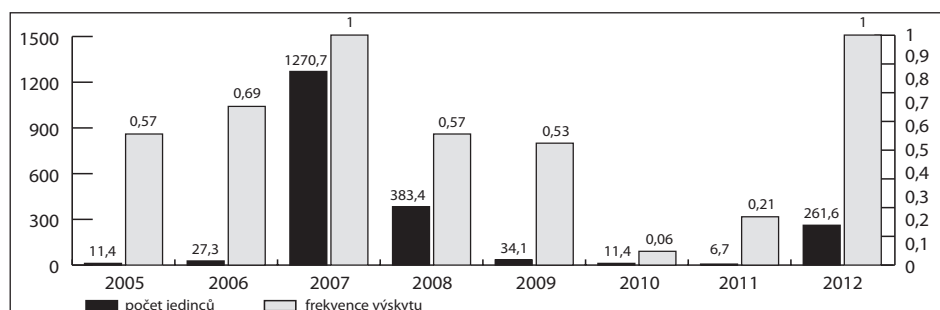
Lyska černá (*Fulica atra*)

S výjimkou vypuštěného rybníka trvale přítomný druh. Toto letnění však mělo na její početnost v následujících dvou letech největší vliv. Velice vysoká početnost i na částečně letněném rybníku.

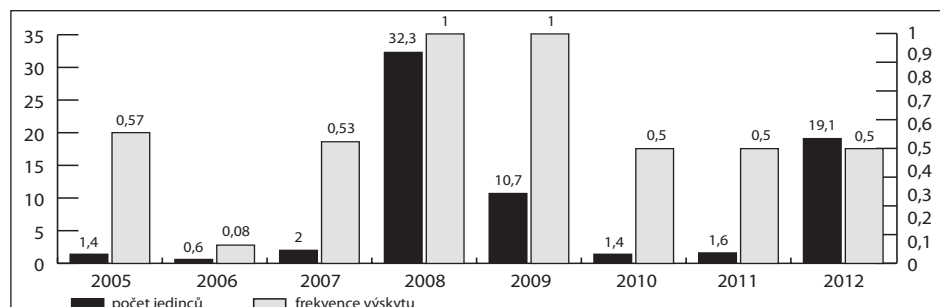
Racek chechtavý (*Larus ridibundus*)

Nepravidelný výskyt, výjimečně početný a trvalý výskyt na letněném rybníku v roce 2007. Letnění mělo silný vliv na výskyt i v následujícím roce a početný výskyt na částečně letněném rybníku v roce 2012.

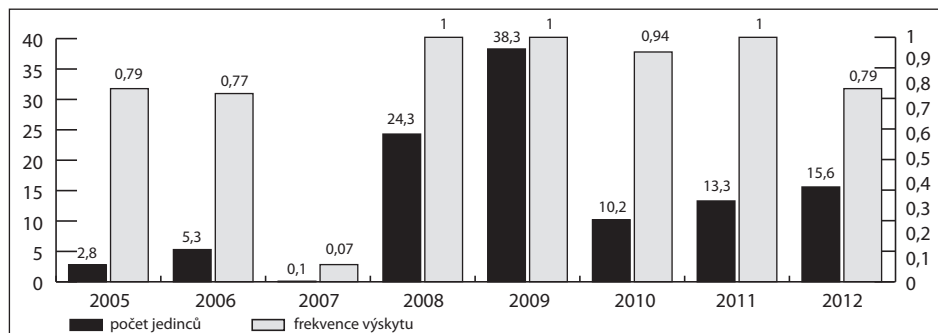
Potápka malá (*Tachybaptus ruficollis*)

Určitě je podchycena jen část jedinců, neboť žije poměrně skrytě v rákosinách. Výsledky jsou však srovnatelné. Zcela zásadní vliv na početnost i frekvenci výskytu v následujících dvou letech mělo letnění v roce 2007. Početná i na částečně letněném rybníku.

Potápka roháč (*Podiceps cristatus*)

Na Nesytu výrazně nižší výskyt než na ostatních rybnících. Opět patrný výrazný vliv letnění v roce 2007 v následujících dvou letech.

Z uvedených výsledků je zcela jasně patrný pozitivní vliv letnění na výskyt snad všech vodních ptáků. A to bezprostředně v daném roce, který platí především pro všechny druhy bahňáků a např. pro husu velkou, kachnu divokou, kopřivku obecnou, čírku obecnou a modrou, lžičáka pestrého, racka chechtavého. Nebo se projevuje tento pozitivní vliv v následujícím roce, případně následujících dvou letech. To se výrazně ukázalo např. u labutě velké, poláka velkého, poláka chocholačky, rzohlávky rudozobé, lysky černé, potápky malé, potápky roháče. Tedy je v zájmu ptáků, hlavního důvodu ochrany v národní přírodní rezervaci a ptačí oblasti, v letnění pokračovat a případně provádět letnění nejen částečně, ale i celkové.

Literatura:

- MACHÁČEK, P. 2007: Vliv letnění Nesytu v roce 2007 na jarní průtah ptáků, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, s. 4–12.
 SYCHRA, J. a kol. 2008: Letnění rybníka Nesyt v roce 2007, Živa, roč. 56, č. 4, s. 189–192.

Petr Macháček

The Impact of the Nesyt fishpond summer drainage on the occurrence of waterfowl species

The Nesyt fishpond was completely drained for the summer in 2007 and in 2012 partially. Based on the regular counting of birds at this pond the influence of the summer drainage was evaluated comparing the total count and frequency of occurrence of each species in the April–August period since 2005. The results clearly show a positive impact of the summer drainage on the occurrence for almost all waterfowl species. In the both years the drainage took place it is especially true for all species of waders as well as for Greylag Goose and dabbling ducks. The other species showed this positive effect in the following year or the next two years.

Historie

Dobromila Brichtová

„Altana“ zámku v Mikulově – několik zjištění ke stavební historii

Základní literaturou pro studium stavební historie zámku v Mikulově jsou statě Václava Richtera ve sborníku Mikulov.¹ Profesor Richter, respektovaný znalec barokní architektury, provedl důkladné výzkumy v tehdy ještě neuspořádaném fondu dietrichsteinského velkostatku.² Dále se opíral o známé veduty a plány a o dnes ztracený stavebně historický průzkum vypáleného zámku, k roku 1952 provedený architektem Hyzlerem. K naší škodě mu nebylo dáno svoje důkladné a bohaté rešerše uspořádat a práci dokončit, zemřel předčasně v roce 1970. Jeho pasáže o úpravách zámku v 17. a 18. století překypují množstvím údajů a názvů prostor užívaných v pramenech a často se v nich i při znalosti dnešních zámeckých budov ztrácíme. Názvy se proměňovaly generaci za generací. Například dnešní sál předků můžeme v citovaných archiváliích hledat za dobovými názvy velký horní sál, malovaný sál, mramorový nebo rodinný sál. Korespondujícím bylo jasné, o čem píší, po stu letech však i zámecký archivář Wenzelides ve svých rešerších z archiválií, které si nechával posílat kníže František Josef Dietrichstein, často jen odhadoval, která prostora je v písemnostech zmiňována.

Z ikonografických pramenů měl k dispozici Wohlhaubterovy mariánské veduty ze sedmdesátých let 17. století, Wernerovy z počátku 18. století, velkou vedutu ze sbírky Mitrovských z let 1720–1740 a plány zámku Ch. A. Oedtla. Až od roku 1991 víme díky prof. Zdeňku Kudělkovi o dvou plánech zámku a města Mikulova z let 1705–1720, jejichž autorem byl vojenský architekt Christoph Ferdinand Moser von Filseck (1687–1754), které Richter neznal.³ Plán zámku, nejstarší známý, je cenný pro představu, jak vypadal celý areál na přelomu 17. a 18. století. Při srovnání s plány stavu a navrhovaných stavebních úprav Ch. A. Oedtla se spousta informací o stavebním dění na zámku jeví srozumitelnějšími. Mosera zajímaly především pevnostní prvky, proto jsou zámecké hradby a rondely zvýrazněny hutnou červenou barvou. Hmoty obytných budov je zakreslena barvou světlejší, vyznačeny jsou pouze schodiště a průchody, např. skalní brána, schodiště na jižní kurtinu, část schodiště do západního křídla. Jižní křídlo s oblou, předstupující kurtinou je ještě mělké, bez přístavby tří „letních“, tedy jižních pokojů. Nápadná je velikost budovy divadla, dnešní knihovny. Je zde zakreslena jenom její část, dnešní studovna. Vysvětlení najdeme v příkazu knížete Leopolda zasláného do Mikulova: *Das theatrum stehen lassen!*,⁴ ale důvod záměru kardinálovo divadlo zbořit dosud neznáme. Stejně tomu bude v případě nezakreslené protější budovy míčovny, o které víme, že v roce 1712 byla upravena na zimní jízďárnu, dnešní zámecký sál.⁵ Uvažoval kníže Leopold o razantních úpravách zámku, které nestačil realizovat, protože zemřel již v roce 1708?

Na Moserově plánu vidíme pilíře arkád, nesoucí východní terasu nad dokonale upravenou zámeckou zahradou. Kde jsou ostatní terasy, „altany“, do té doby postavené? Pokuším se rozplést klubko informací o jejich počtu, době vzniku a lokalizovat je za pomoci

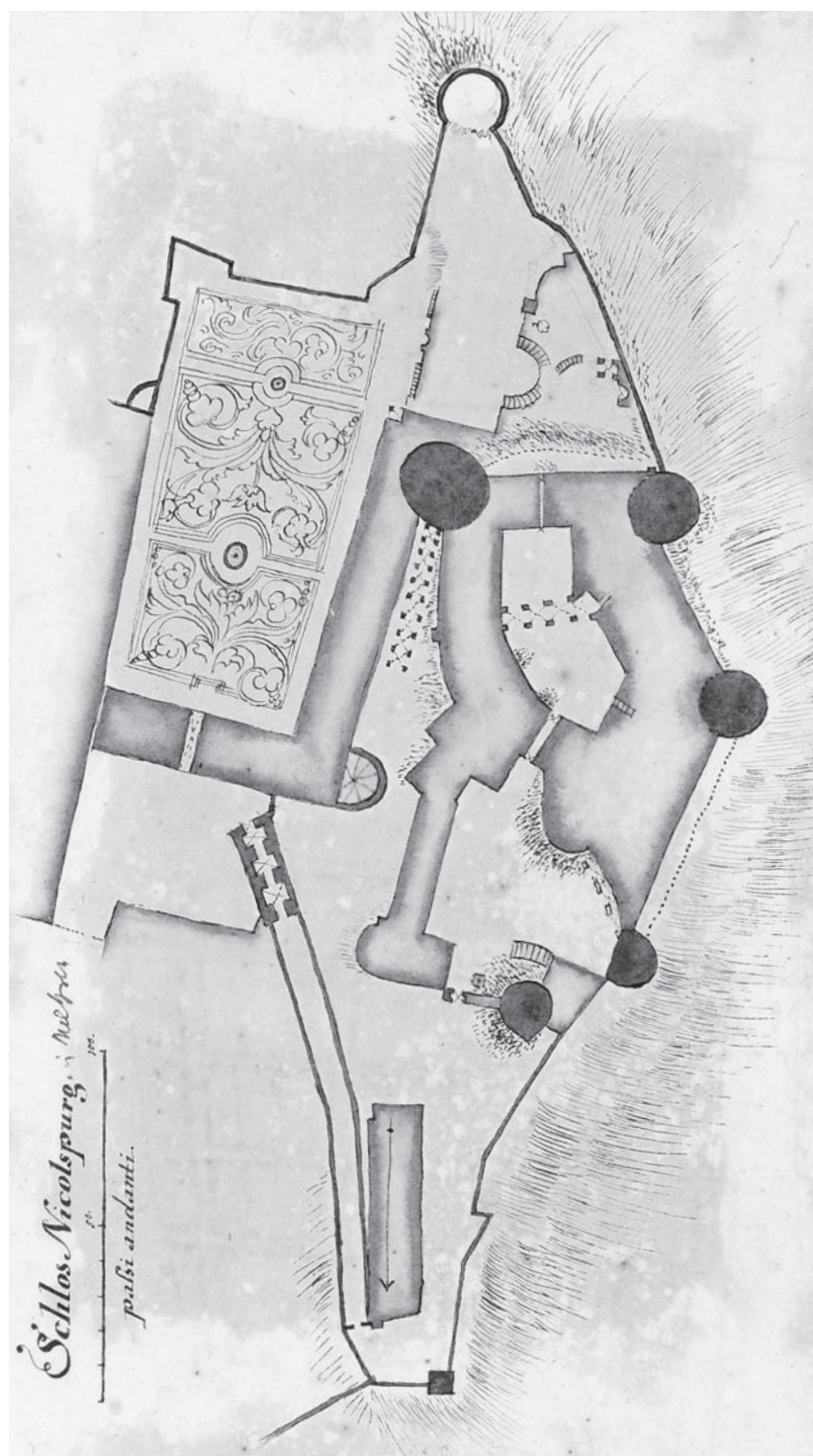
¹ RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971.

² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů Mikulov) – dále jen MZA Brno, F 18. Rešerše umělecko-historické Richter publikoval – viz RICHTER, Václav: Excerpta z Dietrichsteinského mikulovského archivu, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, řada uměnovědná F, roč. 11 (1967), s. 89–107, roč. 12 (1968), s. 105–117 a roč. 13 (1969), s. 55–66. Zpracoval zde informace z účtů dvorní dietrichsteinské pokladny kníže Ferdinand, Leopolda a Waltra Xavera.

³ MOSER VON FILSECK, Christoph Ferdinand: Plán zámku, 1710–1720 (akvarel). Viz Württembergische Landesbibliothek Stuttgart. Sammlung Karten und Graphik Sammlung Nicolai. Bd. 141: Topographie des villes et forteresses, fol. 21.

⁴ MZA Brno, F 18, inv. č. 8382, kart. 1504 – 5. 4. 1702.

⁵ MZA Brno, F 18, inv. č. 8382, kart. 1504 – zprávy knížeti o nových omítkách v jízďárně.

Půdorys zámku z let 1705-1720, F. Ch. Moser von Fliseck (sbírka Regionálního muzea v Mikulově)

zpráv nalezených v korespondenci knížat Dietrichsteinů s mikulovskými zámeckými úředníky a v návrhu úprav zámku po požáru 1719, vypracovaném Christianem Alexandrem Oedtlem.⁶

Termín „altana“ byl užíván pod vlivem italských stavitelů, kteří pracovali při zámeckých úpravách po celé 17. století. Slovník architektury definuje altán (italsky altana) jako vysoko položený zděný věžovitý útvar na střeše budovy, otevřený arkádami nebo okny.⁷ Altana, nový stavební prvek, byl využíván i v Mikulově stejně jako arkády, arkádové lodžie, grotty a saly tereny, fontány a sochy v zahradách, které přetvářely gotická sídla na renesanční zámecké stavby.

Za nejvýznamnějšího moravského stavebníka počátku 17. století je pokládán kardinál František Dietrichstein. Považujeme za jisté, že pro něj i v Mikulově pracovali italští stavební mistři a umělci stejně jako v Brně při stavbě Dietrichsteinského paláce na Zelném rynku, i když jména v Mikulově působících mistrů neznáme. Výklad o kardinálově přestavbě zámku Richter postavil na stavebně-historickém výzkumu Hyzlerové s konstatováním nedostatku archivních pramenů. Ty zřejmě zmizely v některém z 50 sudů odvezených jako válečná kořist švédským důstojníkem Montaignem královně Kristýně v roce 1645.⁸ Richter mimo jiné klade do doby kardinála úpravu čtyř nárožních věží (rondelů) na obytné prostory.⁹ Proměnu severního rondelu na sál předků datují renesanční štukatury výklenku v jeho jižní stěně a letopočet 1616, ještě před požárem 1945 fotografovaný v jižním nároží sálu. O způsobu úprav zbývajících tří rondelů se nezmiňuje. Na jeden z nich, západní, lze renesanční altán lokalizovat.

V roce 1655, dvacet let po kardinálově smrti, takto popisoval hejtmán panství novému knížeti Ferdinandovi zámek: *In gedachten Schloss Nicolsburg befunden sich gar schlechte Haus Mobilien und dieses daher dass zu feindtszeiten, solche weekh genohmen, undt daher wann Ihr fürstl. h. seeligster Gedächtnung allda residieret, musste dergleichen nothwendigkeiten, aus dero wienerischen Haus genohmen, undt dahin geführt worden* – tedy: chce-li kníže v Mikulově bydlet, je třeba z Vídně přivést nábytek, protože mikulovský byl ve válečných časech odvezen. Především však psal, že zámek Mikulov je dobrá budova kromě té části se střechemi nad rondelem s altánem: *...Boden in derheit aber ab dem Rondel oder altan mangelhaft, welche repariert werden müssen*.¹⁰ Můžeme tedy předpokládat, že na mohutném západním rondelu byl již počátkem 17. století v nejvyšším podlaží zastřešený otevřený altán, jestliže v polovině století jeho střecha už potřebovala opravu.¹¹

V korespondenci knížat Ferdinanda (1655–1698), Leopolda (1698–1708) a Waltera Xavera (1708–1739) se zámeckými úředníky v Mikulově jsou skryty další zajímavé informace o zámku. Knížecí instrukce se dotýkají aktuálních problémů při hospodaření velkostatku ve vinicích a na polích, stavu koní ve stájích, odesílání viktualii do Brna či Vídně knížecí kuchyni, o opravách a stavbách hospodářských budov i zámku. Rozsáhlé několikastránkové instrukce knížete Ferdinanda k přípravě pohoštění císařského páru

⁶ Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, fond NAD 893 (Sbírka map a plánů), inv. č. 2259 – dále jen SOKA Mikulov, NAD 893.

⁷ SYROVÝ, Bohuslav: Architektura, Praha 1972, s. 11.

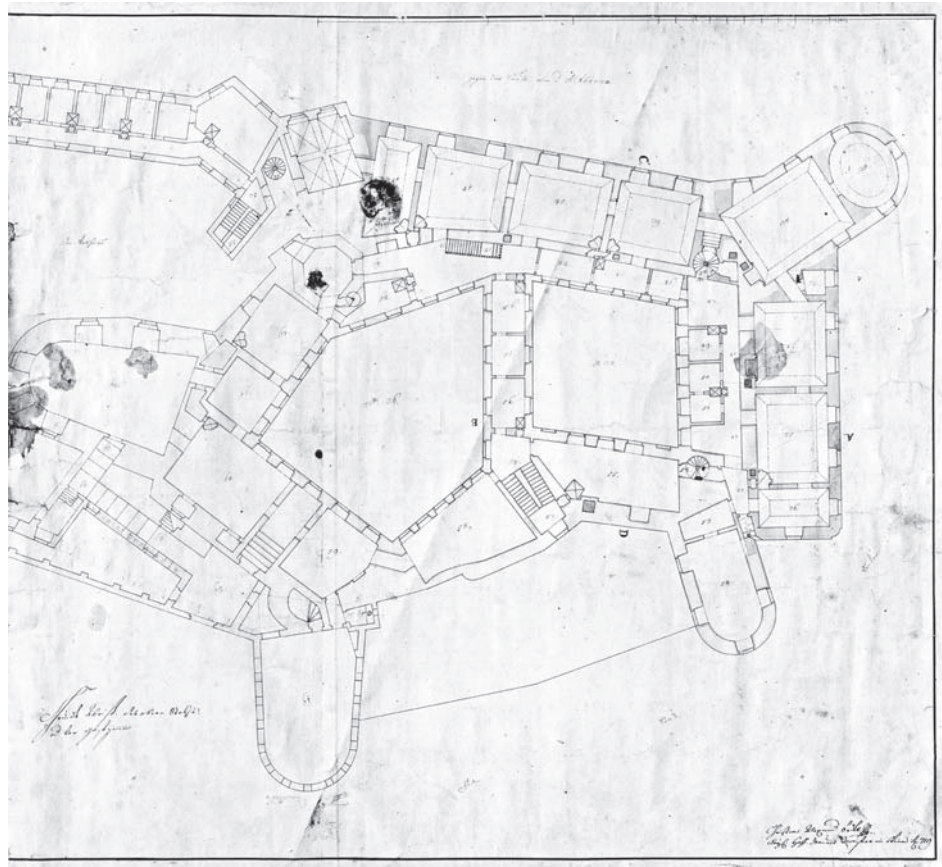
⁸ MZA Brno, F 18, inv. č. 6807, kart. 1097.

⁹ HEROUT, Jaroslav: Slabikář návštěvníků památek, Praha 1980, s. 218: „Rondel – stavba nebo prostor kruhového či oválného půdorysu, např. nárožní válcová věžice, sypaný nárožní bastion renesančního opevnovacího systému apod.“ Slovník architektury (viz pozn. 7) definuje bastion (z fr.) jako část opevnění nebo okrouhlou vystupující část zdíva, případně obestavěnou terasu. Rondel (z lat.) – původně pevnostní stavba kruhového půdorysu, dnes stavba kruhového, polokruhového i oválného půdorysu. Naznačuje, že můžeme užívat oba termíny. V souladu s názvy v pramenech budu užívat termín rondel.

¹⁰ Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 979, kart. 299 – dále jen MZA Brno, G 140.

¹¹ Snad již tehdy měl v úrovni terénu grottu, oblíbený architektonický prvek italských renesančních staveb, v úrovni přízemního obytného patra klenutou prostorou, o které víme, že sloužila jako alchymistický kabinet v 18. století.

Leopolda I. a Markéty Španělské v létě 1672 obsahují velmi podrobné příkazy k přípravám zámeckých prostor.¹² Pro jeden z večerů kníže Ferdinand uvažoval o podávání večere uvnitř v místnostech při sále předků, nebo při dobrém počasí v „altaně“. Východní terasa na arkádě nad zámeckou zahradou to být nemohla, ještě se nestavěla. Víme, že bylo třeba připravit stůl pro 40–50 hostů, hledáme tedy rozměrnější plochu, a ta se nabízí v altánu na západním rondelu.

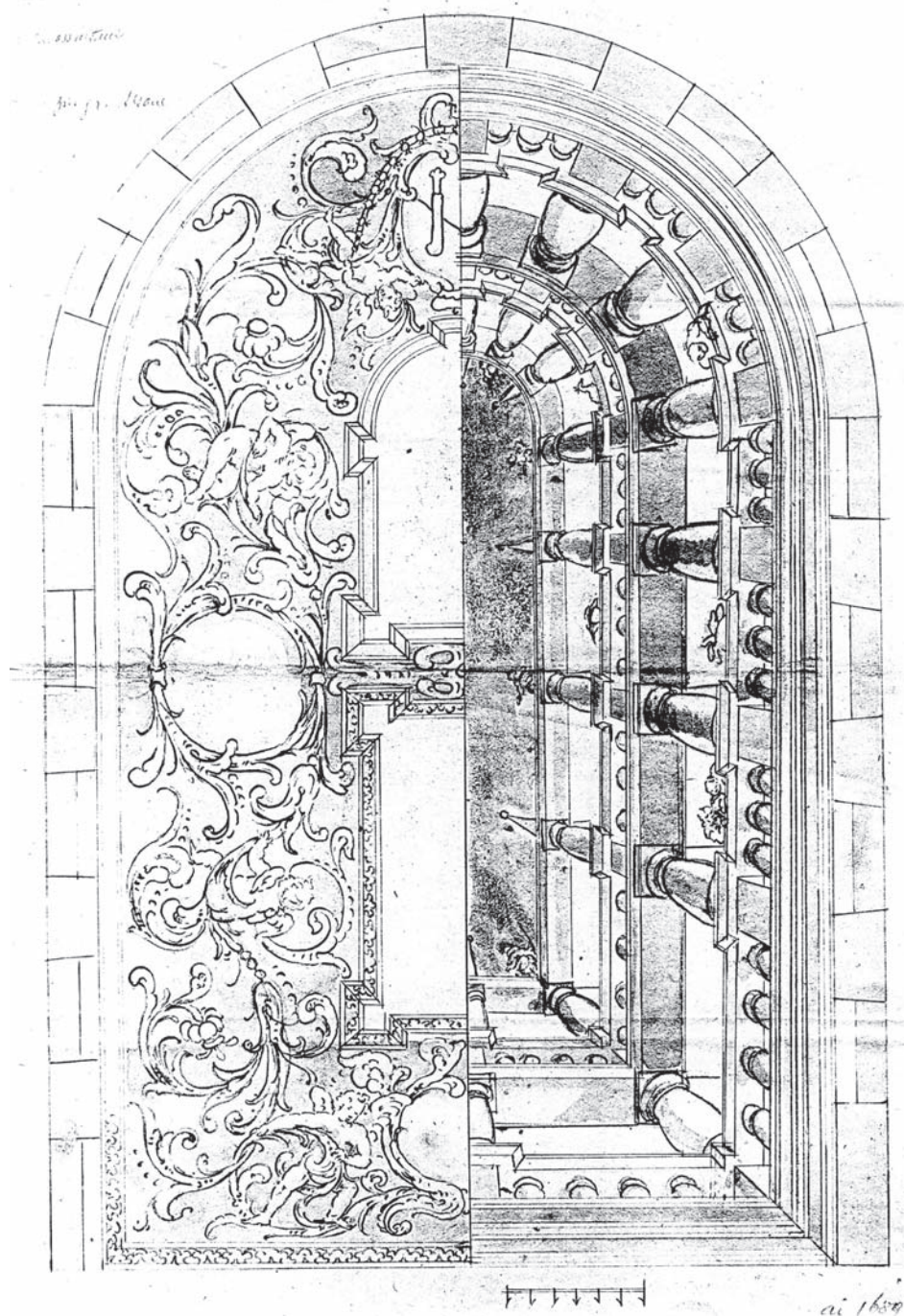

Návrh úprav prvního patra zámku, Christian Alexander Oedtl, 1719
(SOKA Mikulov)

Po požáru v srpnu 1719, kdy shořela židovská čtvrť a část zámku, bylo nutné připravit projekt obnovy zámku. Kníže o něj požádal Ch. A. Oedtla, který stavěl v císařském letovisku Laxenburgu u Vídně pro knížete Leopolda letohrádek. Dochoval se jeden z Oedtlových prvních návrhů úprav zámku.¹³ Architekt již uvažoval o rozšíření jižního křídla do svahu, ještě bez terasy při sale terreně. Navrhl nová, nerealizovaná, řešení jihovýchodního bastionu a schodišťové vstupní haly. Vnější část jihozápadního křídla se stájemi, kterou požár téměř zničil – od roku 1699 zmiňovanou jako „neue Gebaude“, nezakreslil

¹² MZA Brno, G 140, inv. č. 79, kart. 23.

¹³ SOKA Mikulov, NAD 893, inv. č. 2259.

Návrh fresky a štukové výzdoby, asi 1682 (sbírka Regionálního muzea v Mikulově)

vůbec.¹⁴ Překvapující však je kresba západního rondelu. Nápadně se liší od obou jižních rondelů subtilností obvodové zdi, prolomené čtrnácti okenními otvory mezi křehkými pilíři. Vzdušný altán je přístupný z nádvoří dvouramenným schodištěm přes pokoje č. 58 a 59 v jihozápadním křídle nebo ze sálu předků přes pokoje č. 60 a 59. Bezpochyby je to „grosse Altana“ na rondelu nad židovskou ulicí. Jak vypadala, můžeme rekonstruovat ze zpráv o jejích opravách v osmdesátých letech 17. století. Dne 9. 7. 1682 psal Tobias Rössner knížeti, že strop velké altany bude připraven pro malíře: *Den Boden auff der grossen Altana wird mehrestens erachtet, das der Rohrboden (rákosový strop) abgenohmen undt mit Leinwandt bezogen, weissen Grundt gelegt undt auff Baubwerkh gemahlen wurde, worzu bis 250 Ellen Leinwandt bedürffen... Komen auch 10 Supliciren... neben Bericht sambt Abriss des grossen altana Boden, auch wie der Juedenmahler solchen zumahlen verzeichnet.*¹⁵ Následně 17. 8. 1682 poslal Rössner do Vídně návrh sejmutí rákosový strop a červeně natřenou šindelovou střechu „velké altany“, protože ze strany židovské ulice hrozí nebezpečí požáru. „Altana“ by měla být nově zastropena cihlami. Pro malbu stropu Rössner hodlal koupit lněné plátno na podklad a připravený malířův návrh fresky přiložil k dopisu knížeti. Malíře Rössner nejmenoval, spokojil se s tím, že je to malíř židovský. Práce nezačaly hned. Za pět let, 4. 4. 1687, znovu píše z Mikulova knížeti na toto téma, tentokrát více slovy, že „velká altana“ nad grottou proti židovské ulici má mít dvojitou střechu včetně plochého rákosového stropu, hladkého, s freskovou výzdobou. Bylo by těžké provést zde zeď s okny stejnými, jako jsou ostatní – kníže zřejmě žádal sjednocení vzhledu tohoto rondelu s ostatními. Místní určení „proti židovské ulici... nad grottou“ – tedy na západní straně – nás nenechává na pochybách s lokalizací „grosse Altana“. Podlaha altánu byla dlážděna cihlovou čtvercovou dlažbou, opravenou v roce 1712, za knížete Waltera. O potížích, které kníže dělal svému personálu, svědčí korespondence s inspektorem O. Schabským. Dne 29. května dal Schabský vypálit nové čtyřboké dlaždice a 3. června se musel bránit požadavku zaměstnavatele provést opravu do osmi dnů.

Reprezentativní funkce tohoto vyhlídkového altánu skončila při přestavbě požárem v roce 1719 zle poškozeného západního křídla. Došlo ke knížetem Ferdinandem žádanému sjednocení vzhledu s ostatními rondely zesílením obvodového zdiva altánu a vsazením čtyř oken; stavebník tak získal další velký společenský sál.

Pod termínem „altana“ se v pramenech setkáváme i s arkádovou lodžíí o dvou řadách mohutných pilířů, přistavěnou k zámeckému skalnímu podloží, která nese velkou východní terasu nad zámeckou zahradou. V roce 1674 byla její stavba právě v chodu. Vznikla patrně v souvislosti s úpravou tří společenských místností mezi jihovýchodním rondelem a starou pětibokou věží na nároží vnitřního hradu.¹⁶ Východní křídlo požár v srpnu 1719 nezasáhl, a snad proto jsou zmínky o této terase vzácné, nacházíme jen poznámky týkající se potřebných oprav. V pramenech 18. století je nazývána „grosse Altana“. V roce 1746 byla na návrh architekta Františka Grimma přístavbou pilíře mezi druhým a třetím obloukem arkád a byl upraven odvod dešťové a odpadové kuchyňské vody. Ve zprávě archiváře Wenzelidese z roku 1823 se dovídáme, že na kamenném zábradlí stály kamenné plastiky Apollona, Merkura a dvě kamenné vázy. Zábradlí bylo vratké a hrozilo, že plastiky spadnou, byly tedy odstraněny. Wenzelides se domníval, že plastiky pocházejí z poloviny 18. století a nikdy zde žádné jiné nebyly. Arkáda byla tehdy natřena žlutou barvou, která se knížeti nelíbila.¹⁷

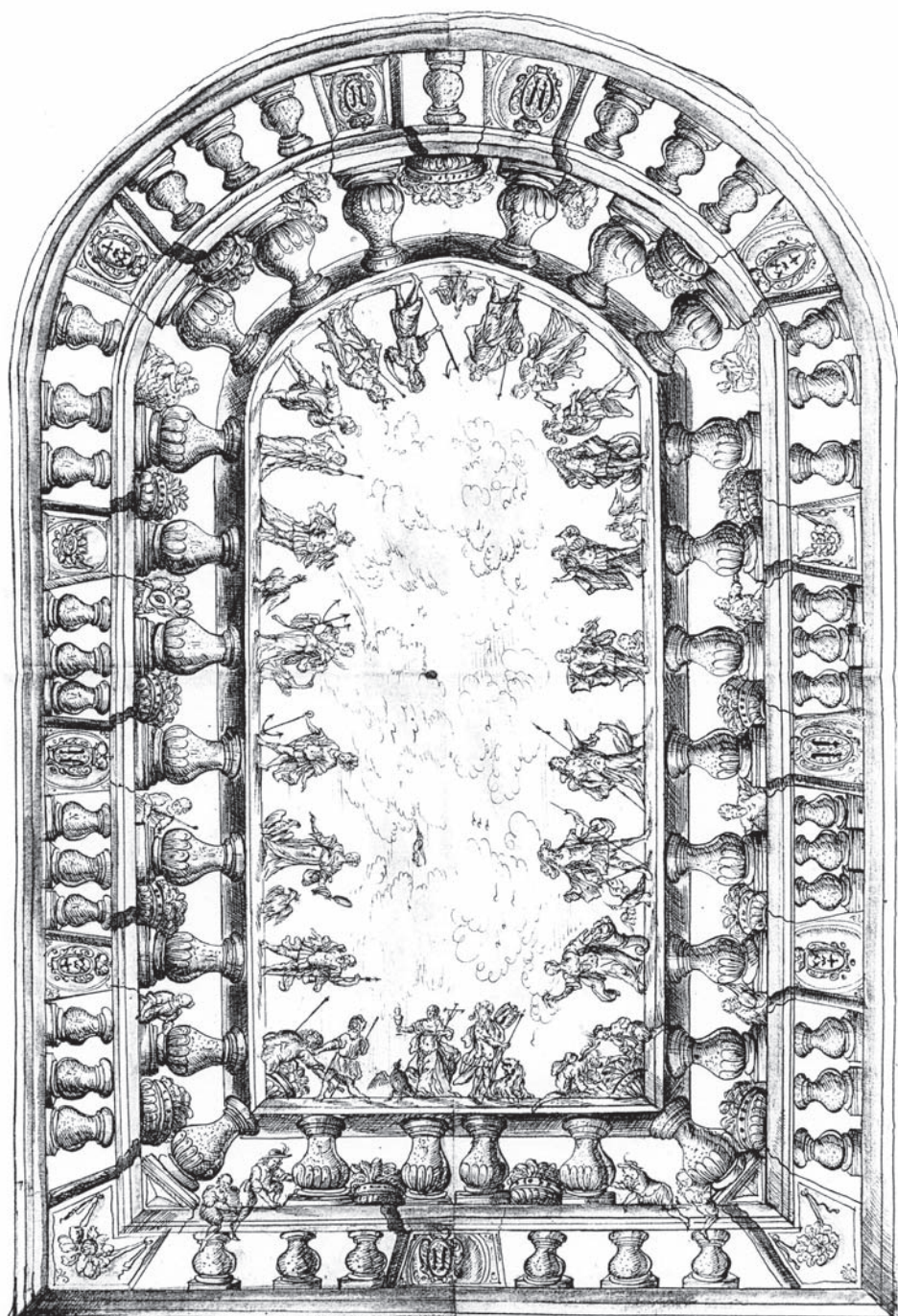
Od roku 1682 jdou zprávy o další, malé terase, tedy „kleine Altana“. Je situována nad zámeckou zahradu, jak se uvádí ve zprávě knížeti z 9. 7. 1682: *Das kleine Altanel ober dem*

¹⁴ MZA Brno, F 18, inv. č. 8382, kart. 1504 – 26. 6. 1699 žádal inspektor Ondřej Schabský J. Treheta, architekta knížete Leopolda, o zaslání plánů k nové budově. Její polohu určuje Oedtlova popiska na zakreslení stavu zámku po požáru. Viz: MZA Brno, F 18, plán č. 130.

¹⁵ Zprávy o opravách viz: MZA Brno, F 18, inv. č. 8382, kart. 1504.

¹⁶ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 162.

¹⁷ MZA Brno, F 18, inv. č. 8382–8383, kart. 1504.

Návrh stropní fresky s náměty z Metamorfóz (Moravský zemský archiv v Brně)

Schlossgarten vermeiche doch, weillen solches spätlich aussieht... Rienstig wollig mues gebaut werden... A tamtéž: ... es ist auch in diesen Sal od. (er) Vorhaus vor der Canzley der Boden Stukreys theils weis, gelb ungleich gemahlen, ... und etwas mit weisser Grundt kan gleich gemahlen worden. Uvažuje se o štukové výzdobě, malované. Na podzim 1686 byla střecha altany pokryta bílým plechem. O rok později, v dubnu, se zřejmě práce blížily k dokončení. Mikulovský úředník Brueberg psal knížeti, že sloupy a balustry pro malou altanu jsou připravovány a čeká se na příchod štukatéra a malíře: *Die kleine Altana bleibt bis etwo Stukator undt Mahler in die gegen kommen.* Štukatér, zaměstnáváný Liechtensteiny ve Valticích, předložil návrh řešení a kníže byl žádán o vyjádření, co má být namalováno ve středním poli, ponechaném pro práci malíře. Snad nebudou historie z metamorfóz nevhodné, obával se Brueberg. Kníže obratem poslal návrh zpět s tím, že by byl rád, kdyby štuky byly v basreliéfu, a téma maleb má být dáno výběrem valtického knížete, tedy Jana Adama I. Liechtensteina.¹⁸

Shrneme-li uvedené informace: malá altana byla stavěna knížetem Ferdinandem v letech 1682–1687. Neumím ji umístit s jistotou, pravděpodobně šlo o nadstavbu nad jihozápadním rondelem, nedaleko kanceláře (knížete?). Nejde o záměnu s altanou na západním bastionu, v pramenech se píše často o obou. Střecha byla pokryta plechem, nesena sloupy, altana měla zábradlí z kamenných balustrů a štukovaný strop s freskami. Uměleckým poradcem při její stavbě byl valtický kníže Jan Adam I. Liechtenstein, zeť knížete Ferdinanda.

Další, dodnes zachované terasy (altana), byly budovány po roce 1719 při přestavbách navržených Ch. A. Oedtem. Terasa před salou terrenou se stavěla od roku 1720, o rok později se začalo se stavbou terasy severní, nad skalní branou vedoucí na nádvoří vnitřního zámku. Obě terasy byly hotovy do roku 1723, byly vydlážděny kamennými dlaždicemi z lomu v Hrubšicích, balustry zábradlí zhotovil kameník Filip Nadter z Eggenburgu. Severní terasa byla 1727 zpevněna dostavbou klenby skalní brány.¹⁹ Tehdy dochází ke změně v pojmenování teras v souvislosti se zaklenutím obou altánů postavených na rondelích a jejich proměnou na reprezentativní sály. Západní altán byl zaklenut v roce 1721, byla zde položena prkenná podlaha. Archivář Wenzelides píše 7. 9. 1822 o severní terase jako o malé altaně nad vjezdem. Stejně jako dnes u ní byly problémy se zatékáním dešťové vody do klenby. Oprava spočívala v položení olověných plátů pod kamennou dlažbu a její nové vytmelení. S tím souviselo i snesení šindelové střechy, která altanu zakrývala.²⁰ Západní terasa, přiléhající ke vstupní schodiškové hale, patřila též k souboru nových staveb prováděných ve dvacátých letech 18. století. Netrpělivý kníže Walter Xaver vyžadoval od svého stavitele inženýra Krawany již v prosinci 1722 odpověď, kdy začne se stavbou nové altany vedle skály, na které stojí mramorový sál (sál předků), až k bráně, kudy se chodí do stájí.²¹ Dodejme, že zde stále ještě stály stáje, zvané od 17. století Beschellerovy. Sahaly od brány při Udírenské věži po vstup do grotty v západním rondelu. Práce na budování altany začaly o tři roky později stavěním pilířů, které ji měly nést.²² Po zboření stájí byly pilíře zřejmě skryty přízdívkou ke skalnímu podloží.

¹⁸ Tamtéž zprávy o malé altaně a návrh stropní fresky.

¹⁹ Zprávy o jejích stavbách 8. 3., 30. 3. a 6. 5. 1721 viz: MZA Brno, F 18, inv. č. 8382, kart. 1504.

²⁰ MZA Brno, F 18, inv. č. 8383, kart. 1504.

²¹ MZA Brno, F 18, inv. č. 8382, kart. 1504.

²² RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 183.

Dobromila Brichtová

„Altana“ at Mikulov chateau

In the 17th and 18th centuries Mikulov chateau received elegant terraces that were socially used mainly in summer. These were called "Altana" in the archival contemporary documents. The oldest one was a roofed construction over the western bastion of the castle and its origin can be dated to the time of reconstruction work of Cardinal Franz Dietrichstein. In the seventies of the 17th century the Prince Ferdinand had a large eastern arcade loggia build carrying a terrace looking over the castle garden.

In the eighties, when repairing the Altana on the western bastion, another one was built probably on the top of the southwest bastion. Both Altanas disappeared in the reconstruction of the castle in the twenties of the 18th century. This reconstruction has brought about southern terraces adjacent to the Sala Terrena, northern terraces over the gate to the inner castle and western ones, adjacent to the lobby of the hall of ancestors. Also these terraces are in archival documents called "Altana".

Miroslav Koudela

Mikulovská hradní kaple v listinách 14. století

K stavebnímu vývoji středověkého hradu Mikulova (předchůdci dnešního mikulovského zámku) se do dnešní doby nezachovala – až na jednu výjimku – žádná písemná zmínka, která by přesně datovala jakoukoli stavební aktivitu z tohoto období. Všechno, co o mikulovském hradě v tomto směru víme, je založeno na informacích získaných stavebně historickými průzkumy, které umožnil tragický požár zámku na samém konci druhé světové války. Historické prameny se o hradu zmiňují jen velmi skoupě. Navíc z těchto písemných zpráv lze vyčíst nejčastěji jen to, že hrad v Mikulově existoval – jakákoli zmínka o jeho konkrétním vzhledu či o výstavbě kterékoli jeho části chybí. Nepřímo lze existenci hradu doložit falzem dnešiny hlásící se do roku 1218. Na jejím základě je možné vyslovit domněnku, že se od počátku 13. století nad Mikulovem tyčil zeměpanský hrad, jehož existenci dokládá v listině uvedený mikulovský purkrabí (*burgravius*).¹ A vůbec poprvé na pravé listině je hrad doložen až k roku 1291, kdy je jako jeho majitel uveden Jindřich II. z Liechtensteina († 1312/1314).²

Onou výše zmíněnou jedinou výjimkou z tohoto období je listina z roku 1380, dokládající, že bratři Jan I. († 1397) a Jiří II. z Liechtensteina († 1398) založili na mikulovském hradě kapli zasvěcenou Panně Marii a sv. Janu Evangelistovi.³ Tato osmiboká kaple byla vložena do vnitřního prostoru patra válcové věže stojící u skalní brány. Mikulovská hradní kaple se pak v dochovaných listinách objevuje ještě několikrát a právě stručný přehled písemných zmínek o ní pocházejících ze 14. století je předmětem této skromné studie.

Uvádí se, že za budováním soukromých hradních kaplí stojí obtíže s přístupností kostelů, a tím komplikace s navštěvováním bohoslužeb, jelikož středověké hrady byly budovány většinou na těžko přístupných místech.⁴ Tyto kaple sloužily k bohoslužbám pro hradního pána a jeho rodinu, popřípadě pro další osazenstvo hradu. Kromě liturgických účelů mohly hradní kaple sloužit i jako skriptoria či pokladnice. Zatímco na zeměpanských hradech se kaple staly jejich běžnou součástí již od 13. století, na šlechtických hradech se častěji vyskytují až od 14. století.⁵ Liechtensteinská kaple na mikulovském hradě tak není výjimkou, která by se vymykala tehdejšímu zvyklostem.

Jak již bylo uvedeno, kaple byla vybudována uvnitř hradní válcové věže stojící u skalní brány. Podobně jako u dalších středověkých staveb uvnitř hradního areálu není stáří této nejvyšší dominanty dnešního mikulovského zámku známo. V literatuře nicméně najdeme tři základní teorie o stáří této válcové věže. První, dnes asi nejméně přijímaná hypotéza předpokládá, že tato věž byla vybudována až současně s hradní kaplí, tedy ve zmiňovaném roce 1380.⁶ Jiný názor reprezentuje představa, že štíhlá okrouhlá věž vyrostla na skále východně od průjezdu do jižního nádvoří na konci 13. století – tedy necelých sto let před tím, než byla ve vnitřním prostoru jejího patra vybudována gotická kaple Panny Marie

¹ Viz Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Svazek II: 1198–1230 (ed. Gustav Friedrich), Praha 1912, s. 407–409.

² Viz Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu. Díl 1: 1173–1380 (ed. Jan Bistřický – František Spurný – Ludvík Václavěk – Metoděj Zemek), Mikulov 1991, s. 41.

³ Tamtéž, s. 224–226.

⁴ Viz DOHNALOVÁ, Petra: Středověké sakrální stavby a jejich doklady na moravských hradech, Brno 2006 (diplomová práce), s. 1.

⁵ Tamtéž.

⁶ Viz KOSTKA, Jiří: Mikulov. Městská památková rezervace, státní zámek a památky v okolí, Praha 1962, s. 7–8. Autor ovšem klade vznik mikulovské hradní kaple až do roku 1384.

Gotická kaple byla vybudována v patře válcové věže stojící u skalní brány (foto Milan Karásek)

a sv. Jana Evangelisty.⁷ Obě uvedené teorie mají společný ten fakt, že pokládají válcovou věž s kaplí za mladší než severněji stojící britovou věž, jejíž vznik kladou shodně někde do druhé poloviny 13. století. Naproti tomu poslední z dnes nejčastěji uváděných hypotéz považuje za starší z obou středověkých hradních věží onu štíhlou válcovou věž s kaplí a její původ datují do nejstarší, tj. románské fáze budování mikulovského hradu, tj. před již zmíněný rok 1218. Zastánci této teorie se pak od sebe liší již jen v názorech na to, o kolik je britová věž mladší. Jedni tak její výstavbu kladou do druhé poloviny 13. století,⁸ druzí pak až do první poloviny 14. století.⁹

Oproti širokému rozptylu pohledů na stáří hradní válcové věže (před 1218–1380) je datum vzniku v ní umístěné hradní kaple dáno celkem zřetelně. I když bychom měli raději podotknout, že jde o datum první dochované písemné zmínky, což nemusí nutně znamenat totéž. Pojdme si tedy jednotlivé listiny pocházející ze 14. století a obsahující konkrétní údaje o mikulovské hradní kapli připomenout:

Listina z 9. června 1380¹⁰

(místo vydání neuvedeno)

Listina, kterou vydal Matouš, tehdejší farář v Mikulově, je vůbec první písemnou zmínkou o zbudování kaple na mikulovském hradě. V textu vyjadřuje duchovní správce mikulovské farnosti souhlas se zřízením této hradní kaple za náhradu 12 šilinků (tj. 60 pražských grošů) ročního platu z mlýna zvaného Felleremühl u Bohumilic/Bohumělic (zaniklá ves ležící někde mezi Bavorami a Mušovem). Jako zakladatelé kaple jsou v listině výslovně uvedeni tehdejší majitelé mikulovského panství, již výše zmínění bratři Jan I. a Jiří II. z Liechtensteina. Protože šlo o kapli na území mikulovské farnosti, která měla být vyňata z jurisdikce mikulovského faráře a sloužit pouze k soukromým potřebám Liechtensteinů, bylo zapotřebí souhlasu jak duchovního správce v Mikulově, tak především majitele patronátních práv k mikulovskému kostelu, tj. kláštera premonstrátek v Dolních Kounicích. Farař Matouš nakonec po poradě s dolnokounickým proboštem toto svolení Liechtensteinům dal, ale vymínil si, že jako odškodné bude on i všichni jeho nástupci na postu mikulovského faráře dostávat od Liechtensteinů každoročně výše zmíněnou finanční náhradu pocházející z výnosu mlýna v Bohumilicích/Bohumělicích.

Kromě již uvedeného nepohodlí souvisejícího s komplikacemi při navštěvování bohoslužeb v kostelích ležících při úpatí obtížně přístupných hradů lze z textu listiny mezi řádky vytušit i další možný důvod ke zřízení mikulovské hradní kaple. Jak již bylo uvedeno, patronátní právo (tj. právo jmenovat ke konkrétnímu kostelu duchovního správce a právo vybírat církevní desátek) k mikulovskému farnímu kostelu držel klášter premonstrátek v Dolních Kounicích a zbudování vlastní hradní kaple bylo jedinou možností, jak se Liechtensteinové mohli domoci nezávislé duchovní správy, jež by nepodléhala dolnokounickému klášteru. Šlo především o peníze a o prestiž. Majitelé Mikulova zcela jistě nelibě nesli, že příjmy z kostela ležícího na území jejich vlastního města končí v kapsách někoho jiného. A protože tuto pro ně nepříjemnou skutečnost už nemohli nijakým způsobem změnit (spor o patronát vedený v letech 1308–1310 s klášterem prohráli),¹¹ rozhodli se, že si duchovní zaopatření obstarají jinde a ve vlastní režii.

⁷ Viz PLAČEK, Miroslav: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí, Praha 2007 (2. vydání), s. 382.

⁸ Viz SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Svazek II: J–N, Praha 1999, s. 484.

⁹ Viz RICHTER, Václav: Středověký hrad Mikulov, in: RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971, s. 92–93.

¹⁰ Viz Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu, c. d., s. 224–226.

¹¹ Viz BISTRICKÝ, Jan: Spor o mikulovský patronát počátkem 14. věku, Jižní Morava roč. 2 (1966), s. 40–44.

Listina z 11. listopadu 1380¹²

(místo vydání neuvedeno)

Ještě téhož roku vydal Jan I. z Liechtensteina listinu, v níž obdaroval nově zřízenou kapli na mikulovském hradě každoročním příjmem ve výši 19 liber a 21 feniků vídeňské měny (tj. 763,5 pražských grošů). Z toho tři libry (tj. 120 pražských grošů) pocházely z výnosu mlýna Fellermühl v Bohumilicích/Bohumělicích a měly být určeny na věčné světlo, jež mělo v uvedené kapli hořet ve dne v noci. Zbývající částka 16 liber a 21 feniků (tj. 643,5 pražských grošů) plynula z výnosů samotné vesnice Bohumilice/Bohumělice a sloužila k zaplacení zádušních mší, které se měly v hradní kapli slavit za spásu duší Liechtensteinových předků, jeho vlastní i všech jeho potomků. V listině je znovu připomenuto, že zřízení mikulovské hradní kaple nemá za cíl ukrátit duchovního správce mikulovské farnosti na jeho příjmech, a proto byl tento odškodněn stálým ročním příjmem pocházejícím rovněž z výnosů liechtensteinského mlýna v Bohumilicích/Bohumělicích (viz listina z 9. června 1380). Jan I. z Liechtensteina zároveň požádal mikulovského faráře, aby na řádný provoz kaple dohlížel.

V textu listiny Jan I. z Liechtensteina výslovně prohlašuje, že patronátní práva nad hradní kaplí patří výhradně Liechtensteinům (resp. vždy nejstaršímu majiteli Mikulova z rodu Liechtensteinů). Jakožto patronům kaple tak Liechtensteinům přísluší i právo jmenovat u kaple duchovního (kaplana), který má za úkol sloužit výše uvedené bohoslužby. Pokud by však v budoucnu tyto zádušní mše nebyly z jakýchkoli důvodů odslouženy, pověřuje Jan I. z Liechtensteina svého příbuzného Jindřicha z Maissau (1336–1381), aby přenesl všechny prostředky určené na tuto zádušní nadaci na špitál ve Falkensteinu a tam uskutečnil tyto bohoslužby stejným způsobem, jak to měl vykonat kaplan na hradě v Mikulově.

Zajímavostí této listiny je, že v jejím textu je mikulovská hradní kaple označena za již existující („...*chapelln gelegen in der vest zu Nicolspuerch...*“),¹³ avšak dosud zřejmě nevysvěcenou. Pokud chápeme smysl v listině uvedené formulace správně, tak tato kaple teprve „má být zasvěcena ke cti Panny Marie a svatého Jana, apoštola a evangelisty“ („...*in den ern Unser Frown und sant Johannis des zwelifpoten und ewangelisten geweicht sol werden...*“).¹⁴

Listina z 24. dubna 1381¹⁵

(Mikulov)

Jan I. z Liechtensteina věnuje kapli zřízené ke cti Panny Marie a sv. Jana Evangelisty ještě desátek ze Staré Hory (*Altemperg*) v Mikulově. V listině je uvedena téměř totožná formulace, kterou známe již z předchozí listiny (viz listina z 11. listopadu 1380), tedy věta o kapli na hradě v Mikulově, která má být zasvěcena ke cti Panny Marie a svatého Jana, apoštola a evangelisty. Zdali i v tomto případě spojení „má být“ znamená, že mikulovská hradní kaple ještě nebyla vysvěcena, těžko bez dalších indicií jednoznačně určit.

Listina z 3. května 1381¹⁶

(místo vydání neuvedeno)

Tento písemný pramen je výjimečný tím, že je v něm poprvé uvedeno jméno mikulovského hradního kaplana. Vydavatelem listiny je totiž jistý Mikuláš z Vyškova, který sám

¹² Viz Moravské a slezské listiny liechtenštejnského archivu ve Vaduzu, c. d., s. 228–233.

¹³ Tamtéž, s. 229.

¹⁴ Tamtéž, s. 229 a 231.

¹⁵ Viz ZEMEK, Metoděj – TUREK, Adolf: Regesta listin z lichtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173–1526, Sborník archivních prací, roč. 33 (1983), č. 1, s. 209.

¹⁶ Tamtéž.

sebe označuje za kaplana při kapli Panny Marie a sv. Jana Evangelisty na hradě v Mikulově. Kaplan Mikuláš touto listinou dosvědčuje, že se zavázal zakladateli kaple Janu I. z Liechtensteina každodenním celebrováním mše. Pokud by náhodou z nějakého důvodu bohoslužbu odsloužit nemohl, je hradní kaplan povinen zjednat zastoupení, v případě neodsloužení liturgie je povinen odevzdat libru vosku (tj. asi 0,56 kg) nebo 24 vídeňských feniků (tj. 4 pražské groše) pokuty pro kapli ze svých prostředků.

Listina z 11. ledna 1384¹⁷

(místo vydání neuvedeno)

V roce 1384 se objevuje celá série listin stvrzujících zřízení kaple na mikulovském hradě a informujících o jejím vztahu k mikulovskému farnímu kostelu. V první z těchto listin dosvědčují Jan I. z Liechtensteina, jeho bratři Jiří II. a Hartneid IV. z Liechtensteina († 1395) a jeho synovci Kryštof I. († kolem 1413), Matyáš I. († 1399), Jan II. († 1411/1412) a Jindřich V. z Liechtensteina († 1418), že se souhlasem olomouckého biskupa Petra III. zvaného Jelito (biskupem 1381–1387), dolnokounického probošta Václava i mikulovského faráře Václava vybudovali na mikulovském hradě kapli Panny Marie a sv. Jana Evangelisty v čele s kaplanem pod podmínkou, že zmíněný kaplan bude sloužit jen potřebám hradu a jeho majitelů. Patronátní právo nad touto kaplí příslušelo Liechtensteinům, kteří se také postarali o zajištění příjmů pro kaplana, jenž dostal na starost veškerou duchovní péči spojenou s jejím provozem. Až potud se text listiny nijak neliší od toho, co už víme z listin z roku 1380 (viz listiny z 9. června a 11. listopadu 1380), novinkou je však povinnost hradního kaplana odvádět mikulovskému faráři každoročně dvě moravské hřivny grošů (tj. 128 pražských grošů) a veškerý výnos z darů, které kaple získávala od věřících za poskytnuté duchovní úkony. Zatímco v listinách z roku 1380 jsme mohli číst o náhradě příjmů pro mikulovské faráře v podobě výnosu z liechtensteinského mlýna v Bohumilicích/Bohumělicích, o čtyři léta později je tento důchod již nahrazen novou formou peněžního vyrovnání.

Listina z 6. února 1384¹⁸

(místo vydání neuvedeno)

Listina, v níž Václav, probošt dolnokounického kláštera premonstrátek, spolu s převorši Jitkou, podpřevorši Markétou, dohlázelkou Slávou, kantorkou Veronikou a celým konventem stvrzují inzerovanou (tj. v plném znění vepsanou) listinu z 11. ledna 1384 (viz výše). Klášter v Dolních Kounicích, jakožto držitel patronátního práva mikulovského farního kostela, souhlasí se zřízením kaple na mikulovském hradě i s patronátním právem Liechtensteinů, coby držitelů hradu, nad touto kaplí, ovšem pouze tehdy, pokud stejný souhlas vysloví i olomoucký biskup Petr III. a olomoucká kapitula. Jako další podmínku uvádí konvent požadavek, aby z existence nové hradní kaple nevzešla žádná újma ani dolnokounickému klášteru ani mikulovskému kostelu a jeho faráři.

Listina z 2. dubna 1384¹⁹

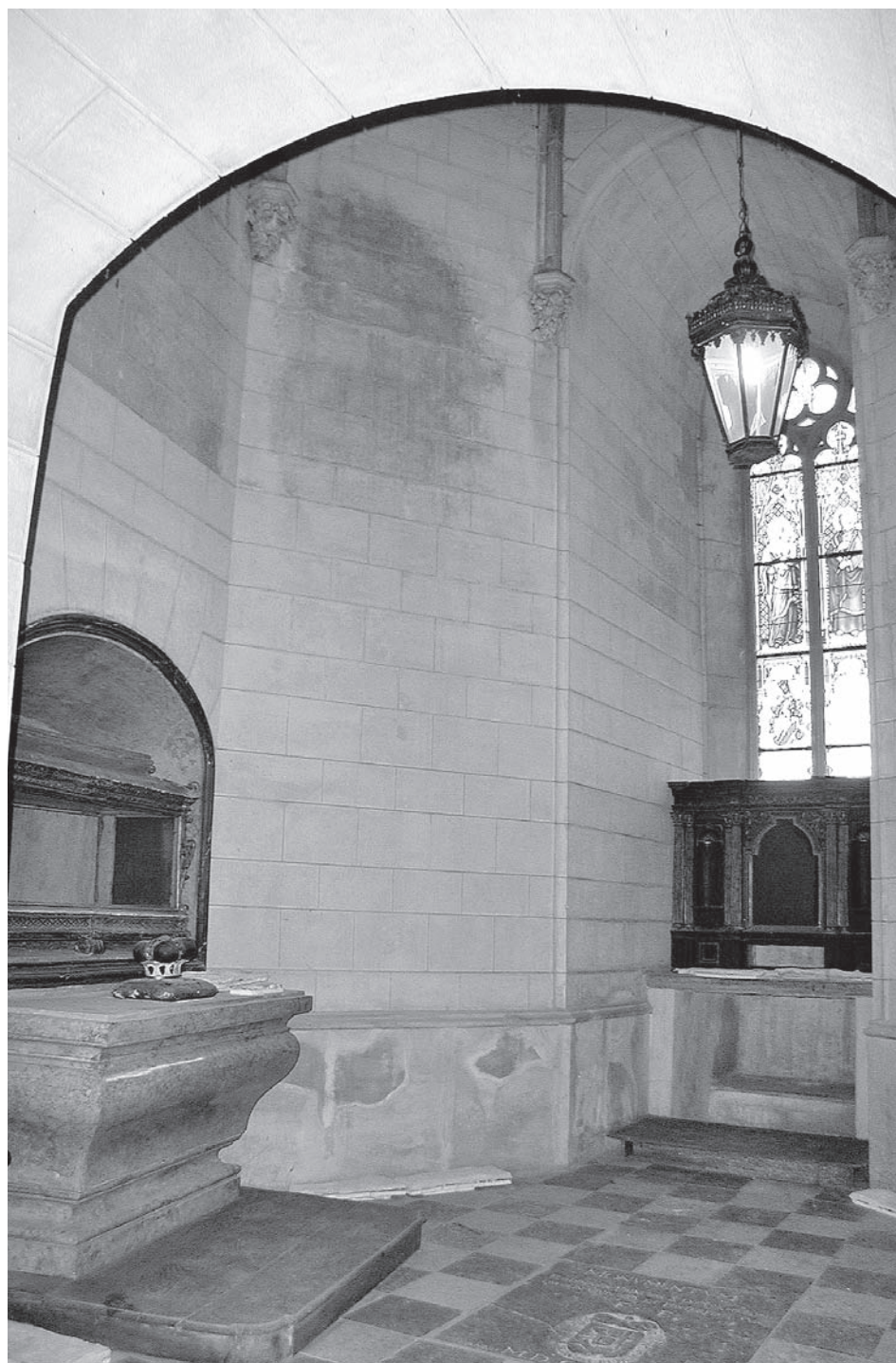
(Viedeň)

Diplomatický ruch kolem zřízení nové kaple na liechtensteinském hradě v Mikulově stále neutichal. Jan I. z Liechtensteina sháněl církevní posvěcení pro svůj projekt skutečně na všech možných místech, jak dokládá listina, kterou ve Vídni vydal pod svým jménem Jan Huppelzstorfer, oficiál pasovské kurie (tj. zástupce pasovského biskupa ve věcech

¹⁷ Tamtéž, s. 212.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž, s. 212–213.

Interiér hradní kaple zasvěcené Panně Marii a sv. Janu Evangelistovi (foto Milan Karásek)

soudních s titulem soudní vikář, který stál v čele diecézního církevního soudu). Ten výše zmíněnou listinu z 6. února 1384, která byla do této listiny inzerována, skutečně potvrdil. Žádost o ověření přednesl jménem Jana I. z Liechtensteina Jiří ze Schrattenbergu, kanovník kolegiátní kapituly u kostela sv. Štěpána ve Vídni a farář v dolnorakouském Altlichtenwarthu na území liechtensteinského panství Rabensburg.

Listina z 30. srpna 1386²⁰

(Mikulov)

Jak můžeme vidět z další listiny, olomoucký biskup Petr III. nejenže udělil souhlas se zřízením hradní kaple na mikulovském hradě a odevzdal patronátní práva k této kapli Liechtensteinům, ale vyšel Janu I. z Liechtensteina vstříc i v další jeho žádosti. Na jeho prosbu totiž povolil všem, kteří nově zbudovanou kapli Panny Marie a svatého Jana Evangelisty navštíví a vykonají obvyklé liturgické povinnosti o vyjmenovaných svátcích, aby získali čtyřicet dní odpustků.

Listina z 11. dubna 1391²¹

(Řím)

Další výsada pro hradní kapli v Mikulově přišla až z nejvyšších míst. Samotný papež Bonifác IX. (papežem 1389–1404) schvaluje v této listině udělení dvouletých odpustků a dvou čtyřicetidenních odpustků těm, kteří každoročně navštíví kapli Panny Marie a sv. Jana Evangelisty na mikulovském hradě na svátek posvěcení této kaple a kteří přispějí nějakým darem k jejímu zvelebení.

Listina z 21. října 1396²²

(Brno)

S další písemnou informací o mikulovské hradní kapli se dostáváme na samotný konec 14. století, kdy ve své závěti z října roku 1396 pamatoval na tuto kapli Jan I. z Liechtensteina. V textu jsou o kapli Panny Marie a sv. Jana Evangelisty dvě malé zmínky, a to jednak v podobě Janova přání, kterým zavazuje své dědice nechat z majetku, jenž jim odkázal, zhotovit pro hradní kapli v Mikulově jeden stříbrný kalich. Jelikož stejně obdaroval i kostel sv. Václava, je zřejmé, že mikulovský farní kostel nijak záměrně nepřehlížel, přestože byl vztah Liechtensteinů k tomuto inkorporovanému majetku dolnokounického kláštera díky dávným sporům o patronátní právo zcela jistě zatížen negativními reminiscencemi.

Druhá zmínka o kapli na mikulovském hradě se vztahuje k výzvě, kterou Jan I. z Liechtensteina odkazuje svým dědicům, tj. synovcům Matyáši I., Janovi II., Jindřichovi V. a Hartneidovi V. z Liechtensteina († 1427), aby z dědictví uhradili všechny dluhy, které již nestihne za svého života splatit. Mezi jinými je zmíněn i dluh vůči hradní kapli Panny Marie a sv. Jana Evangelisty ve výši 200 moravských hřiven (tj. 12 800 pražských grošů).

²⁰ Tamtéž, s. 215.

²¹ Viz Monumenta Vaticana Res Gestas Bohemicas Illustrantia. Svazek V: Acta Urbani VI. et Bonifatii IX. 1378–1404, díl I: 1378–1396 (ed. Kamil Krofta), Praga 1903, s. 281.

²² Viz ZEMEK – TUREK, c. d., s. 226–227.

Miroslav Koudela

Mikulovská castle chapel in records from the 14th century

There is no written record (with one exception) preserved to this day that would accurately date any construction activity and the architectural development of the medieval castle of Mikulov (predecessor of the chateau of Mikulov). Everything we know about Mikulov castle in this respect is based on information obtained during historical building surveys after the tragic fire of the chateau at the end of the Second World War. Historical sources mention the castle only very sparingly. Moreover, from these written records usually just state that the castle existed in Mikulov – there is no specific mention of its appearance or on the construction of any of its parts. The single aforementioned exception from this period is a document from 1380, indicating that the brothers Johann I. and Georg II. Liechtenstein established a chapel in the castle, dedicated to the Virgin Mary and St. John the Evangelist. This octagonal chapel was built into the interior of the cylindrical tower standing at the upper castle gate. Mikulov castle chapel then appears in the surviving manuscripts a few times and The subject of this modest study is to present a brief overview of such written records dating from the 14th century.

Jakub Miklín

Zrod Svatého kopečku u Mikulova

Svatý kopeček u Mikulova je výraznou krajinnou dominantou, která se může pochlubit také bohatou duchovní historií. Již více než sto padesát let je každoročně o první zřijové neděli (s výjimkou let 1938–1945)¹ cílem poutníků s mikulovskou Černou madonou loreťanskou; v 17. století na jeho vrchol mířila procesí především v postní době a o velikonočním týdnu. Ještě dříve, než se stal křesťanským poutním místem, býval Svatý kopeček spojován s tajemnými pohanskými rituály.

Kaplička č. 1, rok 2011 (foto Zdeněk Miklín)

Kaplička č. 2, rok 2011 (foto Jakub Miklín)

Dle literatury a pramenů se na vrchu Tanzberg, jak znělo původní jméno dnešního Svatého kopečku, „*zejména prvního května*“² o slunovratech a jindy³ měly odehrávat taneční obřady, spojené možná s kultu plodnosti a vegetace, jak by napovídalo i charakterizování rituálů slovem „*bakchanálie*“.⁴ Při slavnostech se údajně nevázaně hodovalo a za doprovodu hudebních nástrojů tančilo⁵ – odtud název vrchu *Taneční hora*. Velmi skrovné záznamy o těchto rituálech lze však interpretovat rovněž tak, že mohly být pouze produktem

¹ KOUDELA, Miroslav: Mikulovský Svatý kopeček a křížová cesta, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2008, s. 42.

² WOLNÝ, Gregor: Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden Handschriften. Abteilung I: Brünnener Diöcese, Band 2, Brünn 1858, s. 47: „[...] besonders am 1. Mai stattgehabten Tänzen (a continuis saltationibus) [...]“.

³ ZEMEK, Metoděj a kol.: Mikulov. Památková rezervace, Praha 1983, s. 92. Doslova se tu dle autorů „konávaly slavnosti slunovratu, resp. i jiné výroční slavnosti, jichž se účastnil všechen lid z města a okolí“.

⁴ SCHMIDL, Adolf: Wien's Umgebungen auf zwanzig Stunden im Umkreise... Zweiter Band, Wien 1838, s. 339.

⁵ Viz podrobný popis rituálů v: HASCHEK, Franz Xaver: Ursprung und sonstige Schicksale der Sct. Sebastiankirche auf dem heiligen Berge bei Nikolsburg bis zur ihrer Restaurierung im Jahre 1865, Nikolsburg 1865, s. 2.

Kaplička č. 3, rok 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 4, rok 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 5, 2011 (foto Jakub Miklín)

později vytvořené tradice. Nevíme ostatně přesně, odkdy byl pozdější Svatý kopeček znám jako Tanzberg; první známá písemná zmínka v pramenech pochází někdy z třicátých nebo čtyřicátých let 17. století.⁶ Ať tak či onak, kardinál František z Dietrichsteina se po

⁶ Notata a Georgio Ottislao primo praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r. Zpráva je nedatovaná, vznikla však mezi lety 1632 (poslední rok, o němž zpráva ještě hovoří) a 1647 (toho roku vystřídal Jiřího Otislava z Kopenic v úřadu mikulovského probošta Řehoř Václav Janus – viz KOUDELA, Miroslav – VRBKA, Jiří: Verbo et exemplum. Dějiny Význačné kolegiální kapituly a kostela sv. Václava v Mikulově. Katalog výstavy, Mikulov 2007, s. 50.

svém příchodu do Mikulova rozhodl vrch přeměnit na významné poutní místo. V neděli 2. července roku 1623 – na svátek Navštívení Panny Marie – byl z jeho iniciativy položen a slavnostně vysvěcen na vrchu Tanzberg základní kámen nového kostela, zasvěceného sv. Šebestiánovi Mučedníkovi, sv. Karlu Boromejskému a sv. Rochovi.⁷ Při té příležitosti také kardinál přejmenoval vrch Tanzberg na Svatý kopeček (v německy psaných pramenech a literatuře *der heilige Berg*, jinde též *sanctus mons* či *mons sacer*), „pro mnohé a velké zázraky, které se tam hned od počátku udály“.⁸ Výběr data pro tak významnou událost je poměrně logický vzhledem ke skutečnosti, že Dietrichstein byl zaníceným vyznavačem kultu Panny Marie. Stavba kostela byla dokončena snad roku 1630.⁹ Jelikož novou svatyní záhy začalo navštěvovat mnoho poutníků, rozhodl se František z Dietrichsteina pravděpodobně roku 1626 pro zřízení cesty s pašijovými zastaveními.¹⁰ Možná však chtěl kardinál spíše na zamýšlené nové poutní místo lidi přilákat. Vyloučit konečně nelze ani to, že tu působily oba faktory současně.

O přesném počtu kapliček postavených v 17. století a jejich určení se dosud vedou spory: tomuto tématu se naposledy podrobně věnoval Miroslav Koudela ve svém článku otištěném v tomto sborníku v roce 2008. Došel k závěru, že v 17. století nejspíše na Svatém kopečku stálo celkem deset objektů: kostel sv. Šebestiána, zvonice, kaple Božího hrobu a sedm kapliček křížové cesty.¹¹ Svou domněnku opírá o rytinu v díle Franze Xavera Wohlhaubtera z roku 1673, na níž je zřetelně vidět šest kaplí (včetně Božího hrobu, jehož vznik byl ve starších publikacích kladen až do 18. století, ale např. Dobromila Brichtová ji pokládá rovněž za součást původního pašijového cyklu);¹² sedmou je kaplička „na samotném úpatí Svatého kopečku, [která] je tak před očima pozorovatele (stejně jako autora veduty) skryta za okolní zástavbou“.¹³ Činit podobná rozhodnutí pouze na základě vyobrazení může být ošidné, jelikož je známo, že výtvarníci si často skutečnost přizpůsobovali svým uměleckým zájmům a potřebám. Co se týká původního počtu zastavení, můžeme i přesto s Miroslavem Koudelou souhlasit – bylo jich skutečně osm včetně kaple Božího hrobu. Vyplývá to ze *Zprávy prvního mikulovského probošta Jiřího Otislava*, která udává i jejich určení. Píše se v ní toto: „[...] roku 1626. Na cestě, aby povzbudil poutníky k větší zbožnosti, nechal [kníže – míněn František z Dietrichsteina – pozn. autora] postavit sochy představující mystéria Kristova utrpení. Nejprve

⁷ Notata a Georgio Ottislao primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r. Z praktických důvodů budu dále užívat pouze označení „kostel sv. Šebestiána“, jak je obvyklé v ostatních pracích. Mezi autory píšícími o Svatém kopečku panovaly neshody, zda se jednalo o kostel, či kapli. Podle mnohých měla totiž původní kaple vyhořet roku 1663 a být nahrazena prostornějším kostelem, vybudovaným z podnětu Ferdinanda z Dietrichsteina (viz např. RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971, s. 156; Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy (ed. Stanislava Vrbková), Mikulov 1998, s. 30; KOUDELA, c. d., s. 37). Podíváme-li se však do zpráv zasílaných knížeti Dietrichsteinovi, zjistíme, že daného roku vyhořela pouze zvonice, ale kostelu se nic nestalo. Zprávy z 8. září 1663, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 109 r a 110 r: „[...] *der Glocken und Kirch aber nichts geschehen, und ritt nicht ihm zu Verderbe* [...]“.

⁸ Notata a Georgio Ottislao primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r: „*Et ob multa et magna miracula, quae ibidem statim ab initio sunt*, [...]“.

⁹ KOUDELA, c. d., s. 37.

¹⁰ Viz např. Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30.

¹¹ KOUDELA, c. d., s. 37.

¹² Srov.: HASCHEK, c. d., s. 2 a 5; Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30; RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 133; ZEMEK a kol., c. d., s. 88. Jak ukázal ve své diplomové práci Tomáš Řepa, vyplývá postavení kaple Božího hrobu v první etapě budování mikulovské Kalvárie již z logiky průběhu pašijových procesí. (ŘEPA, Tomáš: Kaple Božího hrobu v Čechách a na Moravě v období baroka, Olomouc 2010 [diplomová práce], s. 37.)

¹³ KOUDELA, c. d., s. 38.

Kaplička č. 6, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 7, 2011 (foto Jakub Miklín)

Krista modlicího se v zahradě, dále Krista bičovaného, Krista korunovaného [trnovou korunou – pozn. autora], *potom Krista, kterak si z něj tropí posměch, dále Krista nesoucího kříž, na Svatém kopečku Krista ukřižovaného, o kus dál naproti Krista mrtvého, oplakávaného blahoslavenou Pannou Marií, a nakonec Boží hrob.*¹⁴ Tomuto popisu odpovídá ikonografická výzdoba kapliček nesoucích v současnosti čísla 2 (Kristus v Getsemanské zahradě), 4 (Bičování), 5 (Korunovace – nasazení trnové koruny), 6 (scéna Posmívání), 7 (Kristus nesoucí kříž), 11 (Ukřižování – ovšem dnešní malířská výzdoba je podstatně mladší), 12 (Oplakávání Krista Pannou Marií – dnes již tato kaple žádnou sochařskou výzdobu nemá)¹⁵ a kaple Božího hrobu. Dochované sochy pocházejí dle Bohumila Samky z doby kolem roku 1700 a jsou dílem několika autorů.¹⁶ S ohledem na to, co bylo řečeno výše, by však některé mohly být i o půl století starší. Zároveň je však několik kaplí prokazatelně mladších než jejich dekorace, což znamená, že se sochy ze svých původních kapliček stěhovaly. Přehledně je vztah domnělé původnosti kapliček a jejich sochařské výzdoby zachycen v tabulce.¹⁷

¹⁴ Notata a Georgio Ottislao primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r: „[...] anno 1626. In itinere autem, ut ascendentes ad majorem devotionem excitentur, sculpta mysteria passionis Chr[ist]i poni. In primis Chr[ist]um in horto orantem, deinde Chr[ist]um flagellatum, deinde Chr[ist]um Coronatum, deinde Chr[ist]um illusum, deinde Chr[ist]um bajulantem Crucem, in sancto monte Chr[ist]um crucifigium, in altero monte vero eo opposito Chr[ist]um mortuum, deploratum a B. Maria Virgin. ac ultimo sepulchrum D[omi]ni.“ *Urbář z roku 1629 se prý zmiňuje o „kostelev sv. Štěpána [!] na Kopečku s kaplemi křížové cesty, s krásnými figurami“.* (ŘEPA, c. d., s. 35).

¹⁵ Viz KOUDELA, c. d., s. 43–49.

¹⁶ SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Svazek II: J–N, Praha 1999, s. 500.

¹⁷ Zdroje: Notata a Georgio Ottislao primo praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 12019, mapa 12 a KOUDELA, c. d., s. 43–49.

současné kapličky (pořadové číslo)	původní kapličky ze třicátých let 17. století			původní dochovaná sochařská výzdoba (kolem roku 1700)	
	NGO	M. K.	rok 1675	původní zastavení (pořadové číslo)	M. K. (popis soch a dnešního určení kaplí)
1			??		Loučení Ježíše s Pannou Marií
2				1	Modlitba v Getsemanech
3					Spící učedníci v Getsemanech
4				2	Bičování
5			?	3	Korunovace trnovou korunou
6				4	Posmívání
7				5	Nesení kříže
8					Setkání Ježíše s jeruzalémskými ženami (freska)
9					Ježíš padá potřetí pod křížem (deskový obraz)
10					kaple sv. Barbory
11				6	Ukřižování (freska)
12				7	Oplakávání Pannou Marií
13					?
Boží hrob				(8)	Boží hrob
14					Vzkříšení?

Tabulka – původnost kaplíček křížové cesty a jejich sochařské výzdoby

NGO = Notata a Georgio Ottislao primo praeposito Nicolsburgensi

MK = článek Miroslava Koudely

? a ?? = toto určení kaplí je sporné, může se jednat i o některé z kaplí se současným číslem 2, 3 a 4

Kaple resp. sochy, které jsou dle uvedených zdrojů původní, mají šedé podbarvení. S velkou pravděpodobností nebyly za kardinála Dietrichsteina na Kopečku instalovány kaple, nýbrž pouze sochy. Proto není v prvním sloupci podbarveno žádné pole.

Nejjednodušší možné vysvětlení, tedy že sedm původních dochovaných soch bylo nejdříve umístěno v oněch sedmi kapličkách, o nichž je Koudela přesvědčen, že pocházejí ze třicátých let 17. století, je nutné odmítnout hned z několika důvodů a je si toho vědom i Koudela. Předně se objeví otázka, která ze soch by náležela do dnešní 14. kaple, jež zřejmě byla vyhrazena Kristovu vzkříšení (nachází se totiž až za Božím hrobem). Dalším problémem je fakt, že dvě kapličky (dnes čísla 10 a 12) měly pravděpodobně své zvláštní zasvěcení – sv. Barboře a Bolestné Panně Marii.¹⁸ A konečně spolu zcela nekorespondují dochované sochy a sochy uváděné ve *Zprávě*: konkrétně sochy Loučení a Spících učedníků, o nichž *Zpráva* neví, a sochy Ukřižování a Oplakávání, jež naopak zmiňuje, ale nezachovaly se. Určit dnes, zda některé (určitě ale ne všechny) z dochovaných soch byly zhotoveny ve třicátých letech 17. století a zejména pak které, je asi téměř nemožné.

¹⁸ KOUDELA, c. d., s. 39.

Kaplička č. 8, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 9, 2011 (foto Jakub Miklín)

Zároveň je však jisté, že pokud nepochází ani jedna ze sokulptur z třicátých let 17. století, nelze o sochách, které můžeme dodnes obdivovat, tvrdit, že jsou původní, a to jednoduše proto, že musely nahradit ještě původnější soubor, jež uvádí urbář a o němž podrobněji hovoří i *Zpráva*. Jako velmi pravděpodobné se mi jeví, že zde máme co dělat se sochami, jež vznikly minimálně ve dvou fázích: některé už ve třicátých letech na objednávku Františka z Dietrichsteina, další potom kolem roku 1700, možná však i o několik desetiletí dříve (srov. dále). Jestliže sochy, jež vydržely, odpovídají také *Zprávě*, nemusí to pochopitelně ještě znamenat, že *všechny* pocházejí z třicátých let 17. století; nicméně se mi zdá divné, že by *ani jedna* z původních soch nepřechkala do konce 17. století, a byly tak nahrazeny úplně všechny. Stálo by tedy snad za to provést ještě jednou jejich důkladnou umělecko-historickou analýzu.

Stejně tak nám nezbývá, než se smířit s nejistotou a domněnkami, co se týká řešení problému stáří jednotlivých kapliček. Miroslav Koudela rozdělil celý soubor kaplí na dvě části: první vznikla „*snad [...] kolem roku 1630*“¹⁹ – to jsou kapličky, jež dnes nesou pořadová čísla 1, 8, 10, 11, 12, 13, 14, a Boží hrob – a druhá je ze třetí čtvrtiny 18. století – kapličky č. 2, 3, 4, 5, 6, 7 a 9,²⁰ čili šest kapliček zahroubených do skály (2, 3, 4, 5, 6 a 7) a jedna volně stojící. Již jen trochu vnímavějšímu pozorovateli nemůže uniknout patrný rozdíl v umělecké úpravě kaplí z první a druhé části – snad jedinými výjimkami jsou zjevně nověji opravené kapličky č. 12 a zejména 13, obě stojící bezprostředně za kostelem sv. Šebestiána na vrcholu Svatého kopečku (srov. obr. 1–15). Tyto vizuální rozdíly však nesmíme přeceňovat, neboť do dnešní podoby kapliček se promítla i rekonstrukce z šedesátých let 19. století.²¹ Krom toho se zde vynořuje jeden rozpor s písemným pramenem: podle *Zprávy Jiřího Otislava* byl posledním zastavením Boží hrob; Miroslav Koudela však považuje za kapli z třicátých let 17. století ještě kapličku č. 14, která stojí až

¹⁹ KOUDELA, c. d., s. 42.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Srov. Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30.

Kaplička č. 10, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 11, 2011 (foto Jakub Miklín)

kus za Božím hrobem. Navíc Jiří Otislav mluví o sochách (sculpta), nikoli o kaplích. Proto se domnívám, že za života kardinála Dietrichsteina byly na Kopečku pouze sochy a kapličky k nim byly dostavěny až později, jistě však před sedmdesátými lety 17. století, možná ale pouze několik málo let po Dietrichsteinově smrti. Kolik jich však bylo? Mapa dietrichsteinského panství zhotovená roku 1802 podle mapy z roku 1675²² zobrazuje 14 sakrálních objektů (včetně kostela sv. Šebestiána a zvonice), které jsou od ostatních staveb odlišeny modrou barvou. O tom, že mapa zachycuje skutečně stav ze sedmdesátých let 17. století, není vcelku pochyb. Na plánu stabilního katastru, vytvořeném jen 24 let po ní, je Mikulov značně větší.²³ Podle něj stálo již tehdy na Kopečku 12 kaplí, a to i s Božím hrobem. Poněkud problematičtější je přesnost mapy. Zcela jednoznačně, srovnáme-li polohu na mapě se současnou polohou, můžeme tvrdit, že se na Kopečku nacházely kaple s dnešním pořadovým číslem 9, 10, 11, 12, 13, 14 a Boží hrob. Stejnou metodou lze dospět ke stále ještě hodně pravděpodobnému určení dalších tří kaplí, totiž č. 6, 7 a 8. O něco méně jistá je identifikace kaple před ohybem cesty k šesté kapličce jako pořadového čísla 5. Určení kaple na samotném začátku křížové cesty by už bylo velmi sporné – může se jednat prakticky o kteroukoli kapli ze čtyř zbývajících, snad je to však přece jen kaple č. 1. Pozoruhodné přitom je, že právě určené kaple ne vždy odpovídají těm, o nichž je přesvědčen Miroslav Koudela, že byly postaveny ve třicátých letech 17. století. Shodu tu zaznamenáme „pouze“ u kapliček číslo 8, 10, 11, 12, 13, 14 a Božího hrobu. O kaplích zahloubených do skály, tedy 2–7, se lze důvodně domnívat, že jsou stejného data. Přesto hned polovinu z nich najdeme na mapě. Tyto nesrovnalosti lze vysvětlit tak, že tři právě zmíněné kaple nepřečkaly do 18. století v dobrém stavu a byly nahrazeny novými, vytesanými do skály (stejnou úpravu mají zbylé tři kapličky doplňující počet mikulovských zastavení na tehdy již závazných 14). V takovém případě by se

²² Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů Mikulov), inv. č. 12019, mapa 12.

²³ RIGASOVÁ, Milada – MACHÁČEK, Petr – GRULICH, Vít: Krajinou luhů a stepí Břeclavska, Břeclav 2002, s. 124.

Kaplička č. 12, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 13, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaple Božího hrobu, 2011 (foto Jakub Miklín)

Kaplička č. 14, 2011 (foto Jakub Miklín)

množství zastavení na Svatém kopečku měnilo (nejméně) dvakrát: z původních osmi za kardinála Dietrichsteina na 12 před sedmdesátými lety 17. století a v poslední čtvrtině 18. století na konečných 14. Vystává ovšem otázka, jakou výzdobu měla ona čtyři stanoviště, o něž se soubor rozšířil v sedmdesátých letech 17. století. Máme tu celkem pět soch, jež zobrazují stejné výjevy, o kterých nás informuje *Zpráva* – ty byly pravděpodobně umístěny v kaplích s dnešním pořadovým číslem 5 (Motlitba v Getsemane), 7 (Bičování), 8 (Korunovace – nasazení trnové koruny), 9 (Posmívání) a 11 (Nesení kříže). Další dvě sochy dochované do dneška (Loučení Ježíše s Pannou Marií a Spící učedníci v Getsemanech), vytvořené ale až po Dietrichsteinově smrti, zřejmě v souvislosti s prvním rozšířením kalvárie, by logicky patřily do kapliček č. 1 a 6. Dvě nezachované sochy, zmiňované Jiřím Otislavem (Ukřižování a Oplakávání Pannou Marií),

našly zřejmě své místo v kaplích č. 12 a 13 na rovině za kostelem sv. Šebestiána. Při doplnění na kanonický počet 14 zastavení kaplemi 2–4 tak zřejmě došlo k přesunu některých výjevů tak, aby zůstal zachován jejich logický sled. Zbývají ještě kaple č. 10, mající zvláštní zasvěcení sv. Barboře, a 14, ležící až za Božím hrobem, o jejíž výzdobě se můžeme jen dohadovat, že odpovídala motivu Vzkříšení. Nelze ani vyloučit, že se se sochami hýbalo také během odsvěcení křížové cesty okolo roku 1787 a při rekonstrukci Svatého kopečku v roce 1865.²⁴

Roku 1632 (tedy nikoli roku 1631, jak jsou přesvědčeni všichni autoři textů o Svatém kopečku)²⁵ přibyla na Svatém kopečku samostatně stojící zvonice – campanilla, pro niž nechal František z Dietrichsteina předchozího roku ulít velký zvon. Ve zvonici ovšem nakonec vyzváněly zvony dva: větší Šebestián a menší Anna, oba posvěcené 14. července 1632.²⁶

Tak vznikla mikulovská kalvárie, dle Koudely první komplex druhu „*Svatých hor, Křížových vrchů, Kalvárií, Svatých kopečků či Božích hor* [...]“ a dokonce nejstarší křížová cesta²⁷ na území dnešní České republiky. Naproti tomu Václav Richter píše toto: „*Kardinál tu využil prastaré myšlenky posvátných hor, která i u nás se objevuje* s architektonickým vybavením již ve 13. století (Slavonice).“²⁸ [Pozn.: zvýraznil autor těchto řádků.] František z Dietrichsteina se nepochybně při přeměně Tanzbergu na Svatý kopeček inspiroval

²⁴ Zpráva Krajského úřadu ze dne 20. září 1787, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 78r–79r. K rekonstrukci Svatého kopečku viz: HASČEK, c. d., s. 15–18.

²⁵ Srov. výše citované práce a dále: BRICHTOVÁ, Dobromila: Městská památková rezervace Mikulov, in: Podoby kraje a času. Kniha okresu Břeclav (ed. Stanislava Vrbková), Mikulov 1996, s. 125; SEIFERT, Theodor R.: Nikolsburg. Geschichte der Stadt in Wort und Bild, Nikolsburg 1937, s. 163.

²⁶ Notata a Georgio Ottislao primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r–37v.

²⁷ KOUDELA, c. d., s. 37, přímá citace tamtéž, s. 35.

²⁸ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 133–134.

poutními místy v severní Itálii, která zajisté osobně navštívil, zvl. Sacro Monte di Varese nebo spíše Sacro Monte di Varallo.²⁹

Vybudování kostela sv. Šebestiána a zřízení křížové cesty na Svatém kopečku bývá spojováno s morovou epidemií, jež v Mikulově a na mnoha okolních místech řádila roku 1622. Kardinál chtěl tímto aktem poděkovat Bohu za překonání epidemie, či „*zmírnit onu ránu*“,³⁰ jež jeho město postihla.³¹ Ve skutečnosti nešlo ovšem ani tak o důvod, jako o záminku či vhodnou okolnost, jež se Františku z Dietrichsteina naskytla. Kardinál zřejmě opravdu toužil po viditelném projevu vděčnosti za Boží pomoc, jíž se mu dostalo; celou akci však nelze připisovat pouze tomuto jednomu motivu. V době, kdy k postavení kostela a zřízení křížové cesty došlo, probíhala v českých zemích vlna rekatolizace po poraženém stavovském povstání a vybudování poutního místa se mohlo spolu s již jmenovanými opatřeními stát vhodným nástrojem k posílení a upevnění katolické víry. Vytváření nových posvátných míst a transformace těch stávajících bylo rovněž charakteristickým rysem (proti)reformační doby.³² Mohla se tu projevit i Dietrichsteinova touha mít v Mikulově „kus Itálie“, kterou měl tak rád. K tomu, že si pro mikulovskou Svatou horu vybral zrovna Tanzberg, vedl kardinála krom snahy vymazat z paměti místních obyvatel vzpomínky na obřady spjaté s pohanskou magií i jiný záměr. Svou roli totiž sehrál rovněž jeho charakter výrazné krajinné dominanty, již zdaleka dobře viditelné a připomínající katolickou víru širokému okolí.

O tom, že František z Dietrichsteina považoval tvářnost krajiny za důležitou, svědčí jeho projekt komponované krajiny v okolí Mikulova, do něhož byly stavební úpravy na Svatém kopečku, stejně jako přestavba města, začleněny. Mezi „*stavební kameny*“ komponované krajiny v okolí Mikulova, jak píše Milada Rigasová, která se tomuto tématu věnuje, patřily: „*Knížecí rezidence [...], dále zámek Děvičky [...] a při něm cisterna na vodu; park pod zámekem s různými vlašskými dřevinami a vodotrysky; zelinářská zahrada pod hradbami; velmi rozsáhlá ovocnářská a zelinářská zahrada U větrných mlýnů; při ní obora a pěkný letohrádek; pěkný libosad na ostrově Potrz s letohrádkem a s rozmanitými uměleckými výtvoři* [uprostřed Nového rybníka jihovýchodně od města, letohrádek byl s městem spojen jírovcovou alejí];³³ *zvláštní zelnice a štěpnice u města nazývaná Jelení zahrada; ovocnářská zahrada na Svatém kopečku nad městem; ... mariánská kaple loreta; na Svatém kopečku kostel sv. Šebestiána s kaplemi křížové cesty s krásnými figurami*“³⁴ a také „*obránná věž na Kozím vrchu*“.³⁵ Vidíme tedy, že nejen v celém areálu

²⁹ K Sacro Monte di Varese: Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30. O Sacro Monte di Varallo píše PARMA, Tomáš: Olomoucký biskup František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii, Brno 2010 (dizertační práce), s. 402: „*Posvátná hora nad městem* [míněn Sv. kopeček u Mikulova] *využila konceptu i uměleckého zpracování Sacro Monte v severoitalském Varallu, svatým Karlem nazývané „Nový Jeruzalém“.*“

³⁰ Notata a Georgio Ottislaio primo Praeposito Nicolsburgensi. Templum S. Sebastiani in Sancto monte, Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů Mikulov), inv. č. 13102, sign. 2, kart. 2788, fol. 37r: „[...] *ad mitigandam hanc plagam* [...]“

³¹ SEIFERT, c. d., S. 163, viz také: Mikulov. Město, ve kterém zpívají domy, c. d., s. 30.

³² Srov.: Srov.: COSTER, Will – SPICER, Andrew (eds.): Sacred Space in Early Modern Europe, Cambridge 2005. V úvodu na straně 6 piší: „*In the reconquered kingdom of seventeenth-century Bohemia, this necessitated the creation of new religious identities in the resanctification of 'heretical' space.*“

³³ RIGASOVÁ – MACHÁČEK – GRULICH, c. d., s. 125. Ke komponované krajině Mikulovska viz také příspěvek M. Rigasové (následující pozn.), nejnověji pak KULIŠŤÁKOVÁ, Lenka: Pozdní renesanční a raně barokní komponovaná krajina Mikulovsko – Falkenštejnsko, in: Komponovaná kulturní krajina a možnosti její obnovy a zachování. Přednášky z odborného semináře konaného v Olomouci ve dnech 22.–23. dubna 2010, Olomouc 2010, s. 45–55 [online]. Dostupné na <http://www.npu.cz/download/1304611916/Olomouc-sbornik-Komponovana-kulturni-krajina1.pdf#page=45> [cit. 7. června 2011].

³⁴ Mikulovský urbář z roku 1629. Citováno podle: RIGASOVÁ, Milada: Význam kardinála Dietrichsteina pro rozvoj rozsáhlých urbanistických úprav krajiny mezi Mikulovem, Valticemi a Lednicí, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2004, s. 57.

³⁵ RIGASOVÁ – MACHÁČEK – GRULICH, c. d., s. 125.

komponované krajiny, ale rovněž na samotném Svatém kopečku – jenž je vnímán hlavně jako místo náboženských procesí a to, že sloužil také jako sad, se příliš nezdůrazňuje – se snoubila snaha o praktické využití s funkcí estetickou a duchovní. Po zákazu procesí a odsvěcení kostela za císaře Josefa II. zcela převládla světská úloha kostela a Kopečku.

Když Dietrichsteinové prováděli na konci 17. století barokní přestavbu zámku, v jejímž rámci byla rozšiřována plocha zámeckého pozemku terasami, a budovali postupně zámecký park, podřídili výstavbu největší, východní, terasy právě pohledu na jednu z dominant Mikulova, Svatý kopeček.³⁶

Děkuji Mgr. Martinu Elbelovi, M.A., Ph.D., za odborné konzultace, podnětné rady a inspirativní myšlenky.

Jakub Miklín

Origins of Svatý kopeček near Mikulov

Svatý kopeček near Mikulov is a marked landscape dominant with rich spiritual history. Although some articles about this place have already been written, many matters still remain unclear. This article deals with one of these. It focuses on the origin of the Stations of the Cross built in the 17th century and later.

According to literature and historical sources in the past some pagan rituals, perhaps connected to harvest and fertility cults, supposedly took place on the hill summit, known then as Tanzberg. However, it is also possible that these rituals are only a product of tradition constructed later in the 17th century.

After Cardinal Franz Dietrichstein came to Mikulov he decided to build the church devoted to St. Sebastian, St. Roch and St. Charles Borromeo there and rename it to the Sacred Hill. In the 1620s the first eight stations of Mikulov's Calvary were built. It seems that these were not chapels yet, but only statues representing Christ's path to Calvary. Nevertheless a map from 1675 already depicts 12 chapels and the church with free-standing bell tower. Finally, in the last quarter of the 18th century, the number of stations – chapels increased to 14. It is quite probable, when comparing contemporary position of the chapels to the map, that in the 17th century there were chapels number 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 and the chapel of the Holy Sepulchre. Identification of other two chapels would be really contentious. Some of the original chapels probably had to be rebuilt in the 18th century owing to bad conditions, thus their detection as original ones is more difficult.

Regarding sculptural decoration we may suppose that at least some of the statues preserved till nowadays are from times of Cardinal Dietrichstein. The rest of them come from turn of the 17th and 18th century. In order to determine more or less the exact age of individual statues it will be necessary to make an art-historical analysis.

For many years it was stated Dietrichstein's gratitude for overcoming the plague in 1622 was the main reason for setting up the Calvary on the Sacred Hill. Focusing on wider historical consequences it is however more likely that the true motivation came from Dietrichstein's intention to encourage catholic piety and its manifestations (such as pilgrimages) against Protestantism.

³⁶ RIGASOVÁ – MACHÁČEK – GRULICH, c. d., s. 125.

Ludislava Šuláková

Matice břeclavská a první česká měšťanská škola v Břeclavi

„Den 17. října 1910 byl pro břeclavské Čechy opravdovým svátkem! Přes 100 dětí, našich dětí putovalo do kostela, uvědoměle české obyvatelstvo Břeclavi a okolních obcí je provázelo. Byl to průvod, jakého v Břeclavi není pamětníka. Slovinci v národních krojích s městským lidem, vše vesele a vědomě kráčeli ulicemi města. Radost a pýcha zářily všem s očí a mnohým radost vehnala do očí i slzy. Byl to dojem, na který se nezapomíná! Ta hrdost našeho lidu, ta chuť a radost našich dětí – vždyť přese všechny boje a překážky, přese všechny intriky našich nepřátel otevřeli jsme první třídy měšťanských škol, a to z peněz našich, vlastních! Víte, co to znamená?! Průvod obdivován byl našimi – Němci náhodou bylo málo na ulicích, ale v mnohém okně mihla se tvář, a kdybychom byli mohli patřit za záclony, viděli bychom ty tváře zsinale zlosti a hněvem, pěstě zaťaté – ale náš lid šel sebevědomě, vždyť vedl si první děti do školy, kterou těžce vybudoval si vlastními mozoly, vlastní obětí. ... Když po službách božích ve škole ředitel Jos. Kupka promluvil k dětem i rodičům, tu nebylo jediného oka, které by zůstalo nezaroseno. ... Vždyť nejednomu rodiči spadla s beder velická starost, kam s dítětem. Většinou chudobní dělníci, kteří nemohli své děti jinde na studiích vydržovat, ale srdce a rozum nedovoloval jim dát své děti mrzačiti do škol německých – a ta radost, že vytrvali, korunována byla sládkou skutečnosti – vždyť jejich děti dočkaly se české měšťanské školy!“ Tolik vzpomínka na otevření první české měšťanské školy v Břeclavi z pera Jana Noháče.

Historie českého měšťanského školství se však začala psát již dříve. Po několika nezdařených, byť statečných pokusech se myšlenky poskytnout i českým dětem vyšší vzdělání v mateřském jazyce ujala Matice břeclavská. Její vznik byl vlastně vyvrcholením mnoholetého zápasu a nekompromisního národnostního boje ve městě. Najdeme v něm vysvětlení vypjatého nacionalismu, který boj o českou měšťanskou školu provázal a určoval politický a společenský život města po desetiletí. K obecnému pojetí školy jako znaku vyspělosti přistoupil v Břeclavi ještě vyhraněný akcent národní, který charakterizoval město zejména ve druhé polovině 19. století.

Jakou podobu mělo školství v Břeclavi v dobách minulých? Viděli v něm naši předci nezbytnost, či jen kratochvíli?

Ve středověku byly školy provázány s farní organizací, učitelem byl příslušník duchovního stavu, nižší klerik, jeho nadřazeným byl farář. Učilo se trivium – čtení, psaní a počítání, někdy i základy latiny. Zda ve 14. století existovala v Břeclavi farní škola, nevíme, prameny hovoří pouze o školách v Mikulově, Podivíně a Pohořelicích. O něco později je Břeclav uváděna mezi 39 městy a obcemi regionu, ve kterých farní škola působila.

Období reformace znamenalo změnu způsobu myšlení a pohledu na svět, a tím také na vzdělání, které se stalo předmětem většího zájmu. Řada farních škol zanikla a místo nich nastoupily školy bratrské a novokřtěnské. Je nanejvýš pravděpodobné, že v Břeclavi škola novokřtěnská existovala. Tvzení lze opřít jednak o fakt, že zde novokřtenci trvale sídlili od roku 1543 až do nuceného odchodu v roce 1622 a díky přízni vrchnosti se jejich komunita stále zvětšovala, a také o fakt, že novokřtenci na vzdělání velmi dbali. Od tří let navštěvovaly děti habánů předškolní zařízení, odtud přešly do škol, kde je vyučovali k tomu určení a učení učitelé postupující ve výuce podle schválených řádů. Tyto pedagogické metody se v mnohém staly podkladem pro učení Jana Amose Komenského. Na vzdělání kladly velký důraz také bratrské sbory, důsledkem byla vysoká gramotnost členů sborů, podporovaná rozvojem knihtisku. Víme, že na sklonku 16. století učil v Břeclavi protestantské žáčky Adam Brucher z Hořovic.

Bílá hora učinila rázný konec nejen kvetoucím komunitám novokřtěnců, ale předznamenala i konec nekatolického náboženství a škol. Pod ztrátou hrdla nesměl nikdo

přechovávat nekatolické učitele a kněze. Vzdělání se širším vrstvám společnosti vzdalovalo. Přispělo k tomu utužení poddanství i nástup protireformace. Také později byly městské triviální školy určeny dětem měšťanských rodin, ne dětem poddaných.

Nastal úpadek vzdělání, který přivodil již zmíněný zánik reformačních škol a v důsledku reformace a třicetileté války i narušení církevní organizace, jež byla jeho garantem v předreformačním období. Škola v Břeclavi jako jedna z mála v kraji nezanikla, k roku 1672 se váže zmínka o tehdejší katolické škole. K vydržování jejího kantora určil kníže Liechtenstein naturálie v hodnotě 52 zl. a 29 kr. Obecně však úroveň citelně poklesla. Vyučování probíhalo nahodile po domech, prostě tam, kde byl prostor a ochota žáčky snášet, v hostincích, na farách, v pastouškách. Po kantorech – absolventech latinské školy – přišli v době protireformace do škol většinou vysloužilí vojáci, kteří se naučili během válek číst a psát, či zcestovalí řemeslníci, kteří ovšem jen s obtížemi zvládali základní znalosti a považovali vyučování pouze za vedlejší výdělek. Upřímně řečeno, při jejich hmotném zabezpečení tomu ani jinak být nemohlo, plat neměli nijak stanovený, záležel na blahovůli faráře, vrchnosti či obce, dán byl pouze tzv. sobotáles. O století později se dozvídáme, že breclavský kantor měl již stálý plat, a to 20 zl., vrchnost přispívala naturálními dávkami – dvěma měřicemi pšenice, šesti měřicemi žita, dvěma sudy piva, dvěma sáhy tvrdého dřeva, bečkou soli a jednou a půl měřicí luštěnin.

Mezníkem nejen pro vzdělání byly převratné tereziánské a josefínské reformy, jejichž součástí se staly také zákony školské. Poprvé ve střední Evropě tak jimi stát zasáhl do oblasti vzdělávání a staral se o jejich provádění. Dal školství náplň a postaral se o respektování nařízení, které k jeho prospěchu vydal. Všeobecný školní řád z 6. prosince 1774, vydaný Marií Terezií, stejně jako ostatní reformy byl důsledkem sílícího osvícenství, stavícího zejména na idejích přirozeného práva a veřejného blahobytu. Pokud v předešlé etapě nevalila nízká úroveň vzdělání, osvícenství považovalo nedostatečné vzdělání za brzdu pokroku. Pragmatickou Marii Terezií a především jejího syna a posléze spoluvladaře Josefa II. nebylo třeba přesvědčovat o tom, že kvalitní vzdělání může monarchii modernizovat a nastartovat k prosperitě. Proto se vykročilo nejen k pevné organizaci školství a ke stanovení povinnosti rodičů děti do školy posílat a k odpovědnosti obcí za stav vzdělávání v jejich teritoriu, ale i k nutnému požadavku na kvalitu kantorů, pro něž byly zřízeny tzv. přípravy. K formování těchto dalekosáhlých změn podstatně přispěl augustiniánský opat Johann Ignaz Felbinger, obdivovatel Jana Amose Komenského. Povinná školní docházka byla stanovena od 6 do 12 let. Poté děti od 13 do 15 let navštěvovaly tzv. opakovací hodiny, kde pod vedením učitele probíraly získané vědomosti, eventuálně si je rozšiřovaly – známe je pod názvem nedělní škola. Jestliže náplň škol nižších předpokládala zvládnutí trivia, školy normální a hlavní měly vyučování pestřejší, např. základy přírodovědy, latiny, mechaniky, zeměpisu aj. Pro všechny platilo používání schválených učebnic a metod vyučování, stejně jako nutnost vzdělávání kantorů, jimž byly stanoveny školní platy.

Dalším zlomem ve vývoji školství byl zákon č. 48 z roku 1868, který odebral církvi vrchní dozor nad školami, ponechal jí vyučování náboženství a školství celé předal státu. Bylo podřízeno ministerstvu kultu a vyučování, v rámci země zemské školní radě, dále okresní školní radě a v místě místní školní radě, což se ukázalo v případě Břeclavi na dlouhou dobu rozhodující.

V první polovině 18. století zřejmě škola v Břeclavi neměla svoji vlastní budovu, byl některé prameny v této souvislosti uvádějí rok 1730. Víme, že v roce 1775 měl rektor stálý plat 20 zl. a vrchnost k tomu přispívala formou naturálií. Do roku 1808 byla škola umístěna v přízemním domě č. 134 mezi domem Jakuba Vaculíka a dr. Czuczky na třídě Františka Josefa (nynější ulice 17. listopadu). Poté byl dům prodán a pro účely školy byly zřízeny prostory v knížecí hospodě. Ve čtyřicátých letech 19. století se vyučovalo v domě č. 5 v ulici Františka Josefa a v domě č. 7 na Liechtensteinském (Zámeckém) náměstí ve dvou učebnách, v jedné česky, ve druhé německy; židovské děti se učily po skončení výuky dětí německých. Rektorem byl pan Příkazský. Časté stěhování, rostoucí počet dětí

Allgemeine
Schulordnung,
für die deutschen
Normal-Haupt-und Trivialschulen
in
sämmlichen Kaiserl. Königl. Erbländern
d. d. Wien den 6ten December 1774.

W I E N,
gedruckt bey Johann Thomas Edlen von Trattnern,
kaiserl. königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern.

Maria Theresia,
von Gottes Gnaden Rö-
mische Kaiserinn, Wittib, Kö-
niginn zu Hungarn, Böhheim, Dal-
matien, Croatien, Slavonien, Galizien, Lodomerien 2c.
Erzherzoginn zu Oesterreich, Herzoginn zu Burgund, zu
Steyer, zu Kärnten, und zu Crain; Großfürstinn zu Sie-
benbürgen; Markgräfinn zu Mähren, Herzoginn zu Bra-
band, zu Limburg, zu Luxemburg, und zu Geldern, zu Bür-
temberg, zu Ober- und Nieder-Schlesien, zu Mayland,
zu Mantua, zu Parma, zu Placenz, zu Guastalla,
zu Muschwig, und Zator; Fürstinn zu Schwaben, ge-
fürstete Gräfinn zu Habsburg, zu Flandern, zu Tyrol,
zu Hennegau, zu Kyburg, zu Görz, und zu Gradisca,
Markgräfinn des heiligen Römischen Reichs, zu Bur-
gau, zu Ober- und Nieder-Lausnig, Gräfinn zu Ra-
mur, Frau auf der Windischen March, und zu Ne-
cheln 2c.; verwittibte Herzoginn zu Lotharingen, und
Baar, Großherzoginn zu Toscana 2c. 2c.

Entbieten allen und jeden getreuen Insaßen, und Unterthanen
Unserer Erbkönigreiche, und Landen, weß Standes, oder
Würde dieselben immer seyn mögen, Unsere Gnade, und
geben euch hiemit gnädigst zu vernehmen:

A

Da

a nevyhovující prostory nakrátko vyřešila výstavba vlastní školní budovy na náměstí č. 8. Vyučovat se zde začalo 1. května 1845. Prvním rektorem se stal Jan Šimek. O jeho hmotné zabezpečení se starala vrchnost naturáliemi, obec Břeclav mu dávala 25 zl. a 23 měřic žita, obec Stará Břeclav 18 zl. a 16 kr., od sedláků dostával po 15 kr., od chalupníků po 10 kr. Z kostelní pokladny potom 1 zl. a 36 kr., za varhanictví měl další příjmy. Z těchto příjmů však musel platit oba své pomocníky a úklid školních prostor. Čistý roční příjem tak maličko přesahoval 300 zl. Školné si musel vybírat sám. Staral se zpočátku i o otop, děti tedy denně nosily do školy polínko dříví, stejně jako inkoust, pero a papír. Když Jan Šimek po 43 letech pedagogické práce zemřel, jeho nástupcem se stal Valentýn Petýrek. Se svými pomocníky učil 376 dětí, 93 z nich byly děti ze Staré Břeclavi. České děti se učily ve dvou učebnách, německé v jedné, učilo se pět hodin denně. Roku 1860 ustalo nedůstojné vymáhání školného a byla stanovena pevná odměna učiteli 670 zl. Počet dětí stoupal, v roce 1865 navštěvovalo školu 496 žáčků, z toho 136 ze Staré Břeclavi. Téměř pětistovku dětí učili tři kantorů. Od roku 1869 školu vedl Rudolf Zapletal, spolu s ním učili J. Kanyš a V. Nejezchleb. V téměř roce si Stará Břeclav zřídila samostatnou jednotřídní školu.

V padesátých a šedesátých letech 19. století působil v Břeclavi Urban Plaširýba, který byl učitelem s vyhraněným vlasteneckým postojem, a v národním uvědomování mu patří čestné místo. Půjčoval české knihy, noviny, nacvičoval české divadlo, prosazoval zpěv českých písní. Z Břeclavi však musel odejít.

Stále ještě utrakvistická škola se v roce 1872 rozrostla na čtyřtřídní a po přístavbě dvorního traktu o rok později na pětitřídní.

V osmdesátých letech 19. století se poměry pro české občany Břeclavi značně zkomplikovaly. Došlo k obratu, který národnostní boj v Břeclavi vyostřil. V roce 1870 byla zvolena místní školní rada v čele s dlouholetým starostou Hermannem Kuffnerem. Místní školní rada odpovíděla promptně na volání po vyšším vzdělání pro německé děti a roku 1874 pomohla otevřít trojtřídní německou měšťanskou školu chlapeckou a dívčí, která byla umístěna provizorně v soukromém domě na Nordbahnstrasse (ulice Jana Palacha) č. 3, jejím ředitelem se stal Leopold Czudan. O tři roky později byla povolena stavba budovy německé měšťanské školy a již 17. února 1878 byla slavnostně otevřena. Náklady činily 32 000 zl.

Zásadní předěl však znamenal výnos c. k. zemské školní rady v Brně z 20. srpna 1877, který významně změnil používání vyučovací řeči. V české první třídě se měla vyučovat čtyři hodiny týdně němčina a v německé čtyři hodiny týdně čeština jako povinný předmět. Od druhé třídy však měla být němčina jako řeč vyučovací a čeština vyučována jen čtyři hodiny týdně, český jazyk byl povolen jedině za účelem snadnějšího porozumění. Existence výnosu tak zesílila snahu po vzniku samostatné české školy. Do praxe ji převedli učitelé Vladimír Materna a Julius Boháč, kteří získali podpisy 200 rodičů, což jim dalo možnost obrátit se na zemskou školní radu se žádostí o povolení české školy v Břeclavi. Ta ji k vyřízení poslala městu a místní školní radě, jež měla podle již zmíněného zákona z roku 1868 v rukou trvalý triumf, jímž mohla blokovat všechny snahy o české školství. Její stanovisko bylo, jak jinak, negativní. Přesto to byl pro radnici nemilý signál, že se české obyvatelstvo začíná emancipovat. Radní si tedy předvolali rodiče, kteří žádost dříve podpořili, a řada z nich potom svůj podpis z existenčních důvodů odvolala. To ovšem druhou stranu neodradilo, soudní spor o českou školu Vladimír Materna vyhrál a čeští vlastenci slavili první úspěch; v roce 1883 byla otevřena samostatná česká obecná škola trojtřídní, která se záhy rozrostla na pětitřídní. Je samozřejmé, že učitelé sami by nedosáhli takového úspěchu, kdyby za nimi nestály česky myslící a společensky respektované osobnosti Břeclavi, ať již to byl notář František Máder, majitel hostince Josef Lucký či ostatní, kteří poskytli také nezbytné finanční prostředky. Dosah významu zřízení české školy pocítili nejen v Břeclavi, ale také ve Vídni, kde spolek Komenský udržoval českou školu. Její žáci museli dělat totiž závěrečné zkoušky na české veřejné škole, a tak mohli nyní jezdit ke zkouškám do Břeclavi, později jezdili čeští učitelé do Vídně.

Česká škola zůstala v budově na náměstí, německá se přestěhovala do budovy radnice a byla dána pod správu německé měšťanské školy. Ředitelem české obecné školy byl

Rudolf Zapletal, od roku 1894 Ferdinand Kober, v průměru ji navštěvovalo 350 dětí. I když otevření české obecné školy bylo opravdovým vítězstvím, bitva zdaleka vyhrána nebyla. O jednostranné podpoře německé radnice hovoří jasně čísla – zatímco na německé školství v roce 1886 vydala 1 804 zl. a 61 kr., českému muselo stačit 617 zl. a 83 kr. Zápas o dítě vyostřilo založení místní organizace spolku Schulverein v roce 1882, jež ještě v témže roce otevřela ve městě německou mateřskou školu, která, jak píše ve Vlastivědě moravské Jan Noháč, „...měla působiti na poněmčování českých dítek již v útlém mládí...“ Na tento fakt musela reagovat i česká veřejnost a s pomocí Ústřední Matice školské zřídila v roce 1883 českou mateřskou školu.

Radnice šla v preferenci německého školství ještě dále, 1. června 1886 se začalo na zahradě obecního domu č. 1 se stavbou nové německé chlapecké a dívčí měšťanské školy, která si vyžádala částku 18 282 zl. 90 kr. A ruku v ruce se spolkem Schulverein a za vydatné pomoci německého vedení Městské spořitelny otevřela v roce 1899 německé soukromé gymnázium umístěné v budově školy v Kuffnerově ulici (nyní ulice Národních hrdinů), roku 1903 pro ně dostavěla reprezentativní budovu – sídlo současného gymnázia. A to vše v době, kdy českým dětem musela stačit obecná škola. Slova břeclavského faráře ve farní kronice nepotřebují komentáře „...vy nechcete dáti českým dětem potřebných škol, necháte je mrzačiti se ve staré budově na spadnutí!... ó, nebuďte nespravedliví!...“

Zatímco v českých zemích chodily české děti s výjimkou pohraničních oblastí do škol českých a německé do německých, na Moravě tomu tak zcela nebylo. Stejně jako v Břevlavi byla zde města většinou v rukou německých radnic, k čemuž dopomáhal fakt, že se na Moravě Židé z pěti šestin hlásili k německé národnosti. Prosazování vyššího vzdělání v češtině nelibě nesl i císař, který si nepřál oslabování němčiny jako jazyka státní správy.

Zcela v těchto intencích tak vzdělávání českých dětí v Břevlavi končilo pátou obecnou. Potom bylo možné navštěvovat jen vzdělávací ústav s německým vyučovacím jazykem nebo – pokud to finanční situace rodiny umožnila – dojíždět do českých škol mimo město. Vedení města se nadále zarputile bránilo zřízení českých měšťanských škol; jeho sliby, že o něm bude uvažovat, až dojde k postátnění soukromého německého gymnázia, se ukázaly jako liché. Když k postátnění skutečně došlo, obecní výbor se postavil jednomyslně proti zřízení českých škol měšťanských s tím, že Češi neplatí dost vysoké daně, aby měli nárok na vyšší vzdělání.

Již zmiňovaný řídící učitel a autor Vlastivědy Jan Noháč k tomu dodal: „*Prý neplatíme ani čtvrtinu daní, a ač jsme počtem silní, nemáme práva na vyšší školy. I kdyby pravdou bylo, že platíme jen 1/10 daně – ty daně, jež platí Kuffnerův cukrovar, rafinerie, železnice aj. – ze svého průmyslového zisku – nejsou zároveň naše? Kdo nahromadil ten kapitál Kuffnerovi? Kdo z něho udělal milionáře? Byli to Němci?! Nebyli to slovácí rolníci, kteří mu dodávali řepu, nebyli to slovácí dělníci, kteří mu dodávali sílu?! – A obchodníci? Kdo plní jejich krámy? Těch 17 % Němců v okrese, kteří vše nakupují ve Vídni a v Brně, či těch 83 % nenáviděných Čechů?... Což nemá chudš práva na vzdělání? A proč mu je tedy odpíráte?! Kde je ta velebená humanita 20. století?...*“

Nepomohlo ani, když obce Stará Břevlav, Lanžhot a Kostice nabídly, že se budou podílet na nákladech. Podle ministerstva vyučování, na něž se obrátili čeští poslanci, se jednalo o politickou otázku, kterou měla řešit místní radnice. A ta měla jasno. Neuvěřitelná neochota místní radnice vedla k nutnosti hledat jinou cestu. A tak byla založena Matice břeclavská.

Hospodářská, ale hlavně společenská situace v Břevlavi se již změnila. Z provinčního městečka se díky železničnímu uzlu stalo od roku 1872 pulsující město, do kterého se stěhovalo české obyvatelstvo z okolí, a co bylo důležité, přicházela sem česká inteligence z národnostně uvědomělejších krajů se zdravým sebevědomím, rozvíjely se české živnosti, český kulturní a spolkový život. Právě spolky se staly součástí, ale i předzvěstí urputného boje s německou radnicí, který se nejmarkantněji projevil v boji o české školství. Přitom i podle výsledků zkresleného sčítání, kdy se zjišťoval jazyk obcovací a němečtí podnikatelé nutili své zaměstnance a služebnictvo, aby se hlásili k německé obcovací řeči, měli Češi

Josef Kupka – první ředitel české měšťanské školy

statisticky nadpoloviční většinu. Přesto se v roce 1908 490 českých dětí učilo v pěti třídách obecné školy, zatímco 339 německých žáků mělo k dispozici sedm tříd školy obecné, měšťanskou školu i gymnázium. Kvůli známému postoji radnice k vyššímu vzdělávání českých dětí se 23. listopadu 1909 obrátil Josef Lucký přímo na zemskou školní radu v Brně se žádostí o zřízení české měšťanské školy. Jednal tak nepochybně ve shodě s pozdějšími představiteli Matice břeclavské, jež byla založena dne 18. prosince 1909, když byly schváleny její stanovy, které podepsali JUDr. Karel Čermák, JUDr. František Špíšek, JUDr. Josef Pyskatý, MUDr. František Sovadina, Jan Horsák, Jan Miškář a autor stanov Jan Noháč. Cíl Matice vyjadřovalo schválené Memorandum: „...*přání veškerého českého obyvatelstva a ryze českého okolí, aby k záchraně české národnosti, která přivolením zdejších německých středních a měšťanských škol značně upadá, co nejdříve v Břeclavi zřízena byla také škola střední...*“

Prvním starostou Matice byl zvolen JUDr. Špíšek, místostarostou obchodník K. Valenta, pokladníkem MUDr. Fr. Sovadina, jednatelem JUDr. Pyskatý, zapisovatelem berní úředník F. Vrzal, ve výboru zasedli stolař Fr. Vaculík, rolníci V. Kobzík a M. Doležal, topič J. Ciprys, hodinář H. Schneider, kaplan J. Janda a řezník J. Miškář. Bez ohledu na vzdělání a profesi všichni spojoval jediný cíl – zřízení české měšťanské školy. Jak poznamenal Josef Kupka: „*Nelze nepřipomenouti, že pro Matici pracovalo se svorně, bez rozdílu politického nebo jakéhokoliv jiného přesvědčení...*“

Již krátce po svém vzniku měla Matice 320 členů. Výboru se dostalo podpory od Občanské záložny (dnes sídlo Městské knihovny), která nabídla bezplatně svoje místnosti a usnesla se přispívat ročně 1 000 K, Stará Břeclav nabídla stavební místo, okolní obce přislíbily závazně se podílet na nákladech. Ústřední Matice školská se zpočátku zdráhala, ale posléze se uvolila přispívat ročně na každou třídu 2 000 K. Jan Noháč jen trpce připomíná: „*Mysleli jsme si, že když soukromé gymnasium pro 5.000 Němců dovedl převzít do své správy stát, že i střední školu pro 26.000 Čechů převezme buď země, nebo stát...*“ Mýlil se, ale přesto, anebo právě proto bylo rozhodnuto otevřít 26. srpna 1910 soukromou českou měšťanskou školu.

Původním plánem Matice bylo zřízení reálného gymnázia, když se to však ukázalo jako zcela neprůchodné, usnesl se výbor na otevření první třídy škol měšťanských, chlapecké a dívčí, o jejichž povolení rozhodovala zemská školní rada, a ta, když byly splněny podmínky, nemohla povolení odeprít. Poptávka po vyšším vzdělání vysoce převyšovala nabídku. Přijato mohlo být pouze 66 dívek a 44 chlapců. Ředitelem školy byl na výborové schůzi Matice břeclavské dne 16. září 1910 jmenován Josef Kupka. A byla to volba mimořádně šťastná. Odborným učitelem se stal František Němec z Komenského školy v Poštorné. Na výpomoc přišli Jan Noháč, Viktor Kühn, Jaroslav Štancl a Pravoslav Machara, ruční práce učila Františka Bobková.

Vyučovat se začalo 17. října 1910 v jedné místnosti místního odboru Ústřední Matice školské v Nové ulici č. 15 a v domku p. Frieda č. 27, který koupila Matice břeclavská v téže ulici. Tam byly probourány přčky, aby zde mohla být umístěna třída dívků. Kromě

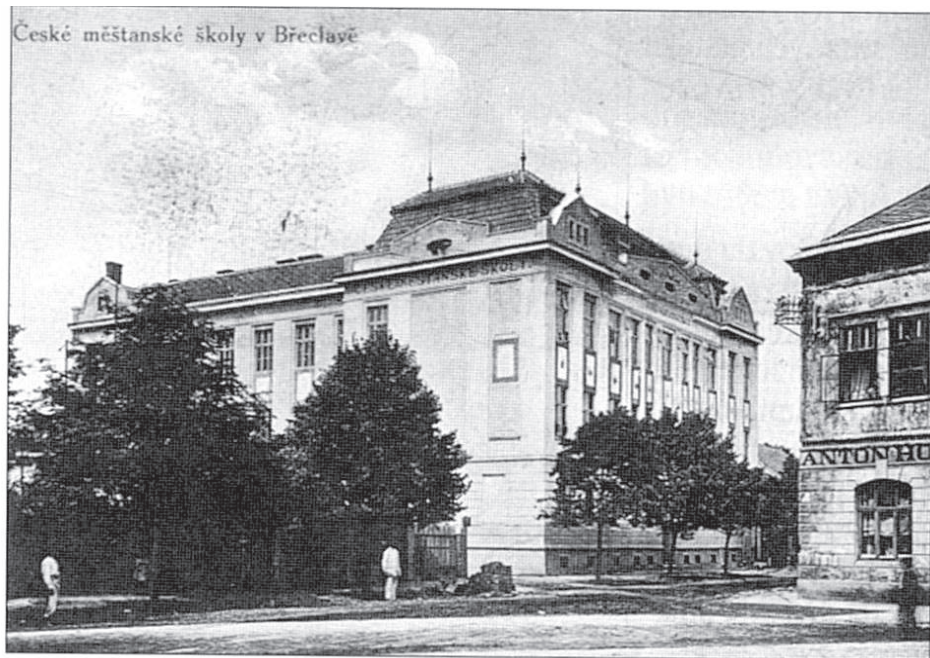
**OTEVŘENÍ ČESKÝCH MĚSTAN.
ŠKOL V BŘECLAVĚ DNE 18. t. m.**

**MORAVA
SVAZ PRO SVĚZEŠII
DĚVSTEVY ČIRCD. BKRĚ**

VELKÁ SLOVACKÁ SLAVNOST

Informace nalepená na horní část plakátu Zdeňky Vorlové-Víčkové ke Svátku Moravy vyjadřovala radost české veřejnosti na Moravě z otevření měšťanských škol v Břeclavi (Muzeum luhačovického Zálesí)

Budova břeclavské měšťanské školy ve svých počátcích (SOKA Mikulov)

toho tu byly dvě malé místnosti, v jedné o cca 10 m² byly umístěny knihy, potřeby pro žáky, školní pomůcky, potřeby k vyučování a agenda. Úředně byla budova samozřejmě schválena k užívání jen provizorně.

Matici břeclavskou čekal tedy zásadní problém, a to jak vyřešit přes neustávající obstrukce radnice umístění školy. Mohla se spolehnout jen na vlastní síly a zdroje, slíbenou subvenci Ústřední Matice školské a solidaritu českých občanů města a jeho okolí. Spolu s dárci pořídila Matice nábytek, náradí a pomůcky v hodnotě přes 7 000 K, knihy pro knihovnu a učebnice pro chudé děti byly získány z darů. Na dokreslení atmosféry vzpomínka Josefa Kupky: „*Když jsem po zahájení školního roku přišel k obědu k Totuš-kům, očekávali mne pp. Jan Miškař st., řezník a uzenář, a Petr Harašta, kancelářský oficiál, který pocházel z Malé Hané a mluvil jejím nářečím. Pro svou milou povahu a poctivé české smýšlení byl velmi oblíben. Rád vybíral do pokladničky na národní účely... Ten tedy na mne spustil: „Dlůho nendete, čekale sme na vás. Dež to tak dobře dopadlo, šle sme na víno a sebrale sme vám pár grécarů pro chudobný žáke. Tade to máte.“ A dal mi 110 K ve zlatě...*“

Zájem o české vzdělání stále stoupal. Pro školní rok 1911/1912 bylo zapsáno 182 žáků. Členové Matice zoufale hledali vhodné místnosti pro rozšiřující se třídy. Situaci zachránil Rudolf Soukup, obchodník a majitel octárny, který slíbil, že urychlí stavbu svého domu v ulici Za plotem (nyní Svatoplukova) tak, aby do počátku školního roku byla hotova, a ponechá první poschodí Matici bezplatně k potřebě školy. Matice měla mít možnost si místnosti sama upravit a pak, až je nebude potřebovat, uvést do stavu, v jakém byly projektovány. Tak se stalo a v budově byly umístěny dvě třídy s 92 žačkami.

Stále se však jednalo o umístění provizorní. K řešení se nabízelá přístavba k obecné škole, která s nedostatkem místa zápasila také, takže by městu odpadla i tato starost. Břeclavi bylo v roce 1910 dokonce úředně nařízeno, aby vytvořila podmínky pro zajištění potřebných místností pro českou obecnou školu. Matice toho využila, dodala radnici vypracované plány přístavby a nabídla uhradit náklady na rozšíření a vybavení

školy, ovšem opět bez úspěchu, radnice nebyla ochotna přijmout jakoukoliv českou, byť pro město výhodnou nabídku. Zdůvodnila to údajným nedostatkem místa. Stejně dopadl další návrh Matice, a sice stavba nové budovy, která by byla „i ozdobou města“, pokud město poskytne stavební místo a nebude proti zveřejnění školy. Zde reagovala radnice zamítnutím z „důvodů právních“. Ani jediný z 30 zastupitelů města svým hlasem nepodpořil dne 30. března 1911 na zasedání obecního výboru požadavek Matice. Jak poznamenal pan řídící ze Staré Břeclavi: *„Ve 30členném sboru, v němž zasedali i profesori a učitelé, dále několik obchodníků, závislých na českých zákaznících, našel se ani jediný, podtrhuji ani jediný, jenž by hlasoval pro spravedlivý požadavek Břeclavské Matice. Tento čin, jenž nemá hned tak sobě rovného, nedá se odsouditi slovy, nadávkami – jen opovržením.“*

Matice tak vyčerpala všechny možnosti dohody s obcí a musela přistoupit k samostatnému řešení, kterým byla stavba ve vlastní režii se všemi trampotami, starostmi i finančními riziky, jež na sebe vzali jednotliví členové Matice.

Jako stavební místo se jevila vhodná část zahrady lesní správy liechtensteinského velkostatků, vedené vrchním správcem dr. Musilem, v ulici Špitálka. Výměnou nabídl Jan Noháč a rolník Mikuláš Pyskatý z Lanžhota knížeti Liechtensteinovi své louky. Kníže si vybral louku v Lanžhotě. Matice ji tedy od manželů Pyskatých za 10 000 K koupila a vyměnila za 1 952 m² uvedené zahrady. Radnice se nevzdala, napadla výměnu u kurátora fideikomisu ve Vídni, kde protestovala proti její nerovnosti. Soud jí dal za pravdu s tím, že louka nemá takovou cenu jako zahrada ve městě, ale 4 000 K, které činil rozdíl, kníže Liechtenstein sám za Matici velkoryse uhradil. Konečně byla tedy smlouva platná a nezpochybnilo ji ani další odvolání radnice. Soutěž na stavbu, k níž byl základní kámen položen 5. července 1911, vyhrál stavitel p. Hodač ze Židlochovic. Další práce byly zadány tak, aby se na nich podílely firmy břeclavských podnikatelů – J. Horsáka, bratrů Č. a B. Calábkových, Fr. Vaculíka, Ant. Vaculíka, J. Širůčka, J. Čížka a firma Kristek a Cibulka. Pouze sklenářská firma V. Strážnického a dodávka umělého kamene J. Smyčky nebyly místní.

Úsilí Matice břeclavské bylo korunováno úspěchem dne 18. srpna 1912, kdy byla nová budova českých škol měšťanských v Břeclavi otevřena. Při slavnostním vysvěcení zazněla báseň Obrana českého dítěte Adolfa Heyduka, složená u příležitosti velkého svátku českého obyvatelstva Břeclavi a jejího okolí.

Ředitel Josef Kupka a pedagogický sbor v roce 1930 (SOKa Mikulov)

...

*A proto my též stejně bdělou práci
své děti chránit budem, jak ptáci;
my útulek jim postavíme švarný
v něm vychovati chceme dorost zdárný
by prchly úzkostlivé naše vzdechy
a naše děti byly provždy Čechy.*

I tento úryvek je pro nás autentickým svědectvím doby. Předseda Matice břeclovské JUDr. Špišek podtrhl důležitost vzniku školy slovy: „*Zejména pro české obyvatelstvo Břeclově jest otázka zvýšení úrovně vzdělání neobyčejně důležitá. Oč jsme slabší hospodářsky než naši němečtí a židovští spoluobčané, o to více musíme pečovati o rozvoj svého vzdělání, jež jest základem a zdrojem též hospodářského rozvoje a pokroku...*“

Nadšení a radost ovládly slavnost, která zatím neměla obdoby, podle dobového tisku se jí účastnilo 18 000 až 20 000 českých občanů města a okolí, které vyslalo celá svoje obecní zastupitelstva. V průvodu, který šel z ulice Špitálka na Pohansko, bylo napočítáno přes 200 vozů. Výtěžek zde provedené sbírky činil více než 3 400 K.

Po slavnosti se však přihlásila tvrdá realita. Stavba si vyžádala přes 140 000 K a přesto, že na ni přispěla i Ústřední Matice školská, bylo nutné si vzít nemalý úvěr. Za ten ručili osobně svým majetkem jednotliví členové Matice břeclovské. Provoz školy vyžadoval dalších více než 25 000 K ročně, umořování dluhu stavby a splacení úroků pak 7 000 K. Koncem roku 1912 vykázal pokladník Matice 153 000 K dluhu. Každý rok musela Matice zajistit mimo subvence cca 23 000 K sama. Členské příspěvky obnášely 2 500 K, školné jen 300 K, zbytek bylo třeba získat pomocí darů, sbírkami a podniky, které Matice pořádala. Vydatnou pomocí při zajišťování financí na provoz, vybavení a pomůcky bylo nadšení českých obyvatel z možnosti dopřát svým dětem vyšší vzdělání v českém jazyce. To však bylo málo. Proto byl zřízen tzv. Maticní agitační výbor, jenž doslova sháněl peníze na udržení školy. Vedli jej JUDr. Pyskatý, ředitel pivovaru Vítězslav Pryč, JUDr. Špišek a MUDr. Sovadina. Při Matici vznikl např. Dramatický odbor, pod jehož hlavičkou se pořádaly akce, jejichž výtěžky šly na konto Matice, stejně jako výnosy z plesů, výletů a zábav. Divadelní odbor dokázal za dva roky do pokladny přinést téměř 6 400 K. Žáci a učitelé prodávali kraslice a jiné ručně vyrobené a malované drobnosti, stavební cihly, úpisy. Vynalézavost agilního Maticního výboru neznala mezí. Sbírký se pořádaly v hostincích, kde přispívali jak hosté, tak pravidelní hráči karet. Znamé, vážené a důvěryhodné břeclovské osobnosti soustředěné ve výboru se pravidelně obracely na jednotlivé sociální skupiny, jednou na lékaře, další rok na advokáty, bankovní a spořitelní instituce, jindy na majitele obchodů a živností. Josef Kupka vzpomínal i na jednu akci širšího rozsahu: „*Někdy se nám vyplatila šťastná náhoda. Zvláště se to povedlo roku 1913. Tehdy Bund der Deutschen Südmährens Lundenburg rozesílal naříkavý prosebný dopis německým spoluobčanům, jak česká věc v městě Břeclově je na postupu, jak zřízena byla měšťanská škola, jak počeštěn byl pivovar, jak Čechů přibývá, jak se jejich hospodářské poměry zvelebují apod. a jak prý není vyloučena možnost, že německá Břeclava časem padne, nebude-li Němci co nejvydatněji podporována... Dopis byl stylisován velmi výbojně. I přeložili jsme jej do češtiny a s českým dopisem zase po našem stylisovaném jsme jej rozeslali v mnoha tisících po širé vlasti jako doklad, jak se s námi smýšlí a jak my proti tomu konáme práci záslužnou. Výsledek nás mile překvapil...*“

Připomeňme také, že celých 50 % žáků bylo osvobozeno od placení školného. Přesto nebyl podle dobových dokumentů s placením žádný problém, platební morálka byla výborná, pravidelně přispívali i nejchudší. Jan Noháč píše: „*Chudí dělníci z Poštorny hrdě odpírají osvobození placení školného za své dítky a slova chudobné žákyně z Poštorny, když jsem jí říkal, aby zažádala za osvobození od placení školného: „Maminka povídala, že by byl hřích žádat to po Matici, která má tolik potřebí peněz!“, měla pro mě větší cenu, než kdyby nám bylo město vystavělo palác ze svých peněz. A účtu buditi musí*

LSTV

MATIČNĚ SLAVNOSTI BŘECLAVSKÉ

Obrana českého dítěte.

Napsal AD. HEYDUK. Věnováno Matici Břeclavské.

Na domku hnízdo slepili si z jara
a měkce perím ukypřili ptáci;
teď, když den dluží si a slunce mile hárá,
já, k mláďatům se bdělá matka vrací;
jest neúmorná starých vzorná pila
i hleděl jich každé času chvíle,
až jejich děti náhle doby ramí
zobáčky z hnízda vystrčili maní! —
O jaký chvat to jest a jaká sněha,
by syta byla mládež jejich dráha;
jak otec s matkou jeden přes druhého
zde dbali pokladu a štěstí svého;
jak v noci, od hnízda se ani nehlí
a mláďata svá krmili a střežili;
jak, chránili je stále, každou dobu
přítu větrů návalem a deště zlobou;
jak byli bdělí ustavičně všeho,
co přinést jim by mohlo něco zlého! —

Tu náhle kdys, o hrůzu bezmárná,
se v nebi objevila čmura černá,
a stále, v jakém nepokojném vzruchu,
sem tam se kolebala v dusném vzduchu,
a když se na ni staří zadívali,
v křik splašení a úzkostný se dali,
byli ostříž velký to o doli hledět,
an o mláďatech v novém hnízdě zvěděli;
je lapit chtěl, ten dravec zlý a starý,
by zardousil je krvavými spáry
a zbit je polá, kdes v lesa temném koutku;
chtěl zavraždit je a mít za pochoutku.
Leč matka křídly malé hnízdo kryla
a před vchodem se na stráž postavila,
ne v boj by nestáje se s dravcem dela,
jen mláďata svá aby varovala,
že však ten, nenasytný sobec skoupý,
je zase tu a po okolí loupí,
a krade vše, co vhodná chvíle skýlá,
ten dravý krvelačný nenasyta. —

Tak nepřítel chce neustálým svodem,
též vykonati s naším českým rodem,
chce lazyk dětem rvát, jich vraždit duši,
by sile život měl věčně huší,
by hynuly, zlou příznoucí moci
a neznaly, kdo byli jejich otcí,
by nepoznaly, ti byli kdys rodu,
když bojovali lidstva za svobodu,
zač hlavy dali ondy pod meč kata; —
že česká řeč jim vzdycky byla svata,
že za ni byli se jak báje reci
a v umírání vítězili přeci.

když s křídlem na ně zlosyn císař spěl,
až pod návalem zkrvácených těl
Vihva sténala vždy víc a víc;
jak zbit byl křídaček blůž Domažlic,
jak dovedli mu natí oči houští,
když na kolena křikal blůž Oustí,
jak před bratry kdys Prokopa a Žitky,
tu svíjely se Němci vztekly lísky,
kdys českých jezdců koní pod koppy,
kdys utkali divou hrůzu syty;
jak Fantin křučel, jak pes po výprasku
a „utíkejte“ volal na svou chásku;
jak přechal zbojník bez ledu a skladu,
od znetčného ondy Všebradu
a započínal na způsobu vrahů
jen zbit děti české na otcovském prahu
jak padli do Němce, jak lidé svatý
a všechen smírem byl a ponulau?

Tu věděti neměla ta česká krev,
by nebořil se vrahu zpupných hněv,
a proto závisť jejich ned ni bděla,
by poznovu krev česká nevzdyplela
a nebořila, dalším českým lánem,
kde býval Čech, kde je a bude pánem. —

A proto my též stejně bdělou práci
své děti chránit budem, jak ti ptáci;
my útelek jim postavíme švarný,
v něm vychováli cheme dorost zádrný,
by přebýli úzkostlivě naše vyzvěchy
a naše děti byly povídly Čechy;
my skryjeme je tady z dalných hnízd,
by před pohromou syn byl s vnkem jist
a k útulku též bdělou dárme stráž;
tou bude všechen, všechen národ náš;
leč nebudem mít zbraně jedovaté,
nám zbraní jesti naše právo svaté,
jim pováme každý dřevěť zhoj;
jen srdci slétneme se k roji roj
a bráňme odhodlaně v každém vznětu
před sběří ostříž svých dětí květu!
Pak z ářít a zlobu, jež se kolem rotti,
jak Samson ondy lva, Čech znova skrotí!

Nuž k děti podpoře si ruce dejme
a vzpláňme nadšením a vytvrjeme!
Tak nadšení a svatý plápol v lci,
své děti vychovme pro Matici,
a Matice zas vychová je nám,
by rekli kdys: „Vlast život chce, nuž dám!...“
To slibme si a vytvrjeme! Nuže,
Bůh a námi jest. S kým On, ten dříble zmůže!

Báseň Adolfa Heyduka Obrana českého dítěte, věnovaná Matici Břeclavské (SOka Mikulov)

okolnost, která rodiče vesměs chudobní s příkladnou obětavostí obstarávají svým dětem na měšťanské škole veškeré školní potřeby. Dokud takový lid bude žít i u nás i v Poštorné, dotud nemůžeme se báti budoucnosti, i když na radnicích našich vládnou budou zavilí nepřátelé naši, Kafka a Rosenbaum... Matice Břeclavská potřebuje nejvyšší

Kupkova škola v současnosti (archiv ZŠ a MŠ Břeclav, Kupkova 1)

podpory zvláště nyní, kdy zemská vláda dolnorakouská usiluje o zničení české školy v Poštorně. Děti českých Poštoranů nesmíme nechati bez vyučování, a tu čeká Břeclavu velká úloha.“

Učitelé se snažili, aby výuka nebyla materiálními problémy narušena. Učilo se 30 hodin týdně, žáci sportovali, připravovali divadlo, chodili na výlety, navštěvovali výstavy. S ředitelem Josefem Kupkou zde učili F. Němec, J. Janda, J. Noháč, J. Štancl, M. Lhotská, P. Machara, Fr. Bobková, J. Sádek, K. Rosenbaum, A. Řezanina. V roce 1912 navštěvovalo školu 192 žáků. Zápisné činilo 3 K, školné 15 K ročně. Pro přesporní žáky připravovaly břeclavské ženy zdarma obědy.

Vztah radnice k českému školství ve městě se nezměnil, protežování německého pokračovalo. Zatímco za státní a městské peníze byla postavena na Dubiči německá měšťanská

škola, gymnázium a tzv. žlutá škola, česká měšťanská škola byla stále matiční. V době první světové války měl ředitel Josef Kupka tak velké problémy s udržení školy, že musel sáhnout i k tak nepopulárnímu opatření, jakým bylo po dohodě s učiteli snížení jejich platu. Poté, co Zemský výbor i Matice školská v Praze zastavily subvenci, jiné řešení ředitel ani nalézt nemohl. Situace byla vážná, výbor Matice o ní jednal na uzavřené schůzi již v srpnu 1914. Týdeník Břeclavský kraj z roku 1930 uveřejnil vzpomínku člena výboru: „V tom nynější ředitel, tehdy vrchní účetní pivovaru Pryč ve spravedlivém rozhořčení bouchl si na stůl a povýšeným, silným hlasem zaburácel: *‘To bychom byli pěkní srabaři. Zač by stála česká Břeclava, kdyby si netroufala udržet takovou vs.... měšťanku. Však ta válka nemůže trvati věčně.’*“

Náklady na provoz stáhl ředitel na minimum, o úklid školy se postaraly, jak kvitoval s vděčností Josef Kupka „...*chudé ženy, matky našich žáků, které samy o sobě přišly do školy a zadarmo místnosti udrhly a okna i nábytek umyly. Můžeme si snadno domyslit, jak povzbudivě a dojemně působila obětavost těchto chudobných žen...*“ Stále však chybělo 15 000 K nutných na provoz každého roku. Členové Matice se tedy rozhodli vzít půjčku a opět za ni ručit osobním majetkem.

Podařilo se, provoz školy byl zachován, Břeclavští si svoji vyvzdorovanou školu na rozdíl od Jihlavy, Znojma či Brna, kde byly tyto školy zrušeny, udrželi.

Vznik samostatného státu znamenal rozvoj českého školství v Břeclavi. Česká obecná škola byla přestěhována do tzv. žluté školy postavené radnicí pro německé děti, později byly tři třídy detašovány v budově v Týršově ulici (ulice Národních hrdinů).

Měšťanská škola na Špitálce zůstala v majetku Matice breclavské, která přenesla své působení na české menšinové školy v okolí a zaměřila se na rozvoj dalšího školství v Břeclavi. Úspěšná byla ve snaze rozšířit možnosti hudebního vzdělání, což se jí podařilo a v roce 1924 byla otevřena Hudební škola.

Pedagogové působící na matiční škole B. Grafnetter, J. Holásek, A. Kazaš, M. Brabcová, F. Bambula, I. Kristýnková a A. Páč v čele s Josefem Kupkou se zasloužili o dobrou pověst školy poskytující kvalitní vzdělání. Záhy budova počtu žáků nepostačovala, proto musela být další třída umístěna v budově školy na Týršově ulici. Po odchodu J. Kupky do důchodu se ředitelem stal J. Holásek. Zásluhy o vybudování a existenci měšťanské školy ocenila breclavská veřejnost pojmenováním ulice Špitálka jménem jejího prvního ředitele Josefa Kupky, které nese dodnes. Ve školním roce 1926/1927 se měšťanské školství rozdělilo na dva obvody, v matiční škole zůstal první obvod s 313 žáky, druhý získal první a druhé poschodí školy na Dubiči (nynější Střední průmyslová škola) s 326 žáky.

Konsolidované, solidně materiálně zajištěné obecné i měšťanské školství, akcentující občanskou nauku prodchnutou výchovou k vlastenectví, která nabyla na intenzitě především v letech ohrožení republiky, jak o tom svědčí postoje učitelů, ale i spontánní akce žáků, kdy se sraz školní mládeže u příležitosti narozenin Edvarda Beneše stal manifestací národní jednoty a demonstrací lásky k vlasti, se dostalo po přijetí a realizaci mnichovského diktátu opět do boje o české vzdělávání.

Břeclav byla připojena k Říši, bezprostředně poté 8. října 1938 byly zavřeny všechny české školy a byl vyhlášen nový zápis do škol německých. Jen necelá stovka českých dětí přihlášených do německých škol byla odpovědí pokořené Břeclavi. Pozdější ředitel školy Jan Štefan poznamenal: „*Město během pár dnů dostalo německou tvářnost. Ulice tonuly v záplavě rudých praporů s hákovým křížem. České školství zdeptáno v prach.*“

České obyvatelstvo se otevření českých škol přesto domáhalo. Do Vidné putovali učitelé Zdeňka Pokorná a Jaroslav Štancel spolu se zástupci rodičů, aby argumentovali u říšského komisaře pro školství dr. Theofila W. Oppla téměř 1 300 žáky přihlášenými do českých škol. Teprve 1. září 1939 se dostavil částečný úspěch – byla otevřena pětiletá obecná škola, která začala učit na průmyslové škole, potom ve škole židovské a v budově české mateřské školy ve Staré Břeclavi. Čeští učitelé, jako nespolehliví, učit nemohli, nahradili je učitelé se špatnou znalostí češtiny a bez valného zájmu učit a naučit něco české děti, což bylo zcela v intencích politiky Říše vůči českým obyvatelům protektorátu. O povolení české školy měšťanské nemohlo být řeči.

Comenius tým na projektovém setkání ve finském Punakalaidun (archiv ZŠ a MŠ Břeclav, Kupkova 1)

Vítězný „kupkovácký tým“ na Kinderiádě v Praze (archiv ZŠ a MŠ Břeclav, Kupkova 1)

Následky války ve znalostech dětí byly tristní. Po zápisu do českých škol bylo 26. dubna 1945 zahájeno vyučování, které se omezilo pouze na výklad základů tak, aby děti mohly být do příštího školního roku vůbec zařazeny do tříd, kam věkově patřily. Stejný problém byl i v oblasti materiální. Budovy škol a jejich zařízení byly poničeny a nezpůsobilé ke školnímu provozu.

Válečné události i osvobození ze všech budov nejlépe přestála matiční škola na Kupkově ulici. Zde se tedy začali dopoledne učit žáci obecné školy, odpoledne žáci školy měšťanské.

Ředitelem školy měšťanské se stal Jan Štefan, pedagogický sbor tvořili Jan Světlík, Vlastimil Schneider, Josef Papež, Jan Horňáček, Jitka Číhalová, Vilma Weidlichová a Josef Páleník. Čekala je nesnadná a náročná práce, vždyť po celou dobu války bylo českým dětem odepřeno vzdělání vyšší, než poskytovala nekvalitní obecná škola, což se projevilo ve všech oblastech, nejvíce v českém jazyce. Proto škola pořádala kurzy jazyka českého. Na škole byl zřízen přípravný večerní kurz pro občany odradlé škole, kam 3× týdně mohli docházet.

Jan Štefan 27. dubna 1945 při zahájení vyučování podal přesný popis situace: *„Ještě sem doléhají dozvuky válečné vřavy a již se naše děti scházejí ve školních lavicích, aby ze zdroje veškeré národní kultury – školy – čerpaly vzdělání v jazyce mateřském a aby byly vychovány v duchu nových zásad sociálních a demokratických, na nichž má být vybudován nový svět... Když jsme vkročili poprvé do budovy, měli jsme dojem, že jsme ve škole německé, a přece naše škola nikdy německá nebyla... v místech, kde dříve zvučelo české slovo, jako by se rozléhal řev německých vetřelců, na stěnách, jež byly ozdobeny kdysi českými obrazy, visely obrazy Hitlerů a hitlerčků se vši germánskou otravou. Naše škola byla jako zakleta, ovanuta zlým duchem, který otravoval všude tam, kam zavanul. Nejvíce škody způsobil na našich českých dětech. Tohoto zlého ducha musíme vykourit, tohoto zlého ducha z nevinných dětských duší vymýtít bude naší svatou povinností... Musíme odčinit křivdy, které na nich napáchal germánský duch, jehož stopy pozorujeme, kam oči popatří.“*

V roce 1946 mohly být na své místo vráceny pamětní desky z foyeru školy, které byly po dobu války ukryty v jednom kamenickém závodě. Prostory budovy praskaly ve švech, a proto byl v roce 1947 pronajat sousední domek č. 3, kam se přestěhovala kuchyně a jídelna, aby bylo kam umístit technickou výuku.

V té době se dostalo škole další pozornosti – po Heydukově básni nyní věnoval škole hudební skladatel Jaroslav Křička píseň *Za Starú Breclavú* zharmonizovanou pro čtyřhlasný dívčí sbor a F. Schäfer nahrávku se znělkou pro školní rozhlas.

Počet žáků dosáhl 338, a proto byla 15. listopadu 1948 otevřena II. střední škola, jejím ředitelem se stal Vladimír Strachoň.

V budově v Kupkově ulici se prostorová situace řešila zrušením naturálního bytu, ze kterého byly upraveny dvě učebny. V roce 1950 se nakrátko stal ředitelem školy Alois Fojt, rok nato jej vystřídal Josef Jetelina. V budově v Tyršově ulici byla od roku 1952 dána do provozu družina pro děti zaměstnaných matek, která byla otevřena také o prázdninách. V témže roce se školní parcela rozšířila o sousední zahradu.

Školské reformy, jež obor stíhaly v padesátých letech, změnily také měšťanskou školu. Od 1. září 1953 se zde poprvé v její historii začaly učit děti od první do osmé třídy, škola se stala I. osmiletou školou. Ředitelem byl jmenován Vladimír Strachoň, jeho zástupkyní Drahomíra Peřinová, pedagogický sbor tvořili H. Vojtová, M. Petrová, M. Schwangmeierová, E. Soušková, E. Feuereisová, K. Žamberský, J. Bauer, F. Novotný, M. Hasilová, V. Labodová, J. Chládek a Sv. Fučík. Škola měla téměř 400 žáků v 11 třídách. Učilo se nadále nejen v hlavní budově, ale také v pronajatém domku a v budově v Tyršově ulici. V mimoškolní době měli žáci možnost aktivit v zájmových kroužcích, v pionýrské organizaci a tělovýchovné jednotě. Postupně byla vybudována dílna, oplocena školní zahrada a zřízeno školní hřiště.

Od 1. září 1960 začali v souvislosti s nepovinnou devátou třídou navštěvovat školu žáci z Lednice.

V šedesátých letech se ředitelem školy stal Dobroslav Babák, jeho zástupkyní Drahomíra Peřinová a žáků bylo celkem 486. Vítězství v olympiádách ze všeobecných znalostí i ve sportovních disciplínách v těchto letech svědčí o dobré úrovni školy. V té době byly opraveny obě budovy, v přízemí vznikly šatny a přibyla nová učebna.

V sedmdesátých letech prošla budova matiční školy na Kupkově ulici generální opravou, která si vyžádala 1 695 000 Kčs. Po dobu oprav se vyučovalo dvousměnně v budově v Tyršově ulici. Poté se opravila nákladem 1 500 000 Kčs i tato budova. Koncem osmdesátých let byla dokončena přístavba v hodnotě 2 000 000 Kčs, která školu rozšířila o čtyři učebny, šatny, čtyři kabinety, sborovnu, sklad a kuchyni pro výuku. Bylo to nezbytné, školu navštěvovalo již 600 žáků. Od roku 1984 začala sloužit nová jídelna.

Po zesnulém Dobroslavu Babákovi se ředitelkou školy stala Drahomíra Peřinová, jejím zástupcem Jan Kruták. Začal se praktikovat diferencovaný přístup u žáků devátých tříd, které se dělily na studijní a praktické. Nadále byly žákům nabízeny nepovinné předměty a kroužek pěvecký, mičurinský, čtenářský, zdravotnický, rukodělný, kroužek mladých techniků, výtvarný, střelecký, branný, recitační, dramatický, sportovní, dopravní, nonfolklorního tance, zeměpisný a Interklub. Od devadesátých let přibyl kroužek programování.

Kvalitní práce pedagogů byla zhodnocena nabídkou ministerstva školství k ověření experimentu, který spočíval v novém pojetí výuky jazyka českého, prvouky a množinové výuky matematiky.

Ve školním roce 1974/1975 se zástupkyní ředitele stala Ludmila Krutáková, k 15. září 1975 byl ředitelem jmenován Jiří Mach, rok nato se zástupcem stal Karel Hemala. Jiří Mach vzpomíná na nástup na místo ředitele slovy: *„Měl jsem štěstí ve všech ohledech. Kupkova byla věhlasná škola, měl jsem vynikající pedagogický sbor, který za mnou stál, schopného zástupce Karla Hemalu a spolehnout jsem se mohl i na všechny nepedagogické pracovníky... Kupkova byla v té době takzvanou experimentální školou, a to jako jediná v našem regionu. V praxi se zde zkoušela nová metodika všech předmětů na základní škole a naše poznatky se pak v praxi využívaly na všech školách v republice. ... Kupkova tehdy byla cílem mnoha exkurzí a návštěv jak z řad odborníků, tak veřejnosti. Výjimkou nebyly ani exkurze ze zahraničí. Ve druhé polovině osmdesátých let školu navštívila delegace učitelů z Japonska. Moc jim chutnal náš burčák a ve školní jídelně nám pak předváděli Kendó, japonské tradiční umění boje s mečem. Museli si ovšem vystačit s násadami našich smetáků.“*

Po odchodu Karla Hemaly se zástupcem ředitele pro 1.–5. ročník stala Květoslava Nešporová, pro 6.–9. ročník Ludmila Darmovzalová. Ve školním roce 1989/1990 navštěvovalo školu 527 žáků. V tomto roce onemocněl Jiří Mach a vedením školy byla pověřena Květoslava Nešporová se zástupkyní Milenou Komendovou. Po odchodu J. Macha do důchodu se stala ředitelkou Miloslava Sošková, působící dříve na Karvinsku. Ta se vrací ke svému působení hodnocením: *„Nepamatuji se, že by mezi kantory byly nějaké hádky nebo třeba jen nevráživost... Rovněž děti se po kázeňské stránce nedaly se žáky na Karvinsku vůbec srovnávat – ty břeclavské byly slušné a ukázněné.“*

Politicko-společenské změny po listopadu 1989 uvolnily osnovy a otevřely školu více veřejnosti, polemikám a diskuzím. Byly zavedeny Dny otevřených dveří pro rodiče, začalo se s vydáváním časopisu, škola se zapojila do programu Zdravá škola, Den země, byly zřízeny odpočinkové kouty pro děti. Žáci školy dosáhli řady významných úspěchů ve sportu – zvítězili v Poháru Českého rozhlasu, získali první místa v soutěži Kinderiáda, v Atletickém čtyřboji či veslování.

Škola akcentovala nové trendy ve výuce a nabídkou volitelných předmětů a zájmových kroužků zaměřených zejména na informatiku a cizí jazyky se snažila nasměrovat své žáky potřebám 21. století. Svědčí o tom také zapojení do evropských vzdělávacích projektů Comenius.

K 1. září 1992 se zástupcem ředitelky stal PaedDr. Igor Huleja, od 1. 8. 1999 je ředitelem; jeho statutárním zástupcem je Mgr. Petr Pláteník.

Přírodovědný kroužek (archiv ZŠ a MŠ Břeclav, Kupkova 1)

Keramický kroužek (archiv ZŠ a MŠ Břeclav, Kupkova 1)

Konec devadesátých let byl ve znamení stavebních úprav školy, které probíhaly opět za plného provozu. Nezůstalo jen u nich, došlo i ke změnám organizačním. Od školního roku 1994/1995 byla škola sloučena v rámci optimalizace školní sítě se Základní školou na Sovadinově ulici, kde se o rok později začal učit celý první stupeň, a Kupkova škola se vrátila k původnímu rozsahu, tedy v podstatě k výuce školy měšťanské. K 1. lednu 1996 dosáhla škola právní subjektivity. Optimalizace pokračovala připojením Mateřské školy Dukelských hrdinů, která musela být pro velký zájem rodičů rozšířena o dvě třídy umístěné v přístavbě školy v Sovadinově ulici. Vedení školy bylo rozšířeno o Mgr. Renatu Sklenářovou, zástupkyni pro první stupeň, a Lenku Kováčikovou, zástupkyni pro mateřskou školu.

V současné době navštěvuje základní školu 395 žáků a v mateřské škole je pečováno o 120 dětí.

Představili jsme školu, která má snad kromě školy poštorenské nejpůsobivější historii, odrážející život městečka a od roku 1872 města Břeclavi. Viděli jsme, jakými proměnami škola prošla, změnila zadání, název, přibírala nové prostory, s jakými problémy se potýkala. Školu však dělají především kantoři, bylo tomu tak v době vzniku školy, kdy jejich statečný postoj souzněl s hlasy českých vlastenců soustředěných v Matici břeclovské, je tomu tak i dnes, kdy je patrné úsilí dostat mimořádně bohaté historii školy, kterou si čeští občané Břeclavi a okolí doslova vybojovali. Nabídla se nám možnost pochopit boj českých občanů o charakter města, úsilí o prosazení českého živlu v něm, úsilí, které začínalo bojem o dítě, bojem o základní lidské právo – o právo na vzdělání v mateřském jazyce.

Prameny a literatura

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, fond NAD 144 (Městský národní výbor Břeclav) – kroniky města.

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, fond NAD 446 (Základní škola Břeclav, Kupkova ulice) – kroniky měšťanské školy.

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, fond NAD 450 (Matice ku zřízení škol středních a měšťanských Břeclav).

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, fond NAD 462 (Základní škola Břeclav, Dukelská ulice) – školní kronika.

Římskokatolická farnost Břeclav – farní kronika města Břeclavi (zapůjčena laskavě p. děkanem).

Břeclavský kraj, roč. 1–11 (1927–1937).

Břeclavsko (ed. Vladimír Nekuda), Brno 1969.

ČUDAN, Leopold: Chronik der Stadt Lundenburg, Lundenburg 1887.

KUPKA, Josef: O školství břeclovském a Matici Břeclovské, in: Almanach města Břeclavě, Břeclav 1931, nestránkováno.

Na paměť otevření vlastní budovy českých měšťanských škol v Břeclavě dne 18. 8. 1912, Břeclav 1912.

NOHÁČ, Jan: Břeclavský okres, Brno 1911.

ŠULÁKOVÁ, Ludislava: První česká měšťanská škola v Břeclavi, in: 100 let. Publikace ke 100. výročí otevření budovy Kupkovy školy, Břeclav 2012, s. 7–21.

Ludislava Šuláková

Matice břeclavská Club and the First Burgher school in Břeclav

The history of creation and existence of the school, which has a unique place in the history of Břeclav and the region present us with the opportunity to understand the struggle of Czech citizens for the character of the town, their efforts to promote the Czech element in it and the effort that began a struggle for the elementary education in the mother tongue. In it we find also the reason for the intensified nationalism, which determined the character of the town for decades. The general concept of the school as a sign of maturity gained also an ethnic element in Břeclav.

The article in its introduction discusses the history of education – it mentions schools in the Middle Ages connected with parish organizations, then education in the period of the Reformation, when schools were run by the Unity of the Brethren and sometimes the Anabaptists. Strengthening of serfdom and the advent of the Counter-Reformation after 1620 made education less accessible for the wider public, however the Břeclav school was one of the few in the county that was not abolished. A major milestone in the education were the education laws which were parts of the reforms of Maria Theresa and Joseph II, when a fixed organization of teaching was introduced, as well as their responsibility of municipalities for the state of local education. Another milestone in the development of education was the law from 1868, which took control of schools away from the church and gave it to the state and in the towns the local school boards.

In the first half of the 18th century the Břeclavi school apparently did not have its own building and the classes were taught in rented premises. The unsatisfactory state was resolved by construction of the school building on the square No. 8 and classes started to be taught here on 1st May 1845. Czech children were taught in two classrooms, German in one. In the 1880s ethnic struggle became escalated in Břeclav and the new school board complied with the call for higher education of German children. A three-class German primary school opened in 1874 and approved a construction of a new building, which was completed in 1878.

There was a crucial decree of the Imperial Land school board in Brno in August 1877, which significantly changed the use of teaching language. It became the impetus for efforts for creation of an independent three-class Czech school, which happened in 1883. The Czech school remained in the building on the square. However, the interest of the Town Hall was directed to the German education. In 1903 the town built a representative building of a secondary school for the German students.

Way to change was the establishment Matice Břeclavská club 18th December 1909. 26th August 1910 a private Czech primary school was opened with Joseph Kupka appointed as its director. The classes began to be taught in the provisional premises and after unsuccessful negotiations with the Town Hall Matice Břeclavská club decided to build a new building. The new building of the Czech school in Břeclav was opened on 18th August 1912.

The emergence of the Czechoslovak Republic brought about the development of the Czech education in Břeclav. After the adoption of the Munich Agreement, which meant annexation of Břeclav by the German Empire, all Czech schools were immediately closed. Eventually only an elementary school with unqualified teachers was opened.

After the liberation in April 1945 classes started to be taught in the building Matice Břeclavská school that was least damaged during the war. On 1 September 1953, due to educational reforms of the 1950s it became the first eight-years school. Other

events at school corresponded with the requirements of the education development of the republic; school building underwent repairs and reconstructions. During the optimization of the school system in the 1990s it was merged with the Basic School at Sovadinová street and later also with the Dukelských hrdinů kindergarten. The current number of pupils exceeds 500.

The article briefly summarises the history and the current state of the school, which reflects the life of Breclav, as well as the period in which our ancestors began to strive for one of the most important rights – the right to be educated in the mother language.

Daniel Lyčka

Katzelsdorfský zámek u Valtic

Historie (1817–1957)

V lese nedaleko Bořího dvora, při silnici do rakouské vsi Katzelsdorfu, skrývá se hájovna, jež přechází v zajímavou stavbu vystavěnou ve slohu z doby klasicismu. Je to rozlehlá, na tři strany otevřená síň, oddělená řadami pilířů od bočních polokruhovitých prostor a přední dlouhé chodby. Stěny zdobí reliéfy s loveckými výjevy. Celý lovecký pavilon je obrostlý divokým vínem, jež jako malebné záclony splývá s říms.¹

Valtice a Katzelsdorfský les na mapě z období kolem roku 1840 (převzato z publikace HRIB, Michal: Lesy, lesní hospodářství a myslivost na polesí Valtic. Myslivost v lesích polesí Valtice, in: Město Valtice [ed. Emil Kordiovský], Břeclav 2001, s. 67.)

Katzelsdorfský zámek byl jedním z loveckých zámeků ležících na území dnešního Lednicko-valtického areálu, byl vystavěn v klasicistním stylu za vlády knížete Jana I. Josefa z Liechtensteina (vládl 1805–1836).² Celý objekt se skládal ze dvou částí: hlavní část objektu tvořil lovecký zámek, ke kterému přiléhala dvě křídla myslivny.³

¹ FINTAJSL, Jakub: Valtice po stránce turistické, in: Valtice a okolí (ed. Jakub Fintajsl), Valtice 1930, s. 52–53. Zámek byl porostlý břečtanem, nikoli psím vínem. Podle výpovědi paní Květy Kolářové, rozené Kyclové.

² V publikacích uváděn i pod názvy: Katzelsdorfská myslivna, hájenka, salet, fořtovna, lovecký zámek v Katzelsdorfském háji či u Katzelsdorfu. JURÍK, Pavel: Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů, Praha 2009, s. 88. Jan I. Josef z Liechtensteina nastoupil po smrti svého bratra Aloise I. Josefa, dne 24. března 1805.

³ Při pohledu na stavbu byla na první pohled jasná osová dispozice.

Katzelsdorfský zámek, nedatováno. Na fotografii je zachycena i původní reliéfní výzdoba (Převzato z publikace JUŘÍK, Pavel: Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů, Praha 2009, s. 209.)

Plány zpracoval knížecí architekt Josef Kornhäusel, který byl v letech 1812–1818 stavebním ředitelem liechtensteinského panství.⁴ Podle Kornhäuselových plánů se začalo stavět 27. října 1817 a práce byly ukončeny 19. prosince 1818. Stavbu řídil architekt a liechtensteinský stavitel Josef Poppelack, vedením práce na Katzelsdorfském saletu byl pověřen zednický mistr Franz Gratzel. Na stavbě se dále podílel tesařský mistr Josef Kern, J. Egner a Innozenz Hofmann.⁵

Knížecí architekt vyhotovil předběžný rozpočet Katzelsdorfského saletu s rozvážností. Zároveň s ohledem na klesající ceny prací a na současnou možnou láci shledal jako vhodné korigování původních vyšších odhadů v tom smyslu, že náklad na stavbu vyžaduje uvolnění maximálně 17 624 zlatých 25 krejcarů (respektive ve své střední variantě 17 183 zlatých 43 krejcarů 3 denáry). Nicméně už v roce 1817 chybělo při realizaci základních prací 3 122 zlatých a 22 krejcarů.

V souvislosti se zjištěnými nedostatky na pracovišti požádal v roce 1818 zednický mistr Gratzel Jeho knížecí Milost o ustavení políra (tj. stavebního dozorce), který by byl placen z knížecí pokladny. Jeho úkolem měl být dohled nad udržováním dobrého pořádku na stavebním místě a nad mistry. Denní mzda měla činit jeden zlatý a 45 krejcarů.

⁴ HOSÁK, Ladislav – ZEMEK, Metoděj a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl 1: Jižní Morava, Praha 1981, s. 140. Autoři chybně uvádějí architekta stavby – Josefa Hardtmutha. Dále je uvedeno, že stavba v roce 1811 nejenže existuje, ale slouží i jako ornitologická pozorovatelna. Údajně náleží Krajskému středisku státní památkové péče. Ve skutečnosti byl architektem Josef Kornhäusel a objekt přestal existovat začátkem šedesátých let minulého století. Za dokončení stavby můžeme považovat rok 1819, kdy došlo ke schválení konečného rozpočtu.

MUSIL, František a kol.: Hrady a zámky na Moravě, Praha 1987, s. 212. Autoři zde opět uvádějí Josefa Hardtmutha jako architekta celé stavby. Stavba v roce 1987 (údajně) stále existuje a je nepřístupná (z důvodu blízkosti státní hranice).

NOVOTNÝ, Gustav: Valtice – přírodní a stavební památky a myslivost během 19. století, Jižní Morava, roč. 10 (1974), č. 2, s. 124. Zde autor mylně uvádí, že Katzelsdorfská myslivna (přesněji citováno: zámek u Kačisdorfu, dříve nazývaný lovecký zámek, Sallet nebo myslivna u rybníka) stojí na severním břehu Prostředního rybníka. Ve skutečnosti se ale jedná o Rybníční zámek.

JUŘÍK, c. d., s. 110. Josef Kornhäusel (1782–1860) byl přední architekt vídeňského klasicismu.

⁵ VOLDÁN, Vladimír: Ke vzniku některých uměleckých staveb v okolí Valtic, Vlastivědný věstník moravský 14 (1959), s. 159–160. Autor uvádí, že se na stavbě zámku podílel i Eck, Hausner, stolař Martin Edel z Valtic, Speitel a zámečník Lang.

Důvodem žádosti bylo pravděpodobně opakované překročení plánovaného rozpočtu, nutnost dohledu nad udržením pořádku na stavebním místě, důležitost stavby a potřeba dodržení řádné evidence.⁶

Podle výkazu nákladů schváleného dne 31. prosince roku 1818 byl Josef Poppelackem sestaven konečný rozpočet loveckého záměčku na Katzelsdorfu. Vyúčtování stavby záměčku vypadalo takto:

Zednické práce: 3 178 zlatých
53 krejcarů. – **materiál:** 8 504 zlatých
10 krejcarů 3 denáry.

Tesařské práce: 1 466 zlatých
13 krejcarů. – **materiál:** 3 746 zlatých
11 krejcarů 3 denáry.

Kamenické práce: 1 504 zlatých
41 krejcarů 3 denáry. – **materiál:**
130 zlatých 12 krejcarů.

Potažní práce (přepravené):
1 768 zlatých 8 krejcarů 2 denáry.

Zvláštní nádenické práce:
131 zlatých 42 krejcarů.

Kovářské práce: 257 zlatých
44 krejcarů.

Stolařské práce: 813 zlatých
9 krejcarů.

Zámečnické práce: 661 zlatých
42 krejcarů.

Sklenářské práce: 133 zlatých
15 krejcarů. – **materiál pro sklenář-**
ské práce: 446 zlatých 30 krejcarů.

Kamnářské práce: 33 zlatých.

Mědikovářské práce: 117 zlatých.
Klempířské práce: 57 zlatých. –
materiál: 58 zlatých 24 krejcarů.

Celkem práce: 10 122 zlatých
28 krejcarů 1 denár.

Celkem materiál: 12 885 zlatých
28 krejcarů 2 denáry.

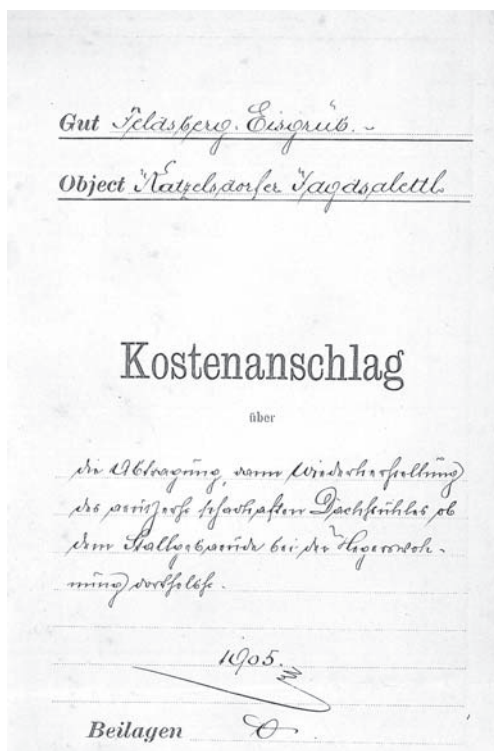
Celkové náklady na stavbu:
23 007 zlatých 56 krejcarů 3 denáry.

(podepsáni) zednický mistr Franz Gratzel, tesařský mistr Josef Kern, J. Egner, Innozenz Hofmann⁷

Lovecký záměček - Jagdsafell.

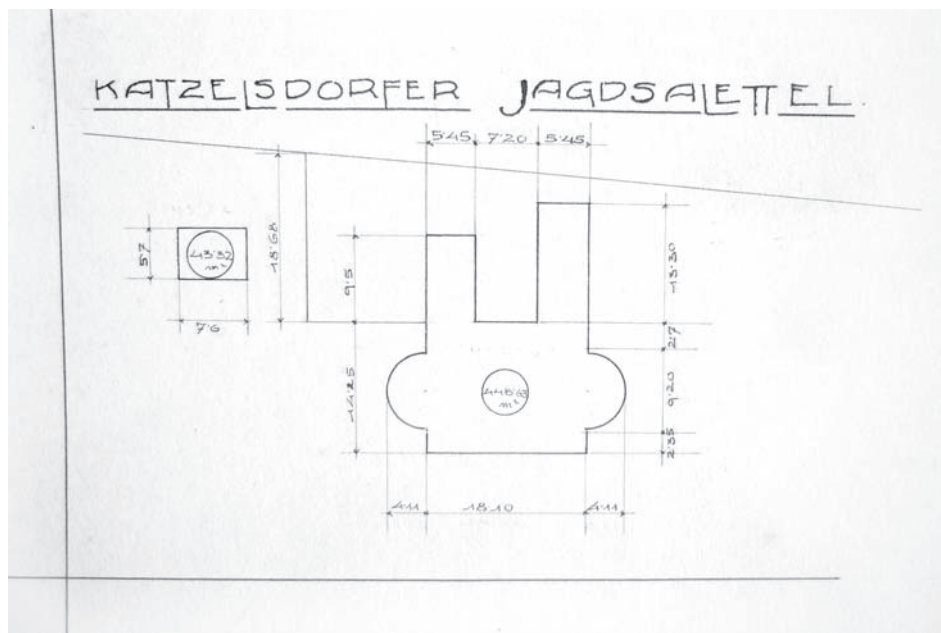
Lovecký záměček v Katzelsdorfském háji ve dvacátých letech 20. století (foto archiv Muzejního spolku Valtice)

Titulní list elaborátu k opravám Katzelsdorfského záměčku z let 1905–1907. Moravský zemský archiv v Brně, fond F 94 (Velkostatek Valtice), karton 362, fol. 25b.

⁶ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 94 (Velkostatek Valtice), kart. 139, fol. 491a–491b – dále jen MZA Brno, F 94. Příkaz knížecí kanceláře ze dne 1. června 1818; resp. MZA Brno, F 94, kart. 139, fol. 503a – dopis správy velkostatku ve Valticích knížecí kanceláři ve Vídni ze dne 2. března 1819.

⁷ Moravský zemský archiv v Brně, fond F 115 (Lichtenštejnský stavební úřad Lednice), kart. 147, fol. 349a–378b – dále jen MZA Brno, F 115. Dle výkazu schváleného dne 31. prosince 1818 architektem Poppelackem.

Plán stavby z počátku 20. století (Moravský zemský archiv v Brně, fond F 115 [Lichtenštejnský stavební úřad Lednice], inv. č. 7950.)

K navýšení výdajů došlo nejenom při výše zmíněných základních pracích, ale též u těch úkonů, které musely být vykonány dle výzvy Jeho knížecí Milosti. Mezi ně náleželo obstarání oblých osazovacích kladiv, jež bylo třeba použít na obložení kabinetu, dále pak zvětšení obydlí myslivce, instalace horního osvětlení sálu a konečně nutná vydání na potažní práce k těmto dodatečným realizacím.⁸

Výše uvedený konečný rozpočet byl povolen ve Vídni dne 22. dubna roku 1819 v zastoupení Jeho knížecí Milosti von Haymmerlem. Celkové náklady na stavbu nakonec dosahovaly 23 007 zlatých 56 krejcarů 3 denáry, což bylo oproti předpokladu o 5 824 zlatých a 13 krejcarů více. Ke konečnému schválení byl přidán dodatek, aby v budoucnu podléhaly schvalovacímu řízení i nákupy veškerého zboží a realizace nádenických prací. Napříště měly být (u dalších staveb) zvažovány menší náklady, zejména když stavbyvedoucí postrádal náležitou obezřetnost.⁹

Novější literatura uvádí,¹⁰ že stavbu v roce 1819 dokončil Kornhäuselův nástupce ve funkci stavebního ředitele – architekt Josef Franz Engel.¹¹

Za dobu své existence byl Katzelsdorfský zámek několikrát opravován, prošel větší či menší renovací. První výrazná oprava proběhla již v letech 1843–1844. Mnoho okapových žlabů z bílého plechu bylo poškozeno, takže do budov vnikala voda. V zadním

⁸ MZA Brno, F 94, kart. 139, fol. 503a – dopis správy velkostatku ve Valticích knížecí kanceláři ve Vídni ze dne 2. března 1819, v jehož příloze postupuje ke schválení konečný rozpočet dokončené stavby loveckého zámku v Katzelsdorfském lese spolu s ospravedlněním týkajícím se překročení původního nákladu o 5824 zlatých 13 krejcarů.

⁹ MZA Brno, F 94, kart. 139, fol. 505a – dopis knížecí kanceláře ve Vídni správě velkostatku ve Valticích č. 2142 ze dne 22. dubna 1819.

¹⁰ MUSIL, František – PLAČEK, Miroslav – ÚLOVEC, Jiří: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945, Praha 2005, s. 141; resp. NEZVAL, Bettina: Joseph Kornhäusel. Lustschlösser und Theater, Horn 2010, s. 15.

¹¹ JUŘÍK, c. d., s. 201. V roce 1818 Josef Kornhäusel z liechtensteinských služeb odešel.

Průčelí záměčku v roce 1956

(foto archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště Brno)

traktu objektu se nacházela dvě boční křídla, jež zahrnovala stáj pro dobytek, myslivcův byt a komoru. Tyto prostory, původně kryté šindelem, získaly novou krytinu z pálených tašek. Přibližné náklady činily: za práci 200 zlatých, za materiál 119 zlatých – tj. dohromady 319 zlatých.¹²

Další renovace probíhaly v letech 1853–1863. Správa velkostatku ve Valticích požádala 3. března 1853 knížete o povolení provést nutné opravy střechy myslivny u záměčku. Kníže žádost schválil a spolu s přílohami dne 17. dubna 1853 vrátil do Valtic. Celkové opravy střechy byly provedeny v průběhu roku 1853, protože dne 30. ledna 1854 správa velkostatku požádala o schválení konečných nákladů (bylo tak učiněno knížecí kanceláří 11. dubna 1854).

Později bylo zjištěno, že v průběhu následujících let bude nutno provést ještě celou řadu dalších oprav (byl proveden podrobný soupis celkového stavu myslivny). Dne 25. června 1855 byl odeslán do Vídně předběžně vypracovaný návrh a rozpočet na budoucí případné opravy objektu. V nákladech byl zahrnut plat řemeslníků a nádeníků, jenž měl činit 75 zlatých, a 100 zlatých bylo odhadnuto jako výdaj za materiál. Po součtu se tak dostáváme na částku 175 zlatých, které měly být použity na opravu Katzelsdorfského záměčku. Na podzim roku 1855 se však ukázalo, že bude nutné přikrýt šindelem větší plochu, než stálo v původně vypracovaném návrhu. Spotřebovalo se také větší množství plechu použitého na přikrytí parapetů a okapů. Celkové náklady činily 91 zlatých 9 ¼ krejcarů (celkově se vyúčtování zvýšilo na 264 zlatých 56 krejcarů).

O schválení stavby a definitivního rozpočtu požádala správa velkostatku knížecí kancelář ve Vídni dne 19. ledna 1856. Žádosti bylo vyhověno dne 15. května 1856.

Další opravy na sebe nenechaly dlouho čekat. Uskutečnily se o pouhé dva roky později. Roku 1858 byl znovu sestaven rozpočet na stavební práce. Platy pro řemeslníky

¹² MZA Brno, F 115, inv. č. 151, fol. 136b – panství Valtice. Preliminář všech voluptuárních staveb uskutečněných v roce 1843 a předpokládaných v roce 1844 s přibližným rozpočtem.

Detail zámku z roku 1956 (foto archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště Brno)

a nádeníky se pohybovaly ve výši 97 zlatých 49 krejcarů, materiál byl odhadnut na 135 zlatých 23 krejcarů (celá pravděpodobná suma činila 233 zlatých 12 krejcarů). Souhrnný navrhovaný rozpočet byl zaslán do Vídně dne 15. května 1858. Knížecí kancelář jej přijala a schválila dne 14. června 1858. Stavební práce proběhly v průběhu léta 1858. Jak uvedla správa velkostatku ve své žádosti z 27. prosince 1858 adresované knížecí kanceláři, činila vydání 147 zlatých 49 krejcarů konvenční měny na práci realizátorů přestavby a 200 zlatých 31 ½ krejcarů na použitý materiál, což celkem bylo 348 zlatých 20 ½ krejcarů. Tato částka o 115 zlatých 8 ½ krejcarů převyšovala původní rozpočet (tj. 233 zlatých 12 krejcarů). Opravy byly patrně nezbytné, protože dne 12. dubna 1859 knížecí kancelář konečné vyúčtování bez výhrad schválila.

Každý rok bylo plechové okapové koryto mezi střechami znečišťováno padajícím listím a zatíženo sněhem. Následně se zjistilo, že tudy zatéká a voda (vlhkost) proniká do budovy. Nezbyvalo než zhotovit osm nových okapových žlebů. Správa velkostatku ve Valticích proto do voluptuárního prelimináře na rok 1862 zapracovala příslušné výdaje ve výši 150 zlatých. Knížecí kancelář ve Vídni tento rozpočet schválila dne 14. února 1862. Práce byly v průběhu léta 1862 provedeny, a proto mohla správa velkostatku dne 28. prosince 1862 prostřednictvím okresní inspekce požádat knížecí kancelář o schválení konečného vyúčtování. Ta pak dne 5. března 1863 s elaborátem souhlasila a postoupila ho zpět.¹³

Největší pozornost celé stavbě byla věnována v letech 1905–1907 za Jana II. z Liechtensteina. Byla provedena oprava zámku, restaurovány původní reliéfy a současně zde byly umístěny dva nové reliéfy s antickými loveckými výjevy – Lov na jelena a Lov na divokého kance. Také myslivna přiléhající k zámku se dočkala opravy. Například v roce 1905 došlo k výměně poškozeného krovu u stájí. Celkové náklady činily: zednické práce 36 korun 35 haléřů a tesařské práce 91 korun 45 haléřů. Velmi podrobné je vyúčtování materiálu pro tesařské práce: tvrdé dřevo o rozměrech 16 × 18 cm – posloužilo jako spojnice ke zdivu. Ty sestávaly ze dvou trámů o délce 10 m, které zřejmě spojovaly

¹³ MZA Brno, F 94, kart. 215, fol. 1a–16b – Umschlag-Bogen zu dem Fascikel-Nro. 80 der Registratur-Materie Nro. 9 oecón: Abtheilung. Gegenstand diesel Fascikels. Katzelsdorfer Jagdsalletl Reparaturen.

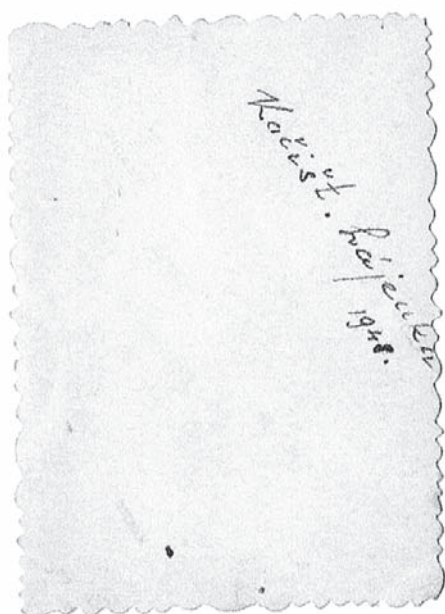

Interiér zámku po požáru v roce 1956. Reliéf – Lov na jelena (foto archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště Brno)

Reliéf – Lov na divokého kance (foto archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště Brno)

oba průčelní štíty. Z tohoto údaje lze odhadnout celkovou délku stájí – přibližně 10 m – a tloušťku průčelních zdí – přibližně 0,5 m. Stejný rozměr měl i jeden nový trám o délce 5,5 m. Za metr tohoto druhu kulatiny bylo účtováno 34 haléřů – celkem tedy 8 korun 67 haléřů. Dále tvrdé dřevo o rozměrech 13 × 16 cm. Jednalo se o dva kusy valbových krokví o délce 6 m. Za jeden metr bylo účtováno 32 haléřů – celkem tedy 3 koruny 84 haléřů. A ještě tvrdé dřevo o rozměrech 10 × 13 cm. V tomto případě se jednalo o deset kusů střešních krokví, přičemž jedna měla délku 6,4 m, dále o dva kusy střešních krokví o délce 3,4 m, o dva kusy střešních krokví o délce 2,9 m, o dva kusy střešních krokví o délce 2,5 m, o dva kusy střešních krokví o délce 1,8 m, o dva kusy střešních krokví o délce 1,1 m a konečně o deset kusů hambálků, přičemž jeden měl délku 1,5 m. Za jeden metr

Hájenska v roce 1948 (foto archiv rodiny Kyclů)

Byt hajného v roce 1956 – pravé křídlo myslivny
(foto archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště Brno)

bylo účtováno 28 haléřů – celkem tedy investor za dřevo o rozměrech 10 × 13 m v celkové délce 102,4 m zaplatil 28 korun 67 haléřů.¹⁴

Dne 31. července 1920,¹⁵ po tzv. Saint-Germainské smlouvě, bylo dosud dolnorakouské Valticko převzato představiteli československé státní správy. Po vytvoření nové státní hranice se celé katastrální území záměčku stalo součástí města Valtice. Touto územní změnou se objekt ocitnul přímo na hranicích s Rakouskem.

Už za první republiky přestala stavba plnit funkci loveckého záměčku a využívala se v podstatě jako myslivna.¹⁶ Po druhé světové válce následovaly opravy Katzelsdorfského záměčku, respektive myslivny,¹⁷ a objekt byl následně převzat Národní kulturní komisí, která v roce 1949 nechala zcela zrekonstruovat zadní trakt s bytem hajného. Byla vyměněna okna, dveře, podlahy, místnosti byly vymalovány a opravena střecha.¹⁸

Začátkem padesátých let 20. století však začalo vysídlování hraničního pásma a budovala se tzv. „železná opona“. Hajný byl vystěhován a lesní správa dala všechny tyto nové části stavby vytrhat a bylo jich prý užito pro zřízení nového bytu pro lesní zaměstnance. Objekt, do té doby sloužící jako byt hajného, byl přeměněn na skladiště a seník.

Od roku 1953 záměček chátral. V roce 1956 vyhořel a na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století došlo k jeho zboření.

V přípisu státního zámku ve Valticích se dočteme, že dne 14. prosince 1955, č. 207/55, došlo k ohlášení Státní památkové správy, že Lesní správa ve Valticích dala zbořit sklep u Katzelsdorfského saletu, čp. 383 v kat. úz. Valtice a cihly dala odvézt. *K zákroku, který Státní památková správa tehdy učinila, bylo jí krajskou správou lesů, lesním závodem v Břeclavi, sděleno, že podle jejího šetření odvezlo lesní středisko Háje z objektu Saletu 250 kusů cihel ze základů kůlny a 250 kusů cihel z vroubeného sklepa. Tyto části podle informací krajské správy lesů, lesního závodu v Břeclavi, nejsou prý majetkem Státní památkové správy. Zaměstnanci jmenovaného polesí však potvrdili, že prkna jsou soustavně vytahována a odvážena, prý pravděpodobně místním obyvatelstvem. Lesní závod současně poznamenal, že přístup do kruhového objektu (Saletu) je volný, neboť všechny dveře, okna, rámy i dlaždice byly vytrhány a odvezeny, rovněž tak střecha a část trámův.*¹⁹

Dne 5. prosince 1956 se uskutečnila prohlídka Katzelsdorfského objektu za účelem zjištění stavu záměčku a myslivny k ní přiléhající. Zprávu o tehdejším stavebním stavu objektu podal Ing. Veselý ze Státního památkového ústavu v Brně: *Dnešní stav je téměř desolátní: Střecha nad sálem ze dvou třetin prolomena, strop částečně zřícený (zbytek se zřítí v nejbližší době, neboť záhlaví trámů jsou uhnílá a neunesou váhu tohoto velkého prostoru). Dveře vytrhány, kamenná dlažba vylámaná. Omítky z větší části opadané. Schodiště rozrušeno. Střechy nad dvorními křídly byly zbaveny krytiny, začínají se propadat stropy. Okna, dveře, podlahy byly vyjmuty. Celek zarůstá náletem křovin.*

¹⁴ MZA Brno, F 94, kart. 362, fol. 24a–25b – rozpočet na stržení a znovuvystavění poškozeného krovu u stáji u obydlí hajného, výkaz schválil Weinbrenner ve Valticích dne 21. června 1905.

¹⁵ GERŠIC, Miroslav: Připojení Valticka k Československu, in: Město Valtice (ed. Emil Kordiovský), Břeclav 2001, s. 360.

¹⁶ Za objektem se nacházela dvě obytná křídla, která sloužila jako myslivna. V pozdějších letech bylo levé křídlo (bývalé stáje) přestavěno. Nové obytné místnosti sloužily k potřebám hajného.

¹⁷ HRIB, Michal: Lesy, lesní hospodářství a myslivost na polesí Valtic. Myslivost v lesích polesí Valtice, in: Město Valtice (ed. Emil Kordiovský), Břeclav 2001, s. 66. Autor mylně poukazuje, že důvodem zániku stavby byl její dezolátní stav po druhé světové válce.

¹⁸ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, spisovna, karton okres Břeclav, Valtice – zámek 1951–1961 – dále jen NPÚ Brno, Valtice 1951–1961. Dopis Státního památkového ústavu v Brně, pobočky v Brně, Husova 16, Státní památkové správě v Praze, Praha 2, Hybernská 3, č. j. 4078/56 ze dne 10. prosince 1956, podepsán Ing. Veselý, vyřizoval Ing. Mazal.

¹⁹ NPÚ Brno, Valtice 1951–1961 – dopis Státní památkové správy Praha Okresní prokuratuře Mikulov č. j. 10 477/57 ze dne 15. července 1957, podepsán Dr. Mir. Burian, Smrčková; referent Dr. Siegel (prezentováno pod č. 8164).

Stav bývalé myslivny v roce 1956 (foto archiv Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště Brno)

Levé křídlo myslivny – stav v roce 1956
(foto archiv Národního památkového
ústavu, územní odborné pracoviště Brno)

Po prohlídce objektu se došlo k závěru, že z důvodu jeho zcela dezolátního stavu, dále vzhledem k jeho umístění v zakázaném pásmu, omezeným možnostem stavební výroby a opatřením finančního krytí by bylo zabezpečování celé stavby neúčelné. Dále se mělo vzít v potaz i jednání s Pohraniční stráží, pro niž byl údajně zámček do určité míry překážkou při výkonu služby.

I přes tato fakta bylo nařízeno, že bude-li se uvažovat o zrušení a demolici stavby, bude nezbytné dát objekt zaměřit a zdokumentovat, neboť se jedná o architektonicky a kulturně významný objekt. Následně bylo doporučeno jednat s MV (snad ministerstvo vnitra) a požádat je o rychlé zajištění *důkladné architektonicky provedené dokumentace*.²⁰ Přípisem ze dne 23. června 1957, č. 130/57, oznamovala správa státního zámku ve Valticích, že zaměstnanci státních lesů bourají hájenku Katzelsdorfského saletu. Všechna upozornění ze strany státní památkové správy, která byla vlastníkem objektu a nedala souhlas k takovému jednání, byla bezvýsledná.²¹

Správa státního památkového ústavu žádala o sdělení, na základě jakého oprávnění byly prováděny výše uvedené zásahy, které bylo možné hodnotit jako poškozování socialistického vlastnictví a ničení památkového objektu, jenž se pro svou výjimečnou architektonickou hodnotu stal národním kulturním majetkem.²²

Výsledek celého jednání o záchranu, popřípadě alespoň dokumentaci stavby byl nulový, žádná podrobná dokumentace nikdy neproběhla a Katzelsdorfský salet zmizel ze zemského povrchu. Co nerozebrala lesní správa, odvezla si vojska Pohraniční stráž. Jako oficiální důvod demolice zámčku a přilehlé myslivny byl uveden *špatný stav zámčku*

²⁰ NPÚ Brno, Valtice 1951–1961 – dopis Státního památkového ústavu v Brně, pobočky v Brně, Husova 16, Státní památkové správě v Praze, Praha 2, Hybernská 3, č. j. 4078/56 ze dne 10. prosince 1956, podepsán Ing. Veselý, vyřizoval Ing. Mazal.

²¹ NPÚ Brno, Valtice 1951–1961 – dopis Státní památkové správy Praha Okresní prokuratuře Mikulov č. j. 10 477/57 ze dne 15. července 1957, podepsán Dr. Mir. Burian, Smrčková; referent Dr. Siegel (prezentováno pod č. 8164).

²² NPÚ Brno, Valtice 1951–1961 – dopis Státního památkového ústavu, pobočky v Brně, Správě státních lesů Břeclav č. j. 1819/57 ze dne 16. července 1957, vyřizoval Ing. Mazal (prezentováno pod č. 8325).

a snaha zabránit zde přespávání protikomunistickým živlům narušujícím státní hranici. Stavební materiál z objektu posloužil ke stavbě rodinných domů, garáží aj. ve Valticích. Kamenný reliéf byl odvezen, dlažba ze zámku byla vytrhána. Dnes ji můžeme spatřit na chodníku před budovou roty na „celňáku“,²³ kam byla převezena při bourání objektu, i na některých dalších místech ve Valticích.

Interiér a exteriér zámku

Hlavní místností zámku byla rozlehlá obdélníková síň, na podélné západní straně uzavřená zdí zdobenou reliéfy s antickými loveckými motivy. Byly zde umístěny lavice z dubového dřeva.²⁴ K severní a jižní stěně přiléhaly polokruhovitě, sloupovým oddělené prostory, které vybíhaly v exteriér z hlavní budovy. Pilířová arkáda sálu byla zdvojená, čímž vznikla arkádová chodba, kterou po celé její šíři lemovalo kamenné schodiště s osmi stupni. Budova měla terasovitou střechu s pohledovými vazbami na blízké salety Kolonádu, Rendez-vous a Belveder a také na Valtice a Katzelsdorf. Střecha byla pokryta pozinkovaným plechem, v důsledku pozdějších oprav i větší vrstvou asfaltových lepenců. Sklonitost střech byla řešena do dvou příčně orientovaných žlabů umístěných nad kratšími stěnami sálu.²⁵ Zhruba od dvacátých let 20. století byla větší část zámku porostlá břečtanem.

Jak se můžeme dočíst v knize Karla Höße,²⁶ byl v letech 1905–1907, za Jana II. z Liechtensteina, objekt myslivny a loveckého zámku zásadně opraven. Hlavní pozornost se zaměřila na restauraci původních reliéfů, kterou provedl sochař Ludwig Stürmer,²⁷ a v roce 1907 zde byly umístěny další dva reliéfy s loveckými motivy.

Z původních reliéfů, které byly umístěny v části zvané Lovecká síň,²⁸ se nejdokonalěji zachoval jen reliéf představující lov na divokého kance. Při demolici zámku byl odvezen na „celňák“. Zde, v době fungování roty PS, sloužil jako dekorace na nově postavené kašně. Z důvodu restaurování byl kolem roku 2000 z této kašny sejmut a odvezen do Prahy. Dnes se nachází na zámku ve Valticích. Po delším bádání se dospělo k názoru, že reliéf zobrazující lov na jelena se nachází v soukromém vlastnictví a zbylé dva reliéfy, které zdobily průčelí zámku a u nichž neznáme jejich přesnou podobu, budou nenávratně zničené. Víme, že vyobrazovaly šlechtické znaky, amory, větve stromů.

²³ Bývalá rota PS. Za první republiky se zde nacházela celnice.

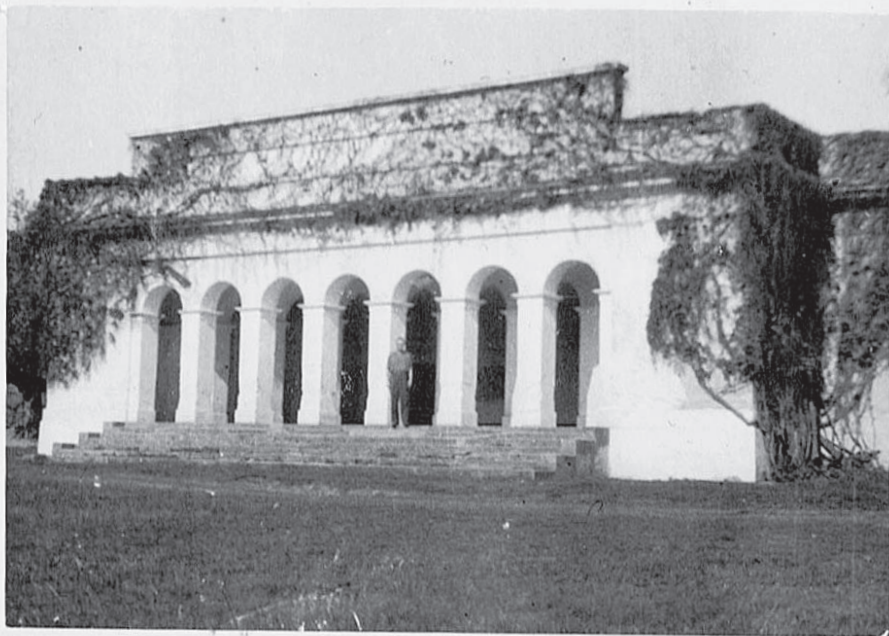
²⁴ Z dopisu paní Květy Kolářové, rozené Kyclové, archiv autora.

²⁵ NPÚ Brno, Valtice 1951–1961 – dopis Státního památkového ústavu v Brně, pobočky v Brně, Husova 16, Státní památkové správy v Praze, Praha 2, Hybernská 3, č. j. 4078/56 ze dne 10. prosince 1956, podepsán Ing. Veselý, vyřizoval Ing. Mazal.

²⁶ HÖß, Karl: Fürst Johann II. von Liechtenstein und die Bildende Kunst, Wien 1908, s. 241–242. *Lovecký zámek u Katzelsdorfu, který se tyčí vysoko nad zelení lesa, byl pečlivě zrekonstruován (1905). Obě křídla obytné budovy přecházejí v širokou obloukovou halu, která je zleva i zprava uzavřena polokulatými křídlovými stavbami. Stěny průčelí jsou oživeny působnými reliéfy, které jsou vlastně sestaveny z větví stromů, amorů, lovené zvěře a erbů. K opravě sochařských prací byl povolán osvědčený sochař Ludwig Stürmer, jehož umění k níže při podobných pracích opakovaně využíval. Budova byla v roce 1907 nově ozdobena dvěma polodlouhými reliéfy, které byly až doposud uchovávané na zámku Seebenstein a na příkaz knížete byly vezděny do zadní stěny otevřené haly mezi dveřními otvory. Znárodnují lov na jelena a kance a jsou patrně vytvořeny sochařem z Kleiberské školy na počátku 19. století. Protože zvířata i postavy lovců, oblečené v antickém oděvu, byly na některých místech poškozeny, byly chybějící části těl pečlivě zrekonstruovány sourozenci Stürmerovými. Při této příležitosti byly rovněž odstraněny zbytky olejnatého nátěru, který se vyskytoval na některých místech sochařských děl vytvořených z krásného, bílého, jemného pískovce z Loretta.*

²⁷ MUSIL – PLAČEK – ÚLOVEC, c. d., s. 141–142.

²⁸ RAKOVSKÁ, Lada: O Liechtensteinech, Katzelsdorfském zámku a hájovně, Valtický zpravodaj, roč. 2005, č. 10 (říjen) [online]. Dostupné na <http://www.valtice.cz/vz/detail.aspx?id=964> [cit. 12. listopadu 2010].

Hajný Michal Kycl v průčelí záměčku (foto archiv rodiny Kyclů)

Myslivna na Katzelsdorfu

Myslivnu tvořila dvě obytná křídla – vpravo se nacházel byt hajného, vlevo k němu patřící komory a stáje. Obě křídla byla zakryta sedlovou, zvalbenou střechou s pálenou bobrovkou. Myslivna, stejně jako lovecký záměček byla několikrát opravována. Nejvýznamnější opravy proběhly v letech 1905–1907,²⁹ kdy došlo ke stržení a opětovnému vystavění poškozeného krovu u stájí. Poslední opravy myslivny provedla Národní kulturní komise v roce 1949. Při těch byl zcela obnoven byt hajného.

Levé křídlo sloužilo původně jako stáj pro dobytek, než bylo přebudováno na komory pro hajného. Po druhé světové válce se zde nacházela spíž, komora a kuchyně. Uprostřed ní stál dlouhý stůl s dřevěnými lavicemi, kachlová kamna, která vytápěla celou stavbu, stěny zdobilo paroží. Zajímavostí byla obrovská trouba, která byla mnohem větší než ty v dnešních domácnostech. V pravém křídle se nacházela ložnice, pokoj a pracovna. Byl tu masivní vyřezávaný stůl, židle a starodávné křeslo, v rohu stála skříň. Čalounění mělo zelenou barvu. Na stěnách visela spousta loveckých trofejí.

V blízkosti myslivny stávala i další hospodářská stavení: chlévy pro kozy a prasa-ta, kurník pro slepice a husy a malý dřevěný přístřešek na uložení dřeva. Opodál se nacházela stodola využívaná i jako seník. K myslivně patřily dva sklepy,³⁰ jeden přímo

²⁹ MZA Brno, F 94, kart. 362, fol. 24a–25b – rozpočet na stržení a znovuvystavění poškozeného krovu u stájí u obydlí hajného, výkaz schválil Weinbrenner ve Valticích dne 21. června 1905.

³⁰ RAKOVSKÁ, Lada: Katzelsdorfský záměček a hájovna, Valtický zpravodaj, roč. 2005, č. 7 (červenec) [online]. Dostupné na <http://www.valtice.cz/vz/detail.aspx?id=918> [cit. 6. října 2010]. Podle výpovědi paní Květy Kolářové, rozené Kyclové. Oba sklepy sloužily k uskladnění potravin (zvěřina, mouka, sádlo, jablka aj.).

Zbořeniště zámku v roce 2012 (foto Daniel Lyčka)

pod stavbou a druhý v ovocném sadu.³¹ Jako zdroj vody sloužila studna, která byla však vyhloubena až po válce.³²

Samotná Katzelsdorfská hájovna je spojena se jmény hajných, kteří zde žili a kteří jsou nepochybně součástí historie katzelsdorfského polesí i saletu: Hr. Garlitz – rakouský hajný sloužící za první republiky, byl zastřelen; Josef Kadlec (5. 12. 1889–30. 9. 1972) – pobýval na hájence před druhou světovou válkou (a snad i v době války); německého hajného sloužícího za války Rusové vyhnali;³³ Michal Kycl (29. 4. 1893–17. 5. 1962) – byl hajným na katzelsdorfském polesí od 15. října 1945 do 10. září 1953.

Michal Kycl se narodil 29. dubna 1893. V roce 1913 nastoupil vojenskou službu v rakousko-uherské armádě. Po dobu čtyř let sloužil u 10. jezdeckého pluku v hodnosti desátníka. Tady získal bohaté zkušenosti s prací s koňmi. Po návratu z vojny ho kníže Liechtenstein přijal do svých služeb jako panského kočího. V této funkci sloužil po dobu osmi let na břeclavské pile. Nakonec byl povýšen do funkce hajného a byla mu přidělena hájovna u zámku Lány v lanžhotském polesí. Zde sloužil u knížete z Liechtensteina od roku 1938 až do roku 1945.

Po druhé světové válce se stal hajným v Katzelsdorfském lese. Oblast hraničního pásma byla v té době nebezpečná, neboť v poválečných letech přecházeli přes toto území do Rakouska Banderovci. Pan Kycl spolu se svým nejmladším synem Pavlem pomáhali tuto hranici hlídat. Dne 10. září 1953 opustil katzelsdorfské polesí kvůli probíhajícímu vyměřování hraničního pásma a s tím spojené výstavbě drátěných zátarasů hlídaných vojáky. Jeho pobyt na tomto místě se stal nežádoucím, a tak mu opět bylo uděleno lanžhotské polesí, kde sloužil až do své smrti v roce 1962. Rozloučit se s ním přišli hajní z celého

³¹ RAKOVSKÁ, Lada: Ztracený zámek, Valtický zpravodaj, roč. 2005, č. 1 (leden) [online]. Dostupné na <http://www.valtice.cz/vz/detail.aspx?id=854> [cit. 6. října 2010]. Ovocný sad a jablonoňová alej navazovala na alej do Valtic, vysazenou kolem roku 1800. Jablka byla tzv. kozuchy.

³² RAKOVSKÁ, O Liechtensteinech, Katzelsdorfském zámku a hájovně, c. d. Původní tři studny byly zasypané, neboť se ztratila spodní voda.

³³ Je možné, že zmiňovaný hajný je výše uvedený pan Josef Kadlec, který na hájovně před válkou pobýval. Podle výpovědi pana Dipl. Ing. Viléma Komoně.

Reliéf – Lov na divokého kance. Stav v roce 2012 (foto Daniel Lyčka)

Židlochovického závodu. Ženou pana Kycla byla Anna Kyclová, rozená Ciprysová (20. 7. 1894–18. 9. 1977), pocházející z Lanžhota. Společně vychovávali pět synů – Františka, Michala, Ludvíka, Fabiána a nejmladšího Pavla, který pobýval s rodiči na Katzelsdorfské hájence.³⁴

Závěrem bych rád poděkoval panu Mgr. Daliboru Hodečkovi za poskytnutí archivních materiálů a konzultaci, panu Mgr. Michalu Tlustákovi a panu Michalu Kyclovi za část obrazové dokumentace, paní Ladě Rakovské a pamětníkům paní Květě Kolářové a Dipl. Ing. Vilému Komoňovi za poskytnutí informací.

³⁴ RAKOVSKÁ, Ztracený zámček, c. d.; resp. RAKOVSKÁ, O Liechtensteinech, Katzelsdorfském záměčku a hájovně, c. d.

Daniel Lyčka

Katzelsdorf mansion near Valtice

Katzelsdorf mansion was a part of landscape composition, which culminated in the early 19th century in park architecture commissioned by Prince Johann I Joseph of Liechtenstein (on the estate from 1805 to 1836). The building consisted of two buildings – the gamekeeper's house and the hunting lodge.

The construction began according to plans by the prince's architect Josef Kornhäuseln in October 1817. Due to exceeding the planned budget the works extended to April 1819. When Kornhäuseln left the princely service he was succeeded and the mansion completed by another construction manager – architect Josef Franz Engel.

Mansion was repaired several times. The first repairs were done already in the years 1843–1844, the next in 1853–1863. The most significant reconstruction took place in the years 1905–1907 under Johann II. Liechtenstein – the original reliefs were restored, and in 1907 two new relief with hunting motives were made (Hunting for deer and wild boar).

There have been many foresters at the lodge, mostly of German origin. The last keeper to Katzelsdorf forest was Michal Kysel, who was transferred here from Lanžhot forest district after 1945. In addition to being a gamekeeper he also helped to guard the border against dangerous Bandera's bands. He had to leave the lodge in October 1953.

In 1953 the "iron curtain" along the border started to be built which should guard the people against the "Western imperialists". The greater part of the Katzelsdorf forest was located behind this curtain. When the last gamekeeper left soldiers gradually transformed the whole building in a hayloft. In 1955 the forest administration in Valtice had a cellar the lodge pulled down and the building itself caught fire a year later. The building, which was newly repaired after the Second World War, fell into ruin.

On 5th December 1956 a tour of Katzelsdorf mansion took place, the last photos were taken and a report describing the current state of the object was written. The decrepit state of the mansion in 1956, and the location in the denied border area were the reason that the Institute for National Heritage demanded production of a detailed documentation before its eventual demolition.

Despite threats of sanctions on 23rd June 1957 the employees of state forests started pulling down the mansion and the building was subsequently taken apart by soldiers of the Border Guard. The resulting material was used in Valtice for the construction of houses, garages, etc. tiles were plucked, stone relief decoration mostly destroyed.

At the turn of the fifties and sixties of the 20 century, the building that was a significant part of the Lednice-Valtice landscape ceased to exist.

Jaroslav Slezák

Osud jedné rodiny ve třech odbojích 20. století

Různé jsou osudy jednotlivých rodin, různá jsou sociální postavení jejich členů, různé také na ně nahlíží jejich okolí. Některé rodiny proplouvaly 20. stoletím bez větších potíží, některé dokázaly vytvořit značný majetek, jiné v pocitu potřeby hledání spravedlnosti neustále narážely na zájmy mocných. Jednou takovou vesnickou rodinou byla rodina Šlancarová z Němčiček.

Příběh otce Jana a syna Františka (1908–1978) začíná téměř tři desítky let před přelomem 19. a 20. století, v roce 1874, kdy se Jan Šlancar narodil. Od čtrnácti roků sloužil u sedláka v Dolních Dunajovicích. Byl sice odveden na vojnu, ale jeho hospodář zařídil, že byl od vojenské služby osvobozen. Po návratu do Němčiček se oženil, postavil malou chaloupku a chvíli hospodařil.

Na další období sám vzpomínal: „Když vypukla v roce 1914 válka, nemusel jsem hned narukovat, ale až v září jsem byl odveden do Budapešti k honvédům. Po výcviku mě poslali na frontu proti Rusům. Nějaký čas jsme s nimi bojovali. Při jedné akci jsem se v noci setkal s ruským vojákem a domluvili jsme se, že přesvědčím české kamarády a společně přeběhneme k Rusům. Příprava probíhala slibně a zdálo se, že většina Čechů od našeho praporu opravdu přeběhne. V dohodnutou dobu jsem měl strážní službu s Antonínem Hyclem, rovněž z Němčiček. Toho jsem také začal přesvědčovat, ale on prohlásil, že přísahal věrnost císaři pánu a že podle rozkazu musí zastřelit každého, kdo by se pokusil o útěk. Takže zastřelil i mě. Když jsem viděl, že jsem udělal chybu a že mě Hycl prozradí, nečekal jsem a rozhodl se přeběhnout sám. Hyclovi jsem dal několik facek, vyskočil jsem ze zákopu a utíkal k Rusům. Hycl spustil poplach a hned začala palba celého útvaru. Jedna kulka mi prostřelila předloktí levé ruky. Skočil jsem do rokle, kde mě měl podle dohody čekat Rus. Při skoku jsem se ale zachytil o kořeny stromů, zlomil jsem si nohu a zůstal viset hlavou dolů. Vtom bylo slyšet Rusa volat ‚Austrijec?‘ Odpověděl jsem mu ‚Čech‘. Rus mě potom vyprostil a odnesl ke své jednotce. Tam jsem vysvětlil důvod selhání celé akce. Převezení mě do Moskvy, kde jsem se asi tři čtvrtě roku léčil.

Po uzdravení jsem byl přidělován na různé práce, až jsem zakotvil v Taškentu ve zbrojní továrně. Při náboru do legií jsem se také hned hlásil, ale pro tělesnou neschopnost jsem nebyl přijat. Teprve na jaře roku 1918 jsem byl po nové zdravotní prohlídce přijat a zařazen k 6. pěšímu pluku. Protože v lékařském záznamu jsem měl údaje o fyzickém omezení, byl jsem přidělen jako osobní sluha nadporučíka Viesta. Ten se mě hned po přijetí zeptal na jména svých dětí a dal pro ně vyplnit dvě spořitelní knížky, že na ně bude ukládán můj žold. Já jsem se tomu podívil s odůvodněním, že přeci potřebuji peníze pro své potřeby, ale bylo mi řečeno, že ty si mohu opatřit z prostředků nadporučíka. Jako Viestův sluha jsem pak sloužil i v době, kdy byl majorem a velitelem pluku č. 12. Tento pluk byl složen většinou ze Slováků.

Jednou rozdával Viest všem vojákům americké dárky. Aby předešel rozporům, dárky zabalil a pak postupně volal vojáky, aby si vybrali. Ti, protože nevěděli, co ve kterém je, vybírali postupně od největších. Na mě došla řada, když už tam zůstaly jenom malé balíčky. Spíše z trucu jsem si vybral ten ze všech nejmenší. Ke svému překvapení jsem v něm našel americké hodinky značky Cima. Ty pak ještě dobře sloužily mému synovi až do konce druhé světové války.

Domů jsem se vrátil 24. července 1920 po cestě přes Sibiř do Ameriky, pak do Evropy a přes Hamburk až do Bořetic. Za celou dobu od mého odchodu z domova nedostala moje rodina jediný dopis, aby věděli, co se mnou je. Pouze jedenkrát jim přišel od Červeného kříže ze Švýcarska dvojitý lístek, na kterém bylo napsáno *Jsem živ a zdrav.* Tuto část si příbuzní odstříhali a na druhou část na adresu do Švýcarska mohli napsat *Jsem živí a zdraví.*“

Když si onoho 24. července manželka se synem odvážela z bořetického nádraží svého muže na malém voze taženém kravkou, bylo už všude veselo a plno známých. Všichni ho vítali a zvědavě se vyptávali. Kromě dárek přátelům – ve formě nejroztodivnějšího kuřiva – přivezl dětem spořitelní knížky: synovi s částkou 10 000 korun, dceři 8 000 korun. To bylo celé slušné u majora Viesta.

Doma se legionář Šlancar dozvěděl, že během války se v Němčičkách objevil na čtrnáctidenní mimořádné dovolené Antonín Hycl. Po vesnici se chlubil, že Šlancara udal a první na něho střílel. To byl ten průstřel ruky. Ostatní vojáci stříleli patrně do vzduchu.

Brzy po příjezdu Jan Šlancar onemocněl furunkulózou a byl léčen ve vojenské nemocnici v Praze. Po uzdravení se vrátil ke svému malému hospodářství. Stal se členem strany českých socialistů a byl v obci zvolen jejich předsedou. Když se v nové republice začala provádět parcelace statkářské půdy, bylo stanoveno, že každý legionář dostane pět měric. Jenže ty ve skutečnosti z nich obdržel jen málokterý – Šlancar tak dostal jen 45 arů. Ostatní si rozdělili členové agrární strany, z nichž mnozí ani ve válce nebyli. Nejvíce na tom vyzískal jeden obecní radní, který za války vodíval četníky po obci a ukazoval, kde jsou dezertéři. Ten dokázal s použitím několika demižonů vína změnit rozhodnutí němčického obecního výboru i pozemkového úřadu v Břeclavi ve svůj prospěch. Pokud jde o místní skupinu strany českých socialistů, brzy zašla na úbytě. Jejimi členy byli převážně chudí lidé, kteří chodili na výdělek k větším sedlákům, a ti jim dali podmínku: „Chceš u mě vydělávat, tak vystup z té vaší strany.“ Jinými slovy – či chleba jíš, toho píseň zpívej – jak často se to v historii opakuje...

Syn Jana Šlancara, František, byl nadaným hochem. Přestože pocházel z velmi skromných poměrů, podařilo se mu vystudovat a stal se profesorem franštiny a tělocviků na gymnáziu a obchodní akademii ve Zlíně. Mimo své učitelské povolání se velmi angažoval v sokolském hnutí a navíc byl rodinou Tomáše Bati pověřen budováním ovocného sadu. Příliš dlouho se však z učitelování netěšil, protože rokem 1938 začala další smutná etapa našich dějin.

Sám o tomto období vyprávěl: „Jako župní sokolský pracovník jsem byl brzy veden v německých seznamech. Po příchodu fašistů do Zlína, kde jsem učil jako profesor na gymnáziu a obchodní akademii, jsem byl varován, že mě sledují, a proto jsem se rozhodl s několika známými odjet do Jugoslávie. Zástupce Němců na okrese měl však již seznam nespolehlivých občanů, a tak mě nepustili.

Dne 1. září 1939 přišli dva členové gestapa na školu, aby mě odvedli, ale nezastihli mě, protože jsem byl teprve na cestě domů z prázdnin. Koncem měsíce jsem byl se studenty v Brně na závodech o Stříbrný věnec Lidových novin a ten den měli v Brně sjezd moravští fašisté. Studenty jsem poslal do Zlína autobusem a sám jsem jel večerním vlakem. Sedl jsem do kupé vlaku, v němž byla tma. Když jsme vyjeli z Brna, rozsvítilo se a já zjistil, že jsem ve společnosti šesti mužů v černých uniformách. Mluvili česky, ale z jejich řeči jsem zjistil, že jsou to účastníci fašistického sjezdu. Byli to župní vedoucí z Olomouce, Uherského Hradiště, Ostravy a dalších měst. Z jejich hovoru jsem vyrozuměl, že účelem sjezdu bylo provést převrat v protektorátu, nastolit novou proněmeckou vládu, sesadit prezidenta Emila Háchu a popravít ho i s celou vládou, prohlásit Brno za hlavní město protektorátu a hoteliéra Valu z Brna ustavit prezidentem. Poněvadž však v Brně neuspěli, rozhodli se, že za čtrnáct dní přivezou do Zlína 20 000 pušek, které budou rozdávat dělníkům při východu z továrny, na náměstí bude postavena šibenice, na níž budou pověšeni ministr veřejných prací Čipera, velitel policie major Sokol a velitel četnictva kpt. Pomalíš.

Seděl jsem v koutě kupé zahalen do pláště, a když jsem se pohnul, hned ke mně přiskočili a musel jsem jim přísahat, že o všem pomlčím. Naproti v koutě seděl ještě další muž, jeden z inženýrů z Baťovy zlínské firmy. Oba nás upozornili, že mají velkou moc nás zlikvidovat, pokud promluvíme. V Nezamyslicích vystoupili. Jeli jsme s inženýrem dál do Zlína, ale cestou jsme nemluvili. Až ve Zlíně jsme zašli do parku a chodili spolu asi dvě hodiny. Dohodli jsme se, že vše oznámíme hned ráno. Inženýr měl vše říci v závodě a já veliteli četnictva a policie. Ráno jsem se zastavil v bytě ředitele policie, on však byl již urychleně zavolán do služby. Rovněž tak i velitel četnictva. Dověděl jsem se, že ministr

Čipera odletěl do Prahy a do večera měli být fašističtí velitelé zatčeni. Za této situace jsem vytušil, že mi hrozí nebezpečí, a proto jsem napsal expres dopis zemskému inspektorovi Dr. K. Klusákovi do Brna, v němž jsem ho prosil, aby mě přemístil ze Zlína. Za tři dny jsem dostal telegram, abych ihned nastoupil do Strážnice.

Do Strážnice jsem přijel 7. října 1939. Ředitel gymnázia K. Matoušek, můj bývalý univerzitní profesor v Brně, byl již zemským inspektorem Klusákem informován o nutnosti mého odchodu ze Zlína. Ihned po mém příjezdu přišel za mnou starosta Sokola notář Plchot a náčelník E. Mach, abych převzal náčelnictví Sokola a vedení odbojové skupiny. Za svého působení ve Zlíně jsem jezdil každých čtrnáct dnů domů přes Hodonín, kde jsem se setkával s bratry Vaškem, Přivřelem a Válkem, s nimiž jsem dříve spolupracoval v Sokolské župě Slovácké. Od nich jsem se také dozvěděl o existenci sokolské skupiny Jindra.¹ V lednu 1940 jsem byl tedy zvolen náčelníkem Sokola ve Strážnici a hned jsem na valném shromáždění prosadil, že Sokol nepředá sokolské cvičiště německé branné moci. Tím jsem si znepřátelil vedoucího hospodářství hrabat Magnisů Ing. Parsche, který se před příchodem Němců choval coby Čech, ale v dané době změnil postoj. Brzy za mnou přišel starosta Strážnice František Stanislav² a požádal mě, abych s příslušníky Sokola zřídil hlídání pomníku prezidenta Masaryka.³ Dal nám k dispozici svoji kancelář na radnici. Dělalí jsme tuto službu každou noc až do doby, kdy nám bylo četnickou stanicí řečeno, že nebezpečí již nehrozí.

Starosta Stanislav byl v říjnu 1940 zatčen gestapem a do funkce byl uveden nám nepřející nový starosta. Při této příležitosti měl pan Parsche projev, v němž prohlásil, že ve Strážnici udělá pořádek a jistého pána dlouho na reálném gymnáziu trpět nebude. Každý věděl, že se to týkalo mne.

Bratr Mach, bývalý náčelník Sokola, mně při předávání náčelnictví předával i vedení sokolské odbojové skupiny, ale po zhodnocení situace jsme se rozhodli, že vedení odbojové skupiny převezme někdo jiný – méně známý a méně nápadný. Brzy za námi přijel župní náčelník bratr Staša. Přivezl zprávy z Prahy, hlavně tedy že prezident Hácha trvá na pokračování sokolské činnosti, ale také že 500 sokolských legitimací si vzali v ČSO příslušníci gestapa a řekl číslo, od kterého jsou legitimace v jejich rukou.

Připravovali jsme se na sokolský župní slet ve Vracově. Tam jsme přijeli v sokolských krojích. Na poradě před průvodem jsme se usnesli, že v čele průvodu bude nesena

¹ Přestože Obec sokolská po okupaci Čech a Moravy jako organizace dále existovala, připravovalo se její vedení na případný zákaz činnosti ze strany okupačních orgánů. Došlo k budování paralelních struktur a takto vzniklé ilegální sokolské organizaci byl dán název Obec sokolská v odboji (OSVO). Ta zahájila svou činnost okamžitě po okupaci Čech a Moravy. Byly budovány cesty pro ilegální přechody do Polska, byly navazovány kontakty s dalšími odbojovými organizacemi, především s Obranou národa či Politickým ústředím.

Po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora a vyhlášení stanného práva se OSVO, stejně jako ostatní odbojové organizace stala cílem úderů německých bezpečnostních orgánů. Přesto dokázala vyvíjet zvýšenou odbojovou aktivitu až do konce roku 1941. Po drtivých úderech gestapa při tzv. Akci Sokol, při níž byli pozatýkáni funkcionáři České obce sokolské, a po následném úředním rozpuštění Sokola 11. října 1941, byly struktury OSVO poničeny a paralyzovány. Jejich rekonstrukcí se začal zabývat jeden z nejvýznamnějších představitelů Sokola Ladislav Vaněk. Ten vybudoval organizaci Jindra, která se stala přímým pokračovatelem OSVO a navazovala na jeho struktury. Její příslušníci vyvíjeli zpravodajskou, propagandistickou i sabotážní činnost. Viz Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Obec sokolská v odboji [online]. Dostupné na http://cs.wikipedia.org/wiki/Obec_sokolská_v_odboji [cit. 17. ledna 2013].

² František Stanislav (1893–1941) byl československý politik a meziválečný poslanec Národního shromáždění republiky Československé za Československou stranu lidovou. V letech 1932–1940 zastával post starosty města Strážnice. Byl umučen v koncentračním táboře v Osvětimi. Viz Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo František Stanislav [online]. Dostupné na http://cs.wikipedia.org/wiki/František_Stanišlav [cit. 17. ledna 2013].

³ Socha TGM ve Strážnici byla slavnostně odhalena 4. 3. 1939. Na příkaz německých úřadů byla v červenci roku 1940 odstraněna. Dne 28. 10. 1946 byla slavnostně odhalena nová socha, ale v roce 1948 došlo znovu k jejímu odstranění. Tentýž pomník byl po nové instalaci dne 27. 9. 1968 v následujícím roce opět odstraněn. Současný památník zde stojí od 7. 3. 1990 (pozn. autora)

československá vlajka, po příchodu na cvičiště zůstaneme stát a bratr Staša zavelí pozor a všichni budeme potichu zpívat celou československou hymnu. Pak bude teprve odchod ze cvičiště do šaten. Diváci pochopili, smekli klobouky, stáli v pozoru a bylo vidět i slyšet pláč. Bratr Staša byl později zatčen a již se domů nevrátil.

Ve Strážnici bylo několik kolaborantů, proto jsme se nemohli v odbojové skupině scházet a provádět pravidelnou činnost. Jen v Sokole. Někteří převáděli pronásledované lidi přes hranice na Slovensko, jiným pomáhali najít práci ve Strážnici. Jednoho večera v říjnu přišli ke mně do bytu dva urostlí mladíci a představili se jako příslušníci Sokola Olomouc. Řekli, že je za mnou posílá předseda Sokola Olomouc se žádostí, abych je převedl přes hranice. Zeptal jsem se jich, kdo je cvičí, oni řekli, že pan předseda. Znal jsem náčelníka z Olomouce bratra Pavlackého, jenže oni ho neznali. Řekl jsem, že sokolskou jednotu vede bratr starosta, nikoliv předseda a že cvičení vede bratr náčelník, nikoli pan předseda. Otevřel jsem dveře a oni bez dalších slov odešli. Za měsíc přišli ke mně jiní dva mladíci, ty prý za mnou poslal jakýsi nadporučík z Hranic, jehož jméno neznali. Též mě žádali o převedení na Slovensko. Prozradili se už tím, když tvrdili, že se nikoho z místních na mé bydliště neptali, přitom Strážnici neznali. Rovněž jsem je tedy odmítl, protože šlo o zřejmou provokaci.

V dubnu 1941 jsme připravovali s ředitelem Matouškem nařízenou oslavu narozenin Adolfa Hitlera. Proběhla takovým způsobem, že ředitel Matoušek byl po oslavě dán do pense. Situace se zhoršovala. Věděl jsem, že někteří členové Sokola Hodonín byli zatčeni a z Uherského Hradiště rovněž.“

V těch měsících se situace začala značně přiostrňovat. Příslušníci gestapa se již dobře zorientovali v místních poměrech a rovněž si získali dost spolupracovníků z řad místních obyvatel. František Šlancar o tom vypráví: „Dne 8. srpna 1941 jsem dostal od Geheime Staatspolizei (Staatspolizei stelle Brünn) předvolání, abych se dne 10. srpna 1941 v 11 hodin dostavil ke Krajskému soudu v Uherském Hradišti, referát II-B-7. Jel jsem ihned do Strážnice, abych ještě odpoledne a během noci zjistil, o co se jedná. Bratr Mach a J. a K. Cundrlovi se právě vrátili od výslechů a během noci přišel K. Cundrlo tajně zahradou za mnou a informoval mě o situaci. Nikdo neprozradil nic závažného. Ráno 10. srpna jsem jel s bratry Skácelem a Postřehovským do Uherského Hradiště. Ihned jsem byl vzat k výslechu. Vyšetřující člen gestapa se mně představil slovy: ‚Jsem Němec, ale humanista.‘ Na stolek přede mně dal jakési papíry a sám si cosi psal. Zjistil jsem, že jsou to protokoly z výslechu členů Sokola z Hodonína. V rychlosti jsem v textu hledal jen jména, ale v žádném protokolu jsem neviděl jméno svoje ani nikoho ze Strážnice. Ve všech protokolech bylo potvrzeno datum 26. červenec 1939. Mohl jsem se tedy podle této informace připravit a následující den jsem mohl tvrdit, že nikoho z Hodonína neznám. Na moji obálce bylo červeně napsáno *Sokolgruppenleiter und Benespartai*.

Na druhý den jsem byl usvědčován, že jsem 29. července 1939 založil ve Strážnici po sokolském cvičení protiněmeckou odbojovou skupinu. Bylo toho o mně napsáno asi pět archů papíru, na stroji a česky. Upozornil jsem, že v červenci se v Sokole necvičí a skupinu bych ani nemohl v té době založit, neboť jsem do Strážnice přišel až 7. října. Přišel i šéf gestapa, který znovu začal od začátku a řekl mně, že všichni z Hodonína o mně v protokolech mluví. Věděl jsem, že to není pravda. Další dny si zjišťovali, kdy jsem přišel do Strážnice, přivezli znovu k výslechu Macha, K. Cundrlo a J. Cundrlo a ukázali mi seznam 38 členů Sokola ze Strážnice, kteří budou zavřeni. Bylo stanoveno, že bez vyšetřování pojedeme do Brna a odtud do Osvětimi. Pátý den jsme vše probírali znovu, až nakonec vyšetřovatel seznam roztrhal s odůvodněním, že jsem opravdu nemohl skupinu založit v době, kdy jsem ještě ve Strážnici nepůsobil. Vzal mě na chodbu, tam již stáli bratr Mach a K. a J. Cundrlovi, a poučil nás, abychom o ničem nemluvili, že nás propouští bez souhlasu brněnského velitelství. Mně řekl, že po dobu protektorátu učit nebude.

Po návratu do Strážnice jsem se potkal s bývalým ředitelem K. Matouškem a jemu jedinému jsem o našem případu řekl. Hlavně jsem ho upozornil, že v seznamu lidí, kteří měli být posláni do Osvětimi, byl též on se starostou Sokola Plchotem. Šli jsme do školy

za zatímním správcem J. Sladkým, dlouholetým sokolem, a ředitel Matoušek ho požádal, aby mně dovolil po prázdninách učit a aby dělal, že o ničem neví. Nastoupil jsem proto po prázdninách jako řádný učitel. Současně nastoupil i nově ustanovený ředitel Štolfa, ale ten o mně zatím nic nevěděl. Společně jsme, že vše potřebné zařídí náš dobrý ochránce inspektor Dr. Karel Klusák z Brna.⁴

Jenže 10. října 1942 přišel za mnou do třídy nově jmenovaný ředitel Štolfa, vzal mě za límec a vyhodil ze třídy ven. Poručil mně ihned přinést dekret do ředitelny. Když jsem pak do ředitelny vstoupil, byl tam i správce a dva dobří inspektoři – Klusák a Krčma. Znal jsem se s nimi z Brna. Klusák, referent ústavu, prohlásil můj dekret za neplatný, roztrhl jej a řekl mně, že musím do dvanácti hodin vrátit peníze, které jsem neoprávněně přijal, neboť na Zemské školní radě jsem veden jako vězeň, a po 12. hodině že nesmím vstoupit do ústavu. Pokud tak učiním, bude škola uzavřena. Doprovodil mě ke dveřím a tam mně pošeptal, že jde na poštu, abych přišel za ním. Na poště jsme se setkali a on odtud musel telefonicky vyřídit moje propuštění v Brně i v Praze. Současně však na ministerstvu školství v Praze domluvil, že si podám novou žádost o ustanovení ve školské službě a dostanu se do Hodonína, abych mohl ze svého rodiště Němčiček dojíždět.“

Tím skončilo období Šlancarova strážnického pobytu. Profesor Šlancar pak dostal místo zase o něco blíže ke svému trvalému bydlišti. O této etapě si poznamenal:

„Inspektor Krčma však měl v té době se mnou zase jinou starost. Bylo určeno, že pět nejmladších tělocvikůřů povede na Moravě Kuratorium mládeže,⁵ a já jsem byl vlastně nejmladším. Inspektor Krčma mě musel označit za nespolehlivého pro tuto funkci. Přijel za mnou až do mého bydliště a vše mi vysvětlil. Sám si nepřál, abych tuto funkci zastával.

V Hodoníně jsem působil do 31. ledna 1943, kdy jsem byl definitivně propuštěn ze školské služby, neboť vše znovu vyšlo najevo.“

Takže se František Šlancar na novém místě zase příliš neohráł. Jeho další činnost ho přivedla ještě blíže k Němčičkám. „V únoru 1943 jsem byl pozván spolužákem učitelem Ludvíkem Wolfem do Klobouk u Brna. Od něj jsem se dozvěděl, že ve zbytku bývalého okresu Hustopeče mají založenou odbojovou skupinu, která ovšem byla vyzrazena a bude likvidována. Proto se rozhodl vedení předat, aby se mohlo pokračovat v činnosti i bez jejich účasti. Mělo se jednat o shoení většího množství zbraní, které bylo třeba uschovat, aby byly nachystány na akci podle dalšího rozkazu. Řekl mně, že pro vedení byl určen pan plk. Ludvík Zlámal z Němčiček a já budu dělat jeho zástupce. Věděl, že jsme oba sledováni, a proto chtěl, abych mu sdělil třetí osobu, která bude méně nápadná a která bude s námi ve styku. Určil jsem pro tuto funkci bývalého dělesloužičího četaře Hádlíka, který pocházel od nás. Ludvík mi pak sdělil, že za ním brzy přijde spojka a domluví s ním místo i čas shoení zbraní.

Poté jsme šli do školní knihovny a Ludvík začal z označených knížek vytahovat seznamy členů z jednotlivých obcí okolí Klobouk. Dohodli jsme se, že všechny seznamy, v počtu asi 200 lidí, spolu za přítomnosti ředitele Hutáka spálíme. Ze souvislosti událostí posledních dní bylo zřejmé, že tito lidé jsou v ohrožení. Asi po dvou měsících byli vedoucí

⁴ František Šlancar byl na reálném gymnáziu ve Strážnici třídním učitelem Marie Kudeřkové (1921–1943), studentky, která byla aktivní v domácím odboji. Roku 1941 byla zatčena gestapem a ve svých 22 letech v březnu 1943 ve Vratislavi popravena. Ve Strážnici se na její památku podle ní jmenuje základní škola. (pozn. autora)

⁵ Reinhard Heydrich po svém nástupu do funkce říšského protektora v projevu k nacistickým funkcionářům oznámil svůj záměr začlenit tělesnou výchovu a sport k záměrům NSDAP. Den po atentátu na Heydricha bylo 28. května 1942 založeno ministrem školství a lidové osvěty Emanuelem Moravcem Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Základem činnosti měla být povinná služba mládeže mimo rodičovský dům a mimo vyučovací čas prováděná každý týden. Byla v ní stanovena témata s nacistickým obsahem, cvičení i duchovní výchova. Záměr se však nedařilo naplnit, funkcionáři rozpuštěných sportovních klubů a organizací včetně Sokola a Orla jej ignorovali a obcházel. Viz Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě [online]. Dostupné na http://cs.wikipedia.org/wiki/Kuratorium_pro_vychovu_mla_deze_v_Cechach_a_na_Morave [cit. 17. ledna 2013].

členové této skupiny zatčení a v Kounicových kolejích popraveni. Při zatýkání přišli gestapáci také do školy, ředitel jim musel dát klíče od knihovny a oni důkladně a za velkého nadávání prohledávali všechny knihy. Seznamy nenašli.

Doma jsem o všem hovořil s panem plk. Zlámalem, který souhlasil s tím, že jsem vybral pro zatímní vedení četaře Hádlíka. Jemu jsem vše vysvětlil a upozornil jej, že ho navštíví spojka z Londýna, tak aby vše v rozhodující chvíli zařídil. Sám jsem se domluvil s několika muži z naší vesnice, kteří měli v případě shazování zbraní potřebný prostor zajistit. S plk. Zlámalem jsem se scházeli a vyčkávali. Četař Hádlík si však počínal velmi neopatrně, o kopání úkrytu pro zbraně na pozemku Nosperky věděli snad všichni lidé v okolí. O chystaném shozu zbraní jsem se dozvěděl prostřednictvím hesla „Rabín dozpíval“ z londýnského rozhlasu. Přestože však anglická letadla nad námi po půlnoci přeletěla, ke shozu zbraní nakonec z mně neznámých příčin nedošlo.“

Čas plynul a František Šlancar se namísto kantořiny věnoval práci v zemědělském hospodářství, hlavně ovšem organizoval akce proti nacistům. „To už byla polovina roku 1944. Byl jsem stále důsledně hlídán, ale našel jsem si nové pole působnosti. Mnoho našich lidí bylo předvoláváno na pracovní úřady, aby byli posíláni na nucené práce do Německa. Navštívil jsem přítele Ludvíka Urbančíka z Hodonína a domluvili jsme se, že spolu zachráníme aspoň některé občany z Němčiček. Bylo potřeba ukrást jejich doklady na pracovním úřadě, aby o nich nikdo nevěděl. Tak se nám podařilo od cesty do Německa ochránit, co si vzpomínám, Oldřicha Průdka, Ervína Slezáka, Tomáše Šlancaru a řadu dalších. Udržoval jsem také spojení s příslušníky četnictva z Kobylí, a kde bylo možné, pomáhali jsme našim lidem, ač to bylo dost nebezpečné.“

To už se nezvratně blížily válečné události i k obci Němčičky. „Když přišla do Němčiček 13. dubna roku 1945 fronta, vedení naší obce nařídilo, aby v mém bytě, který sestával z kuchyně, ložnice a pokoje, byl ubytován plukovník, velitel posádky a jeho sluha, dále aby se zde zřídila kancelář a telefonní ústředna. Sám německý ubytovatel ovšem uznal, že to není možné, a tak u mne ubytoval pouze velitele. Vyslechl jsem se svým strýcem J. Šedou z Hustopečí jeho telefonický rozkaz celé posádce ležící v naší obci a shodli jsme se, že Němec není nebezpečný. Ráno jsem šel se všemi muži naší obce na rozkaz Němců kopat zákopy mezi Bořetice a Velké Pavlovice. Sluha mě varoval, že to bude asi na několik dní, ale protože důstojníci zašli až k Pavlovicím a na místě nebyli, strážný nás pustil domů, když každý z nás vykopal jeden bunkr. V neděli 15. dubna jsem se díval ven z okna ložnice a vedle z okna pokoje se díval velitelův sluha. Hleděli jsme oba do lesa nad Bočky a Zázmoníky. Bylo vidět, že se tam někdo pohybuje. Sluha se mě ptal, kdo by to mohl být. Řekl jsem, že jsem dostal zprávu, že v tom lese je již Rudá armáda, která chce Němce v naší vesnici obklíčit. Sluha rychle vyběhl ven, za patnáct minut přišel velitel a za hodinu a půl nebylo v naší obci jediného německého vojáka. Tak jsme byli osvobozeni od Němců bez jediného výstřelu. Teprve v pondělí pak přišla do vesnice Rudá armáda, která si zřídila v mém bytě dělostřeleckou telefonní ústřednu, a tak jsem jim mohl dát dobré rady pro palbu dělostřelců.“

Ke své činnosti v domovské obci Němčičkách během protektorátu si František Šlancar ještě vzpomněl: „Poslouchával jsem denně zprávy z ciziny a stýkal jsem se se všemi, kdo jakýmkoliv způsobem pracovali proti okupaci. Byli to především úředníci okresního úřadu v Hodoníně, kteří předepisovali dodávky, jež musela naše obec odvádět, a kteří též kontrolovali jejich plnění. Ve mlýně v Bořeticích se mlelo obilí načerno. Někdy asi v roce 1942 přijel do Hodonína jistý pan Riva na kontrolu mlýnů. Pokud by se odhalilo jakékoli provinění proti předpisům, mohl být mlynář popraven. Úředníci ihned vyslali po mlýnech spolehlivé lidi, aby si do rána stihli udělat pořádek. I já jsem byl jedním z poslů. Byl jsem zavolan na okresní úřad v Hodoníně, tehdy jsem tam ještě učil na reálném gymnáziu, přítelem K. Mertou, abych se stavil v Bořeticích ve mlýně a upozornil na kontrolu chystanou na příští den. Když ráno přijeli, bylo vše v pořádku.

I mezi němčičskými občany se našli tací, kteří se dali k Němcům. Tak jsem se musel mít na pozoru před jistým K. Procházkou. Chodíval každý pátek v noci na křižovatku do Bořetic,

kam přijíždělo kolem 24. hodiny německé auto a někdo z posádky vedl s Procházkou hovor. Dostal od nich také revolver a krátkou dýku. Zjistil jsem ovšem, že celkem neškodí a sleduje vlastně jen mne, a to jen proto, aby mé manželce nemusel platit dlužné peníze.

Přes neustálý dohled se mi podařilo spolu s deseti občany Němčiček v červnu 1944 vytvořit Národní výbor naší obce. Později jsem přizval ještě dalších pět, a tak jsme mohli hned třetí den po osvobození převzít správu Němčiček.

Po skončení války jsem opět začal učit na reálném gymnáziu. Jednoho květnového dne roku 1945 přišel náš ředitel pan Chadim do třídy a odvedl mě do ředitelny, kde již seděl ředitel reálného gymnázia ve Strážnici K. Matoušek. Ten mi poděkoval za všechnu práci během protektorátu – to byla vzácná odměna. Druhou odměnou mi bylo vědomí, že jsem vykonal kus práce pro znovuoobnovení našeho státu.“

Zdálo se, že po všech těch neradostných válečných událostech by mohlo být v životě Františka Šlancara všemu zlému konec, ale někdy zasáhne nešťastná náhoda. „V den příjezdu Zdeňka Fierlingera do Hodonína jsem se účastnil schůze ONV v Hodoníně, ale při cestě domů jsme prožili větší autonehodu. Vezlo nás ruské auto, ale druhé nás převrátilo a já jsem utrpěl těžké zranění. Byl jsem převezen v téměř beznadějném stavu do nemocnice ve Skalici. Přežil jsem, ale rok jsem neučil a byl jsem uznán válečným poškozcem.“

Těmito vzpomínkami vylíčil František Šlancar svoje zážitky z doby okupace. Jen pár krátkých let pak prožil v klidu, kdy se mohl věnovat práci s mládeží i své zálibě v ovocnářství. Brzy po Vítězném únoru v roce 1948 se dostal znovu do potíží. Nejlépe o tom svědčí první z mnoha záznamů, kterými je dokumentován jeho další život. K většině z uvedených dokumentů není třeba komentáře. První z nich je hlášením tajného spolupracovníka StB. Je třeba upozornit, že mnohé údaje ze záznamů se rozcházejí se skutečností, příčiny tohoto nesouladu byly různé.

Dokument č. 1

Brno.

26. 1. 1950

Šlancar František, profesor z Němčiček – styky – hlášení.

Hlásím, že důvěrnou cestou bylo zjištěno udržování osobních styků mezi Františkem Šlancarem, profesorem, nar. 2. 4. 1908 v Němčičkách, okr. Hustopeče, rodiče Jan a Kateřina roz. Slámová, bytem Němčičky č. 147, (nečitelné slovo) již jako student měl býti členem tajné studentské organizace. Za doby I. republiky byl silně zahrocen proti straně agrární, v době okupace propagoval politiku pokrokového směru, po okupaci vstoupil ihned do strany národně-socialistické, kde byl předsedou okres. vedení. Po únorových událostech v r. 1948 byl zbaven v Hodoníně, kde působil jako profesor, svého místa, později byl dán na 3 měsíce do zajišťovací vazby v Brně z podezření nějakého trest. činu dle zák. 231/48, mělo se jednati o součinnost na aféře s tehdejšími předsedou ÚNV města Brna – Podsedníkem. Nyní pracuje Šlancar na svém hospodářství v Němčičkách ve výměře asi (nečitelné) ha orné půdy.

Dokument č. 2

Krajské velitelství státní bezpečnosti

V Brně dne 14. února 1950

Zápis o výpovědi.

Dnešního dne byl z vazby předveden:

František Šlancar, býv. profesor tělocviku a francouzštiny v Hodoníně, nyní rolník, bytem v Němčičkách čp. 147, okr. Hustopeče, nar. 20. 4. 1908 v Němčičkách, okr. Hustopeče, bez vyznání, křtěn u řím. kat. farního úřadu v Němčičkách, ženatý, manželka Marie roz. Kobzová, v domácnosti, otec desetileté dcery Blanky, národnosti české, čl. státní příslušník, vychodil 2třídní školu v Němčičkách, reálné gymnasium v Hustopečích a 8 semestrů filosofické přírodovědecké fakulty MU v Brně, všechno s vyučovacím jazykem českým, poručík v záloze, nemajetný, žije z výnosu hospodářství 18ti mír pole, které jest vlastnictvím manželky a dcery, stará se o jedno nezaopatřené dítě, syn rolníka Jana a matky Kateřiny roz. Slámové, bytem v Němčičkách čp. 95, okr. Hustopeče, údajně 3 měs. trestán, a vypověděl toto:

K osobě:

Narodil jsem se jako syn českých rodičů a můj otec byl malorolníkem o výměře 12ti mír pole v Němčičkách u Hustopeče a má matka byla v domácnosti. Mám ještě sestru Marii, provdanou Hausnerovou, která jest i se svým manželem zaměstnána v hospodářském družstvu v Hustopečích a bydlejí v Boleradicích.

Po absolvování MU v Brně v roce 1932 nastoupil jsem vojenskou presenční službu. Po návratu z vojny byl jsem rok bez zaměstnání, a proto jsem v roce 1935 nastoupil další vojenskou činnou službu jako podporučík. Z této služby jsem odešel dne 30. září 1937 a v tuto dobu jsem nastoupil zaměstnání jako profesor tělocviku a francouzštiny na reálném gymnasiu a obchodní akademii ve Zlíně. V roce 1939 nastoupil jsem opět na reálném gymnasiu ve Strážnici, kde jsem byl v roce 1941 v měsíci říjnu propuštěn ze služby, poněvadž jsem byl zatčen a vyšetřován pro podezření ze založení vojenské odbojové organizace proti Říši. Po propuštění z vazby podal jsem odvolání, kterému mně bylo vyhověno a nastoupil jsem opět zaměstnání jako profesor v Hodoníně. Tam jsem učil do měsíce února 1942 a od té doby jsem byl definitivně propuštěn ze školských služeb a zůstal jsem doma při hospodářství až do roku 1946, ve kteroužto dobu jsem opět nastoupil jako profesor na RG v Hodoníně. Toto zaměstnání nenastoupil jsem hned po převratu z toho důvodu, že jsem utrpěl úraz, a proto jsem obdržel zdravotní dovolenou. Takto jsem učil do 1. března 1948, ve kteroužto dobu jsem byl opět propuštěn okresním školním akčním výborem v Hodoníně a počal jsem se věnovat opět hospodářství.

Přečetl: František Šlancar (vlastnoruční podpis)

Dokument č. 3

Čj. : 27888/02K-52!

V Brně dne 19. listopadu 1952

Státní prokuratura
oddělení v Brně

Tajné!

Věc: Šlancar František – zařazení do TNP⁶

K čj.: Pst II 324/50 ze dne 6. 11. 1952

K tamnímu dožádání sděluji, že zdejší KS-StB doporučuje Františka Šlancara, nar. 20. 4. 1908 v Němčičkách, okr. Hustopeče, posledně bytem Němčičky č. 147, aby po odpykání trestu byl zařazen do TNP. Podotýkám však, že jest nutné, aby v uvedeném případě rozhodla státní prokuratura ve své kompetenci k přihlídnutím k jeho chování a pracovní morálce za jeho pobytu ve vězení.

Dokument č. 4

Okresní oddělení ministerstva vnitra

Hustopeče dne 31. 3. 1956

Soudruhu náčelníku KS MV (asi pplk.) Svobodovi.

Šlancar František z Němčiček – návrh převedení ES na osobní svazek – důvodová zpráva.

Šlancar František, nar. 20. 4. 1908 v Němčičkách, okr. Hustopeče, české národnosti, čl. státní příslušnosti, ženatý, bez pol. příslušnosti, býv. profesor francouzštiny a tělocviku, nyní zaměstnán jako soukromý zemědělec, bytem Němčičky č. 95, okr. Hustopeče.

Evidenční svazek č. 336 byl na jmenovaného založen dne 16. 9. 1954 u OO MV Hustopeče, na základě výslechových materiálů a realizace akce „Vajnory“ (Část nečitelná). Realisací Podsedníka a Petra Křivky pro protistátní činnost.

Ze soustředěných materiálů je zjištěno, že Šlancar věděl o ilegální činnosti uvedených osob a spolupracoval se Štambachrem, Kuchařem, Břicháčkem, Tučkovou a Kadrnkou. S uvedenými osobami se jmenovaný stykal na ilegálních schůzkách. Jednalo se vesměs o národní socialisty a agrárníky, s kterými si (nečitelné slovo) důvěrnickou síť.

Jmenovaný pochází ze zemědělské rodiny. Po vychození povinné školní docházky odešel na studie, kde studoval jako profesor francouzštiny a tělocviku. Jako profesor působil

⁶ Tábor nucených prací (pozn. autora)

v Hodoníně a v Brně⁷ až do roku 1948, kdy byl z tohoto místa vyakčnen pro svůj reakční postoj k dnešnímu zřízení. Od uvedené doby je zaměstnán jako soukromý zemědělec. Na svých pozemcích se věnuje vinařství a sadařství, z čehož má velké příjmy. V době I. republiky byl organisován ve straně nár. soc. až do doby okupace. V době okupace se choval nezávadně. Po osvobození v roce 1945 vstoupil opět do strany nár. soc., kde zastával funkci okresního důvěrníka až do r. 1948. V r. 1948 se snažil o založení obrozené strany socialistické, kterou však chtěl vésti v duchu staré nár. soc. strany. Za tímto účelem byla jím organisována schůzka ve vinném sklepě u Jakuba Kadlece v Bořeticích, na kterou byli pozváni býv. předsedové této strany z okresu Hustopeče, kde byl rovněž přítomen tajemník Maška z Brna. Na této schůzce Maška mluvil o ilegálních letácích strany nár. soc., které mají v Brně, a přislíbil, že jim nějaké pošle, a dále hovořil o ilegálních přechodech státních hranic.

Šlancar byl dvakrát trestán pro protistátní činnost, a to v r. 1949 na dobu 3 měsíců a v r. 1951 na dobu 3 let. Po odpykání trestu nezměnil svůj postoj k dnešnímu zřízení a nadále se jako takový projevuje.

V současné době se Šlancar vyskytuje v akci „Sklep“, kterou rozpracovává OO MV Břeclav. K jeho osobě byly tamním OO MV zaslány poznatky, že jmenovaný na Břeclavsku rozeštvává zemědělce, aby tito nevstupovali do JZD.

K osobě Šlancara bylo vybráno několik typů k jeho rozpracování z jeho přímých styků, avšak po jejich prověření a osobním seznámení se tyto projevy jako nevhodné. K jeho osobě byl úkolován VÁCLAV, který, i když byl nár. socialistou a agrární veličinou, nemá jeho plnou důvěru.

V důsledku toho, že Šlancar je podezřelý tím, že nadále protistátně pracuje, a to v akci „Sklep“, žádám, aby ES č. 336 na Šlancara Františka byl převeden na svazek osobní. serž. Menšík Matěj (vlastnoruční podpis)

Souhlasím:

Náčelník KS MV: (nečitelný podpis) dne: 3. 4. 1956

Náčelník OO MV: npor. Kašpar Frant. (vlastnoruční podpis) dne: 3. 4. 1956

Sekretariát náčelníka KS-Stb

referát V: Vrch. strážm. Chalupa Josef (vlastnoruční podpis)

Dokument č. 5

Zpráva č. 5

K případu Šlancar František, ze dne 27. VI. 1958

Spolupracovník: Lubomír

Přijal: npr. Richter

Šlancar se mi při nadávání na Č. B. svěřil s tím, že očekává, když již Č. tak dalece „žvaní zde“, že také „vyžvaní“ to, že asi před měsícem popíjeli víno ve vinném sklípku u nějakého Hulaty F., který je v JZD a je příbuzný Hycla. Čermák tam prý „vykecal“ i to, že Šlancar Čermákovi řekl, že již není potřeba vstupovat do JZD, protože se to v červnu t. r. „pos..e“. Šlancar se rozčiloval, že i toto snad Č. zde prozradil.

Dále prý chtěli původně po zatčení býv. taj. Provazníka organisovat sbírku na podporu jeho manželky, což prý je pravdou, protože v Němčickách nár. socialisté jsou dosti bohatí, ale z toho sešlo.

V r. 1948, když se sešli s Bricháčkem, hovořili sice o tom, že založí z nár. socialistů stranu, protože to vezme „zvrát“, o čemž hovořili ve vinném sklípku, mysleli, že bude založena levice, střední strana a pravice a že na vesnicích na Hustopečsku založí silnou stranu z nár. socialistů a vyčkají dalších pokynů. Jakých se od Bricháčka nedozvěděl. O tom tehdy informoval Čermáka Bol.

⁷ Chybné informace, profesorem byl na gymnáziu ve Zlíně, Strážnici a Hodoníně, nikdy v Brně (pozn. autora)

V posl. dnech prý zažil a prožíval plno „nerváků“, protože před a hlavně po zatčení Čermáka očekával ve dne v noci, kdy jej zatknou. Jeho manželka prý v noci vůbec nespala, očekávajíc to, že jej zatknou, a je z toho nervově churavá.

Asi před 2 měs. byl u něj redaktor Gloža z Melantrichu s taj. čs. Horáčkem, s kterým hovořil (zastavovali se u něj na cestě a byli ve vinném sklepe), kde Horáček řekl Šlancar, jak vypadá JZD v Němčičkách a jak se drží bratří a nevstupují do JZD. Horáček prý se tomu srdečně smál. I o tom se prý zmínil Čermákovi a projevil obavu, zda o tom Čermák zase nebude mluvit. Také tak nabádal nějakého K. Slámu z Němčiček, který prý ale nebyl zatčen, a i kdyby byl, tak prý je přesvědčen, že to nevyzradí. Slámovi řekl nejen to, že není na místě vstupovat do JZD, ale také kritisoval poměry v JZD, jaký prý je to švindl, zlodějna atd. Lubomír

Dokument č. 6

Zpráva čís. 8.

K případu: Šlancar František, ze dne: 26. 6. 1958

Spolupracovník: Lubomír

Přijal: np. Richter

Šlancar mi řekl, že byl před r. 1948 založeného družstva ovocnářského a vinařského v Němčičkách členem a jeho předsedou. Čermák Boleslav byl místopředsedou. Do tohoto družstva dali podíl asi po 50.000 Kčs. Postavili prý družstevní dům v Němčičkách, který nyní obývá Jožka Procházka.

Když prý přišla únorová doba v r. 1948 a předpokládali, že družstvo bude prý „socialisováno“ a oni zbaveni podílu, neb že by zkrátka to, co do družstva vložili, již neobdrželi zpět, tak se dohodli s Bol. Čermákem, že navrhnou, aby zrušili družstevní podnikání (které nezačali rozvíjet) a že peníze, vložené na postavení družstevního domu dostanou zpět všichni tím, že domek odprodají, a ten prý také odprodali nějakému Jožkovi Procházkovi, který v tomto domě bývá dodnes a vložené peníze jim uhradil. Tak prý udělali chytrý tah, protože nic nepozbyli, ale družstvo neodhlásili a říkali si, že by mohli, bude-li příhodná doba pro soukromé družstevní podnikání, toto obnovit v činnosti. Ale v r. 1957 jim toto družstvo zrušil ONV v Hustopečích, takže jeho ustanovení neudrželi. Jinak za „normálních poměrů“ by prý byl značný výtěžek na podílníky založeného družstva.

Šlancarovi nejde na rozum, co zde Čermák o družstvu řekl, a očekává, že bude i na toto tázán, jelikož u s. referenta prý zmínka na toto družstvo byla vyřčena.

Lubomír

Dokument č. 7

Zpráva čís. 27

K případu: Františka Šlancara, ze dne 22. 7. 1958.

Spolupracovník: Lubomír

Přijal: npr. Richter

Dle Fr. Šlancara je Svat. Svoboda, s kterým se scházel a u kterého byl v bytě v tomto roce 2krát, bývalý ředitel národní banky v Brně. Svat. Svoboda bydlí v Brně, Beethovenova ul. 2, je v důchodě. Byl prý za první republiky jeden z nejlepších tělocvikářů ČOS v prostných a velmi dobře se zná a přátelí s Karlem Hrabcem.

Se Svat. Svobodou Šlancar také hovořoval o politické situaci, utěšovali se vzájemně z toho, že již v brzké době nastane zvrat politických událostí v ČSR a také plánovali a hovořili o tom, jak má vypadati Sokol v příští republice. Kromě toho také mezi sebou hovořili o tom, kdo by měl přicházeti v úvahu do funkcí v ČOS a Sokole Brno I. Také hovořili spolu o budoucím sletu a Šlancar prý má již přichystaný, nedodělaný sletový výstup, v kterém by byl zobrazen obraz poroby národa za I. svět. války, osvobození, protektorátní události, osvobození a únorové události, kde tento obraz zatím končí. Část tohoto výjevu prý Šlancar čerpal z připraveného již sletového výstupu, který ale neuskutečnil; pro r. 1948. Se Sv. Svobodou také hovořili o tom, že by bylo záhodné, aby napsal i památky (spisky) o Sokolu na Brněnsku.

Šlancar je si jist, že i kdyby zde byl Sv. Svoboda vyslýchán (vzhledem k tomu, že byl při domovní prohlídce čten jeho dopis, v kterém Svoboda dosti neopatrně píše, že čeká na příští svobodné, lepší časy ap.), že nic Šlancarovi nebude dokazovat, protože Svoboda prý je dosti zkušený a rozumný, intelektuální člověk.

Se Svobodou prý velmi důvěrně hovořovali a vzájemně i s manželkami se navštěvovali. Svoboda, nehledě na jeho stáří, je prý člověk takového charakteru, který by přicházel na významnější funkci v ČOS.

Fr. Šlancar se také zabývá otázkou, jak by vzkázal své manželce, aby obešla lidi, které by jí sdělil, kteří by mu dokázali, že v době, kdy byl zapálen stoh slámy v Němčičkách, byl doma. Takový důkaz potřebuje, protože (stále se obírá tím, že je zde pro shořelý stoh slámy zadržen) prý cítí, po promyšlení si veškerého průběhu vyšetřování, že zatím to, co bylo k vysvětlení na něm žádáno, nemůže být příčinou toho, aby byl zatčen a při zatčení aby pro něj přijelo celkem 7 příslušníků MV.

Rovněž se zabírá myšlenkou, že by bylo nutno vzkázati J. Machače manželce totéž; aby oběhla všechny, kteří by prokazovali, že v době vzniku požáru stohu slámy v Němčičkách byl Jan Machač doma.

Když jsem se tázal Fr. Šlancara, proč na to stále myslí, když si je tolik jist, že naprosto nic o tom neví, proč se takovou myšlenkou obírá, řekl: „přišel jsem na to tím, že zde není K. Procházka, že je zde pouze Jan Machač, který byl v současné době, kdy shořel stoh slámy, vyšetřován VB tak jako já. Vrtá mi pouze hlavou, co by si mohli vymyslet a chtěli mi dokazovat. Já je ale předejdu tím, že až bude vhodná příležitost u vyšetřujícího referenta, řeknu mu, že se zavazuji, že po mém propuštění jim do půl roku, budou-li mi nápomocni, zjistím a vyhledám pachatele, který založil požár tohoto stohu slámy.“
(bez podpisu)

Na tomto místě je třeba poznamenat, jak někteří informátoři ke svým poznatkům došli. Když byl František Šlancar poprvé umístěn do vyšetřovací vazby, byl již v cele přítomen jemu neznámý člověk, jenž se představil jako stíhaný v podobné věci. Vyprávěl o celém vedení Sokola v Brně a také o vedoucích činitelích národních socialistů. Na současný politický režim neustále nadával a zdůrazňoval, že musí v blízké době dojít ke zvratu. Jeho popisování podrobností bylo tak přesvědčivé, že mu František Šlancar uvěřil, a v rozpoložení, které zažíval po zatčení, pak neopatrně pověděl „spoluvězni“ spoustu informací cenných pro vyšetřovatele. Když pak byl Lubomír, jak je jeho jméno ve spisech vedeno, odváděn k „výslechu“, jeho cesta vedla do kanceláře vyšetřovatelů, kde všechny zjištěné věci zapsal.

Někteří z takovýchto informátorů byli přímými spolupracovníky StB, jiní byli delikventi, kterým bylo přislíbeno zrušení stíhání, pokud budou vyšetřovatelům v dané kauze nápomocni.

Následuje poslední dokument a tím je rozsudek ve jménu republiky nad trojicí němečických občanů, kteří uvěřili, že nový systém je lidově demokratický a bude podle slibu respektovat všechny druhy vlastnictví. Tento obsáhlý rozsudek se měl stát i odstrašujícím materiálem pro další nespokojené občany, především pro zemědělce, kteří nehodlali vstoupit do JZD.

Dokument č. 8

7. 10. 1958

Opis

T 025/58

1 Kv 070/58

Jménem republiky!

Krajský soud v Brně, odd. 1, po hlavním líčení dne 7. října 1958 v senátě složeném ze soudců Dr. Antonína Fresla, Jaroslava Sedi a Karla Vinohradského uznal takto právem:

Obžalovaní

1/ Boleslav Čermák,

nar. 3. 9. 1916 v Němčičkách, okr. Hustopeče, soukromě hospodařící rolník, posledně bytem v Němčičkách čís. 116, t. č. ve vazbě,

2/ František Šlancar,

nar. 20. 4. 1908 v Němčičkách, okr. Hustopeče, býv. profesor, nyní soukromě hospodařící rolník, posledně bytem v Němčičkách č. 147, t. č. ve vazbě,

3/ Karel Procházka,

nar. 22. 1. 1901 v Němčičkách, okr. Hustopeče, soukromě hospodařící rolník, posledně bytem v Němčičkách č. 26, t. č. ve vazbě,

4/ Boleslav Hycl,

nar. 21. 2. 1918 v Němčičkách, soukromě hospodařící rolník, posledně bytem v Němčičkách č. 179, t. č. ve vazbě,

jsou vinni, že

I. všichni obžalovaní v době od podzimu 1957 do dubna 1958 v Němčičkách se tajně scházeli ve vinných sklepech Boleslava Čermáka nebo Karla Procházky a tam nadávali na JZD, odsuzovali občany, kteří se přihlásili do JZD, odsuzovali cenovou zemědělskou politiku státu, rozebírali štvavé zprávy nepřátelských rozhlasů, utvrzovali se v přesvědčení, že JZD v Němčičkách se rozpadne, že dojde ke zvratu poměrů v ČSR, a tak se vzájemně zrazovali od vstupu do JZD, ovlivňovali funkcionáře JZD, aby podnikli kroky ke zrušení arondace, Boleslav Čermák a Karel Procházka se snažili protistátně ovlivňovat občany tím, že mezi ně zapůjčovali protisovětsky zaměřenou brožurku. Toto vše činili z odporu proti zakládání JZD a rozšiřování jeho základny a odporu proti všemu pokrokovému, tedy z nepřátelství k lidově demokratickému řádu prováděli podvratnou činnost proti lidově demokratickému státnímu zřízení, společenskému řádu a vymoženostem pracujícího lidu dosaženým při výstavbě socialismu.

II. Boleslav Čermák v polovině dubna 1958 v Němčičkách na správně sestřižené vinici zv. Skalica, arondací přidělené k obhospodařování JZD v Němčičkách, odstříhal větší počet výhonů, a to tak, že na nich nechal pouze jedno až dvě očka, a zneužil tím svého vlastnického práva ke škodě JZD, tedy úmyslně ohrozil obecný zájem tím, že poškodil vlastní věc větší hospodářské důležitosti.

Tím spáchali

ad I. všichni obžalovaní trestný čin podvracení republiky podle § 79 a/ odst. 1 tr. zák.

ad II. Boleslav Čermák trestný čin zneužití vlastnického práva podle § 133 tr. zák.

a odsuzují se

všichni obžalovaní podle § 79 a/ odst. 1 tr. zák. a u obžalovaného Boleslava Čermáka s přihlédnutím k § 22 odst. 1 tr. zák. k trestu odnětí svobody, a to:

Boleslav Čermák k úhrnnému trestu v trvání 3 /tří/ roků,

František Šlancar v trvání 4 /čtyř/ roků,

Karel Procházka v trvání 1 /jeden a půl/ roku,

Boleslav Hycl v trvání 1 /jednoho/ roku.

Podle § 43 tr. zák. se vyslovuje u obžalovaných Boleslava Čermáka a Františka Šlancara ztráta čestných práv občanských uvedených v § 44 odst. 1 písm. a/b tr. zák., která potrvá ještě u obžalovaného Boleslava Čermáka po dobu dvou let, a obžalovaného Františka Šlancara tří let po odpykání trestu odnětí svobody.

Podle § 47 tr. zák. se vyslovuje u obžalovaného Boleslava Čermáka propadnutí celého jmění.

Podle § 54 tr. zák. vyslovuje soud, že rozsudek se uveřejní.

Podle § 74 odst 1 písm. c/d tr. zák. vyslovuje soud zabránění radiopřijímače zn. Ideál č. 65711 patřícího Marii Šlancarové v Němčičkách č. 147.

Odsouzení u všech obžalovaných je nepodmíněné.

Odůvodnění:

Provedenými důkazy zjistil soud tento skutkový děj:

Vítězný postup pracujících k novým vyšším formám zemědělské výroby vzbuzuje a zesiluje odpor reakce k lidově demokratickému zřízení, ke státu dělníků a rolníků. Počet JZD je u nás stále na vzestupu a JZD přecházejí na vyšší typy. Společná práce rolníků, pomoc a dokonalejší využití mechanizačních prostředků vlastních i STS, dokonalejší způsoby práce, to všechno přispívá ke zvyšování životní úrovně pracujících rolníků. Úspěchy nových způsobů práce jsou velkou ranou pro všechny nepřátele nového života našeho venkova, a proto venkovská buržoasie a s ní část soukromě hospodařících rolníků – občanů starého režimu, bojují o své posice, které ztrácí, při čemž užívají nejrůznějších metod. Šíří mezi rolnictvem provokační pověsti, sabotují státní dodávky, snaží se pronikat do družstev a nejrůznějšími způsoby podkopávat budovatelské úsilí a škodit novému řádu.

Rovněž v obci Němčičkách obžalovaní Boleslav Čermák, Karel Procházka a Boleslav Hycl podléhali vlivům nepřátelského rozhlasu, který poslouchali, a mezi sebou si sdělovali a podlehl vlivu obžalovaného Františka Šlancara, který je převyšoval školským vzděláním a který byl již dvakrát pro neoznámení protistátní činnosti soudně trestán. Po svém druhém propuštění z trestu v roce 1953 až do roku 1956 byl obžalovaný František Šlancar zdrženlivý a svůj pravý nepřátelský postoj vůči státu nedával najevo. Když pak v roce 1956 došlo v Němčičkách k rozšíření členské základny JZD, radil Boleslavu Čermákovi, aby do družstva nevstupoval, že stejně dojde brzy ke zvratu společenského zřízení. Podobným způsobem ovlivňoval obžalovaný Šlancar i další obžalované Karla Procházku a Boleslava Hycla, kteří byli rovněž nepřátelského zaměření. Poté se obžalovaní začali scházet a se radit na postupu, jak čelit socializaci vesnice.

Ke konci roku 1957 uskutečnila se ve vinném sklepě obžalovaného Karla Procházky schůzka, která měla protistátní charakter. Bylo to právě v době, kdy v obci Němčičkách byl ukončen nábor do JZD. Této schůzky, která byla zorganizována z podnětu obžalovaného Boleslava Čermáka, se zúčastnili obžalovaní František Šlancar, Boleslav Čermák a Karel Procházka. Na této schůzce, kromě jiných hovorů, vedli nepřátelské debaty proti JZD v Němčičkách a hrubým způsobem uráželi členy JZD. Jak obžalovaný František Šlancar, tak i Boleslav Čermák odsuzovali ty zemědělce, kteří při náboru vstoupili do JZD.

Obžalovaný Karel Procházka s nepřátelskýmihovory, které byly na schůzce pronášeny, souhlasil a také do těchto aktivně zasahoval. Obžalovaný František Šlancar radil jak obžalovanému Boleslavu Čermákovi, tak i Karlu Procházce, aby svůj vstup do JZD co nejvíce oddalovali, neboť situace se obrátí v jejich prospěch.

Další schůzka se opět uskutečnila ve vinném sklepě obžalovaného Karla Procházky, a to v únoru 1958, a to z podnětu obžalovaného Boleslava Čermáka. Ke schůzce se Boleslav Čermák rozhodl proto, že právě v této době bylo místním rozhlasem oznamováno, které pozemky při arondaci půdy byly vyměněny a obžalovaní Boleslav Čermák i Karel Procházka se cítili tímto rozhodnutím MNV poškozeni a chtěli se proto poradit, co proti tomu udělat. Na schůzce byl přítomen kromě Boleslava Čermáka a Karla Procházky také František Šlancar. Jejich rozhovor byl zaměřen proti socialisaci vesnice a obžalovaný František Šlancar se záští proti JZD radil Boleslavu Čermákovi a Karlu Procházce, aby navázali přímé jednání s představiteli JZD, se kterými jsou v příbuzenském poměru, a tito pak, aby svým vlivem působili na ostatní členy a docílili tak zrušení provedené arondace jejich pozemků. Na radu Františka Šlancara obžalovaný Boleslav Čermák vešel pak ve styk s obžalovaným Boleslavem Hyclm a s tímto navštívili místopředsedu JZD v Němčičkách Františka Hulatu, se kterým jsou oba v příbuzenském poměru, a na tohoto působili v tom směru, aby svým vlivem se postaral o to, aby vinice v trati Skalica ještě pro letošní rok zůstaly v jejich soukromých rukou. Stejně tak i Karel Procházka se řídil radou obž. Františka Šlancara a za stejným účelem navštívil svého příbuzného Josefa Procházku, kterého však nezastihl doma.

Krátce na to v únoru 1958 svolal obžalovaný Boleslav Čermák schůzku, a to do svého vinného sklepa, které se zúčastnili obžalovaní Boleslav Čermák, František Šlancar, Karel Procházka a Boleslav Hycl. Ještě před tím obdržel obžalovaný Boleslav Čermák a Karel Procházka

z ONV v Hustopečích vyrozumění o provedené arondaci půdy v trati Skalica s odůvodněním, které pozemky jsou jim za náhradu vyměněny. Na této schůzce obž. Boleslav Čermák hrubým způsobem napadal lidově demokratické zřízení v ČSR a prohlašoval, že musí být odstraněno. Ostatní přítomní s jeho názorem nejen souhlasili, ale také do debaty zasahovali. Konkrétně obžalovaný František Šlancar pomlouval naši cenovou zemědělskou politiku, přesvědčoval přítomné, že nemají státu dodávat žádné nadkontingentní produkty, protože si tím prakticky škodí. Přitom jim poukazoval na rozdíl mezi výkupní a prodejní cenou zemědělských produktů. S těmito názory se plně ztotožňoval obžalovaný Boleslav Hycl, který rovněž z nenávisti proti JZD na schůzce se hrubým způsobem vyjadřoval proti JZD a družstevníkům samotným. Stejně tak i obžalovaný Karel Procházka zasahoval do debaty o cenové politice a souhlasil se všemi nepřátelskými výroky pronášenými ostatními a prohlašoval, že se státní zřízení neudrží, že ho musí vzíti čert a že se musí něco stát, aby došlo k jeho zvratu. Po těchto nepřátelských rozhovorech se pak už všichni shodli na tom, že nikdo z nich do JZD nevstoupí a že vyčkají, jak se situace dále vyvine. V dalším rozhovoru si pak navzájem sdělovali zprávy z nepřátelského štvavého rozhlasu, zejména stanice „Svobodná Evropa“, a pod vlivem této nepřátelské propagandy se utěšovali, že dojde k odstranění lidově demokratického zřízení v ČSR.

Vedle této podvrtné činnosti obžalovaný Karel Procházka a Boleslav Čermák v únoru a březnu 1958 rozšiřovali mezi sebou i dalšími osobami protisovětskou brožuru „Projev N. S. Chruščova“, jejíž obsah hrubým způsobem hanobil Sovětský svaz, jeho vedoucí činitele a KSSS.

V dubnu 1958 jel obžalovaný Boleslav Čermák na motocyklu kolem své bývalé vinice na trati zvané Skalica, která arondací přešla do obhospodařování JZD Němčičky. Když viděl, jak družstevníci vinařské skupiny provádí zde sestřih vinné révy, zastavil a šel se podívat, jak sestřih je prováděn. Člen JZD Jan Benda nabídl obžalovanému Čermákovi, aby se šel podívat, jak je sestřih proveden a obžalovaný zjistil, že pracovníci vinařské skupiny JZD sestřih skutečně dobře provedli. Při této příležitosti mu bylo přítomnými členy JZD povoleno, aby si odvezl rýví. Když pak za několik dní přišel obžalovaný Boleslav Čermák se svou rodinou do své bývalé vinice svazovat rýví a prohlédl provedený sestřih vinice, vrátil se domů pro nůžky na sestřihování vinné révy a bez povolení JZD provedl sestřih nový, zejména na úrodě Tramín, takže tím úroda na vinici bude nižší proti jiným vinicím. Škoda tímto sestřihem vzniklá dle posudku znalce činí asi 850 Kčs.

Obžalovaný Boleslav Hycl se k vyličené trestné činnosti zcela doznal. Obžalovaný Boleslav Čermák a František Šlancar jsou usvědčeni i svými výpověďmi v přípravném řízení, o jejichž správnosti nemá soud důvodů pochybovat. Obžalovaný Karel Procházka částečně svou vinu doznal, a pokud popíral, že se nezúčastnil protistátní činnosti a neposlušal, co jiní vykládali, nedal soud této obhajobě víry, jelikož je usvědčen výpovědí spoluobžalovaného Boleslava Hycla a sám připustil, že se ho dotklo, že jeho mladá vinice byla dána do JZD. Z nepřátelského postoje k lidově demokratickému zřízení a v trestné činnosti jsou obžalovaní též usvědčeni svědeckými výpověďmi (zde jsou uvedena jména několika občanů Němčiček).

Delší dobu trvající trestná činnost obžalovaných Boleslava Čermáka, Františka Šlancara, Karla Procházky a Boleslava Hycla hanobící poměry v republice a narušující úsilí pracujících při výstavbě socialismu, vzájemné utvrzování v odstranění lidově demokratického zřízení v ČSR, rozšiřování zpráv zahraničního štvavého rozhlasu a působení na funkcionáře JZD pramenící z nepřátelství k lidově demokratickému zřízení, naplňuje všechny znaky skutkové podstaty trestného činu podvracení republiky podle § 79 a/ odst. 1 tr. z. a nikoliv jen pobuřování podle § 81 tr. zák., jak dovozuje obhajoba, ježto toto zákonné ustanovení je v poměru subsidiarity k trestnímu činu podvracení republiky. Byli proto obžalovaní tímto trestním činem uznáni vinnými.

Obžalovaný Boleslav Čermák u hlavního líčení svou výpověď v přípravném řízení týkající se sestřihání vinice změnil a slyšený svědek Jan Machač nepotvrdil, že by mu obžalovaný Čermák řekl, že vinohrad JZD sestřihá, a když nemá on, ať oni také nic nemají.

Dle posudku znalce z oboru vinařství Ing. Josefa Veverky zjištěna u 150 hlav Tramínu a asi 200 hlav ostatních odrůd menší úroda hroznů a škoda v penězích činí asi 850 Kčs. Kolik hlav obžalovaný ostříhal, se nedalo zjistit. Z potvrzení JZD Němčičky z 18. 9. 1958 zjištěno, že škoda nedovoleným řezem vinice je značně nižší, než bylo odhadnuto, a u některých odrůd lze předpokládat normální úrodu.

Jelikož obžalovaný Čermák přišel na vinici asi v 11,00 hodin a dle výpovědi svědka K. N. viděl ho tento v poledne odcházeti z vinice s manželkou a synem, doba, po kterou prováděl obžalovaný sestřih, trvala nejvýše půl hodiny, za kteroužto dobu, dle posudku znalce, mohl sestříhat 100–150 hlav révy, což svědčí o tom, že celkové zjištění znalce menší úrody je větší, než kolik hlav mohl obžalovaný ve výše uvedené době sestříhati.

Vzhledem k těmto výsledkům dokazování dospěl soud k přesvědčení, že po subjektivní stránce nelze obžalovanému Boleslavu Čermákovi bezpečně prokázat, že by úmyslně vinici sestříhal, aby vinná réva měla menší úrodu a nepřinesla JZD žádný užitek. V tomto přesvědčení je soud utvrzován i okolností, že s ohledem na rozhodnutí KNV v Brně z 25. 4. 1958 očekával obžalovaný Čermák, že o náhradních pozemcích, případně vrácení vinice bude ONV v Hustopečích znovu rozhodnuto.

Pokud se týče právního posouzení trestné činnosti obžalovaného Boleslava Čermáka, arondací pozemků vlastnické právo k obhospodařované vinici nepřešlo na JZD Němčičky a nelze proto v jednání obžalovaného spatřovati, že by poškodil majetek, který je v socialistickém vlastnictví, a že učinil tak v úmyslu ztěžovati provoz lidového družstva, jak uplatňovala obžaloba. Provedenými důkazy nebyla vyvrácena obhajoba obžalovaného u hlavního líčení, že nejednal z nepřátelství k lidově demokratickému zřízení, ale když přišel na vinici a některé hlavy byly špatně sestříhané, vrátil se domů pro nůžky a bez povolení JZD je opravil a sestříhal tak, jak vždy stříhával své víno.

Obžalovaný však provedl sestřih vinice, která je obhospodařována JZD Němčičky bez povolení a zneužil svého vlastnického práva ke škodě JZD a úmyslně ohrozil obecný zájem tím, že poškodil vlastní věc větší hospodářské důležitosti, ježto podle posudku znalce škoda, třeba menšího rozsahu, na úrodě hroznů vznikla. Obhajoba, že prováděl sestřih způsobem, jakým stříhával dříve své víno, nemůže jeho počínání omluvit. Naplňuje proto prokázané jednání obžalovaného Boleslava Čermáka všechny znaky skutkové podstaty trestného činu zneužívání vlastnického práva podle § 133 tr. zák. a byl tímto trestním činem uznán vinným.

Jednání obžalovaných je společensky nebezpečné, ježto směřovalo proti zemědělskému úseku a mělo za cíl narušovat úspěšný vývoj JZD a znemožňovat společné hospodaření. Také zavinění obžalovaných je vzhledem k rozsahu trestné činnosti dosti výrazné, a to větší u obžalovaného Františka Šlancara, který má již v tomto směru trestní zkušenosti. Soud přihlédl k intenzitě činnosti jednotlivých obžalovaných, vzal ohled na osoby obžalovaných, postoj rodin, které se v poslední době kladně zapojily do budování, možnostem jejich nápravy, na okolnosti polehčující i přitěžující.

Obžalovanému Boleslavu Hyclovi polehčovalo úplné a kající doznání, Boleslavu Čermákovi a Františku Šlancarovi doznání podstatných skutečností, obžalovanému Karlu Procházkovi částečné doznání. Obžalovaným Boleslavu Čermákovi, Karlu Procházkovi a B. Hyclovi polehčovalo, že před spácháním trestného činu vedli řádný život pracujícího člověka a dopustili se činu pod vlivem obžalovaného Františka Šlancara. Přitěžovalo obžalovanému Boleslavu Čermákovi, že se dopustil dvou trestných činů, a obž. Františku Šlancarovi, že byl již dvakrát pro neoznámení protistátní trestné činnosti trestán a svým vlivem a působením svedl jiné k trestnému činu. U obžalovaných K. Procházký a Boleslava Hycla soud přitěžující okolnosti neshledal.

Soud uvážil uvedené okolnosti a uložil obžalovaným tresty odnětí svobody, které považuje za přiměřené, a aby splnily výchovný účel uvedený v § 17 odst. 1 písm. b/ c/ tr. zák. a zapůsobily výchovně i na ostatní členy společnosti.

Vzhledem k závažnosti činu a zavržitelnosti pohnutek vyslovil soud u obž. Boleslava Čermáka a Františka Šlancara ztrátu čestných práv občanských, při čemž stanovil, ztráta práv

uvedených v dost. 1 písm. a/b/ § 44 tr. zákona potrvá u obž. Františka Šlancara ještě po dobu tří let a u obž. Boleslava Čermáka dvou let po odpykání trestu odnětí svobody. Z těchto důvodů a s ohledem na povahu a závažnost činu, a poněvadž byl obžalovaný Boleslav Čermák odsouzen pro úmyslné trestné činy k trestu odnětí svobody převyšující dvě léta, vysloveno bylo propadnutí celého jmění. Poněvadž obecný zájem vyžaduje, aby občané byli upozorněni na nebezpečnou trestnou činnost a byla dána jiným výstraha před podobnou činností, vysloveno bylo uveřejnění rozsudku.

Odsouzení u všech obžalovaných je nepodmíněné, ježto vzhledem k délce uloženého trestu u obžalovaných Boleslava Čermáka a Františka Šlancara je podmíněné odsouzení již ze zákona vyloučeno, a u obžalovaných Karla Procházky a Boleslava Hycla okolnosti případu nedávají záruky, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu.

Zabrání radiopřijímače Ideál č. 65711 opírá se o ustanovení § 74 odst. 1 písm. c/d/ tr. zák., ježto náleží osobě, která z nedbalosti přispěla k spáchání trestného činu, a vyžaduje toto i obecný zájem u předmětů, kterých bylo použito ke spáchání trestného činu.

Poučení: Proti tomuto rozsudku možno podatí odvolání k nejvyššímu soudu do osmi dnů od jeho doručení u podepsaného soudu.

Dr. Antonín Fresl

Krajský soud v Brně, odd. 1.,

dne 7. října 1958

Text tohoto rozsudku je při své podrobnosti výstižným obrazem společenských dějů v naší republice v padesátých letech. Z výše jmenovaných odsouzených dnes již nikdo nežije. Jejich rodiny utrpěly nejen tím, že byly po určité roky bez hospodářů a živitelů, případně některé též ztrátou majetku, ale i v dalších letech na ně státní a politické orgány pohlížely jako na nespolehlivé, což mělo v běžném životě rovněž nepříznivé důsledky.

V závěru zde uveďme jednu zajímavost: František Šlancar část svého zhruba šestiletého trestu trávil také v Leopoldově. Tam se na vězeňském dvoře při povinných „procházkách“ potkával s dr. Gustávem Husákem.

Převážná většina zde použitých materiálů byla získána z rodinného archivu Františka Šlancara a jeho dcery, případně se jedná o zápisky autora textu z rozhovorů s Františkem Šlancarem a jeho dcerou Blankou.

Všechny originály výše uváděných dokumentů jsou v záhlaví opatřeny otiskem razítka „ODTAJNĚNO“.

Jaroslav Slezák

The fate of one family in three resistance periods in the 20th century

The lives of two members of Šlancar family from Němčičky are examples that illustrate the history of resistance against different totalitarian regimes of the 20th century. This article deals with their individual life stories documenting their need to seek justice in a society ruled more or less in the interests of the powerful of a particular period – from the First World War through the German occupation to the socialist state.

Jan Šlancar (born in 1874) fought on the Eastern front line during the First World War. He succeeded in running over to the Russian side, albeit with serious injuries, and he healed he joined the Czechoslovak Legion in Russia. He returned home in July 1920 after a journey through Siberia and America. He returned to his small farm in the village and became chairman of the Czech Socialists Party. The party, however, soon ceased to exist because its members were mostly poor people seeking income large land owners who were sharply against the interests of the party. When parceling of large estates Jan Šlancar's rightful claim was not awarded.

The son of Jan Šlancar, František (1908–1978), was a professor of French and physical education at the high school and business college in Zlín. During the occupation of the Republic by Nazi Germany he worked in Strážnice. Besides his teaching activities he was very much involved in the Sokol movement, which drew the Nazi attention to him. He worked with Sokol anti-German resistance group and was investigated by the Gestapo. Several times during the war he violated the ban on teaching, he worked in agriculture, but mainly he organized resistance against the Nazis – he planned weapons drops for the domestic resistance and rescued Němčičky population against forced labor in Germany by stealing documents from the labor office, ...

After the war he could work for a few short years at Hodonín grammar school, but soon after the communist coup February 1948 he got into trouble again. This is evidenced by the number of records the secret police, which is documented in his further life. He had to stop his work in education again for the reasons of his "reactionary attitude toward the socialist system" and became a private farmer. Francis Šlancar was twice imprisoned for sedition – in 1949 for three months in 1951 for a period of three years.

The last document is a court ruling in the name of the Republic over three Němčičky citizens who believed that the new system is a democratic one and will, as promised, respect all kinds of property rights. This comprehensive judgment had become a deterrent material for other disgruntled citizens, especially for farmers who had no intention to join the collective farms.

Miroslav Lukáš

Obecný úvod do divadelních dějin Mikulova¹

Doposud uveřejněné zprávy o divadelní historii Mikulova naznačují, že toto významné jihomoravské město muselo ve své době patřit k důležitým divadelním centřům, kde výrazně kvetla zámecká a díky piaristům i školská divadelní kultura. Neméně důležitý vliv na zdejší divadelní dění měly ovšem i kočovné společnosti, jež sem, do města ležícího na hlavní trase Vídeň–Brno,² hojně na svých štacích zajížděly. Opomenout samozřejmě nelze ani významné osobnosti evropského divadla, které se zde narodily, jako byli například herec, dramatik a divadelní ředitel prvního stálého hereckého souboru na zámku v Českém Krumlově Johann Georg Gettner (?–1696), politik a divadelní reformátor Josef Sonnenfels (1732–1817), dramatik a ředitel Divadla v Leopoldstadtu ve Vídni Leopold Huber (1767–1847) nebo herec židovského původu Max Pohl (1855–1935).

V dřívějších výzkumech byla největší pozornost věnována hlavně piaristickému divadlu,³ popřípadě divadelním aktivitám, které souvisely s výzkumy v oblasti hudebních dějin města.⁴ Je však nesporné, že celkové zpracování této problematiky může přinést velmi cenné objevy, jež umožní zasadit Mikulov do širšího kontextu divadelních dějin, a to nejen německy mluvícího divadla, jak by se mohlo na první dojem zdát. Tato práce je pouze úvodem k probíhajícímu výzkumu divadelní historie města a shrnutím dosažitelných zjištění. Její jednotlivá témata budou v následném období předkládána samostatně a na větším prostoru, což umožní jejich detailnější nahlédnutí.

Kardinál František Dietrichstein

Zatím nejstarší zprávy týkající se divadelní historie Mikulova jsou spjaté až s rodem Dietrichsteinů, jednoho z nejvýznamnějších a v pobělohorském období i nejbohatších šlechtických rodů podunajské monarchie, v jehož držení bylo mikulovské panství od roku 1575 až do roku 1945.⁵ Nejvýrazněji pak s osobou kardinála Františka Serafa Dietrichsteina (1570–1636), olomouckého biskupa a zemského správce markrabství moravského, jenž rodové panství začal spravovat v roce 1611 po smrti svého bratra Maxmiliána I. Za jeho

¹ Text vychází z výzkumu, který vede autor společně s Margitou Havlíčkovou (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno) a v případě osobnosti zdejšího rodáka Johanna Georga Gettnera (?–1696) také s Christianem Neuhuberem (Karl-Franzens-Universität Graz). Období mezi lety 1740 až 1939 je současně tématem připravované disertační práce autora předkládaného textu.

² Mezi lety 1727–1753 byla silnice z Vídně přes Mikulov na Pohořelice do Brna (tzv. císařská cesta) výrazně zmodernizována. Také díky ní se Mikulov stal jedním z nejvýznamnějších obchodních měst na Moravě. Srov. RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971, s. 168.

³ ZEMEK, Metoděj: Školní divadlo v Mikulově v 17. a 18. stol., Vlastivědný věstník moravský, roč. 18 (1996), s. 37–46, EIBEL, Zdeněk: Z dějin piaristického gymnasia v Mikulově 1631–1873, Jižní Morava, roč. 3 (1967), s. 67–75, NEUMANN, Alois Augustin: Piaristé a český barok, Přerov 1933, s. 134–138. Částečně se divadelními dějinami mikulovské piaristické koleje zabývala i KLOSOVÁ, Markéta: Dramatika piaristů v 18. století, in: Divadlo v Kotcích (ed. František Černý), Praha 1992, s. 336–347.

⁴ KOŠULÍČ, Josef: Mikulov a počátky barokní hudby na Moravě, Jižní Morava, roč. 9 (1973), s. 122–134. CZAJKOWSKI, Igor: Hudební spolky v Mikulově ve druhé polovině 19. století, Jižní Morava, roč. 37 (2001), s. 69–79.

⁵ Po více než třech stoletích, kdy Mikulov patřil Liechtensteinům, jej měli mezi lety 1560 až 1572 v držení Kerecsenyové z Kanyaföldu. Po smrti Kryštofa Kerecsenyho se mikulovské panství s městem a zámkem stalo uprázdněným lénem a císař Maxmilián II. jej v roce 1575 daroval Adamu Dietrichsteinovi. Obecně o historii Mikulova viz SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Svazek 2: J–N, Praha 1999, s. 482–503.

vlády se Mikulov proměnil ve správní a církevní centrum Moravy,⁶ odkud kardinál rozhodoval o záležitostech země a biskupství.⁷ Současně se zde zdržoval i početný knížecí dvůr a přijímaly četné návštěvy; v roce 1625 tu například pobýval i císař Ferdinand II., což mohlo mít nepochybně také vliv na pestrot zdejšího kulturního života, a tedy i na pořádání koncertů a divadelních představení.

Vztah kardinála Dietrichsteina k hudbě či jeho důležité působení na hudební dění na Moravě bylo již doloženo v několika studiích.⁸ Rovněž je známo, že v jeho službách působili i renomovaní italská hudebníci a skladatelé, jako například Claudio Cocchi (1580–1636), Carlo Abbate (1600–1657), Giovanni Battista Alovise (1600–1665) a Vinzenzo Scapitta (1584–1656).⁹ Bohužel k podobným závěrům i v oblasti divadla, zvláště pak k divadelním představením konaným na mikulovském zámku, doposud přímé doklady chybějí. Lze pouze přepokládat, že jeho vztah byl vřelý nejen k hudbě, ale také k divadlu. Byl to ostatně kardinál Dietrichstein, kdo nechal v rámci přestavby mikulovského zámku postavit i divadelní sál. Z dochovaných pramenů, které přímo s Mikulovem nesouvisí, je navíc zřejmé, že kardinál na svých cestách nebo z pozice církevního představitele divadelní představení hojně navštěvoval. Mimo jiné v roce 1599 zhlédl v Miláně divadelní představení *Arminia pastorale* od Giovanniho Battisty Visconteho.¹⁰ V roce 1617 se účastnil velkolepé divadelní slavnosti *Phasma Dionysiacum Pragense* (Pražské zjevení dionýské), což je „dosud nejstarším známým hudebně-dramatickým představením, které se konalo při císařském dvoře, a současně jednou z prvních slavností nového italského hudebního divadla uskutečněnou mimo italské území“.¹¹ Jako církevní hodnostář pak samozřejmě zhlédl řadu jezuitských představení v Brně, Olomouci nebo v Praze, z nichž některá také spolufinancoval.¹²

Kardinál Dietrichstein byl dokonce v osobním kontaktu s některými profesionálními divadelními společnostmi. V roce 1617 jej osobním dopisem arcivévoda Karel Habsburský,

⁶ BALCÁREK, Pavel: Kardinál František Dietrichstein 1570–1636. Gubernátor Moravy, České Budějovice 2007, s. 163.

⁷ Srov. RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 116. Kardinál se v Mikulově zdržoval již od roku 1612, neboť to měl odtud blíže do Vídne na císařský dvůr, kam se ve stejném roce z Prahy přestěhoval i císař Matyáš. Po pronájmu kroměřížského panství v roce 1617 přišel do Mikulova i početný biskupský dvůr a většina kancelářských úředníků, čímž Kroměříž ztratila postavení rezidenčního města. Srov. BALCÁREK, Pavel: Kancelář kardinála Dietrichsteina a správa biskupských statků před Bílou horou, Sborník archivních prací, roč. 28 (1978), č. 1, s. 73–74. Nebo DVOŘÁK, Jan: Správa statků kardinála Dietrichsteina – z centra na periferii, in: Kardinál František z Dietrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 219.

⁸ Srov. SEHNAL, Jiří: Hudba na dvoře olomouckých biskupů od 13. do poloviny 17. stol., Časopis vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci, roč. 60 (1970), s. 73–85. KOŠULÍČ, c. d., s. 122–134.

⁹ Podrobně o jednotlivých hudebnících viz SEHNAL, c. d., s. 76–78. Nebo BRÁZDOVÁ, Lucie: Hudební dění za episkopátu kardinála Dietrichsteina v Mikulově, in: Kardinál František z Dietrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 149–156.

¹⁰ ŠTUDENT, Miloslav: Co zhlédl r. 1599 v Miláně kardinál Dietrichstein, Acta musicologica.cz. Revue pro hudební vědu, roč. 2006, č. 2 [online]. Dostupné na <http://acta.musicologica.cz/06-02/0602s08t.html> [cit. 20. září 2012]. PARMA, Tomáš: František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kúrii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve, Brno 2010 (disertační práce), s. 106.

¹¹ MAŤA, Petr: Phasma Dionysiacum Pragense a počátky karnevalového kalendáře na císařském dvoře, Divadelní revue, roč. 15 (2004), č. 2, s. 45–55. V grafické sbírce Regionálního muzea v Mikulově je uložen grafický list i s komentářem znázorňující jednu scénu z tohoto představení. Srov. BRICHTOVÁ, Dobromila: Barokní slavnosti Habsburků ve svědectvích dietrichsteinské sbírky grafiky, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 119–128.

¹² Například v roce 1603 v Olomouci spolufinancoval inscenaci velké výpravné hry Š. Tuce o boji Krista s Antikristem a posledním soudu nazvanou *Christus iudex*. JAKUBCOVÁ, Alena – SEHNAL, Jiří – VANÁČ, Martin: František Dietrichstein, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 143. V roce 1609 se pak v Brně účastnil pětiaktové hry o sv. Vítu, jejíž synopse představuje první tištěný divadelní program zachovaný v českém jazyce. MICHALCOVÁ-CESNAKOVÁ, Milena: Nejstarší český divadelní program, Listy filologické, roč. 87 (1964), s. 258.

biskup vratislavský, žádal, aby zprostředkoval společnosti anglických komediantů vedené Johnem Greenem možnost účinkovat v moravských městech. Přestože se stále nepodařilo ověřit, zda tato společnost opravdu na Moravě hrála, lze si podle Adolfa Scherla těžko představit, „že by uměnímilovný kardinál celou dlouhou dobu mezi březnem a červnem 1617, kdy ke korunovací došlo, tento soubor nechal v nečinnosti.“¹³ Společnost Johna Greena poté následovala kardinála Dietrichsteina do Prahy, kde 29. června 1617 korunoval Ferdinanda II. českým králem. S touto společností, ale již pod vedením Roberta Reynoldse, se kardinál osobně setkal i v roce 1628 ve Vídni.¹⁴ Dochovala se také jeho korespondence¹⁵ z roku 1630 s italským divadelním ředitelem a hercem Giovannim Battistou Andreinim, zvaným Lelio (1576–1654), jenž u něj hledal podporu při svém pobytu ve Vídni. Nutno podotknout, že Andreini byl zakladatelem společnosti Fedeli, která byla považována za jedno z nejvýznamnějších hereckých seskupení pěstující komedii dell' arte.¹⁶

Z uvedených skutečností je tedy zřejmé, že kardinál Dietrichstein měl k divadelnímu umění opravdu velmi blízko. Pavel Balcárek zmiňuje, že se v Mikulově „běžně uváděly hry se zpěvy, oratoria a dokonce i opery, které se hrávaly v této době na dvoře španělského krále v Madridu, ve Vídni na dvoře císařském, v Benátkách, Miláně, Římě a Neapoli“,¹⁷ toto tvrzení se však zdá být dosti přehnané, neboť první opery začaly vznikat až na přelomu 16. a 17. století,¹⁸ a je tedy nepravděpodobné, že by zde za vlády kardinála Dietrichsteina byly uváděny. Ostatně také proto je již zmíněné pražské představení *Phasma Dionysiacum* z roku 1617 tolik významné. Jisté je tak pouze to, že pokud zde nějaké aktivity probíhaly, musely být utlumeny v lednu roku 1632, kdy kardinál svůj dvůr rozpustil a plně se soustředil na finanční i jinou pomoc císaři v probíhající třicetileté válce.¹⁹

Zámecké divadlo

Zámecké divadlo vzniklo při renesančně-manýristických stavebních úpravách zámku mezi lety 1612–1618 v jeho nově budovaném severním křídle. Dle stavebně historického průzkumu, který zde proběhl v roce 2000, je budova zámeckého divadelního sálu datována k roku 1616,²⁰ a lze ji tedy oprávněně považovat za nejstarší zámecké divadlo postavené na našem území. Architekt přestavby nebyl doposud zcela ověřen, je za něj však pokládán italský stavitel Giovanni Giacomo Tencalla, který mezi lety 1613–1616 projektoval pro Dietrichsteiny stavbu paláce v Brně na Zelném trhu.²¹ Zámecký divadelní sál mohl sloužit

¹³ SCHERL, Adolf: K vystoupením německých a italských profesionálních hereckých společností v Olomouci v 17. a 18. století, in: O divadle na Moravě a ve Slezsku. Mezinárodní konference v Olomouci (ed. Tatjana Lazorčáková), Olomouc 2004, s. 40.

¹⁴ Srov. SCHINDLER, Otto G: Robert Reynolds, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 490–492.

¹⁵ BAĎURA, Bohumil: Documenti ignoti sui comici italiani delle terza decade del Seicento, Folia Historica Bohemica, č. 21 (2005), s. 218.

¹⁶ Srov. SCHERL, Adolf: Giovanni Battista Andreini, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 19–20.

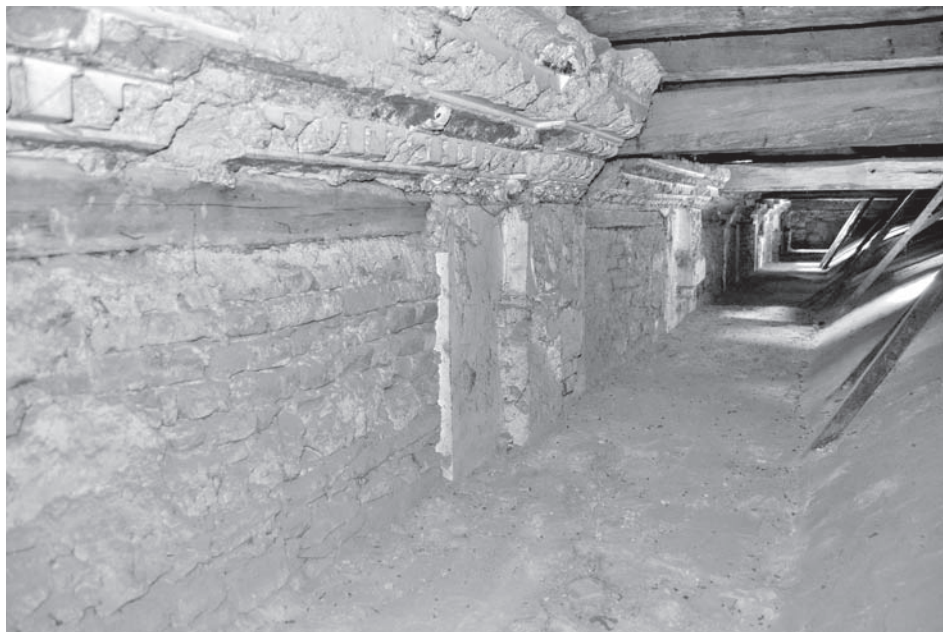
¹⁷ BALCÁREK, Kardinál František Dietrichstein 1570–1636, c. d., s. 164.

¹⁸ První práce, které měly charakter opery, vznikly v závěru 16. století v okruhu tzv. florentské Cameraty. Za první operu je pak považována *Dafné* od Jacopa Periho (1561–1633) z roku 1597 nebo 1598. Prvním velkým operním skladatelem byl Claudio Monteverdi (1567–1643), jehož *Orfeo* z roku 1607 rozšířil roli instrumentální hudby a započal směřování zájmu od dramatických hodnot k hudebním. (Srov. BROCKETT, Oskar G.: Dějiny divadla, Praha 2001, s. 157.)

¹⁹ BALCÁREK, Kardinál František Dietrichstein 1570–1636, c. d., s. 165.

²⁰ MATULÍKOVÁ, Zoja – JERÁBEK, Tomáš: Nálezová zpráva o stratigrafii omítkových vrstev západního a východního průčelí severního křídla zámku v Mikulově, Brno 2000 (rukopis), nestránkováno.

²¹ O další činnosti tohoto italského stavitele na našem území více např. FIDLER Petr: Giovanni Giacomo Tencalla, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 37–39 (1993–95), s. 85–104.

Zbytky výzdoby původního divadelního sálu zachované na půdě zámekské knihovny, v níž byl divadelní sál po požáru zámku v roce 1719 přestavěn, pohled na východní stranu (foto Miroslav Lukáš)

svému účelu až do požáru zámku v roce 1719.²² Následně byl přestavěn a nově upravené prostory se začaly využívat jako knihovna.

Částečnou představu o původní podobě divadelního sálu lze vyvodit jednak z již zmíněného stavebně historického průzkumu a jednak s určitou rezervou také z dobových zmínek o piaristických představeních, která se zde konala za vlády nástupců kardinála Dietrichsteina. Jeho vnější vzhled byl patrně velmi jednoduchý a „podobně jako na jiných traktech mikulovského hradu z této doby byly fasády pojednány v přízemí jednoduchou rustikou, ve vyšších patrech pak náznakem jednoduchého grafického orámování okeních šambrán. Na východním průčelí byly tyto šambrány doplněny dnes již neexistujícím plastickým profilem. Pozoruhodným se jeví i nález výzdoby plochy pod původní kornutí římsou. Jedná se o vlys, který je dekorován dvouvrstvou proškábanou omítkou s probarvenými vápennými líčkami v šedobílé kombinaci s motivem světlých kruhových terčů na tmavém poli.“²³ Interiérové osvětlení bylo z východní strany řešeno čtrnácti okny rozdělenými po sedmi ve dvou řadách nad sebou. Ze západní strany osvětlovala prostor pouze jedna řada sedmi oken, jež vystupovala nad původní výšku hradební zdi.²⁴ Nejméně tři další okna byla vsazena rovněž do severní stěny sálu, tedy do stěny za předpokládaným jevištěm, a do protilehlé jižní zdi, kde se nacházel i vstupní prostor do sálu.

Vnitřní plocha obdélníkového sálu měla rozměry cca 25 × 10 m, jeho výška pak dosahovala zhruba 5 m. Současný klenbový strop je až výsledkem zmíněných stavebních úprav, díky kterým se na stávající půdě dochovala také unikátní malovaná a zlacená výzdoba interiéru divadelního sálu. Z původního architektonického členění se rovněž intaktně dochovaly „hlavice pilastrů na všech čtyřech stranách a takřka kompletní výzdoba vlysu,

²² Po požáru, jenž vypukl v židovské čtvrti, byl zámek přestavěn dle plánů vídeňského stavitele Christiana Alexandra Oedta. Srov. RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 178.

²³ MATULÍKOVÁ – JEŘÁBEK, c. d., nestránkováno.

²⁴ Tamtéž, nestránkováno.

*umožňující představit si původní proporce a členění divadelního sálu.*²⁵ U některých okenních výklenků, které nebyly z vnitřní části zcela dozděny, se zachovaly rovněž zbytky jejich horní výzdoby.

Z popisu představení výpravné biblické hry nazvané *Historia von Joseph dem Patriarchen*, kterou zde v roce 1640 uvedli studenti zdejší piaristické koleje na oslavu sňatku knížete Maxmiliána II. Dietrichsteina (1596–1655), což je mimo jiné také první ověřená zmínka o divadelním představení v tomto sále, vyplývá, že zde bylo čtvercové trámové jeviště, spojené řetězy, o délce jedné strany 13 loktů. Za scénou pak měly být dvě světničky využívané k převlékání herců.²⁶ Zajímavostí je, že k proměnám scén v tomto představení, v němž údajně účinkovalo 70 studentů a celé trvalo osm hodin, byly použity tzv. telari neboli periakty,²⁷ tedy trojboké otočné hranoly umožňující rychlou proměnu dekorace během představení, což v té době byla u nás, na rozdíl od Itálie, ještě neznámá novinka.²⁸ Jedinou nesrovnalostí je informace o počtu lidí, který se do sálu vešel – podle Neumannem citovaných pramenů se jich totiž do něj mělo vejít 2000, což se zdá být vzhledem k prostorovým možnostem záměckého divadelního sálu značně přehnané.

Paralely k mikulovskému záměckému divadlu je snad možné hledat u staveb renesančních italských dvorských divadel.²⁹ Jejich obdélníkový půdorys a vnitřní uspořádání umožňovalo využívat tyto prostory i jako taneční sál, což znamenalo, že v rovině podlahy sálu nemohla být žádná stálá místa k sezení. Křeslo pro panovníka a křesla nebo lavice pro jeho rodinu a nejvýše postavené osoby se přinášela jen na dobu představení. K usazení orchestru se pak využívalo galerie nebo balkónu.³⁰

Po zániku původního divadla nebyl ani v budoucnu další takový sál na mikulovském zámku zbudován. To ovšem nemusí znamenat, že by se zde dalších sto let divadlo nehrálo, neboť k realizaci divadelních představení se mohla využívat jakákoli jiná místnost, která by vyhovovala náročnosti a potřebám konkrétních představení. Z pozdějších pramenů je například patrné, že se od počátku 19. století divadelní představení a koncerty konaly v prostorách zimní barokní jízdárny (do roku 1712 míčovna). V žádosti divadelního ředitele Franze Josefa Kronese (1766–1839) se zase objevuje zmínka o kočárovně,³¹ v níž chtěla tato společnost v roce 1814 hrát. Jednalo se nejspíše o kočárovnu, jež byla součástí traktu u knihovního sálu a která zanikla při celkových úpravách okolí zámku na konci 19. století.³²

Školské divadlo

I přes významnost šlechtických rodů, které mikulovské panství vlastnily, a předpoklady jejich kulturního, a tedy i divadelního vyžití jsou zatím nejstarší dochované zprávy o divadelních aktivitách v Mikulově spojeny s činnostmi školských ústavů. První zprávu o školském představení lze nalézt v knize Ferdinanda Menčíka *Příspěvky k dějinám českého*

²⁵ MATULÍKOVÁ – JEŘÁBEK, c. d., nestránkováno.

²⁶ NEUMANN, c. d., s. 137.

²⁷ Tento jevištní mechanismus je známý již od antického Řecka a byl také popsán Vitruviem. Srov. VITRUVIUS POLLIO, Marcus – POLLUX, Julius: *Antické divadlo*, Praha 1944, s. 41.

²⁸ Zajímavý pohled na uvedené představení z hlediska scénografie řeší ve své bakalářské diplomové práci Veronika Watzková. Viz WATZKOVÁ, Veronika: *Divadelní produkce školského řádu piaristů v Mikulově*, Brno 2012 (bakalářská diplomová práce).

²⁹ Za nejstarší dochované divadlo s pevným jevištním portálem je pokládáno Teatro Farnese v Parmě navržené italským architektem Giovanem Battistou Aleottim (1546–1636), které bylo dokončeno v roce 1619 a poprvé použito v roce 1628. (Srov. BROCKETT, c. d., s. 165.) Není tedy pravděpodobné, že by i zdejší divadlo bylo divadlem tohoto typu.

³⁰ Srov. BRAUN, Kazimierz: *Divadelní prostor*, Praha 2001, s. 71–72.

³¹ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 8387, karton 1507, fol. 29.

³² MATULÍKOVÁ – JEŘÁBEK, c. d., nestránkováno.

Zbytky výzdoby původního divadelního sálu, pohled na severní stranu (foto Miroslav Lukáš)

divadla, kde jsou zmíněny tři krátké hry, které měly být v Mikulově uvedeny školní mládeží na uvítání Adama Dietrichsteina (1527–1590).³³ Školské instituce využívaly divadla a divadelních prvků jako prostředku vedoucího k rozvíjení schopností a dovedností studentů, což lze sledovat zvláště na jezuitských či piaristických školách. Samotné divadelní představení však mohlo být také účinným nástrojem rekatolizace, která zde v té době pod dohledem Adama Dietrichsteina probíhala.³⁴ Divadelní výstupy byly mimo jiné součástí i procesí Božího těla konaného v Mikulově v roce 1586, což je patrné z dochovaného scénáře k procesí, který vyšel v roce 1614 v Ingolstadtu.³⁵ Obnovení svátku Božího těla a jeho slavnosti s procesím zde bylo zavedeno roku 1583 právě jako vyvrcholení první fáze rekatolizace mikulovského panství iniciované Adamem Dietrichsteinem.³⁶

K významnějšímu rozmachu školského divadla dochází až za vlády kardinála Dietrichsteina. Již v lednu 1630 u příležitosti otevření gymnázia měla být na kardinálovu počest údajně uvedena hra *Comoedia Elisabeth*.³⁷ Zřízením a následnou správou gymnázia byl

³³ MENČÍK, Ferdinand: Příspěvky k dějinám českého divadla, Praha 1895, s. 62.

³⁴ Srov. BALCÁREK, Kardinál František Dietrichstein 1570–1636, c. d., s. 17.

³⁵ Tisk je uložen v Bavorské státní knihovně v Mnichově: Bayerische Staatsbibliothek München, sign. Fiche 4 Hom. 565. Dostupný na http://books.google.cz/books?id=-FtCAAAAcAAJ&printsec=front-cover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [cit. 20. září 2012]. Jeden exemplář je uložen i v Moravské zemské knihovně v Brně – viz Souborný historický katalog JM, sig. ST2-0012.418.

³⁶ Současně s obnovením svátku Božího těla bylo založeno také bratrstvo Božího těla, jehož prvním rektorem byl o rok později zvolen František Dietrichstein, který se však tohoto titulu o další rok později vzdal. PARMA, c. d., s. 17. Více také HOFMANN, Richard A.: Die Nikolsburger Fronleichnamsprozession im Jahre 1583, in: Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von der Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987, s. 297–301.

³⁷ KOŠULIČ, c. d., s. 126.

v roce 1629 pověřen Johann Baptista Gramay (1579–1635), který však současně, z pověření kardinála, jednal o povolání piaristů z Itálie do Mikulova. To se pak povedlo už v roce 1631, kdy zde byla založena vůbec první piaristická kolej a gymnázium tohoto typu mimo Itálii. Školní divadlo, které piaristé převzali od jezuitů, bylo samozřejmě zakomponováno do školních osnov jako jedna z důležitých vyučovacích metod.³⁸

První dochovaná zmínka o piaristickém divadelním představení je až z roku 1639, kdy piaristé předvedli o masopustu hru neznámého autora. V září stejného roku pak uvedli hru nazvanou *Representation von s. Bonifacii wunderbarlichen Kampff...*³⁹ Jelikož představení bylo připraveno na počest rodiny kardinálova synovce Maxmiliána (1596–1655) a kníže jej prý prohlásil za hodné k předvedení ve dvorním divadle ve Vídni,⁴⁰ lze usuzovat, že i toto představení se mohlo konat v zámeckém divadle. K uvedené hře se dochovala i tištěná německá synopse,⁴¹ z níž lze vyčíst další důležitý prvek italského divadla, který k nám společně s již zmíněnými telari piaristé přivezli, a to prvek či prvky *commedie dell' arte*. Na tuto skutečnost poukázal detailní rozbor uvedené synopse, který provedla Margita Havlíčková, když na pozadí postav piaristické hry ukázala typizované postavy tohoto druhu italské komedie.⁴²

Za zcela unikátní objev lze rovněž považovat text piaristické hry *Amoris Divini dilectio*, jež byla v Mikulově uvedena v roce 1696, neboť jako zatím jediná z té doby obsahuje i rukopis partitury se zhudebněnými částmi textu.⁴³ Text se zachoval v Ústředním archivu maďarské provincie piaristického řádu v Budapešti, kam se dostal z knihovny piaristů v Nitře.⁴⁴ Libreto a dedikace představenému německé řádové provincie Josephu a S. Catharinovi pochází od Martina a S. Brunoneho, což byl v tehdejší době známý piaristický básník a dramatik Martin Schubart (1662–1733). Schubart vstoupil do piaristického řádu v Lipníku nad Bečvou, působil i ve Vídni, ovšem nejproduktivnější byl právě v Mikulově. Drama mělo úvod složený z instrumentální přehledy a dueta, po němž následovaly tři akty. Každý akt uzavíral sbor, složený se zřetelem k hlasovým možnostem žáků hlavně ze sopránu, altu a tenoru. Nejvíce hudby obsahoval první akt (čtyři árie, mezihra a sbor), nejméně třetí akt (árie a závěrečný sbor). Autorem sborů na konci jednotlivých aktů byl benediktin Albert Turner (1667–1739), autorem osmi árií Franz Daniel Thalmann, jež od roku 1696 působil jako komorní hudebník Leopolda I.⁴⁵

³⁸ Od roku 1642 sice existoval výnos generální kapituly zakazující pořádání her i deklamací v kolejích, ve školách nebo kostelích, vyjímaje literární cvičení pro akademie a školy, ten však nikdy nebyl zcela dodržován. V roce 1659 generální kapitula řádu vydala k tomuto výnosu další nařízení, a to, že se dramatická cvičení mají konat ve školách jen zřídka a s dovolením generála nebo alespoň se souhlasem provinciála. Provinciální kapitula pak v roce 1682 dala plný průchod dramatickým cvičením žáků ve školách, a tím plně umožnila rozkvet piaristických školských her, jež trval až do konce 18. stol. Srov. ZEMEK, c. d., s. 40 nebo NEUMANN, c. d., s. 134.

³⁹ Neúplný soupis piaristických her uvedených v Mikulově, který vychází hlavně ze souboru synopsí či perioch uložených ve Státním okresním archivu v Přerově, je obsažen ve studii ZEMEK, c. d., s. 37–46. Nově však byly piaristické periochy objeveny také v Rakouské národní knihovně ve Vídni.

⁴⁰ ZEMEK, c. d., s. 40.

⁴¹ Synopse hry o sv. Bonifácovi, která je uložena ve Státním okresním archivu v Přerově.

⁴² Srov. HAVLÍČKOVÁ, Margita: Vztahy a vlivy barokního školského a profesionálního divadla na příkladu hry o sv. Bonifáci (Mikulov 1639), in: Náboženské divadlo v raném novověku (ed. Jan Hojda), Hradec Králové 2011, s. 60–67.

⁴³ Nově byla hra nastudována souborem Collegium Marianum (premiéra 17. 6. 2001, barokní knihovna kláštera servitů, Praha) viz: <http://www.letnislavnosti.cz/letni-slavnosti/program/program-2001/amoris-divini-dilectio/>, nebo také: <http://www.vosaspsekrizik.cz/piariste/8.htm>. [cit. 20. září 2012].

⁴⁴ Text prezentovala i s podrobným rozбором po stránce hudební maďarská muzikoložka Agnes Gupcsó. Viz SEMERÁDOVÁ, Pavla: Piaristické školské hudební drama (1694), in: Svatý Josef Kalasanský a Zbožné školy. Informátor o Řádu piaristů (ed. Jaroslav Skácel), Kutná Hora 2004, s. 69–74. Převzato z GUPCSÓ, Ágnes: *Amor Divini – die Musik eines Piaristen Schuldramens* (1694), in: *Musik der geistlichen Orden in Mitteleuropa zwischen Tridentinum und Josephinismus*. Konferenzbericht Trnava 16.–19. 10. 1996 (ed. Ladislav Kačic), Bratislava 1997, s. 237–255.

⁴⁵ SEMERÁDOVÁ, c. d., s. 69–74. O tomto hudebním dramatu se zmiňuje i Jiří Sehnal. Viz SEHNAL, Jiří – VYSLOUŽIL, Jiří: *Dějiny hudby na Moravě*, Brno 2001, s. 75–76.

K hudebním výstupům ve svých inscenacích využívali mikulovští piaristé i žáky loretánského semináře, jenž byl kardinálem zřízen v roce 1625. Tito seminaristé, kteří byli od prosince roku 1629 i žáky gymnázia vedeného Johannem Baptistou Gramayem, nejprve zajišťovali hudební provoz v kolegiálním kostele sv. Václava a v Loretě. Po příchodu piaristů byli chórové služby u sv. Václava zproštěny a starali se především o kult Panny Marie a o hudební doprovod bohoslužeb v piaristickém kostele. Jejich původní povinnosti postupně přebírali studenti václavského semináře založeného kardinálem v roce 1629, jenž měl sloužit výhradně pro potřeby kolegiálního kostela. Loretáncé vzdělával v hudbě od roku 1632 kardinálovův sekretář Carlo Abbate a následně pak piaristický hudebník Carolo di Giacomo a Conceptione.⁴⁶

Piaristické divadelní produkce se z počátku odehrávaly v sále gymnaziálního traktu mezi třídou rétoriky a poetiky. V roce 1746 pak vznikl nový moderní sál s točnou a bohatým technickým vybavením v klášterní zahradě před jižním nárožím koleje.⁴⁷ Ten svému účelu sloužil jen do roku 1771, kdy v souvislosti s osvícenskými reformami došlo také k základní proměně školství, což se dotklo i provozování divadelních her na latinských školách. Po jejich počátečním omezení jen na soukromé představení na konci roku došlo později prostřednictvím císařského nařízení z roku 1769 k jejich celkovému zrušení. Mikulovský provinciál Gilbert a S. Leopoldo sice v roce 1771 piaristům povolil týdenní latinské cvičení a dvě akademie ročně, o masopustu a na konci roku, ty se však již nesměly konat v divadelním sále, nýbrž jen ve třídě nebo v jiném vhodném prostoru.⁴⁸ Budova piaristického divadla následně začala sloužit jen jako skladiště.⁴⁹ Její původní účel však nebyl zapomenut ani po stu letech, neboť ještě koncem devatenáctého století měla být tato budova označována jako „Komödienhaus“.⁵⁰ V druhé polovině 20. století se již využívala jen jako garáže technických služeb města. Poté byla přebudována na mateřskou školu a dnes slouží ke komerčním účelům. Bohužel četné stavební zásahy v tomto prostoru dnes již prakticky znemožňují zabývat se jeho původním členěním.

Jak významnou roli sehrála místní piaristická kolej z hlediska divadelní historie nejen Mikulova, ale také celé naší země, neboť Mikulov byl až do poloviny 19. století střediskem řádu pro celou provincii a tím i „*důležitým prostředníkem divadelních proudů v 17. a 18. století nejen na Moravě, ale i v Čechách*“, zmínil ve své studii již Metoděj Zemek.⁵¹ Přesto však stále ještě chybí podrobnější zpracování této důležité kapitoly z divadelních dějin, která dalece přesahuje hranice Mikulova. Za poslední dobu se však podařilo nashromáždit, a to také díky nově objeveným synopsím mikulovských piaristických her v Rakouské národní knihovně ve Vídni, obsáhlejší pramenný materiál k tomuto tématu, což umožní tento nedostatek alespoň dílčími studiemi napravit.

⁴⁶ Srov. BRÁZDOVÁ, c. d., s. 149–156.

⁴⁷ ZEMEK, c. d., s. 43.

⁴⁸ PORT, Jan: Divadlo řádových škol a náboženských bratrstev, in: Dějiny českého divadla I. Od počátků do sklonku osmnáctého století (ed. František Černý), Praha 1968, s. 192, pozn. 146. Dozvuky školních her v Mikulově je možné sledovat ještě na počátku devatenáctého století, což dokládá zmínka bývalého studenta piaristického gymnázia Jana Evangelisty Purkyně (1787–1869), který, když při následných studiích v Praze sklídl úspěch za herecký výkon v Schillerově *Spiknutí dona Fiesa*, přiznal, že svým hereckým dovednostem se naučil právě zde. Jeho učitelem byl v té době piarista Dominik František Kynský, jenž řídil školní divadlo do r. 1801. Kynský byl znalcem a obdivovatelem Friedricha Schillera, na něhož také své žáky upozorňoval. Snad i díky němu se dostal Purkyně k překládání Schillerových básní do češtiny. Srov. ZEMEK, c. d., s. 44.

⁴⁹ Historie piaristického divadla je v kronice shrnuta následovně: „*Wahrscheinlich ist auf dem Grunde beider Häuser im Jahre 1746 das sogenannte Theater gebaut und mit Ziegeln gedeckt worden. Der Bau kostete ohne Einrichtung 400 fl. 1771 wurde es zu einem aerarischen Magazin verpachtet.*“ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond E 53 (Piaristé Mikulov), inv. č. 96, sign. B 23, evid. č. 29, fol. 181.

⁵⁰ ZEMEK, c. d., s. 43.

⁵¹ Tamtéž, s. 45.

Druhá polovina 17. a začátek 18. století

Po smrti kardinála Dietrichsteina sice Mikulov částečně ztratil své důležité postavení v rámci Moravy, neztratil tím však nic na svém divadelním lesku, jenž byl způsoben hlavně výše zmíněnou činností piaristů. V té době se však objevují i drobné zmínky o pobytu kočovných divadelních společností a za vlády Ferdinanda Josefa Dietrichsteina rovněž o divadelních představeních realizovaných zámeckým panstvem.

Ferdinand Josef Dietrichstein (1636–1698), který se ujal panství po smrti svého otce Maxmiliána II., byl po kardinálu Dietrichsteinovi dalším významným členem rodu. Mezi lety 1665–1666 stál v čele úřadu hejtmana Markrabství moravského, byl hofmistrem první i druhé ženy císaře Leopolda a v roce 1683 dosáhl na samotný vrchol dvorské kariéry a stal se nejvyšším hofmistrem císaře Leopolda I.⁵² V jeho kompetencích byla mimochodem také starost o hudební a divadelní produkce na císařském dvoře.⁵³ Ačkoli jej služba u dvora držela po většinu roku mimo Mikulov, je i doba jeho vlády spojena s čilým stavebním a společenským ruchem.

Jednou z nejvýznamnějších společenských událostí té doby byla bezesporu návštěva císaře Leopolda I. na zdejším panství v roce 1672. Z této návštěvy, která trvala sedm dní, se dochoval i stručný deník, který si Ferdinand Josef Dietrichstein vedl. Z něj je však bohužel zřejmé, že divadelní představení v jejím programu nebyla, uspořádán byl pouze ohňostroj a menší koncerty.⁵⁴

Divadelní představení konané na počest císaře Leopolda I. se tak v Mikulově odehrálo až v létě 1691, kdy zde byla uvedena komorní opera *Gli augurii veracemente interpretati*⁵⁵ od Antonia Draghiho (kolem 1634–1700), významného italského skladatele působícího na císařském dvoře.⁵⁶ Opera vznikla na objednávku císařovy třetí ženy Eleonory Magdaleny Teresy a byla určena k oslavě narozenin Leopolda I., která se konala 9. června. Alfred Noe uvádí, že samotné představení mělo být uspořádáno večer v zahradě na ostrově u Mikulova („Insel bei Nikolsburg“).⁵⁷ Bohužel pramen, odkud čerpá tuto informaci, není znám. Pokud by tomu tak opravdu bylo, jednalo by se o ostrůvek uprostřed Portského rybníka,⁵⁸ na němž byl počátkem 17. století zřízen libosad a jednopatrový zámček, jenž sloužil jako panské výletní místo.⁵⁹ Zajímavé je, že zadavatelem opery nebyl majitel panství a nejvyšší hofmistr císaře Leopolda I., Ferdinand Josef Dietrichstein, nýbrž právě císařovna. Vyšla tedy tato událost přímo z přání císařského páru? Odpovědi na tuto a další související

⁵² Propůjčení místa „*nevyššího hofmistra stalo se symbolem pevného a úzkého napojení Dietrichsteinů na Habsburky. Navíc výsady proniknout do bezprostřední blízkosti císaře se podařilo jen malému počtu šlechtických rodů!*“ SMÍŠEK, Rostislav: Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichsteinů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I., České Budějovice 2009, s. 451.

⁵³ Tamtéž, s. 441.

⁵⁴ Srov. BRICHTOVÁ, Dobromila: Návštěva císaře Leopolda I. na mikulovském zámku, RegioM, Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2004, s. 16–21. SMÍŠEK, Rostislav: Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace, in: Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku (ed. Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka), České Budějovice 2007, s. 65–111.

⁵⁵ Rukopis libreta se dochoval v Rakouské národní knihovně ve Vídni: Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, „Gli augurii veracemente interpretati“, sign. Cod. 10003 Han. Na titulní straně se k dataci a místu uvádí pouze: „*L Anno 1691 in Nicolspurgo*“.

⁵⁶ V zámecké knihovně Dietrichsteinů se mimochodem pod signaturou MIK 1234 nachází Draghiho libreto opery *La pazienza di Socrate con due mogli*.

⁵⁷ NOE, Alfred: Geschichte der italienischen Literatur in Österreich. Teil 1: Von den Anfängen bis 1797, Wien 2011, s. 285.

⁵⁸ Tzv. „Porzský ostrov“ či „Porzinsel“ nebo také „Tichý ostrov“, ležící jihovýchodně od města, navštívil císařský pár i při své návštěvě v roce 1672. Byl zde uspořádán malý lov, po němž císařský pár s kavalíry a fraucimorem nasedl do dvou lodí a za doprovodu hudby císařských muzikantů se vozili po rybníce. Srov. BRICHTOVÁ, Návštěva císaře Leopolda I. na mikulovském zámku, c. d., s. 19.

⁵⁹ Srov. RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 115.

otázky se snad dostane po zpracování archivních pramenů uložených v Moravském zemském archivu v Brně.

Za éry Ferdinanda Josefa Dietrichsteina se k Mikulovu jako svému rodišti hlásí i jedna z nevýraznějších postav barokního divadla – Johann Georg Gettner (?–1696).⁶⁰ První zpráva o Gettnerovi pochází z roku 1673, kdy ve Vídni vyšla tiskem jeho holdovací pas-torála *Donau Syren*⁶¹ věnovaná k svatbě císaře Leopolda I. s jeho druhou ženou Claudií Felicitas. Na úvodní straně tohoto tisku je jako autor uveden „*Johann Georg Gettner von Nicolsburg auß Mähren*“ (Johann Georg Gettner z Mikulova na Moravě), což je za-tím také nejstarším dokladem jeho vztahu k Mikulovu. Bohužel se doposud nepodařilo Gettnerovo jméno v matrikách narozených kolem roku 1650 dohledat.⁶² V souvislosti se svatbou císaře je zajímavé, že se na její organizaci z moci úřadu hofmistra budoucí císařovy manželky podílel Ferdinand Josef Dietrichstein.⁶³ Vystává tedy otázka, do jaké míry mohla tato skutečnost ovlivnit i vydání uvedeného textu tehdy ještě neznámého autora. Ideální příběh o tom, jak vlivný Ferdinand Josef Dietrichstein pomohl prorazit svému talentovanému poddanému, ovšem naráží na zjištění, že v té době Gettner působil ve službách hraběte Magnise, snad v blízké Strážnici.⁶⁴

Gettnerova vrcholná kariéra začíná až v roce 1675, kdy vstoupil do služeb Johanna Christiana Eggenberga z Českého Krumlova, tedy, a to je rovněž zajímavé, švagra Ferdi-nanda Dietrichsteina. V tom roce začal Eggenberg také se stavbou zámeckého divadla. Eggenbergův vztah k Mikulovu, kde pobývala jeho sestra Maria Elisabeth (1640–1715), samozřejmě vzbuzuje otázku, do jaké míry mohl vycházet při budování vlastního divadel-ního sálu i z inspirace zdejší zámekským divadlem.⁶⁵ Odpověď na ni je však možné pouze domýšlet. Johann Georg Gettner působil ve službách Johanna Christiana Eggenberga nej-prve jako písař. V roce 1676, kdy byla stavba divadla dokončena, se ovšem stal jedním ze dvou principálů⁶⁶ nově vzniklého zámeckého divadelního souboru, tzv. Eggenberských

⁶⁰ NEUHUBER, Christian: Johann Georg Gettner, in: Lexikon deutschmährischer Autoren (ed. Silvie Jašková), Olomouc 2006, s. 1–8.

⁶¹ Jeden z výtisků Gettnerova textu je uložen v Knihovně vévody Augusta ve Wolfenbüttelu: Herzog Aug-ust Bibliothek Wolfenbüttel, sign. Gm 3348 (1). Celý text je rovněž přístupný na webových stránkách knihovny <http://diglib.hab.de/wdb.php?dir=drucke/gm-3348-1>. Na Gettnerovo dílo *Donau Syren* poprvé výrazněji upozornil Christian Neuhuber (viz NEUHUBER, Johann Georg Gettner, c. d., s. 1–8.)

⁶² Doposud byly prozkoumány záznamy matrik z kostela sv. Václava z let 1625–1652 a 1653–1676 uložených v Moravském zemském archivu v Brně. Nejblíže k příjmení Gettner nebo Göttner, jak bylo také uvádě-no, má příjmení Kettner, které se zde několikrát objevuje, což by přes tehdy běžné dobové mutace jmen bylo možné považovat za nadějnou stopu, bohužel ani v jednom případě není toto příjmení spojeno se jmény Johann Georg. Přínejmenším však nelze se zdejší rodinou Kettnerů vyloučit alespoň Gettnerovu přízeň. V matrikách Lékařské fakulty Vídenské univerzity je pak zmínka o jistém zubaři Sam. (Samue-lovi) Göttnerovi z Mikulova, jenž zde studoval v roce 1714. Srov. SENFELDER, Leopold: Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis. Band 6, Wien 1912, s. 362. V archivu Vídenské univerzity (Archiv der Universität Wien) leží také testament onoho Samuela Göttnera, na němž je uvedeno: „*Samuel Göttner starb am 27. November 1738 nach dreijähriger schwerer Krankheit und mittellos. Er hinterließ seine Frau Anna Rosina Göttnerin und seine vier unmündigen Kinder Leopold, Franziskus, Katharina und Barbara. Er wurde am Friedhof vor dem Schottentor bestattet.*“ O uvedeném testamentu mne informo-val vedoucí archivu Johannes Seidl a Martin Georg Enne, za což jim také děkuji.

⁶³ SMÍŠEK, Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I., c. d., s. 438.

⁶⁴ Informace o Gettnerově službě u hraběte Magnise vychází z průvodního dopisu k textu *Donau Syren*, jenž byl adresován císaři. Dopis je uložen v Rakouské národní knihovně ve Vídni: Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. 33/20-1 Han Au-togr. Za upozornění na tuto důležitou archiválii děkuji Christianu Neuhuberovi, jenž ji také laskavě poskytl ke zpracování.

⁶⁵ Srov. PÖMERL, Jan: Zámecká divadla v Čechách a na Moravě, Divadelní revue, roč. 3 (1992), č. 4, str. 3–17.

⁶⁶ Druhým principálem byl jmenován Johann Carl Samenhammer (?–1728), viz SCHERL, Adolf: Johann Carl Samenhammer, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 518–520.

Zbytky výzdoby původního divadelního sálu, detail výzdoby (foto Miroslav Lukáš)

dvorních komediantů, v němž se mimo samotné funkce divadelního ředitele uplatňoval také jako dramatik a herec, přičemž jeho nejčastější rolí byla komická postava Pickelheringa. Za věrné služby povýšil kníže Eggenberg v roce 1687 Gettnera, jenž se v té době už honosí titulem „poeta laureatus“, do nižšího šlechtického stavu s přídomkem „z Götersberku“ a udělil mu erb. Kvůli povinnostem u císařského dvora ovšem kníže počátkem roku 1691 soubor propustil ze svých služeb a Gettner se s Eggenberskými komedianty vydal na cesty. O pět let později zemřel v Basileji. V nedalekém Allschwilu byl také jako „komediant a korunovaný básník z Mikulova“ pohřben.⁶⁷

Do jaké míry znal Ferdinand Josef Dietrichstein Johanna Georga Gettnera a zdali mu v jeho významné kariéře, při níž nezvykle na své postavení získal i šlechtický titul, vypomáhal, nebylo doposud možné ověřit. Je pouze zřejmé, že Dietrichstein musel mít o komediantech svého švagra Johanna Christiana Eggenberga povědomí. Sama tato skutečnost může být dokládána například skrze již zmíněné rodinné vazby, popřípadě také prostřednictvím jejich společného setkávání u císařského dvora ve Vídni, kde Dietrichstein trávil většinu roku a kam také občas Eggenberg se svými knížecími komedianty zajížděl.⁶⁸ Existuje však i přímý důkaz, jenž je obsažen ve dvou dopisech,⁶⁹ které Johann Christian Eggenberg poslal v červenci 1680 Ferdinandu Dietrichsteinovi. Císař se v té době chystal na odjezd z Pardubic do Lince, kam utíkal před morem,⁷⁰ a projevil zájem

⁶⁷ Srov. RUDIN, Bärbel: Knížecí dvorské divadlo Eggenbergů v Českém Krumlově 1676–1691, *Divadelní revue*, roč. 8 (1997), č. 2, s. 12–20, ZÁLOHA, Jiří: Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol., *Sborník Národního muzea v Praze*, roč. 40 (1986), č. 2, s. 53–79, ZÁLOHA, Jiří: O povýšení eggenberského herce J. J. G. do šlechtického stavu, *Divadelní revue*, roč. 7 (1996), č. 3, s. 78–81.

⁶⁸ Srov. ZÁLOHA, *Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol.*, c. d., s. 53–79.

⁶⁹ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 1918, sign. 860, karton 460, fol. 14 a 16.

⁷⁰ Tato anabáze byla způsobená stále se šířícím morem, jenž se rozhořel v létě roku 1679 ve Vídni. Císař proto se svým dvorem prchl z Vídně do Prahy, odtud pak vedla jeho cesta v květnu 1680 do Pardubic a následně do Lince. Srov. MIKULEC, Jiří: Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka, Praha 1997, s. 113–125.

Zbytky výzdoby původního divadelního sálu, horní část výzdoby okenního výklenku (foto Miroslav Lukáš)

vidět při zastávce v Českých Budějovicích divadelní společnost Johanna Christiana Eggenberga. Ten pak v uvedených dopisech tuto možnost s Dietrichsteinem řeší a žádá jej o zaslání instrukcí pro zdejšího purkmistra. Eggenberští dvorní komedianti v Budějovicích nejspíše nakonec nevystoupili. Možnost hrát před císařem se jim však mohla naskytnout již uprostřed léta a ještě jednou na konci roku 1680, kdy také oni v Linci pobývali.⁷¹

Pouze v hypotetických rovinách se pak mohou vést úvahy o tom, zda společnost Eggenberských dvorních komediantů někdy Mikulov navštívila. Sám Gettner do Mikulova nespíše zavítal koncem roku 1680, kdy podnikl „von sein Blasier“ cestu na Moravu.⁷² Bylo to ovšem v době, kdy v Mikulově vrcholila morová epidemie,⁷³ což ostatně mohl být i důvod jeho cesty, neboť pravděpodobně chtěl navštívit svou zdejší rodinu. Celá společnost pak mohla mít k této návštěvě nejbližší ke konci roku 1692, tedy již po propuštění z Eggenbergových služeb, kdy cestovala z Vídně do Brna. Zdali se však alespoň krátce zdrželi ve městě, k němuž se Gettner po celý život hlásil, není známo. Každopádně v Brně se ocitli v polovině adventu 1692, povolení hrát pak od zemského hejtmanství dostali k 1. lednu 1693, a to až do konce masopustu 28. února 1693. Bohužel na Štědrý den zemřela ve Vídni dcera Leopolda I. Marie Antonie, čímž byl vzápětí vyhlášen smutek, který obnášel i zákaz všech veřejných zábav. Další povolení hrát dostali až od velikonočního pondělka, tj. od 17. dubna 1693.⁷⁴

Zajímavý nález v souvislosti se zmíněnou společností nabízejí soukromé účty Ferdinandova syna Leopolda Ignáce Dietrichsteina (1660–1708) z července roku 1700, v nichž se nachází zápis o zapůjčení jakéhosi „Comoedi – Bauera“ od Johanna Christiana

⁷¹ ZÁLOHA, Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol., c. d., s. 66–67.

⁷² Citace pochází z účetního záznamu přepsaného ve studii Jiřího Záloly. Tamtéž, s. 64, pozn. 60.

⁷³ V matrice zemřelých je k roku 1680 uveden počet 1311 mrtvých. Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 (Sbírka matrik), sign. 2948 (Matrika zemřelých Mikulov – sv. Václav 1654–1728).

⁷⁴ HAVLÍČKOVÁ, Margita: Profesionální divadlo v královském městě Brně 1668–1733, Brno 2009, s. 49–53.

Eggenberga.⁷⁵ Dle postřehu Margity Havlíčkové se jedná o herce Johanna Valentina Petzolda, představitele originální komické figury nazývané Kilian Brustfleck,⁷⁶ jenž byl od roku 1676 také členem stálého hereckého souboru na zámku v Českém Krumlově a kterého si jako jediného kníže Eggenberg po rozpuštění svého souboru ponechal. Leopold Dietrichstein však nejspíše Petzoldových služeb nevyužil na svém mikulovském panství, nýbrž ve Vídni, neboť téhož měsíce zde byl Petzold přítomen i na svatbě dcery hraběte Ferdinanda Bonaventury Harracha, Rosy Angely, s knížetem Philippem Emanuele Lanquevaalem, k níž sepsal i oslavnou báseň.⁷⁷

V účtech Leopolda Dietrichsteina se pak nacházejí i další zmínky o divadle. Například 150 zlatých vyplatil italským komediantům, kteří mu zahráli o masopustu v roce 1698; ani v tomto případě však není zřejmé, zda se představení odehrálo v Mikulově.⁷⁸ Podle Richtera se ale na zámku hrálo divadlo v listopadu 1700, kdy bylo údajně vyplaceno rovněž 150 zlatých za „vlašskou komedii, hranou na zámku (o harlekýnu, Francescině, doktorovi, amantovi, kouzelníku, kapitánu, Pantaloni, čertu a hubbě)“.⁷⁹ Ve stejném roce si Leopold platil také lóži ve vídeňském „Teatro dei Comici Italiani“, které vedl Andrea Morelli, zvaný il Dottore.⁸⁰ Z pohledu Mikulova je však nezajímavější, že se sem v roce 1700 dovážely herecké kostýmy („Comodi Klayder“)⁸¹ a snad i kulisy („Comodi Sachen“), ty se pak v účtech objevují i v roce 1703.⁸² K čemu však byly využívány, nebylo možné doposud zjistit.

Výrazný vztah k divadlu, který je možné dokládat právě zmíněnými záznamy v účetních knihách, lze u Leopolda Ignáce Dietrichsteina sledovat už od jeho dětství. Možná za něj vděčil i výchově, která se mu mezi lety 1665 až 1670 dostala od jeho piaristického preceptora Ambrosia a S. Ludmila (vlastním jménem Jan František Prachovský).⁸³ Jako příklad může sloužit představení nazvané *Die gemarterte Lieb Cephali und Procris*, které v roce 1671 zorganizoval k narozeninám svého otce, tedy Ferdinanda Dietrichsteina.⁸⁴ Tehdy jedenáctiletý Leopold nejen zpracoval antický příběh o tragické lásce Kefala a Prokris, ale zahrál si zde i hlavní roli. Jeho protějšek Prokris ztvárnila Marie Elisabeth Hoffmannová. V dalších rolích se zde představily i další děti Ferdinanda Josefa Dietrichsteina. Erdmuth Tereza Maria (1662–1737) hrála Auroru (Éös), jež Kefala unesla, Karel Josef (1663–1693) ztvárnil Nedůvěru, která se mezi milence vloudila, a Walter Xaver (1664–1738) měl roli Kupida (Amor, Éros). Bohyni lovu Dianu (Artemis), která

⁷⁵ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů), Hlavní pokladna 1700, inv. č. 6278, karton 619, fol. 82 nebo také RICHTER, Václav: Excerpta z dietrichsteinského archivu, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 13 (1969), s. 59.

⁷⁶ NEUHUBER, Christian: Der Vormund des Hanswurst. Der Eggenberger Hofkomödiant Johann Valentin Petzold und sein Kilian Brustfleck, Daphnis, roč. 35 (2006), s. 263–300.

⁷⁷ Tamtéž, s. 288.

⁷⁸ Přesný údaj z účtu zní: „Den wällischen Comoedianten wegen des Balchetto (pro Martio)“. Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Dietrichštejnů), Osobní účty kn. Leopolda Dietrichštejna 1687–1701, inv. č. 6604, karton 1058. Nebo také RICHTER, Václav: Excerpta z dietrichsteinského mikulovského archivu, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 11 (1967), s. 99.

⁷⁹ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 174.

⁸⁰ RICHTER, Excerpta z dietrichsteinského archivu, c. d., s. 55–65.

⁸¹ Tamtéž, s. 61.

⁸² Tamtéž, s. 61 a 66.

⁸³ BOMBERA, Jan: Výchova a vzdělání piaristů v našich zemích, Jižní Morava, roč. 31 (1984), s. 29. Později Leopold Ignác Dietrichstein studoval stejně jako jeho otec v jezuitské koleji ve Štýrském Hradci. Navštěvoval však také v sedmdesátých letech artistickou fakultu ve Vídni. Srov. SMÍŠEK, Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I., c. d., s. 136.

⁸⁴ Synopse z představení je uložena v SOKA Přerov, Piaristická knihovna z Lipníku nad Bečvou, bez signatury (nezpracováno). V oficiálních pramenech se uvádí datum narození Ferdinanda 25. září, uvedené představení se však hrálo s dvouměsíčním předstihem, tedy 25. července.

obdarovala Prokris kouzelným kopím, ztvárnila sestra Elisabeth Hoffmannové, Johanna Xaverie Hoffmannová.⁸⁵

Nejspíše další dietrichsteinské rodinné představení bylo sehráno v roce 1713, tedy za vlády Leopoldova bratra Waltera Xavera Dietrichsteina (1664–1738). Krátkou zprávu o tomto představení nabízí soupis brněnských tisků z roku 1713, kde je uveden jeho titul – *Synopsis auf Nickolspurg intitultirt: der Engelländischer Leonora gegen Edvard ihren Königl: Eheherren Bewehrte Liebstreue*.⁸⁶ Synopse této hry byla vytištěna mezi 1. červencem a 30. zářím ve Svobodově tiskárně v Brně. Podle Pavla Drábka se jedná o „vedlejší zápletku shakespearovského apokryfu Edward III.“ (cca 1595).⁸⁷ Bohužel do doby, než bude tento tisk objeven, není možné zcela určit, zda jde opravdu o rodinné představení a zda se odehrálo v Mikulově, neboť Walter Xaver Dietrichstein po většinu roku zůstal u císařského dvora ve Vídni a jeho děti v Dietrichsteinském paláci na Zelném trhu v Brně,⁸⁸ kde se mohlo uvedené představení ostatně také odehrát.⁸⁹

Druhá polovina 18. století

Z pozdějších let jsou zatím známy pouze různé útržky, které se však již přímo netýkají divadelního života na mikulovském zámku, ale spíše jen kontaktů Dietrichsteinů s různými osobnostmi divadelního života. Jeden ze synů Waltera Xavera, Jan Leopold Dietrichstein (1703–1773), například finančně podporoval herce a divadelního ředitele Filippa Neri del Fantasia (první polovina 18. století) při jeho vedení operní společnosti v Brně.⁹⁰ Vnuci Waltera Xavera a synové Karla Maxmiliána Dietrichsteina (1702–1784), Jan Karel (1728–1808) a František de Paula (1731–1813), se zase na své kavalířské cestě v Lipsku seznámili s německým osvícenským literárním a divadelním teoretikem Johannem Christophem Gottschedem (1700–1766), s nímž i později udržovali písemný kontakt.⁹¹

Divadelní představení ovšem mohla být pořádána i v rámci „dietrichsteinského osvícenského okruhu“, u jehož zrodu stál Jan Karel Dietrichstein a jeho manželka Marie Kristýna, rozená Thun-Hohenstein (1738–1788). Tento „okruh“ hrál mimochodem velmi důležitou roli na Moravě v sedmdesátých a osmdesátých letech 18. století a učinil z Mikulova jedno z center josefinského osvícenství.⁹² V té době působil na mikulovském panství i otec Jana Karla Dietrichsteina, Karel Maxmilián, jenž v roce 1754 rezignoval na své funkce u dvora a věnoval se pouze svým statkům a jejich hospodářskému oži-

⁸⁵ Marie Elisabeth a Johanna Xaverie Hoffmanovy, kterým byl v té době Ferdinand Josef Dietrichstein poručíkem, byly dcery Wolfganga Bedřicha a pravnučky známého Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchelu. Jeho knihovna se později stala právě majetkem Ferdinanda Josefa Dietrichsteina. PETR, Stanislav: Rodové knihovny Dietrichsteinů v Mikulově, jejich osudy a nálezy ditrichstejnských rukopisů v Národní knihovně v Praze, in: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 251.

⁸⁶ DOKOUPIL, Vladislav: Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800. Svazek 3, Brno 1978, s. 89.

⁸⁷ Za tuto vedlejší zápletku „podle všeho může právě Shakespeare (jako jeden ze zhruba 4 spoluautorů).“ Soukromá korespondence mezi Margitou Havlíčkovou a Pavlem Drábkem ze dne 5. 5. 2011.

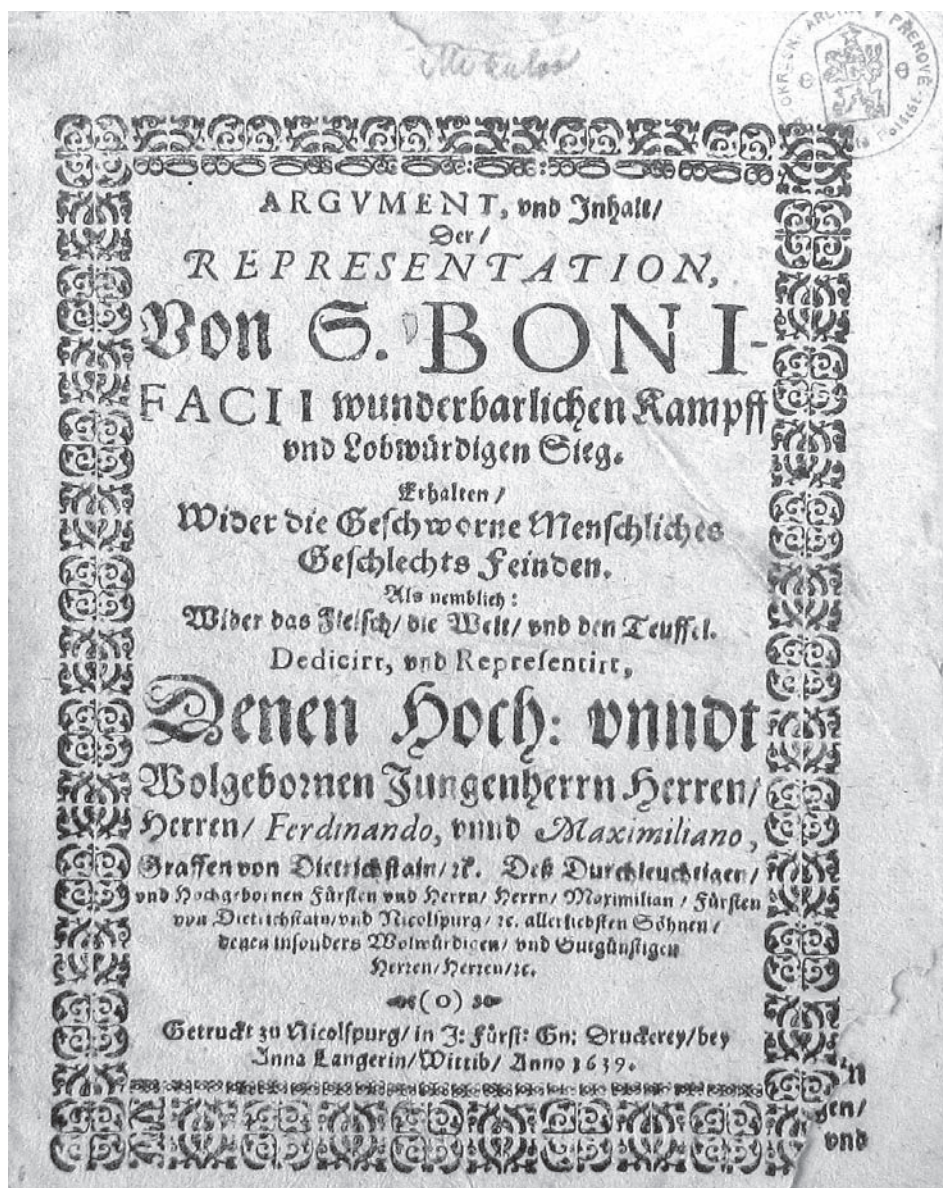
⁸⁸ Srov. CERMÁN, Ivo: Zrození osvícenského kavalíra. Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina, Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická, roč. 173 (2004), č. 3–4, s. 163.

⁸⁹ O jevišti v Dietrichsteinském paláci v Brně se zmiňuje Jitka Sedlářová ve studii Johann Wolfgang Goethe a Brno. Jedná se však až o dobu mezi lety 1813–1816, kdy zde starohrabě Hugo Franz von Salm-Reifferscheidt (1778–1836) vedl šlechtické ochotnické divadlo „Brünner Liebhaber Theater“. Srov. SEDLÁŘOVÁ, Jitka: Johann Wolfgang Goethe a Brno, in: A vůbec... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám (ed. Jana Čermáková) Brno 2010, s. 264–279.

⁹⁰ Srov. JAKUBCOVÁ, Alena – SEHNAL, Jiří: Filippo Neri del Fantasia, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 19–20.

⁹¹ Srov. CERMÁN, c. d., s. 178.

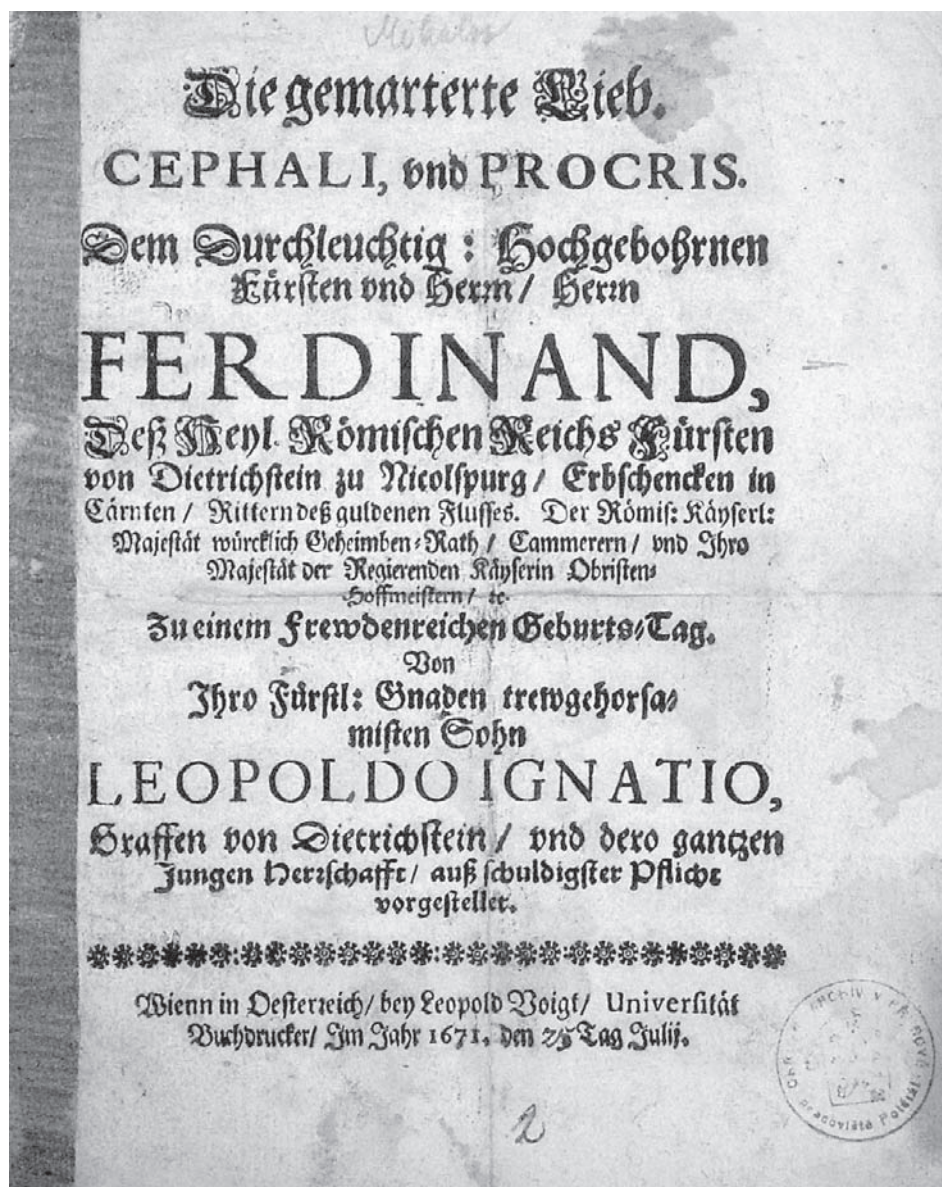
⁹² Srov. KROUPA, Jiří: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810, Brno 2006, s. 39–42.

Titulní stránka synopse piaristické hry *Representation von s. Bonifacii wunderbarlichen Kampff...* z roku 1639 (Státní okresní archiv v Přerově, foto Margita Havlíčková)

vení.⁹³ Bohužel i přes zřejmě rušný život na mikulovském zámku ve druhé polovině 18. století nebyly zatím objeveny žádné přímé pramenné důkazy dokládající i pořádání divadelních představení. Pokud by se zde přece jen nějaká konala, pak nejspíše jen do roku 1784, kdy město zachvátil jeden z nejničivějších požárů v jeho dějinách, jenž měl za následek i to, že se mikulovský knížecí dvůr natrvalo přestěhoval do Vídně. Kněžna

⁹³ Srov. CERMÁN, c. d., s. 170.

Titulní stránka synopse hry Leopolda Ignáce Dietrichsteina *Die gemarterte Lieb Cephalí und Procris* z roku 1671 (Státní okresní archiv v Přerově, foto Margita Havlíčková)

Marie Kristýna si pak zvolila za své sídlo zámek v Židlochovicích u Brna. Tato změna se samozřejmě podepsala i na společenském a hospodářském životě města.⁹⁴

Trvalým přesunem Dietrichsteinů z Mikulova do Vídně se divadelní historie tohoto rodu vyvíjela dalším směrem, což je možné sledovat již u dětí Marie Kristýny a Jana Karla

⁹⁴ Srov. RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d., s. 223, BRICHTOVÁ, Dobromila: Zámek Mikulov, Mikulov 2002, s. 27.

Dietrichsteina. Mladší Mořic Jan Nepomuk Dietrichstein (1775–1864) se stal mezi lety 1821 až 1826 ředitelem vídeňského dvorního divadla.⁹⁵ Ve spisové pozůstalosti staršího Františka Josefa Dietrichsteina (1767–1854),⁹⁶ která je bohužel ještě nezpracovaná, se zase nacházejí některé jeho divadelní recenze⁹⁷ či divadelní hry, které mu byly dedikovány. Herec a dramatik Friedrich Vilém Ziegler (1761–1827) mu například věnoval hry *Thekla die Wienerin*, *Der Machtspruch*, a *Partheien Wuth*.⁹⁸ Vídeňský dramatik Ferdinand Eberl (1762–1805) zase hru *Für wenige – viel, für viele – nichts*.⁹⁹

Svůj podíl na zdejším divadelním dění měly rovněž profesionální kočovné divadelní společnosti. Doložitelně se s nimi lze setkat už v době po třicetileté válce. Stále ovšem nelze vyloučit i možnost, že zde pobývaly už za vlády kardinála Dietrichsteina. Kočovné společnosti v té době samozřejmě nenavštěvovaly pouze Mikulov, hrály současně i v jeho okolí, například ve Valticích (Feldsberg), což dokazují i účty Karla Eusebia Liechtensteina (1611–1684), které zpracoval Herbert Haupt. Podle účetních záznamů byly v lednu 1654 a v prosinci 1667 ve Valticích vyplaceny dva respektive tři zlaté komediantům z Mikulova („commedianten von Nicolspurg“).¹⁰⁰ Z tohoto zápisu vyplývá, že se nejspíše jednalo o kočovnou společnost, jež se prokázala nějakým doporučením z Mikulova, neboť, dle postřehu Margity Havlíčkové, se mohou vyloučit piaristé, pro jejichž produkce by nikdo nepoužil slovo „commedianten“, a žádná jiná instituce zde divadlo neprovozovala, nebo to alespoň není známo.

Od 18. století je soupis divadelních společností, které navštívily Mikulov, bohatší. V roce 1763 zde pobývala například známá společnost Johanna Schulze (1690–1764).¹⁰¹ Ta zde však mohla působit již v roce 1759, kdy Schulz žádal moravské gubernium v Brně o povolení hrát v blízkých Hustopečích (Auspitz).¹⁰² Uvedená společnost se také mimo jiné výrazně zapsala do dějin českého divadla, když v roce 1767, tedy již po Schulzově smrti a pod vedením jeho ženy Josefy (1732–1786) a Johanna Matthiase Menningera (1733–1793), uvedla v brněnské Redutě zatím nejstarší známé divadelní představení v češtině, hru *Zamilovaný ponocný*.¹⁰³ V červnu roku 1814 žádal Františka Josefa Dietrichsteina o povolení hrát v Mikulově na zámku již výše zmíněný Franz Josef Krones,¹⁰⁴ otec pozdější slavné vídeňské herečky Terezy Kronesové (1801–1830), která si zde nejspíše tehdy jako třináctiletá také zahrála. Nejzajímavější však je, že v té době měl být členem Kronesovy desetičlenné herecké společnosti i český dramatik, básník a herec Václav

⁹⁵ Srov. HADAMOVSKÝ, Franz: Wien. Theatergeschichte. Von den Anfängen bis zum Ende des Ersten Weltkriegs, Wien – München 1988, s. 257–452.

⁹⁶ O životě Františka Josefa Dietrichsteina více: KROUPA, Alchymie štěstí, c. d., s. 265–267.

⁹⁷ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2393, sign. 1220, karton 557.

⁹⁸ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2387, sign. 1214, karton 557.

⁹⁹ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2388, sign. 1215, karton 557.

¹⁰⁰ HAUPT, Herbert: Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein (1611–1684), Wien 1998, s. 58–84.

¹⁰¹ Tato informace je převzata z objevů brněnského divadelního historika Hanse Welzla a nebyla doposud ověřena. Viz H. W. (= Hans Welzl): Musik und Bühne, Nikolsburger Wochenschrift, roč. 44–45, č. 30 (23. 7. 1904), s. 1.

¹⁰² SCHINDLER, Otto G.: Hra představovaná osobami, jež jsou té řeči zcela neznalé. Pohostinské hry „Bádenské společnosti německých herců“ v Brně roku 1767 a počátky českého národního divadla, Divadelní revue, roč. 4 (1993), č. 4, s. 44.

¹⁰³ Tamtéž, s. 44–56. Nebo TROJAN, Jan: Jan Tuček, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 619–620.

¹⁰⁴ Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 8387, karton 1507, fol. 29–30.

Thám (1765–?).¹⁰⁵ V listopadu 1842 přijela do Mikulova loutkářská společnost Pratische Gesellschaft,¹⁰⁶ což bylo kočovné divadlo vedené vnuky Jana Jiřího Bráta, dosud nejstaršího známého českého loutkáře, kteří tuto společnost převzali po svém otci Antonu Pratteovi (Antonínu Brátovi, 1763–1815).¹⁰⁷ Objevy z tohoto období jsou však více méně náhodné a bude nutné podniknout podrobnější průzkum pramenů, zejména pak žádosti divadelních ředitelů, jež jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně ve fondu B1 Gubernium.

Mnohem snadněji se informace o kočovných společnostech čerpají z „kulturní rubriky“ týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*, který začal v Mikulově vycházet od roku 1860. Z ní je zřejmé, že téměř každý rok, pokud tedy v té době neprobíhaly válečné či jiné nešťastné události,¹⁰⁸ do města zavítala nějaká divadelní společnost, aby zde odehrála několik představení. Nutno podotknout, že některé z nich zde strávily i více jak dva měsíce, což by mohlo poukazovat na výrazný zájem zdejšího publika o tento druh umění. Na programu byly převážně veselohry, frašky a lidové hry se zpěvy či operety. Repertoár se měnil dle nových trendů, čemuž výrazně přispívala i blízkost Vídně, jejíž divadla samozřejmě v té době udávala směr. K některým, zvláště hudebním představením využívaly divadelní společnosti i spolupráce se členy místních hudebních a pěveckých spolků, které v Mikulově ožívaly od druhé poloviny 19. století. Pro jejich vznik vytvářela příznivé prostředí jednak politická situace, jednak také piaristické gymnázium, od roku 1873 státní gymnázium, a oba hudební semináře, zvláště pak loretánský, jenž existoval nepřetržitě až do roku 1939 a odkud také během jeho dlouhého působení vzešla řada významných hudebníků.¹⁰⁹ Nejstarší byl spolek Harmonia (1867–1937),¹¹⁰ jehož součástí bylo také amatérské divadlo („Dilettanten Theater“). Při svém pobytu v Mikulově vstoupil od tohoto spolku i Alfons Mucha (1860–1939) a dokonce pro něj na konci roku 1883 vytvořil i oponu a kulisy.¹¹¹

Divadelní představení se v té době jen výjimečně konala na zámku, kočovné společnosti a místní spolky raději využívaly sály zdejších restaurací. Nejčastěji volily sál hotelu Růže („Hotel Rose“) nebo v letních měsících prostory Městanské střelnice („Bürgerliche Schießstätte“). Ojedíněle se hrálo také v sále restaurace U Černého orla („Zum schwarzen Adler“) či v restauraci U Divokého muže („Zum wilden Mann“).

Při pohledu do divadelní historie města, tak jak je dokládána současným stavem poznání, je patrné, že její nejvýznamnější etapa začíná v první polovině 17. století, kdy se Mikulov díky kardinálu Dietrichsteinovi stal důležitým politickým a kulturně-spoločenským centrem Moravy, a upadá v druhé polovině 18. století se zákazem uvádění piaristických

¹⁰⁵ SCHERL, Adolf: Krones Franz Josef, in: Hudební divadlo v českých zemích. Osobnosti 19. století (ed. Jitka Ludvová), Praha 2006, s. 298. Počet osob je uveden v žádosti, kterou Krones posílá do Mikulova knížeti Františku Josefu Dietrichsteinovi. Viz Moravský zemský archiv v Brně, fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 8387, karton 1507, fol. 30.

¹⁰⁶ DUBSKÁ, Alice: Cesty loutkářů Brátů a Pratte Evropou 18. a 19. století, Praha 2011, s. 74.

¹⁰⁷ DUBSKÁ, Alice: Anton Pratte, in: Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007, s. 469–470.

¹⁰⁸ Po třicetileté válce čelil Mikulov v roce 1663 turecko-tatarským vpádům. V únoru 1742 na několik týdnů obsadil město Prusové a s nimi spojení Sasové. Na počátku 19. století zase ovlivňovaly chod města napoleonské války, spojené s průchody domácích i nepřátelských vojsk tímto územím. V roce 1805 se s francouzskou armádou do města dostala také tyfová nákaza, které podlehl i řada místních obyvatel. V roce 1866 pak hladinu města značně zčeřily události rakousko-pruské války a s nimi i cholera, která provázela nepřátelskou invazi. RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d.

¹⁰⁹ KOCÁBOVÁ, Darja – SVOBODA, Miroslav – VRBKA, Jiří: 60 let samostatné hudební školy – 80 let českého hudebního školství v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 62.

¹¹⁰ O založení spolku více viz CZAJKOWSKI, c. d., s. 69–79. Nebo ELSINGER, Reiner Martin: Vereinswesen, in: Heimatbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von den Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987, s. 153–177.

¹¹¹ (bez autora): Feuilleton. Sylvesterfeier der „Harmonie“, Nikolsburger Wochenschrift, roč. 25, č. 1 (5. 1. 1884), s. 1–2. Nebo také ČERVENÝ, Eduard: Výstava „Dokumenty slávy“ k sedmdesátému výročí úmrtí Alfonse M. Muchy, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 244–248.

představení mimo kolejní zdi a přestěhováním dietrichsteinského dvora do Vídně. V té době se mimochodem výrazně zvyšuje divadelní prestiž sousedních Valtic, kde v roce 1790 otevírá kníže Alois Josef Liechtenstein (1759–1805) své nově zbudované zámecké divadlo, jež bude v průběhu dalších let hostit významné divadelní ředitele té doby a jejich společnosti.¹¹²

Divadelní život ve městě tím však zcela neskončil, neboť jej stále držela vystoupení kočovných divadelních společností. Mikulov byl ještě na počátku 19. století pátým moravským městem, co se velikosti týče, za Brnem, Olomoucí, Prostějovem a Znojmem.¹¹³ Tím se samozřejmě i pro kočovné společnosti, z nichž mnohé také patřily k tomu nejlepšímu, co mohla jejich doba nabídnout, stával velmi vyhledávanou zastávkou. Od druhé poloviny 19. století se navíc začaly výrazněji rozvíjet i místní divadelní aktivity, jež vycházely zejména z činnosti zdejších spolků. Mikulov si tak dokázal uchovat alespoň postavení společenského a kulturního centra v rámci regionu, a to až do druhé světové války, jejíž následky zcela změnilы zdejší nejen kulturní ráz.

Prameny

Moravský zemský archiv v Brně

Fond E 53 (Piaristé Mikulov), inv. č. 96, sign. B 23, evid. č. 29, fol. 181.

Fond E 67 (Sbírka matrik), sign. 2919

(Matrika narozených Mikulov – sv. Václav 1625–1652).

Fond E 67 (Sbírka matrik), sign. 2920

(Matrika narozených Mikulov – sv. Václav 1653–1676).

Fond E 67 (Sbírka matrik), sign. 2948

(Matrika zemřelých Mikulov – sv. Václav 1654–1728).

Fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 6278, karton 619, fol. 82.

Fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 6604, karton 1058.

Fond F 18 (Hlavní registratura Ditrichštejnů), inv. č. 8387, karton 1507, fol. 29–30.

Fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 1918, sign. 860, karton 460, fol. 14 a 16.

Fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2387, sign. 1214, karton 557.

Fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2388, sign. 1215, karton 557.

Fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 2393, sign. 1220, karton 557.

Bayerische Staatsbibliothek München

ERHARD, Christoph: Form und Weiss, Wie das herrliche Fest dess zarten Fronleichnam in der alten Statt Nicolspur, im Marggraffthumb Märherrn ... jārlich gehalten wurd, Ingolstadt 1614, sign. Fiche 4 Hom. 565.

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel

GETTNER, Johann Georg: Donau Syren, Wienn 1673, sign. Gm 3348 (1).

Österreichische Nationalbibliothek Wien

Sammlung von Handschriften und alten Drucken, „Gli augurii veracemente interpretati“,

¹¹² BOHATTA, Hans: Theaterwesen am Hofe des Fürsten von und zu Liechtenstein, Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theaterforschung, roč. 1950/51, s. 38–86, PÖMERL, Jan: Liechtensteinská divadla ve Valticích a Lednici, Cour d'honneur. Hrady – zámky – paláce, roč. 1 (1998), č. 1, s. 65–67, ŠTÁVOVÁ, Jitka: Zámecká divadla rodu Liechtensteinů na českém území, Theatralia. Revue současného myšlení o divadelní kultuře, roč. 13 (2010), č. 1, s. 32–46.

¹¹³ RICHTER – KRSEK – STEHLÍK – ZEMEK, c. d. s. 227.

sign. Cod. 10003 Han.

Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. 33/20-1 Han Autogr.

Nikolsburger Wochenschrift

(bez autora): Feuilleton. Sylvesterfeier der „Harmonie“, Nikolsburger Wochenschrift, roč. 25, č. 1 (5. 1. 1884), s. 1–2.

H. W. (= Hans Welzl): Musik und Bühne, Nikolsburger Wochenschrift, roč. 44–45, č. 30 (23. 7. 1904), s. 1.

Literatura

BAĎURA, Bohumil: Documenti ignoti sui comici italiani delle terza decade del Seicento, *Folia Historica Bohemica*, č. 21 (2005), s. 211–218.

BALCÁREK, Pavel: Kancelář kardinála Ditrichštejna a správa biskupských statků před Bílou horou, *Sborník archivních prací*, roč. 28 (1978), č. 1, s. 66–126.

BALCÁREK, Pavel: Kardinál František Dietrichstein 1570–1636. Gubernátor Moravy, České Budějovice 2007.

BOHATTA, Hans: Theaterwesen am Hofe des Fürsten von und zu Liechtenstein, *Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theaterforschung*, roč. 1950/51, s. 38–86.

BOMBERA, Jan: Výchova a vzdělání piaristů v našich zemích, *Jižní Morava*, roč. 31 (1984), s. 25–42.

BRAUN, Kazimierz: Divadelní prostor, Praha 2001, s. 71–72.

BRÁZDOVÁ, Lucie: Hudební dění za episkopátu kardinála Dietrichsteina v Mikulově, in: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 149–156.

BRICHTOVÁ, Dobromila: Zámek Mikulov, Mikulov 2002.

BRICHTOVÁ, Dobromila: Návštěva císaře Leopolda I. na mikulovském zámku, *RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*, roč. 2004, s. 16–21.

BRICHTOVÁ, Dobromila: Barokní slavnosti Habsburků ve svědectvích dietrichsteinské sbírky grafiky, *RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*, roč. 2009, s. 119–128.

BROCKETT, Oskar G.: Dějiny divadla, Praha 2001.

CERMAN, Ivo: Zrození osvěcenského kavalíra. Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina, *Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická*, roč. 173 (2004), č. 3–4, s. 157–190.

CZAJKOWSKI, Igor: Hudební spolky v Mikulově ve druhé polovině 19. století, *Jižní Morava*, roč. 37 (2001), s. 69–79.

ČERVENÝ, Eduard: Výstava „Dokumenty slávy“ k sedmdesátému výročí úmrtí Alfonse M. Muchy, *RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*, roč. 2009, s. 244–248.

DOKOUPIL, Vladislav: Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800. Svazek 3, Brno 1978.

DUBSKÁ, Alice: Cesty loutkářů Brátů a Pratte Evropou 18. a 19. století, Praha 2011.

DVOŘÁK, Jan: Správa statků kardinála Dietrichsteina – z centra na periferii, in: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 219.

EIBEL, Zdeněk: Z dějin piaristického gymnasia v Mikulově 1631–1873, *Jižní Morava*, roč. 3 (1967), s. 67–75.

FIDLER Petr: Giovanni Giacomo Tencalla, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F*, roč. 37–39 (1993–95), s. 85–104.

HADAMOVSKY, Franz: Wien. Theatergeschichte. Von den Anfängen bis zum Ende des Ersten Weltkriegs, Wien – München 1988.

HAUPT, Herbert: Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein (1611–1684), Wien 1998.

- HAVLÍČKOVÁ, Margita: Profesionální divadlo v královském městě Brně 1668–1733, Brno 2009.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita: Vztahy a vlivy barokního školského a profesionálního divadla na příkladu hry o sv. Bonifáci (Mikulov 1639), in: Náboženské divadlo v raném novověku (ed. Jan Hojda), Hradec Králové 2011, s. 60–67.
- Heimatchbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von der Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987.
- HOFMANN, Richard A.: Die Nikolsburger Fronleichnamsprozession im Jahre 1583, in: Heimatchbuch Nikolsburg. Geschichte und Schicksal einer deutschen Stadt von der Anfängen bis zum Jahre 1946 (ed. Reiner Martin Elsinger), Wien 1987, s. 297–301.
- Hudební divadlo v českých zemích. Osobnosti 19. století (ed. Jitka Ludvová), Praha 2006.
- KLOSOVÁ, Markéta: Dramatika piaristů v 18. století, in: Divadlo v Kotcích (ed. František Černý), Praha 1992, s. 336–347.
- KOCÁBOVÁ, Darja – SVOBODA, Miroslav – VRBKA, Jiří: 60 let samostatné hudební školy – 80 let českého hudebního školství v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 61–77.
- KOŠULIČ, Josef: Mikulov a počátky barokní hudby na Moravě, Jižní Morava, roč. 9 (1973), s. 122–134.
- KROUPA, Jiří: Mikulovské a evropské kořeny josefinismu. Studijní cesta hrabat z Ditrichštejna, Studie Muzea Kroměřížska, roč. 1979, s. 59–69.
- KROUPA, Jiří: Dietrichsteinové v polovině 17. století a model tzv. kavalírské cesty, Historická Olomouc a její současné problémy, roč. 4 (1983), s. 109–117.
- KROUPA, Jiří: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810, Brno 2006.
- MATULÍKOVÁ, Zoja – JEŘÁBEK, Tomáš: Nálezová zpráva o stratigrafii omítkových vrstev západního a východního průčelí severního křídla zámku v Mikulově, Brno 2000 (rukopis).
- MAŤA, Petr: Phasma Dionysiacum Pragense a počátky karnevalového kalendáře na císařském dvoře, Divadelní revue, roč. 15 (2004), č. 2, s. 45–55.
- MENČÍK, Ferdinand: Příspěvky k dějinám českého divadla, Praha 1895.
- MICHALCOVÁ-CESNAKOVÁ, Milena: Nejstarší český divadelní program, Listy filologické, roč. 87 (1964), s. 257–263.
- MIKULEC, Jiří: Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka, Praha 1997.
- NEUHUBER, Christian: Der Vormund des Hanswurst. Der Eggenberger Hofkomödiant Johann Valentin Petzold und sein Kilian Brustfleck, Daphnis, roč. 35 (2006), s. 263–300.
- NEUHUBER, Christian: Johann Georg Gettner, in: Lexikon deutschmährischer Autoren (ed. Silvie Jašková), Olomouc 2006, s. 1–8.
- NEUMANN, Alois Augustin: Piaristé a český barok, Přerov 1933.
- NOE, Alfred: Geschichte der italienischen Literatur in Österreich. Teil 1: Von den Anfängen bis 1797, Wien 2011.
- PARMA, Tomáš: František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve, Brno 2010 (disertační práce).
- PETR, Stanislav: Rodové knihovny Ditrichštejnů v Mikulově, jejich osudy a nálezy ditrichštejnských rukopisů v Národní knihovně v Praze, in: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium 11. a 12. října 2006 (ed. Emil Kordiovský – Miroslav Svoboda), Brno 2007, s. 239–257.
- PORT, Jan: Divadlo řádových škol a náboženských bratrstev, in: Dějiny českého divadla I. Od počátků do sklonku osmnáctého století (ed. František Černý), Praha 1968, s. 167–193.
- PÖMERL, Jan: Zámecká divadla v Čechách a na Moravě, Divadelní revue, roč. 3 (1992), č. 4. str. 3–17.

- PÖMERL, Jan: Liechtensteinská divadla ve Valticích a Lednici, Cour d'honneur. Hrady – zámky – paláce, roč. 1 (1998), č. 1, s. 65–67.
- RICHTER, Václav: Excerpta z dietrichsteinského mikulovského archivu, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 11 (1967), s. 89–107.
- RICHTER, Václav: Excerpta z dietrichsteinského archivu, Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada uměnovědná F, roč. 13 (1969), s. 55–66.
- RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj: Mikulov, Brno 1971.
- RUDIN, Bärbel: Knížecí dvorské divadlo Eggenbergů v Českém Krumlově 1676–1691, Divadelní revue, roč. 8 (1997), č. 2, s. 12–20.
- SAMEK, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska. Svazek 2: J–N, Praha 1999, s. 482–503.
- SEDLÁŘOVÁ, Jitka: Johann Wolfgang Goethe a Brno, in: A vůbec... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám (ed. Jana Čermáková) Brno 2010, s. 264–279.
- SEHNAL, Jiří: Hudba na dvoře olomouckých biskupů od 13. do poloviny 17. stol., Časopis vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci, roč. 60 (1970), s. 73–85.
- SEHNAL, Jiří. – VYSLOUŽIL, Jiří: Dějiny hudby na Moravě, Brno 2001.
- SEMERÁDOVÁ, Pavla: Piaristické školské hudební drama (1694), in: Svatý Josef Kalasanský a Zbožné školy. Informátor o Řádu piaristů (ed. Jaroslav Skácel), Kutná Hora 2004, s. 69–74.
- SENFELDER, Leopold: Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis. Band 6, Wien 1912.
- SCHERL, Adolf: K vystoupením německých a italských profesionálních hereckých společností v Olomouci v 17. a 18. století, in: O divadle na Moravě a ve Slezsku. Mezinárodní konference v Olomouci (ed. Tatjana Lazorčáková), Olomouc 2004, s. 40.
- SCHINDLER, Otto G.: Hra představovaná osobami, jež jsou té řeči zcela neznalé. Pohostinské hry „Bádenské společnosti německých herců“ v Brně roku 1767 a počátky českého národního divadla, Divadelní revue, roč. 4 (1993), č. 4, s. 44–56.
- SMÍŠEK, Rostislav: Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace, in: Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku (ed. Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka), České Budějovice 2007, s. 65–111.
- SMÍŠEK, Rostislav: Císařský dvůr a dvorská kariéra Dietrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I., České Budějovice 2009.
- Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla (ed. Alena Jakubcová), Praha 2007.
- ŠTÁVOVÁ, Jitka: Zámecká divadla rodu Liechtensteinů na českém území, Theatralia. Revue současného myšlení o divadelní kultuře, roč. 13 (2010), č. 1, s. 32–46.
- ŠTUDENT, Miloslav: Co zhlédl r. 1599 v Miláně kardinál Dietrichstein, Acta musicologica.cz. Revue pro hudební vědu, roč. 2006, č. 2 [online]. Dostupné na <http://acta.musicologica.cz/06-02/0602s08t.html> [cit. 20. září 2012].
- VITRUVIUS POLLIO, Marcus – POLLUX, Julius: Antické divadlo, Praha 1944.
- WATZKOVÁ, Veronika: Divadelní produkce školského řádu piaristů v Mikulově, Brno 2012 (bakalářská diplomová práce).
- ZÁLOHA, Jiří: Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol., Sborník Národního muzea v Praze, roč. 40 (1986), č. 2, s. 53–79.
- ZÁLOHA, Jiří: O povýšení eggenberského herce J. J. G. do šlechtického stavu, Divadelní revue, roč. 7 (1996), č. 3, s. 78–81.
- ZEMEK, Metoděj: Školní divadlo v Mikulově v 17. a 18. stol., Vlastivědný věstník moravský, roč. 18 (1996), s. 37–46.

Miroslav Lukáš

An General Introduction to the theatre history in Mikulov

This article provides a general overview of the most important events that are associated with the rich local theatrical history. The known and published reports show that Mikulov, as an important South Moravian town, was one of the significant theatrical centers in the first half of the 17th century. The theatre culture was particularly flourishing at the castle and scholastic institutions. Thanks to its location on the road from Brno to Vienna, traveling theatre companies which belonged to the best of that time, very often stopped in Mikulov. There was also a developing civic theater culture, based mainly on activities of musical societies, since the second half of the 19th century.

Národopis

Jitka Matuszková

Obec Hlohovec po prohlášení Lednicko-valtického areálu památkou UNESCO

Hlohovec, ležící asi 4 km severně od Valtic, byl založen jako kolonizační ves pasovského biskupství v 13. století. Katastrem Hlohovce procházela hranice mezi Moravou a Dolními Rakousy, byl tedy biskupskou strážní vsí a odtud se odvozuje i jeho německé jméno Bischofswarth.¹ První písemná zmínka pochází až z valtického urbáře z roku 1414, v němž však Bischofswarth není uveden jako obydlené místo,² nýbrž jako vinohrad.³ Vysvětlení historiků je trojí: obec buď nebyla do urbáře zapsána omylem, nebo byla již v roce 1414 pustá, či patřila k jinému panství.⁴ Patnácté století bylo bouřlivé, řada válek i válečných tažení, ať již husitských či česko-uherských, vedla k hladomoru a epidemiím, jejichž důsledkem bylo zpustnutí řady vsí. Poustka byla nově osazena charvátským obyvatelstvem v roce 1570 a patřila k valtickému panství Hartmana II. z Lichtenštejna, jak se uvádí v listině z 10. srpna 1570.⁵ Oproti starým poddanským obcím měli noví osadníci určité úlevy, byli například na pět let osvobozeni od poddanských dávek, nemuseli robotovat a měli určité výhody při odběru vína z vrchnostenských sklepů.⁶ Hlohovec sdílel osudy valtického panství až do zániku patrimoniální správy v roce 1848. Teprve po podepsání Velké Saint-Germainské mírové smlouvy,⁷ která nabyla platnost 16. července 1920, se obec stala součástí Československé republiky s novým označením Hlohovec, údajně podle hlohů, které zde rostly.⁸ Avšak 8. října 1938 byla obec obsazena německou armádou a přičleněna k mikulovskému landrátu v Dolnodunajské župě se všemi důsledky, které to pro obyvatelstvo mělo. Teprve po osvobození 21. dubna 1945 se opět vrátila Československu.

Jak již bylo zmíněno výše, Hlohovec, či jak místní říkají Lohovec, byl osazen charvátskými kolonisty, kteří se přizpůsobili v procesu akulturace domácí podlužácké kultuře patrně již v 18. století stejně jako původně charvátské obyvatelstvo nedaleké Poštorné a Charvátské Nové Vsi.⁹ Přesto se v Hlohovci udržely zbytky charváštštiny až do počátku 20. století. Badatelé to vysvětlují odlehlostí, izolovaností obce a udržováním kulturních a příbuzenských kontaktů s charvátskými osadami na drnholeckém panství, kam se hodně Hlohovčanů přišlenilo, čímž se však oslabilo charvátské jádro v Hlohovci.¹⁰

¹ KORDIOVSKÝ, Emil – DANIHELKA, Jiří: Brána do kraje. Průvodce obcemi okresu Břeclav, Mikulov 1999, s. 74.

² GERŠIČ, Miroslav: Charvátská kolonizace na Valticku, obnova Poštorné a založení Charvátské Nové Vsi, Jižní Morava, roč. 40 (2004), s. 231.

³ TUREK, Adolf: Charvátská kolonisace na Moravě, Časopis Matice moravské, roč. 61 (1937), s. 49–70, 195–212 a 363–390. Citováno podle: Moravští Charváti – dějiny a lidová kultura. Antologie (ed. Richard Jerábek), Brno 1991, s. 137. Srov. též Břeclavsko (ed. Vladimír Nekuda), Brno 1969, s. 406.

⁴ Moravští Charváti..., c. d., s. 137–138.

⁵ GERŠIČ, c. d., s. 235; resp. Moravští Charváti..., c. d., s. 138.

⁶ Břeclavsko, c. d., s. 406; resp. KORDIOVSKÝ – DANIHELKA, c. d., s. 74.

⁷ Dostupné na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Saint-Germainská_smlouva [cit. 7. prosince 2012].

⁸ V Moravském zemském archivu ve fondu F 94 Velkostatek Valtice je uložen česky psaný protokol o opravě kostelní střechy s datem 13. listopadu 1869, v němž je obec jmenována Lohovec (signatura 292, fol. 153).

⁹ JERÁBEK, Richard – FROLEC, Václav – HOLÝ, Dušan: Podluží. Kniha o lidovém umění, Brno 1962, s. 19.

¹⁰ VEČERKOVÁ, Eva: Obřady životního cyklu u moravských Charvátů I. Svatba, Folia ethnographica. Supplementum ad Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales, roč. 23–24 (1989–1990), s. 8.

Dodnes Charváty připomíná poměrně hojný výskyt příjmení končících -ič a etnonym „Krobót“, kterým sami sebe označují obyvatelé uvedených obcí. I dnes má Hlohovec poněkud výjimečné postavení pro svou izolovanost od ostatních podlužáckých vesnic, pro své nářeční odlišnosti (zejména starší lidé důsledně vyslovují -r- i tam, kde je v češtině -ř-, nebo u sloves v 1. osobě singuláru koncovku -m) i mentalitu obyvatel. Vezmeme-li v úvahu tato fakta a charvátskou minulost obce, je s podivem, že zde doposud nebyl uskutečněn důkladný etnografický výzkum. Dlužno však zmínit práce jazykovědné a historické.¹¹

Velmi složitou a diskutovanou otázkou byla míra vlivu charvátské kultury na lidovou kulturu jihovýchodní Moravy. Některými názory a jejich kritikou na základě srovnávacího

Velikonoční hrkání, 2012 (foto Jitka Matuszková)

studia se zabýval Richard Jeřábek¹² a došel k závěru, že Charváti na kolonizovaných územích působili spíše „jako jistý katalyzátor při formování osobité lidové kultury“¹³ než jako nositelé kulturního vzoru, který domácí obyvatelstvo přejala.

Počet obyvatel Hlohovce v posledních dvaceti letech kolísá kolem počtu 1300. Podle posledních dostupných údajů Českého statistického úřadu zde k 31. 12. 2010 žilo 1313 obyvatel v 544 domech, zemřelo 15, narodilo se 12, přistěhovalo se 23 osob a 17 se jich vystěhovalo, sňatků bylo uzavřeno 7 a 3 manželství se rozvedla.

Půdorysnou strukturu tvoří široká ulicovka, svažující se od jihu směrem k Hlohoveckému rybníku na severu. Říká se jí Dědina. Na východ od ní se nachází domkářská zástavba, tvořená několika uličkami zvanými Chalupky. Obcí prochází odbočka ze silnice II. třídy spojující Bezručovou alejí Valtice s Lednicí, tato ulice se jmenuje Hlavní až po křižovatku s Dědinou a v části od Dědiny k Valticím pak Valtická. Na obou koncích této odbočky se

¹¹ FIC, Karel: Stopy charvátského jazyka v nářečí Hlohovce, *Filologija*, sv. 24–25 (1995), s. 95–99; resp. JANKOVIČOVÁ, Jitka: *Historie školství obce Hlohovec po charvátské kolonizaci*, Brno 2007 (diplomová práce) [online]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/84193/pedf_m/Historie_obce_-_Jankovicova.pdf [cit. 7. prosince 2012].

¹² JEŘÁBEK, Richard: K otázce vlivu charvátské kolonizace na lidovou kulturu na jižní Moravě, *Zprávy oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově*, roč. 1966, č. 4–5, s. 207–215; resp. JEŘÁBEK, Richard: A propos du problème de l'influence culturelle de la colonisation croate sur la culture populaire en Moravie, *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, řada uměnovědná F*, roč. 11 (1967), s. 59–72.

¹³ JEŘÁBEK, K otázce vlivu..., c. d., s. 212.

Vybíhání ze sklepů o hodovém pondělku se těší velké pozornosti domácích i turistů, 2011 (foto Jitka Matuszková)

rozšiřuje intravilán obce individuální výstavbou rodinných domů, vesměs bez vazby na místní stavební tradici. Severovýchodně od centra, téměř na břehu Hlohoveckého rybníka, stojí kostel sv. Bartoloměje a kulturní dům. Usedlosti v Dědině jsou okapově orientované s hákovým dvorem a tvoří souvislou uliční řadu s krytými vjezdy do dvora. V Chalupkách se dochovalo ještě několik domů štítově orientovaných se střechou valbovou nebo sedlovou s valbičkou. Předzahrádky jsou již většinou zbaveny oplocení. Jedinečný a zvláštní vzhled dodávají několika domům vrata z padesátých a šedesátých let 20. století, zdobená plastickými arkaturami, případně čabrakovitým motivem, soustruženými křídlatými zvonečky nebo vyřezávanými kříži. Autorem vrat byl místní kolář, či jak říkají v Hlohovci „kolár“, František Vaškovič, přezdívaný Korínek (22. 11. 1929–18. 3. 1972).¹⁴

Hlohovec je vinařskou obcí náležející k Mikulovské podoblasti. Areál cca 155¹⁵ vinných sklepů se nachází na jižním a jihozápadním okraji obce pod viniční tratí Šulaperk a v místě zvaném U kerchova nebo Za humnama. Není tedy divu, že obcí vede Moravská vinařská stezka – oblast Mikulovská, dále Moravská cyklostezka č. 41 (Lednicko-valtický areál) a Lichtenštejnská cyklistická stezka.

Do katastru obce zasahuje Národní přírodní rezervace Lednické rybníky, která byla vyhlášena v roce 1953 a zahrnuje nejvýznamnější rybníky rybníční soustavy na jižní Moravě, z nichž na katastru obce leží část rybníků Nesytu, Hlohoveckého a Prostředního. Na západním břehu Hlohoveckého rybníka stojí Hraniční zámek, postavený na historické hranici mezi Rakouskem a Moravou, jak to stvrzuje i nápis na atice: ZWISCHEN / ÖSTERREICH UND MÄHREN. Neoklasicistní stavba byla vytvořena podle projektu ředitele knížecí liechtensteinské stavební kanceláře Josefa Franze Engela v letech 1816–1827. „Patří k nejkratším příkladům neoklasicistní architektury v lednicko-valtickém areálu. Knižecí architekt Josef Franz Engel ve svém projektu reagoval na nejmodernější proudy

¹⁴ MATUSZKOVÁ, Jitka: Kolářský mistr z Hlohovce a jeho vrata, in: Dřevěné stavby – průzkum, dokumentace, ochrana, využití. 11.–13. září 2002 Rožnov pod Radhoštěm. Sborník ze semináře, Praha 2003, s. 30–31.

¹⁵ VLAŠIC, Karel: Historie vinařství v Hlohovci [online]. Dostupné na <http://www.hlohovec.cz/o-vine/historie.html> [cit. 7. prosince 2012].

propojující tendence palladiánské architektury s ohlasy projekčních zásad francouzské revoluční architektury, reprezentované ve střední Evropě dvorním architektem knížat Esterházy Charlesem Moreauem. Hraniční zámček patří k posledním projevům stavebního rozmachu v komponované krajině mezi Lednicí a Valticemi v prvních dvou desetiletích 19. století“, hodnotí Michal Konečný význam této památky.¹⁶

Dům čp. 40 v Dědině s vraty typickými pro Hlohovec, stav v roce 2002 (foto Jitka Matuszková)

Tentýž dům po rekonstrukci, s opravenými vraty, stav v roce 2012 (foto Jitka Matuszková)

Dalšími evidovanými památkami jsou boží muka nad Dědinou, socha sv. Floriána na horním konci Dědiny, obojí z 19. století, a kostel z roku 1832, původně zasvěcený sv. Janu Nepomuckému, po rozšíření lodi počátkem 20. století zasvěcen sv. Bartoloměji. To uvádím záměrně, protože tato skutečnost ovlivnila kulturní život v obci tak, že zde od té doby pořádají dvojí hody: v květnu na svátek sv. Jana Nepomuckého (16. 5.) takzvané hodky a na Bartoloměje (24. 8.) hody, které patří, ostatně jako jinde na Podluží, k nejvýznamnějším svátkům v obci. Ty hlohovecké se vyznačují jistou zvláštností, totiž pondělním vybíháním ze sklepů.¹⁷ Původně měl tento zvyk charakter přijímacího rituálu nováčků, či jak se jim na Podluží říká „kaštánků“, mezi chasu. Podstatou je, že ovínění chlapci vybíhají po jednom z předem určeného sklepa, probíhají uličkou svých starších kamarádů, kteří je tloučou do zad. Mezi mužskou populací je tento zvyk značně oblíbený a časem začali být tímto způsobem přijímáni mezi ženaté muže také novomanželé. Součástí obřadu je tanec masek, které při závěrečném „verbunku“ ze sebe navzájem strhávají kostýmy – „okmásávají se“ –, dokud nezůstanou jen ve spodním prádle. Z dalších kulturních aktivit je nutno jmenovat Krojový ples, na němž se volí stárce, velikonoční výstavu vína, velikonoční hrkání a stavení májí děvčatům v noci na 1. máje.

Hlohovec je součástí Krajinné památkové zóny Lednicko-valtický areál na jižní Moravě (dále jen LVA), prohlášené Vyhláškou ministerstva kultury ČR č. 484/1992 Sb. a 7. 12. 1996 zapsané na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO pod č. C 763 jako Kulturní krajina Lednice-Valtice. Celý LVA je také od roku 2003 součástí Biosférické rezervace UNESCO Dolní Morava.¹⁸ Zatímco památky a rezervace UNESCO nemají oporu v našem právním řádu, plošně chráněná území vyhlášená podle „památkového“ zákona 20/87 Sb. ano. Tato skutečnost zasáhla do života místních obyvatel, protože jednak

¹⁶ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, evidenční list památky 36467/7-1245.

¹⁷ KAŠNÍK, František: Hlohovecké hodovny „mláčení“, Malovaný kraj, roč. 4 (1949), č. 9, s. 91.

¹⁸ „Biosférické rezervace mají sloužit k řešení otázky, jak sladit ochranu biodiverzity a přírodních zdrojů s jejich udržitelným rozvojem a socio-ekonomickým rozvojem.“ Dostupné z: <http://www.dolnimorava.org/index.php?lang=cs> [cit. 7. prosince 2012].

Sklep se zemní lisovnou, stav v roce 2003 (foto Jitka Matuszková)

je celé plošně chráněné území pokládáno za území s archeologickými nálezy ve smyslu § 22 odst. 2 zák. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů, takže všechny zásahy do terénu musí být ohlášeny příslušné instituci oprávněné k archeologickým průzkumům, jednak veškerá stavební činnost podléhá dle vyhlášky č. 484/1992 Sb. o prohlášení lednicko-valtického areálu na jižní Moravě za památkovou zónu odbornému vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Brně (dále jen NPÚ ÚOP v Brně) a závaznému stanovisku příslušné instituce vykonávající státní správu. Tato povinnost je místními vnímána silně negativně, jak to shrnula paní starostka: „*Kladení podmínek orgánů státní správy nenachází ze strany stavebníků pochopení, je to chápáno jako omezování jejich svobody. Koho cestovní ruch zrovna neživí, nevidí důvod, proč se má při stavbě svého domu snít podle katalogu plného typizovaných bungalovů omezovat a zůstatvat za dobou.*“ A dodává k tomu smutnou pravdu, že selhává osvěta.

Zatímco po roce 1992 byla nejvýznamnější stavební akcí obnova Hraničního zámečku a změna jeho využití na hotel, lze zvýšený počet stavebních aktivit pozorovat teprve od přelomu 20. a 21. století, tedy až po zapsání LVA na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, což se projevuje nárůstem spisů ke stavebním aktivitám v Hlohovci ve spisovně NPÚ ÚOP v Brně. Práce se týkají novostaveb, úprav půdy na obytné podkroví, výměny stávajících oken a dveří za výplně plastové, obnovy fasády, přestaveb hospodářských budov ve dvoře na obytné a rekreační. Ze spisů lze vyčíst stoupající turistický ruch, jak dokládá vybudování osmi penzionů v rozmezí let 1999 až 2010 a obytných nadstaveb stávajících 17 sklepů v letech 1999 až 2011. Tuto skutečnost hodnotí starostka obce kladně, pokud jde o: „*nový zdroj příjmů (penziony, další ubytovací kapacity), nárůst zaměstnanosti, příležitost pro poskytovatele dalších navazujících služeb, byť příjem z ubytovacích služeb není v rozpočtu obce patrný*“. Současné však pojmenovává možná ohrožení: „*V obci vzniká množství malých ubytovatelů, kteří využívají k ubytování starší rodinné domky v zástavbě, připojené na všechny inženýrské sítě, přičemž stavební místa pro rodinné domy chybí a obec nemá dostatečné finanční prostředky na vybavení nových lokalit s bytovou výstavbou inženýrskými sítěmi. Nová výstavba rodinných domů se tlačí nezadržitelně do zón funkčně určených územním plánem k rekreaci a sportu,*

Tentýž sklep v roce 2011... (foto Jitka Matuszková)

... a v roce 2012 přestavěný na mohutnou patrovou lisovnu (stavba vpravo) (foto Jitka Matuszková)

do lokalit sklepů. Dochází tak ke znehodnocení těchto sklepních uliček a zón určených k realizaci cestovního ruchu.“ Její slova potvrzuje nejen obsah spisů uložených v NPÚ ÚOP v Brně, změny územního plánu obce, ale také ikonografické dokumenty, ukazující postupující modernizaci obytných domů a zejména nezadržitelnou proměnu sklepního areálu Šulaperk od sklepů bez lisoven nebo přízemních lisoven projevujících se zděným štítem k nepatříčně mohutným patrovým lisovnám s obytným patrem i podkrovím, které v lokalitě působí cizorodě a rušivě. V této souvislosti potěší, když se stavebníci rozhodnou navázat na někdejší stavební tradici a nahradí plochou střechu na domě z šedesátých let 20. století střechou sedlovou či brizolit hladkou omítkou. Rovněž již zmíněná dekorativní vrata jsou v některých případech vizitkou dobré péče vlastníků, jako např. u domu čp. 40, jehož fasádu majitel modernizoval, zašla vrata však nechal opravit.

Přes výše uvedená negativa si většinou Hlohovčané turistický ruch pochvalují a domnívají se, že by se pro turisty mělo v obci budovat více atrakcí a zajímavostí, které by je do obce přilákaly a po nějakou dobu udržely. Jen k cyklistům mají někteří výhrady: „*Turisté mně nevadí, ale cyklisté, kterých je v letních měsících hodně, vůbec nerespektují pravidla silničního provozu, takže je málokterý řidič má rád,*“ řekla žena v domácnosti.

Od roku 1996 byly v obci založeny tři nové firmy (Autoopravna Drobilič; Leonardo Technology, s. r. o.; Moraviarest, s. r. o.), některé se rozšířily, vzniklo několik desítek živnostníků, zanikla jedna firma (LIGA, s. r. o.), některé změnilly provozovnu uvnitř obce, zaniklo několik (možná až desítek) živnostníků.¹⁹ Právě živnostníci a majitelé firem si stýskají na „zásah památkářů do omezení reklamních poutačů“ a poukazují, že bez viditelné reklamy u cest k nim nikdo nepříjde, protože Hlohovec leží stranou hlavních turistických tras. Vyvrací to počet penzionů i bezpočet soukromých ubytovatelů.

Právě na turistice je založena činnost firmy Moraviarest, s. r. o., která provozuje penzion Usedlost pod vinohrady a na svých webových stránkách návštěvníkům kromě svých komerčních údajů poskytuje schematickou mapku Hlohovce, informace o památkách v LVA, o jejich otevírací době, ceně vstupného a tipy na procházky. V roce 2010 v penzionu otevřeli také restauraci, kde připravují pokrmy dle místních tradičních receptů, k nimž patří fazolová polévka s rezanci (široké nudle) servírovaná s plesnými taškami, což jsou placky z těsta z vařených brambor, potřené sádlem a posypané krupicí, které se po svinutí do ruličky pokladou jedna vedle druhé do vymaštěného pekáče, zakápnou sádlem a v troubě se upečou dozlatova. Interiér restaurace je doplněn historickými rodinnými fotografiemi, na nichž zájemci mohou studovat místní slavnostní i všední kroje. Nemohu zastírat, že tento koncept je mi sympatický právě pro to ukotvení v místní tradiční kultuře.

Dosavadní výzkum v obci na základě vlastního pozorování, dotazníků a řízených rozhovorů ukázal, že tradiční kulturní akce se v obci pořádají i nadále. Od roku 2007 přibyla slavnost vinobraní, Myslivecké sdružení Hlohovec pořádá již třetím rokem okresní výstavu trofejí a svod psů. Po dvacetiletém přerušení byly v roce 2011 obnoveny profesionální cyklistické závody Velká cena Hlohovce, jichž se v letošním roce zúčastnily i týmy z Litvy, Polska a Rakouska. Vyjmenované aktivity sice „nevznikly v přímé souvislosti s prohlášením LVA památkou UNESCO“, jak zdůraznila paní starostka, „*ale tato skutečnost se využívá při propagaci akcí*“.

Zvýšený turistický ruch v obci je podle Hlohovčanů jediným přínosem zapsání LVA na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Jsou rádi, že k nim turisté jezdí, přinášejí lidem práci a že poznají zdejší život a tradice. Hodnotu areálu, spočívající v kulturních památkách a komponované krajině, si velmi dobře uvědomují, doufali však, že bude více peněz na zvelebování obce i krajiny. Místní učitelka prohlásila: „*Čekala jsem rozsáhlejší úpravy a souvislou péči o přírodu LVA, a tím i vznik mnoha pracovních míst pro zahradníky, vznik a údržbu stezek pro jezdecký sport, nesplnilo se v očekávaném rozsahu.*“ Shodně všichni oslovení poukazují například na

¹⁹ Podle údajů Obecního úřadu Hlohovec.

zvýšené výdaje obce na údržbu přilehlých lesních pozemků v ochranném pásmu NPR Lednické rybníky, na zanedbaný stav cyklostezek vedoucích kolem Lednických rybníků, a že „*ekologové brání udržování krajiny a rybníků v upraveném stavu*“. Rozpory mezi institucemi chránícími LVA jako člověkem vytvořenou komponovanou krajinu a institucemi zaměřenými na ochranu přírody ostatně každoročně zdůrazňujeme jako vážný problém v monitorovacích zprávách.

Záleží teď na Hlohovčanech, zda se jim podaří turistický ruch usměrňovat tak, aby byl obcí i jejím obyvatelům ku prospěchu, či se jim nechají strhnout k budování podbíživých atrakcí bez vztahu k hodnotám a tradicím místa. Schází i ta paní starostkou připomínaná osvěta. Právě ta má děti vychovávat k poznání místní kultury a hodnot regionu, k uvědomění odlišností a zvláštností a k hrdosti na ně. Jen tak z nich budou sebevědomí, uvědomělí hospodáři pokorně zvelebující zděděné hodnoty a citlivě je dotvářející.

Státní správa by se měla také zapojit. Když už jsme se jako stát zavázali dodržovat úmluvu o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, měli bychom k tomu přistupovat odpovědně a legalizovat funkci tzv. správce statku, obdařit jej nejen povinnostmi, nýbrž i pravomocemi tak, aby skutečně statek, v tomto případě LVA, spravoval a měl možnost koordinovat se všemi dotčenými vlastníky, firmami, samosprávami aj. péči o rozlehlý a multifunkční komplex, jakým komponovaná krajina LVA je. Uchovat hodnoty, pro něž byl LVA zapsán mezi památky UNESCO, je velká odpovědnost. Snad by stálo za úvahu uspořádat jednou ročně veřejné jednání za účasti vedení obce, památkářů, správců chráněných přírodních území, správce statku, stavebního úřadu apod., na němž by se projednaly zásady ochrany, stavební záměry a jejich dopad na obyvatele. Na druhou stranu vyslechnout, co trápí obyvatele, poradit jim, jak se bránit jak proti zvůli úřadů, tak proti zhůvěřilostem stavebníků. Pojmenované problémy by však bylo nutno řešit, a ne je nechat jenom vyznít do prázdna. Státní správa by tak paradoxně mohla získat i spojení z řad obyvatel, kdyby zjistila problémy, které jsou pro obyvatele nejpodstatnější, a projevila snahu je řešit.

Literatura:

Břeclavsko (ed. Vladimír Nekuda), Brno 1969.

FIC, Karel: Stopy charvátského jazyka v nářečí Hlohovce, *Filologija*, sv. 24–25 (1995), s. 95–99.

GERŠIČ, Miroslav: Charvátská kolonizace na Valticku, obnova Poštorné a založení Charvátské Nové Vsi, *Jižní Morava*, roč. 40 (2004), s. 231–243.

JANKOVIČOVÁ, Jitka: Historie školství obce Hlohovec po charvátské kolonizaci, Brno 2007 (diplomová práce) [online]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/84193/pdf_m/ Historie_obce_-_Jankovicova.pdf [cit. 7. prosince 2012].

JEŘÁBEK, Richard: K otázce vlivu charvátské kolonizace na lidovou kulturu na jižní Moravě, *Zprávy oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově*, roč. 1966, č. 4–5, s. 207–215.

JEŘÁBEK, Richard: A propos du problème de l'influence culturelle de la colonisation croate sur la culture populaire en Moravie, *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, řada uměnovědná F*, roč. 11 (1967), s. 59–72.

JEŘÁBEK, Richard – FROLEC, Václav – HOLÝ, Dušan: Podluží. Kniha o lidovém umění, Brno 1962.

KAŠNÍK, František: Hlohovecké hodovní „mlácení“, *Malovaný kraj*, roč. 4 (1949), č. 9, s. 91.

KORDIOVSKÝ, Emil – DANIHELKA, Jiří: Brána do kraje. Průvodce obcemi okresu Břeclav, Mikulov 1999.

MATUSZKOVÁ, Jitka: Kolářský mistr z Hlohovce a jeho vrata, in: *Dřevěné stavby – průzkum, dokumentace, ochrana, využití*. 11.–13. září 2002 Rožnov pod Radhoštěm. Sborník ze semináře, Praha 2003, s. 30–31.

- Moravští Charvátí – dějiny a lidová kultura. Antologie (ed. Richard Jeřábek), Brno 1991.
- TUREK, Adolf: Charvátská kolonisace na Moravě, Časopis Matice moravské, roč. 61 (1937), s. 49–70, 195–212 a 363–390.
- VEČERKOVÁ, Eva: Obřady životního cyklu u moravských Charvátů I. Svatba, Folia ethnographica. Supplementum ad Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales, roč. 23–24 (1989–1990), s. 3–29.
- VLAŠIC, Karel: Historie vinařství v Hlohovci [online]. Dostupné na <http://www.hlohovec.cz/o-vine/historie.html> [cit. 7. prosince 2012].

Jitka Matuszková

Influence of Lednice-Valtice area becoming a World Heritage Site on life in the village of Hlohovec

Hlohovec village was founded in the 13th century on the border between Moravia and Lower Austria. Abandoned village was newly settled with Croatian population in 1570 and until the end of patrimonial administration in 1848 belonged to Valtice demesne. The village became a part of Czechoslovakia in 1920 and adopted the name Hlohovec. Croatian colonists started to undergo the process of acculturation to local Podluží culture probably already in the 18th century, however in the vocabulary of the Hlohovec inhabitants still some expressions referring to their Croatian origin remain.

Hlohovec is part of the Lednice-Valtice Landscape Conservation Zone in South Moravia, declared by the the decree of the Ministry of Culture of the Czech Republic No. 484/1992 and on 12th july 1996 inscribed on the UNESCO World Heritage List under No C 763 as the Lednice-Valtice Cultural Landscape. All construction activities is subject to an assesment of the National Heritage Institute, Regional Specialist Centre in Brno and a binding opinion of the authorised administrative institution. This is negatively perceived by the local residents. On the other hand, the increasing tourism in the "UNESCO site", manifesting itself by building guest houses, loft conversions for accommodation, massive surface additions to existing wine cellars are perceived positively. Indeed, many call for establishment of many other attractions and facilities that would attract tourists to the village, and keep them here for some time.

Zprávy

Jiří Sekereš – Kateřina Pokorná

Konzervování pohřební výbavy z Dietrichsteinské hrobky

Při příležitosti generální opravy chátrající dietrichsteinské hrobky v Mikulově byl roku 2000 započat také archeologický a antropologický výzkum místa. Poškozené katafalky a s nimi i některé rakve vyžadovaly opravy, které se neobešly bez vyzvednutí jejich obsahu. Dostal se nám tak do rukou mimo jiné i soubor umělecky i informačně cenných artefaktů pohřební výbavy.

Ve sborníku RegioM z roku 2003 popisuje Pavla Hradilová postupy, kterými konzervovala soubor usňových předmětů z tohoto výzkumu. Konzervátorským dílnám Regionálního muzea v Mikulově v letošním roce připadl úkol konzervace ostatních vyzvednutých předmětů. Šlo zejména o artefakty ze dřeva (křížky a růžence), kovů a drahých kamenů, případně kombinace těchto materiálů. Následující zpráva představuje soupis konzervovaných předmětů a také stručné shrnutí úkonů, které byly prováděny.

17420/1 Rosa Dietrichstein

Medailon/relikviář o rozměrech cca 2 × 5 cm, obdélníkový tvar s obloukovou horní částí, kde je také očko pro zavěšení. Po obvodu ozdobné obloučky. Materiál zlato a bílý smalt, na líci smaltu zašlá kresba (modro-zelený květinový motiv), na rubu zasklený rámeček s neidentifikovatelným obsahem (je-li přítomen). Sklo zašlé, opalizuje. K očku připojen zdvojený dlouhý řetízek (pravděpodobně zlatý), cca v polovině převázaný a zauzlený tkanicí hnědé barvy.

Předmět byl mírně zašlý, v relativně dobrém nálezovém stavu, některá očka řetízku byla zdeformována, tkanice se rozpadala.

Kov čištěn čističem stříbra, sklo přívěšku konzervováno lakem KP 709, tkanice čištěna perchlorethylenem.

17420/2 Rosa Dietrichstein

Růženec. Základní korálky dřevěné, vejčité – 57 ks, dělicí korálky soudkovité, soustruženě rýhované – 6 ks. Oba druhy cca 12 mm dlouhé. V čele růžence dřevěný křížek složený z tří soustružených korálků o celkové délce cca 75 mm. Dále na růženci těsně napojen přívěsek – plaketa z bílého emailu se zlatým rámečkem (22 × 12 mm) s velmi špatně dochovaným vzorem (na jedné straně emailu lze v šikmém světle přečíst písmena IHS, na druhé vystupuje silueta, snad kalich). Vše navlečeno na pevné šňůrce.

Obsahem nálezového sáčku je i smotaný provázek o neurčené délce (odhadem 20 cm) a silně poškozené fragmenty hedvábné stužky, jejíž napojení lze vyzorovat na konci třetího korálku růžencového kříže.

Vše vydezinfikováno roztokem Lautercidu, čištěno destilovanou vodou a mechanicky, ponecháno bez další konzervace. Tkaniny uloženy odděleně v celofánovém sáčku.

17421 Rosa Dietrichstein

Přívěsek na šňůrce. Kovový přívěsek – kruh (stříbrný/postříbřený, průměr 15 mm) s třemi očky pro další návazce, zavěšený za malý kroužek na hnědé šňůrce. Po vnějším obvodu kruhu dobře čitelný rytý nápis „EGO MARIAE MANCIPIVM“. Odděleně pak přívěsek se zeleným kamenem (smaragd?, 9 × 11 mm) lemovaným zlatým (?) vroubením se zbytky bílého emailu.

Šňůrka a přívěsek s kamenem očištěny pouze destilovanou vodou, bez další konzervace. Kruhový přívěsek čištěn v roztoku Rochellovy soli, poté v chelatonu III a čističi stříbra, konzervován Paraloidem B72.

17422 Rosa Dietrichstein

Přívěsek – oválný medailon (24 × 20 mm) se dvěma protilehlými očky na delší straně, bez zjevného mechanismu otevírání. Žlutý kov, pravděpodobně zlato; na jedné straně rytina Madony s dítětem, na straně druhé písmena IHS s paprsky a dvěma ratolestmi. Lehce zašlý, nevyvážená barevnost.

Čištěno čpavkovou vodou, čističem stříbra a chelatonem III tampónovou metodou. Doleštěno vatou Auron, bez další konzervace.

17423 Rosa Dietrichstein

Zlatý snubní prsten o průměru 15 mm. Z vnější strany zdoben vlasovými vrypy do kovu, uvnitř kruhu nápis „BRACHIUM S:F XAVER YAH 1817“. Kov bez známek degradace, jemné vrypy znečištěny.

Čištěn mechanicky (obvodové vrypy), chemicky chelatonem III a vatou Auron. Bez další konzervace.

Pozn.: Během čištění došlo bohužel k samovolnému uvolnění a ztrátě levé černěné svislice písmene H v pozici před letopočtem.

17424 Rosa Dietrichstein

Bronzový korpus Krista o rozměrech 80 × 25 mm (lícuje s křížkem č. 2, inv. č. 17430). Štíhlý a protáhlý tvar těla, ruce vysoko zdvižené. Povrch je pokrytý nesouvislou (poškozenou) vrstvičkou ušlechtilého kovu, pravděpodobně zlacení. V nálezovém stavu zcela pokryt korozními produkty mědi.

Čištěno Rochellovou solí a chelatonem III, leštěno vatou Auron. Konzervováno Paraloidem B72. K předmětu patří i tři drobné bronzové hřeby, kterými byl korpus uchycen na krucifixu a které se uvolnily až v průběhu čištění.

17425 Karel Maxmilián Dietrichstein

Masivní oválný přívěsek o rozměrech 32 × 34 mm (spolu s očkem o výšce 9 mm). V nálezovém stavu pokryt malachitovou korozí.

Na aversu přívěsku hlavy dvou světců z profilu, obráceny k sobě. Text „SS.AP.PETRI. ET.PAVLI“ v obvodovém oblouku za hlavami, dole pak pod čarou vodorovně „ROMA“.

Na reversu sedm postav poutníků před vstupem do chrámu. Text „ANNO IVBILEI“ v obvodovém oblouku a opět pod čarou vodorovně „ROMA“.

Čištěn v Rochellově soli a chelatonu III, doleštěn vatou Auron. Bez další konzervace.

17426 Ferdinand Dietrichstein

Křížek se dvěma břevny, stříbrný na masivním stříbrném kroužku s přivázanou hedvábnou stuhou. Rozměry 55 × 30 mm, kroužek o průměru cca 20 mm, nepravidelného zdobného tvaru. Křížek je perforován oválnými otvory v průběhu břevna, na koncích břevna pak otvory ve tvaru čtyř- a trojlístků (konce všech břevna jsou zakončeny rozšířenou patkou). Na lici křížku ukřížovaný Ježíš, na rubu Madona na půlměsíci (líc a rub jsou jednotlivě odlity a až dodatečně sesazeny; otvory zdobení se na mnoha místech nepřesně kryjí). V nálezovém stavu povrchová malachitová koroze, křížek i stuha byly ale velmi dobře zachovalé.

Křížek čišťen Rochellovou solí a chelatonem III, doleštěn vatou Auron. Stuha samostatně promyta destilovanou vodou.

17427 Johann Leopold Dietrichstein

Zednářská medaile k roku 1708. Olovo, značně zkorodované na povrchu i ve hmotě. Čtyři symetricky rozmístěné dírký skrz, snad pro přišítky na oděv (z nich jedna protržená až k okraji). Na lici soustředně členěná výseková pole s vepsanými písmeny.

Čištěno v destilované vodě a Rochellově soli, nejlépe reagoval chelaton III. Konzervováno Paraloidem B72.

17430 Rosa Dietrichstein

Růženec tvořený kulatými dřevěnými korálky navlečenými na pevné šňůrce – 23 ks hladkých, 12 ks se soustruženým rytím. Průměr cca 1 cm.

- Křížek č. 1: dřevo tmavé barvy. Dvě oddělená břevna čtvercového průřezu 7×7 mm s přerušovaně vybíranými hranami a zdobením vpichováním, celkově subtilnější. Délka břeven 85 a 65 mm.

- Křížek č. 2: dřevo světlé barvy. Celkové rozměry 60 × 115 mm, břevna o průřezu 5 × 10 mm. Svislé břevno rozlomeno v místě spoje s příčným břevnem (samostatně přiloženo), v náleзовém stavu tedy ve třech kusech. Otvary po hřebcích lícuji s bronzovým korpusem inv. č. 17424. Svislé břevno je v horní části opatřeno bronzovým okováním, na kterém jsou zachovány zbytky šňůrky. Dřevo je poškozeno červotočem a vlhkostí, břevna jsou prohnutá a působí křehce.

Součástí náleзовého sáčku jsou také fragmenty figurky Krista navlečené na šňůrce stejného typu jako u křížku č. 2. Dobře rozpoznatelná a rytecky kvalitně zpracovaná je hlava, ostatní končetiny jsou silně poškozeny, a tedy potenciálně diskutabilní, vyplývají však z kontextu. Kristovy rány jsou na končetinách zdůrazněny červenou barvou.

Dřevěné korálky byly očištěny vodou a mechanicky, konzervovány lněným olejem v ethanolu. Oba křížky byly zkompletovány a slepeny lepidlem Herkules. Kování křížku č. 2 bylo kvůli poškození připevněno k podkladu lepidlem Akrylep a dále konzervováno benzotriazolem a Paraloidem B72.

17432 Karel Maxmilián Dietrichstein

Krucifix dřevěný, s postavičkou Krista (t. č. odděleně) a drobnou postavičkou (pravděpodobně Panny Marie) připevněnou u paty čelní strany kříže. Postavy bronzové, lité. Na koncích ramen je krucifix pobit měděnými/bronzovými plíšky – v náleзовém stavu také odděleny. Celkové rozměry kříže cca 19 × 7,5 cm, postava Krista 7 × 5 cm, drobná postava cca 2,5 cm na výšku.

Delší břevno kříže je ulomeno v místě spoje s kratším břevnem, dřevo je nepříliš zašpiněné, kovové části jsou silně zkorodované (železné přichycení Krista ke kříži zcela rozpadlé).

Čištění dřeva destilovanou vodou a Lautercidem, kovy čištěny roztokem Rochelovy soli.

Bronzové prvky (Kristus, drobná postava v patě kříže, detašované plíšky) stabilizovány nátěrem benzotriazolu a Paraloidem B72. Dřevěný kříž slepen dohromady lepidlem Herkules. Odlitek Krista i bronzové plíšky ponechány samostatně.

17433 Marie Anna Josefa Dietrichstein

Růženec dřevěný, navlečený na šňůrce, zakončený dřevěným krucifixem. Krucifix z tmavého dřeva je rozpojen na delší (92 mm) a kratší (43 mm) břevno, opatřený otvory pro zdobení vykládáním (chybí). Růženec se skládá z osmi velkých korálek (cca 11 mm v průměru) a 73 malých korálek (cca 5 mm v průměru). Korálky i šňůrka jsou dobře zachovalé, předmět drží pohromadě.

Zašpinění sestává z organických zbytků na korálcích (tmavý prášek) a bílého prášku (zejména v některých výřezech krucifixu).

Očištění nasucho mechanicky, dezinfekce Lautercidem, čištění destilovanou vodou. Dočištění/konzervace – lněný olej a ethanol.

17434 Ferdinand Dietrichstein

Růženec – velké korálky prokládané malými, oba typy pravděpodobně z černé pryskyřice nebo asfaltu. Několik fragmentů se zachovalou hedvábnou stužkou, jinak odděleně. Velké korálky (61 ks) cca 10–12 mm v průměru, mírně zploštělé, malé korálky (67 ks) cca 4 mm v průměru, více zploštělé. Na čele růžence tři odlišně tvarované korálky ze stejného materiálu; spolu tvoří siluetu kříže. Kromě již zmíněných korálek též šest polovin – zlomků.

Silně zašpiněné organickým materiálem, provedena dezinfekce Lautercidem a omytí destilovanou vodou, dále nekonzervováno.

17435 Walter Xaver Dietrichstein

Růženec – 11 dřevěných korálek na fragmentech šňůrky (z toho 10 o průměru 5 mm, jeden o průměru 10 mm). Napadeno červotočem, špinavé. Promýváno destilovanou vodou, dezinfikováno přípravkem Lautercid.

Krucifix – dřevěný s dřevěnou vyřezávanou soškou Krista, rozměry kříže cca 26 × 10 cm, rozlámáný na 4 díly. Koncipován pravděpodobně jako relikviář, zadní strana kříže je

posuvná s dutinou uvnitř; dutinou probíhá zlatě zbarvená hedvábná stuha spolu s dalším obsahem, který nebyl identifikován. Modrozeleně zbarvené zlomky ukazují na přítomnost mědi/bronzu. Povrchově očištěno destilovanou vodou, dezinfikováno přípravkem Lautercid. Po vyschnutí dřeva byl kříž slepen lepidlem Herkules.

17436 Karel Maxmilián Dietrichstein

Růženec. Dřevěné korálky o průměru cca 8 mm – 80 ks, z toho sedm úmyslně rozpůlených (dělicí korálky desátků), navázané na hedvábné šňůrce. Na konci růžence dřevěný křížek složený z několika delších soustružených korálků. Dále je na růženci zavěšen medailonek ze slitiny stříbra s očkem, značně zkorodovaný. Na jedné straně medailonku svatá rodina, na straně druhé Jan Nepomucký (podle zachovaného fragmentu nápisu).

Dezinfikováno Lautercidem a mechanicky očištěno. Dřevo čištěno směsí ethanolu a lněného oleje, stříbro v roztoku Rochellovy soli, následně chelatonu III. Konečné čištění medailonku vatou Auron, závěrečná úprava Paraloid B72.

Stanislava Vrbková

Rok 2011 v Regionálním muzeu v Mikulově

Svémi zásadními výstavami v roce 2011 muzeum jednak stálo v čele kulturní události města Mikulova – oslav 380. výročí založení zdejšího piaristického gymnázia, jednak bylo v centru pozornosti české i zahraniční umělecké veřejnosti díky zde uspořádanému prvnímu festivalu art designu ve střední Evropě – Křehký Mikulov. Obě stěžejní výstavy, které byly s těmito akcemi spojené, navíc znamenaly pro muzeum významné uznání v oblasti muzejní práce. V prvním případě to bylo ocenění publikace vydané v souvislosti s výstavou o piaristickém školství v národní soutěži muzeí Gloria musaealis. V případě výstavního projektu Křehký Mikulov, na němž byla představena díla předních osobností našeho designu, to byl sám fakt, že jeho ústřední instalací byla výstava Archiv zárazků, která úspěšně reprezentovala český design na EXPO 2010 v Shanghai, a českému publiku byla poprvé (a dosud naposledy) představena právě v mikulovském muzeu. Festival zahajoval prof. dr. Florian Hufnagl, ředitel sbírky současného umění Pinakothek der Moderne v Mnichově a byl první z řady významných mezinárodních hostů, již v roce 2011 mikulovské muzeum navštívili.

Mikulovský kalendář kulturních akcí tohoto roku zaplnilo muzeum vernisážemi výstav, koncerty a dalšími programy rozhodně významnou měrou. Také s ohledem na vysokou návštěvnost, kterou si muzeum udrželo, patřil rok 2011 v historii uplynulých let k těm vydařeným.

Programově nejrozsáhlejší akcí, která si klade za cíl prezentovat především regionální veřejnosti činnost muzea, byl opět Májový víkend s muzejní nocí, pořádaný v roce 2011 již posedmé. Ani nepřízeň počasí neodradila zástupy lidí v páteční podvečer a večer od návštěvy zámku. Tradičně bohatý program jim byl jistě dobrou satisfakcí. Za zmínku stojí, že vskutku muzejní atmosféru muzejní noci vytvořily sbírkové dokumentární filmy, zdigitalizované v posledních letech, které byly promítány v sale terreně a setkaly se s opravdovým zájmem nejen pamětníků, ale i velmi mladého publika. Nedělní program Májového víkendu byl situován do obřadní síně židovského hřbitova, v níž byla ve spolupráci se Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově instalována část expozice ze synagogy, která je v současné době v rekonstrukci. Spolek též umožnil muzeu umístit sem výstavu věnovanou mikulovskému rodáku Hieronymu Lormovi, autorovi dotykové abecedy pro hluchoslepé. Výstava byla koncipována jako putovní a projevila o ni zájem další muzea v republice. Také pro obyvatele obcí Diváky a Dolní Věstonice, v nichž má muzeum detašovaná pracoviště, byl připraven program.

Zapomenout by se ovšem nemělo ani na již zavedené akce, jakými jsou Mezinárodní kytarový festival a Mikulovské výtvarné sympozium „dílna“, které díky svému renomé mají svůj stálý okruh příznivců. A úctyhodná čísla pořadí ročníků – 25. ročník kytarového festivalu a 18. ročník „dílny“ – jsou zároveň svědectvím dobrých tradic, za nimiž stojí jména umělců v Evropě respektovaná.

Kulturní událostí přesahující význam regionu bylo slavnostní otevření Stezky svobody, jež na třinácti panelech vypráví o osudech těch, kteří se za minulého režimu pokoušeli uprchnout před zvůli komunistického režimu a překonávali „železnou oponu“. Vedle úvodního panelu stezky, stojícího na nádvoří zámku, byla postavena zvonička se symbolickým Zvonem svobody, který věnovalo Společenství Svatého Gorazda a druhů – Živé dědictví. Akce, zorganizované občanským sdružením Paměť, se zúčastnil také ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů Mgr. Daniel Herman.

Již čtvrtým rokem organizuje mikulovské muzeum program Muzeum a škola pod zámeckou střechou, který se zaměřuje na vzdělávání žáků škol v regionu. Cílem projektu je posílit vztah dětí k místu, odkud pocházejí, a přiblížit jim historické epochy, jimiž se zdejší kraj zapsal do učebnic dějepisu a obohatil světové kulturní dědictví – tedy dobu lovců mamutů pod Pálavou a období působení Římanů na Moravě.

Vernisáže muzejních výstav přináší další všestranný kulturní zážitek. Jejich návštěvníci vědí, že je čeká zajímavá výstava, připítek vynikajícím mikulovským vínem a profesionální hudební či pěvecké vystoupení. Často s pěveckým sborem Virtuosi di Mikulov či Komorním orchestrem ZUŠ Mikulov (foto Milan Karásek)

Vernisáž výstavy Kontinuita. Pět potomků malíře Rudolfa Gajdoše dostalo do vínku jeho talent a dokázalo jej zúročit. Jejich životní jubilea je přivedla na společnou výstavu na mikulovský zámek, na jehož záchraně se po válce Rudolf Gajdoš nemalou měrou podílel (foto Milan Karásek)

Také v roce 2011 organizovalo muzeum akce významné z hlediska odborné a vědecké činnosti – ve spolupráci s Archeologickým centrem Olomouc a Univerzitou Palackého Olomouc uspořádalo XXX. pracovní setkání Otázky neolitu a eneolitu a ve spolupráci se Slezskou univerzitou v Opavě XXII. pracovní setkání Starší doba bronzová v českých zemích a na Slovensku.

Muzeum díky svým kongresovým prostorům hostilo také řadu prestižních konferencí a zasedání. Za všechny je možno jmenovat alespoň konferenci Jižní Morava – duchovní křižovatka Evropy, Partnerství Rakousko–Česká republika ve středoevropském prostoru, Vino Envi 2011. Nejen díky nim zavítala na zámek řada významných osobností ze světa vědy, kultury a politiky – ministr kultury dr. Jiří Besser či známý astrofyzik dr. Jiří Grygar.

Rok 2011 proběhl také ve znamení příprav a realizace náročných projektů. Za podpory Regionálního operačního programu se uskutečnil nákup audioprůvodců, které zvýší komfort služeb především cizojazyčným návštěvníkům muzea. Bylo vyhověno také žádosti o podporu projektu Obnova zahradních teras barokové zahrady, díky němuž bude obnovena baroková symetrie a estetická působivost zahradních teras jako reprezentativních vyhlídek na město a okolní krajinu, čímž se zúročí výjimečnost polohy areálu rozloženého na úbočí Pavlovských vrchů. Bohužel zatím neúspěšně žádalo muzeum o podporu realizace archeologického parku Pavlov. Na jaře 2011 byl proveden restaurátorský průzkum fresek saly terreny, citelně poškozených v minulých desetiletích, a následně byl připraven rozpočet a projekt na jejich komplexní restaurování.

Zahájeny byly přípravy k realizaci nové expozice Vín napříč staletími, podpořené Jihomoravským krajem a Vinařským fondem. Pro stálou výstavu byl určen prostor bývalé zámecké konírny, která dosud sloužila jako stolařská a klempířská dílna. Při úpravách této haly se podařilo odhalit zazděnou chodbu vedoucí napříč bastionem a propojující její prostor s malou terasou u saly terreny.

Muzeum věnovalo nemalou pozornost samozřejmě také správě zámecké budovy a dalšího svěřeného majetku. Repasí oken byla zahájena rekonstrukce budovy v Brněnské ulici. Nově zrekonstruováno a rozšířeno bylo sociální zařízení u pokladny muzea, sloužící návštěvníkům. Postupně probíhá renovace lustrů v expozičních sálech.

Ne všechny události, které v roce 2011 muzeum zaznamenalo, byly však pozitivní. Při havárii jednoho úseku kanalizace bylo průzkumem zjištěno, že převážná část sítě v areálu zámku je v havarijním, či dokonce již nefunkčním stavu a její rekonstrukce si vyžádá vysoké náklady. Velké problémy způsobil muzeu také úder blesku do břitové věže, který silně poškodil zabezpečovací systém muzea.

Ve svém výsledku je však možno rok 2011 hodnotit velmi kladně, ve všech oblastech své činnosti muzeum dostalo svým závazkům. Vysoká návštěvnost, přízeň místních obyvatel a spokojenost klientů kongresových prostor byla cílem i odměnou pracovníkům muzea a současně závazkem do dalšího, již desátého roku pod patronací Jihomoravského kraje.

SBÍRKOTVORNÁ ČINNOST

Práce se sbírkovým fondem se řídila směrnicí Režim zacházení se sbírkou Regionálního muzea v Mikulově ze dne 3. 1. 2008.

Selekce

Poradní sbor pro sbírkotvornou činnost v roce 2011 nezasedal, neboť jej nebylo třeba svolávat – nebyl realizován žádný nákup sbírkových předmětů s cenou vyšší než 2 000 Kč. Muzejní sbírky byly obohaceny díky darům, vlastním výzkumům a sběrům realizovaným odbornými pracovníky.

Tezaurace

Byl proveden řádný zápis změn do Centrální evidence sbírek České republiky při Ministerstvu kultury ČR.

Pokračovala postupná revize celého sbírkového fondu RMM uskutečňovaná kontrolou shodnosti zápisů do přírůstkové knihy v konfrontaci se zápisem jednotlivých podsbírek muzea v Centrální evidenci sbírek ČR.

Sbírky RMM byly průběžně rozšiřovány vlastním sběrem, výzkumy, nákupy a dary. Muzeum tak získalo téměř 4 000 sbírkových předmětů, které byly zapsány do chronologické evidence pod 25 přírůstkovými čísly.

Archeologická sbírka RMM se rozrostla zhruba o 3 000 předmětů, evidovaných pod dvěma přírůstkami. Historickou sbírku rozšířilo 611 předmětů, zapsaných pod šesti přírůstkovými čísly. Textilní sbírku obohatilo 13 oděvních součástí, zapsaných pod čtyřmi přírůstkovými čísly. Výtvarné umění bylo doplněno dvěma uměleckými předměty, uvedenými pod dvěma přírůstkami. Sbírkou nové historie obohatilo 95 předmětů v rámci sedmi přírůstkových čísel. Do sbírky vinařství bylo zařazeno 24 předmětů, zapsaných pod dvěma přírůstkovými čísly. Přírodovědné sbírky byly doplňovány ve sběrné oblasti regionu vlastním sběrem. Pod jedním přírůstkovým číslem bylo zapsáno 150 herbářových položek do podsbírek botanické a podsbírkou zoologickou doplnil jeden dermo-plastický preparát.

Správcové sbírek prováděli průběžně katalogizaci přírůstků. Sbírkové položky botaniky byly zkatalogizovány pod 150 inventárními čísly, entomologie pod 62, zoologie pod jedním inventárním číslem. Sbírkové položky archeologie byly zkatalogizovány pod 2 274 inventárními čísly, historie pod 98, textil pod 13 a vinařství pod 102 čísly. Do druhé stupně evidence přibývalo tedy celkem 2 700 čísel.

Pokračoval postupný zápis katalogu podsbírek historické a archeologické do systému DEMUS.

„Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje“ byla stěžejní výstava roku. Představila historii ústavu sahající až k roku 1631 a jedinečné přístroje z matematického kabinetu gymnázia, udivující svou dokonalostí a krásou (foto Milan Karásek a Jaroslav Prokop)

Zahájenou výstavou provázel její kurátor Filip Brichta se stejným zaujetím, jaké projevovali návštěvníci při výkladu, jak se odečítal čas na slunečních hodinách, k čemu sloužily armilární sféry či jak fungoval geodetický astroláb (foto Milan Karásek)

Externě byla pro muzeum zpracována evidence podsbírký mineralogické – jedná se o dochované sbírky minerálů Marie Kristýny z Dietrichsteina (1738–1788), manželky Jana Karla z Dietrichsteina. MUDr. Martin Bohatý provedl třídění, mytí, konzervaci a rekonstrukci dochované kolekce podle Soupisu minerálů sbírky Marie Kristýny z Dietrichsteina z roku 1787, který zahrnuje 1 923 položek o 2 308 kusech. Rukopisný soupis přepsal jako podklad pro rekonstrukci sbírky, shromáždil informace o tomto souboru v regionální a odborné literatuře a zabýval se dohledáním části sbírky, která byla dle tradice předána Moravskému zemskému muzeu v Brně. Výstupem této práce bude rekonstruovaný katalog minerálů s katalogovými hesly a studie pro sborník RegioM.

Péče o sbírky

Dle nově zpracované koncepce rozmístění a využití technických a pracovních prostor muzea byl v průběhu roku přestěhován depozitář vinařství. Rozměrné předměty byly uloženy v přízemí udírenské věže, pro ostatní sbírky byl vytvořen depozitář v prvním poschodí západního křídla zámku.

Správcové sbírek v rámci povinné každoroční inventarizace desetiny souboru movitých předmětů tvořících sbírku prováděli ověření fyzické existence sbírkových předmětů, porovnání inventarizovaných předmětů se záznamem ve sbírkové evidenci a posouzení stavu sbírkových předmětů s ohledem na případnou potřebu preparace, konzervace či restaurování.

Revizí prošlo celkem 7 665 inventárních čísel, které pokryly 27 380 sbírkových předmětů.

Namátkovou kontrolu evidence a stavu sbírkových předmětů inventarizovaných v roce 2011 provedla inventarizační komise v lednu 2012. Nezaznamenala žádné nedostatky, ve všech případech konstatovala dodržování směrnice Režim zacházení se sbírkou RMM.

Jednotlivé depozitáře a zámecká knihovna byly odpovědnými odbornými pracovníky průběžně kontrolovány a informace o stavu teploty a vlhkosti i veškerém pohybu v depozitáři byly řádně vedeny v depozitárních knihách. Dle potřeby byly v depozitářích využívány odvlhčovače, případně zvlhčovače. Kontrolu dodržování depozitárního režimu řádně provedla inventarizační komise.

Ve speciálně klimatizovaných výstavních vitrínách určených pro instalaci renesančního šatu Markéty Lobkowiczové, rozené Dietrichsteinové, a jejího manžela Václava Popela Lobkowicze v expozici Galerie Dietrichsteinů byla průběžně sledována a upravována relativní vlhkost prostřednictvím aktivního sorberu.

Byla prováděna průběžná desinfekce herbářových položek vymrazováním. Tímto postupem se podařilo ošetřit zhruba polovinu botanické sbírky. Chemicky bylo desinfikováno 240 entomologických krabic. Zhruba 1 500 brouků bylo opatřeno přírůstkovými a inventárními čísly, přibližně 1 000 brouků ze sbírky B. Kunovského bylo nalepeno na lístky.

Bylo dokončeno restaurování obrazu mikulovského malíře J. J. Ostrovského „Dietrichsteinská svatba roku 1515“, namalovaného roku 1691, které dodavatelsky provedl PhDr. Pavel Klimeš. Stejněmu autorovi bylo v roce 2011 zadáno restaurování obrazů J. J. Ostrovského „Turnaj“ a „Svatý František“ od neznámého autora, pocházejících ze 17. století. Plánované restaurování textilií akademickou malířkou Vendulou Otavskou bylo odloženo pro nedostatek času restaurátorky.

Vyšší odborná škola restaurátorská v Brně provedla konzervaci devíti keramických nádob z archeologické podsbírký, dalších 17 předmětů z této sbírky bylo ke konzervaci předáno.

V konzervačních dílnách muzea bylo ošetřeno 27 předmětů z podsbírký vinařství – především soubor tanátovaných vinařských lisů a různé zemědělské nářadí. Z rozsáhlého záchranného výzkumu v ulici 22. dubna, jenž proběhl v roce 2011, bylo zpracováno 20 archeologických nálezů. Dále bylo restaurováno několik předmětů z historické sbírky, textilní, mineralogické a sbírky nábytku dle průběžných požadavků odborných pracovníků.

Do připravované expozice „Vino napříč staletími“ byly ošetřeny předměty z podsbírký vinařství a na výstavu „Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje“ bylo vyčištěno a konzervováno 20 přístrojů z fyzikálního kabinetu piaristického gymnázia. Na tuto výstavu byly dále čištěny a retušovány dřevěné plastiky sv. Josefa Kalasanského, jeho relikviář a rám obrazu se sv. Josefem Kalasanským. Pro expozici v obřadní místnosti na židovském hřbitově bylo čištěno a konzervováno taharové prkno.

Pokračovala digitalizace 16mm filmů ze sbírky muzea. V roce 2011 byly digitalizovány filmy „Okresní spartakiáda v Břeclavi“, „Nikdy nezapomeneme“ a „Voda na jižní Moravě“.

Zápůjčky

Sbírkové předměty zapůjčené za účelem výstavním

Z předcházejícího roku či let trvajících zápůjčky

- Městskému muzeu v Kloboukách u Brna: 101 sbírkových předmětů pro archeologickou expozici
- Obci Pasohlávky: dva modely a dvě kopie archeologických nálezů pro archeologickou expozici v ATC Merkur
- Zámku Valtice (Národní památkový ústav Praha): obraz, mědirytina a busta na výstavu „Pretium laborum non vile – Rytíři řádu zlatého rouna na Moravě“

Zápůjčky z roku 2011

- Národní galerii v Praze: dvě knihy ze zámecké knihovny na výstavu „Skrytá tvář baroka – barokní grafika 17. století v českých zemích“
- Jihomoravské komunitní nadaci: osm obrazů Emilie Zárubové na výstavu Emilie Zárubové v Moravské nové Vsi
- Masarykovu muzeu v Hodoníně: čtyři grafiky na výstavu „František Lotrinský a jeho doba“

Na dvacet majitelů vláček zapůjčilo své poklady pro jednu z nejnávštěvovanějších výstav sezony s výstižným názvem „Vláčky pro malé i velké“ (foto Milan Karásek)

- Muzeu Prostějovska v Prostějově: kostry savců na výstavu „Drobní savci“
- Krajskému úřadu Jihomoravského kraje – Dohodou o změně místa uložení byl do budovy Krajského úřadu v Brně z Regionálního muzea v Mikulově přemístěn obraz Rudolfa Gajdoše Sklepy v Pavlově a soubor broušeného skla.

Sbírkové předměty zapůjčené za účelem studijním

- Archeologickému ústavu AV ČR Brno a Ústavu archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brně: archeologické sbírkové předměty a písemnosti týkající se archeologického výzkumu v okolí Vodního díla Nové Mlýny

Sbírkové předměty zapůjčené za účelem restaurování

- Vyšší odborné restaurátorské školy v Brně: soubor keramiky z archeologických sbírek
- Restaurátorovi Pavlu Klimešovi: tři obrazy ze zámecké galerie
- Restaurátorce Lee Raisové: dva lustry ze zámecké knihovny

Odborná knihovna a fotoarchiv

Odborná knihovna, zaměřená vedle vzdělávací literatury na literaturu regionální, vinařskou a judaika, byla v roce 2011 doplněna o 343 knihovních jednotek. Všechny přírůstky byly řádně zapsány do přírůstkového seznamu a zpracovány do katalogů. Koncem roku 2011 obsahoval knihovní fond 20 112 knihovních jednotek. Součástí fondu jsou též konzervační výtisky, které jsou ukládány ve zvláštním depozitáři. Badatelům je prostřednictvím systému KRAMERIUS zprostředkován přístup k digitálně zpracovanému historickému periodiku týdeníku Nikolsburger Wochenschrift.

Zabezpečení výpůjček, prezenčně i formou meziknihovní výpůjční služby, probíhalo plynule dle potřeb uživatelů. V muzejní odborné knihovně je registrováno celkem 59 uživatelů – z řad zaměstnanců 27, z veřejnosti 32 čtenářů. Počet registrovaných výpůjček

Kolejnice propojily nejen historii a současnost jedné z nejoblíbenějších hraček – od dřevěných vláčků po modely řízené počítačem, ale i nadšení dětí se zápletem jejich rodičů... (foto Milan Karásek)

Křehký Mikulov – první festival art designu ve střední Evropě. Projekt nabídl sérii výstav současného designu českých i světových tvůrců a přivedl do muzejních sálů umělce velkých jmen (foto Milan Karásek)

činil k 31. 12. 2011 celkem 2 265 titulů, z toho absenčních 2 150. V odborné knihovně byl nainstalován program registrující výměnu publikací a byly zaevidovány výměny provedené v roce 2011.

Pokračovala postupná rekatologizace titulů stahováním záznamů ze Souborného katalogu ČR a v rámci revize knihovního fondu postupovalo také přidělování čárového kódu dalším knihovním jednotkám.

Plynule probíhalo doplňování regionálních zpravodajů a periodik, k jejich zkatalogizování však dojde až po obecném dořešení katalogizace periodik v programu CLAVIUS.

PREZENTACE

Regionální muzeum představuje ve svých prostorách na zámku řadu stálých expozic a sezonních výstav, spravuje archeologickou expozici v Dolních Věstonicích a Památník bratří Mrštíků v Divákách, pečuje o zámecký park a buduje zde botanickou zahradu. Od Židovské obce Brno má k výstavním účelům pronajatu synagogu v Mikulově, v roce 2011 však byla zahájena rozsáhlá rekonstrukce této památky s předpokladem dokončení v roce 2013. Po dohodě s Židovskou obcí Brno a Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově přemístilo muzeum na dobu trvání oprav část expozice ze synagogy do obřadní síně na židovském hřbitově, již má ve správě spolek.

Expozice

● Zámek Mikulov

Expozice v prostorách zámku byly v roce 2011 rozděleny do čtyř tematických celků, v zámeckém parku se nachází navíc přírodní expozice v podobě botanické zahrádky. Okruhy historický a vinařský jsou již tradiční, archeologická expozice přibyla v roce 2007, v roce 2011 byla v zámeckých prostorách nově instalována expozice Verbo et exemplo, původně umístěná v letech 2006–2010 na knížecí oratoři kostela sv. Václava v Mikulově. Iniciátorem vzniku expozice a jejím investorem bylo občanské sdružení Spolek přátel Mikulova, na vlastní realizaci se podílelo Regionální muzeum spolu s Význačnou kolegiátní kapitulou u sv. Václava v Mikulově. Expozice připomíná slavné dějiny tohoto významného církevního úřadu a současně poskytuje veřejnosti nejzákladnější informace o struktuře katolické církve a životě uvnitř ní.

Oddělení historie pokračovalo v práci na ideovém záměru nové expozice – Sběratelství Dietrichsteinů.

V zámeckém parku byly instalovány nové panely, zpracovávající téma obnovy zahradních teras barokové zahrady. Byl zde vybudován nový záhon jako ukázka rostlinných druhů tzv. jihomoravské předzahrádky.

Muzeum zahájilo přípravné práce pro vybudování budoucí vinařské expozice Víno napříč staletími – úpravu prostor pro její instalaci, s čímž souviselo přestěhování technického vybavení truhlářské dílny, která zde byla dosud umístěna.

Návštěvníkům muzejních expozic na zámku byly v roce 2011 poprvé nabízeny prohlídky s výkladem zprostředkovaným audioprůvodci – v jazycích českém, anglickém, německém, francouzském, ruském, italském a polském.

Tematické celky muzejních expozic na zámku:

Historie

expozice Od gotiky po empír, Galerie Dietrichsteinů, Zámecká knihovna

Vinařství

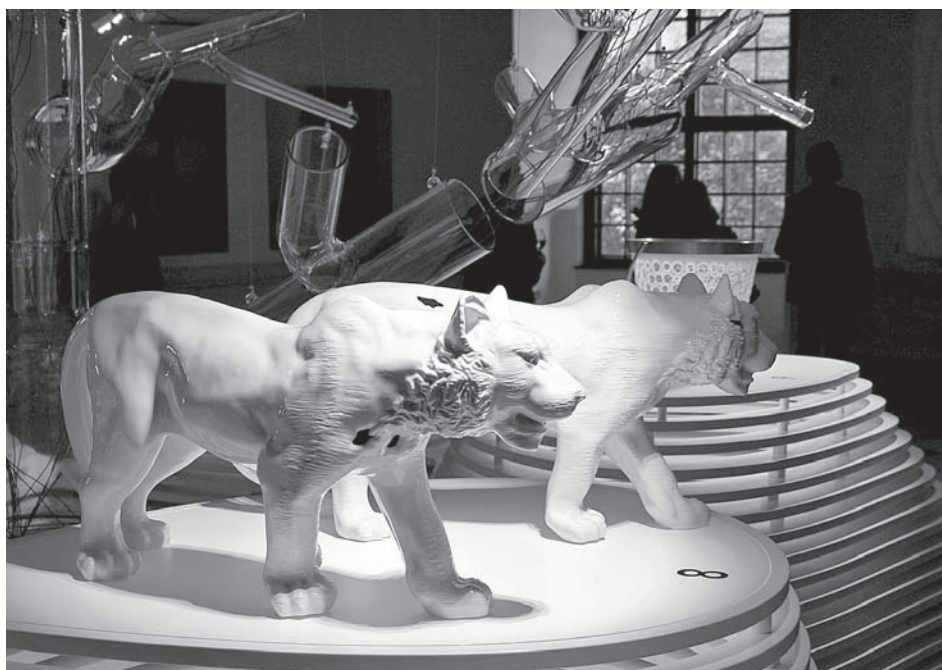
expozice Zámecký sklep (s obřím sudem), Tradiční vinařství na Moravě, Galerie lisů

Křehký Mikulov – designové předměty, prototypy, unikáty, autorské originály, ...
(foto Milan Karásek)

EXPO 2010 Shanghai tentokrát v Mikulově – Archiv zázraků, výstava, která reprezentovala český design na této světové výstavě, se po svém návratu představila českému publiku právě na mikulovském zámku (foto Milan Karásek)

Slavní porcelánoví tygři designera Daniela Piršče byli jedním z příběhů skleněného stromu ze světové výstavy EXPO 2010 (foto Milan Karásek)

Archeologie

expozice Římané a Germáni v kraji pod Pálavou

Církevní historie

Verbo et exemplo

Botanika

přírodní expozice květeny Mikulovska a Hustopečska v botanické zahrádce zámeckého parku

● Obřadní síň na židovském hřbitově v Mikulově

Z důvodu rekonstrukce synagogy byla expozice Mikulov a moravští Židé, která zde byla v letech 2003–2010 instalována, ve svém celku zrušena a sbírkové předměty zapůjčené z Židovského muzea v Praze byly navraceny. Po dohodě se Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově byla v obřadní síni židovského hřbitova v Mikulově, spravované spolkem, vytvořena společná expozice muzea a spolku, mapující jednak dějiny mikulovských Židů, jednak podávající informace o zdejším židovském hřbitově a představující rituál pohřbívání. Sloučením původní expozice spolku – realizované v roce 2010 – a části muzejní expozice ze synagogy byla vytvořena obsahově i výtvarně kvalitní výstava, která přivedla do prostor obřadní síně od počátku dubna do konce září více než 10 000 návštěvníků. Expozice v této podobě zde bude do roku 2013, poté se muzejní exponáty vrátí opět do synagogy, ovšem již do nové expozice.

● Dolní Věstonice

expozice Věk lovců a mamutů

Návštěvníkům expozice byly v roce 2011 poprvé nabízeny prohlídky s výkladem zprostředkovaným audioprůvodci – v jazycích českém, anglickém, německém, francouzském, ruském, italském a polském.

● Diváky

Památník bratří Mrštíků

Výstavy

Krásy zahrad – Ivar Otruba, Pavel Kostrhun

Výstava představila řadu zahradních úprav našich historických zahrad a parků, lázeňských areálů, celků městské zeleně, botanických zahrad, arboret, jichž je prof. Ivar Otruba autorem a za něž získal mnohá významná ocenění doma i v zahraničí. Součástí výstavy byl též Otrubův návrh úprav mikulovské zámecké zahrady. Koncept trojrozměrné imaginace zahrady ve výstavních prostorách doplnily práce sochaře Pavla Kostrhuna.

9. 9. 2010–29. 5. 2011

Kontinuita

Výstava byla ohlédnutím za tvorbou pěti potomků Rudolfa Gajdoše – malíře zdejšího kraje. Lásku k umění i „řemeslný kumšt“ dostali do vínku i jeho potomci, jejichž významná životní jubilea je přivedla k uspořádání výstavy na mikulovském zámku, na jehož záchraně se po válce Rudolf Gajdoš nemalou měrou podílel. Syn Jan Gajdoš (70) se prezentoval grafikou, obrazy a leptaným sklem, vnuci Pavel Doležal (50) obrazy a objekty, Martin Gajdoš (45) keramikou, Michal Gajdoš (40) skleněnými objekty. Pravnuk Jan Doležal (30) se představil jako muzikant a hudebním vystoupením své kapely doprovázel vernisáž výstavy.

9. 4.–12. 6. 2011

Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje

Výstava k 380. výročí založení piaristického gymnázia v Mikulově – nejstaršího ústavu tohoto řádu založeného mimo Itálii. Výstava vypráví o příchodu piaristů do českých zemí v roce 1631, představuje Františka kardinála Dietrichsteina, jenž pro své město zřídil vyšší vzdělávací instituci s tehdy pokrokovým programem výuky v klasických disciplínách a vědách přírodních, seznamuje s profesory, jejich studenty a absolventy, kteří vytvořili v městečku novou vrstvu vzdělanců. Výstava, umístěná v imponujících prostorách zámecké knihovny, je postavená především na renesančních a barokních vědeckých přístrojích matematického kabinetu gymnázia, jejichž ucelená kolekce je unikátní způsobem vzniku, motivovaným potřebami školní výuky.

Záštitu nad výstavou převzal D. P. Pedro Aguado, generální představený řádu piaristů.

K výstavě byl vydán katalog vědeckých přístrojů z 16. až 19. století, jež zpracoval na konci osmdesátých let uplynulého století náš přední historik astronomie PhDr. Zdeněk Horský, CSc.

Výstava přechází do dalších let.

29. 4.–31. 10. 2011

Hieronymus Lorm – muž, jenž otevřel hluchoslepým svět

Výstava instalovaná v obřadní síni mikulovského židovského hřbitova byla připomínkou 190. výročí narození Hieronyma Lorma, mikulovského rodáka, jenž sám hluchý a slepý umožnil hluchoslepým vnímat svět. Do historie se zapsal jako básník, filozof a novinář, ale především jako tvůrce prstové dotykové abecedy pro hluchoslepy, jež se nazývá po svém autorovi – Lormova. Výstava byla věnována životu a dílu tohoto neobyčejného muže. Součástí výstavy bylo i pořádání přednášek a doprovodných akcí, při nichž si návštěvníci mohli vyzkoušet princip Lormovy abecedy.

29. 5.–31. 10. 2011

Vláčky pro malé i velké

Výstava byla nahlédnutím do světa jedné z nejoblíbenějších hraček všech dětí (a nejen dětí) a stala se jednou z nejnavštěvovanějších výstav sezóny. K vidění zde byly vláčky papírové, dřevěné, postavené ze stavebnice Lego i vláčky firmy Merkur; vystaveny byly modelové železnice z poloviny minulého století i v současné době vyráběné železniční dráhy. V centru výstavy byla modelová železnice, po níž současně projížděly čtyři vlakové soupravy.

Vystavené vláčky a železnice zapůjčilo pro výstavu téměř dvacet jejich majitelů.

1. 6.–31. 10. 2011

Křehký Mikulov – první festival art designu ve střední Evropě

Projekt galerie Křehký Mikulov ve spolupráci s Regionálním muzeem představil první organizované setkání českých i zahraničních galeristů, sběratelů, obchodníků se současným uměleckým designem i designových nadšenců a stal se skutečně prvním festivalem art designu ve střední Evropě. Ve výstavních prostorách muzea i mimo prohlídkovou trasu nabídl festival sérii výstav současného českého designu i premiérové prezentace nových produktů českých a světových tvůrců. Oproti standardní galerijní prezentaci současného art designu právě netradiční zámecké prostory poskytly festivalu přidanou hodnotu a daly základ rozhodnutí festival v dalším roce, případně dalších letech opakovat.

Výstava přiblížila návštěvníkům art design jako světově již rozšířený pojem zahrnující design s přesahem do volného umění; designové předměty, které nemusejí být nutně vyráběné sériově, prototypy, unikáty a autorské originály. V rámci festivalu Křehký Mikulov se představily výstavy Křehký stories – příběhy limitovaných edicí, autorská výstava Daniela Píršče 1340 °C ve stínu, Treasure Hunt – školní projekt ateliéru K.O.V. vedeného Evou Eisler na Vysoké škole umělecko-průmyslové v Praze, autorská výstava Ivana Jelínka

View. Ústřední instalací byl Archiv zázraků – výstava, která úspěšně reprezentovala český design na EXPO 2010 v Shanghai a v České republice nebyla dosud představena. Festival Křehký Mikulov poprvé umožnil zhlédnout stylizovanou krajinu pod skleněnou skicou stromu v designu studia Olgoj Chorchoj. Díla v krajině, jejichž autory jsou Eva Eisler, Hippos Design, Salim Issa, Anna Kozová, Olgoj Chorchoj, Daniel Pirš, Rony Plesl, Liběna Rochová, René Šulc a Hana Zárubová, vznikla speciálně pro tento projekt.

25. 6.–15. 8. 2011

Tereza Pirščová Brichtová – Z druhé strany

Autorčin výstavní projekt byl inspirován historickými vědeckými přístroji z mikulovského piaristického gymnázia, geniem loci města a zámku a pokoušel se hledat rovnováhu mezi vědeckým a uměleckým. Výstava měla dvě části – objekty z kombinovaných materiálů (dřevo, sádra, peří, slída, kov) a obrazy, většinou oleje, kresby a koláže.

1. 7.–18. 8. 2011

Podobenství s lebkou

Z původních prostor na Pražském hradě byla na mikulovský zámek převezena a zde slavnostně instalována Lebka, jejímž autorem je jeden z našich nejvýznamnějších současných umělců Jaroslav Róna. Róna pro své dílo s názvem Podobenství s lebkou (1992) našel azyl v mikulovském muzeu, kde býval v souvislosti s mikulovskými výtvarnými sympozii častým hostem.

odhalení díla 6. 8. 2011

Radko Květ – architekt

Výstava Radko Květa na zámku byla již třetí příležitostí ke spolupráci muzea a tohoto brněnského architekta. Tou první byl ideový záměr archeologického parku „Římský vrch u Mušova“, druhou byla příprava projektu „Archeologický park Pavlov“ – prezentace unikátního souboru lokalit mladšího paleolitu, který svým významem zdaleka přesahuje hranice naší republiky. A právě ten tvořil jádro výstavy. Způsob prezentace výrazně překročil obvyklé řešení výstav architektury. Autor, vědom si výtvarného rozměru architektury, využil na výstavě nejen modely realizací, ale i fotografie a tisky, jež mohou obstát i jako samostatná díla. Velkou část výstavy pak tvořila také autorova malířská tvorba.

25. 8.–31. 10. 2011

Proti času – Prusové v Mikulově

Ukázky restaurátorské práce – v pokladně muzea se do vitrín začaly instalovat zrestaurované předměty, které by jinak, pokud by se nestaly součástí tematického celku připravované výstavy, neměly možnost být veřejnosti představeny. Jako první zde byla vystavena rakousko-uherská opakovací Fröwirth M1872. Součástí drobné výstavy byly též fotografie ukazující stav sbírkového předmětu před restaurací a restaurátorská zpráva. Pro zařazení této zbraně do historického kontextu byly vystaveny i další pušky z období prusko-rakouské války v roce 1866 a doprovodné texty stručně osvětlily historii tohoto konfliktu i důležitou roli Mikulova ve válečných událostech.

10. 9.–31. 10. 2011

Vypůjčky exponátů pro expozice

Pro potřeby zachování stávajících expozic má Regionální muzeum uzavřeny smlouvy o dlouhodobých vypůjčkách sbírkových předmětů. Dlouhodobě má vypůjčeny sbírkové předměty pro Památník bratří Mrštíků v Divákách, a to z Vlastivědného muzea v Olomouci, z Muzea umění v Olomouci a Městského muzea v Kloboukách u Brna. Z Moravské galerie v Brně je dlouhodobě vypůjčeno víc než dvě stě sbírkových předmětů, které jsou základem instalace „Od gotiky po empir“ a doplňují též expozici „Galerie Dietrichsteinů“. Do této expozice byl také vypůjčen významný soubor předmětů od Mercedes Dietrichstein.

Váženými hosty muzejní noci byly i bílé paní... (foto Milan Karásek)

Zámeckému sálu o muzejní noci vládli římsí vojáci urputně bojující s germánskými kmeny...

Do archeologické expozice „Věk lovců a mamutů“ v Dolních Věstonicích je dlouhodobě vypůjčen rozsáhlý soubor sbírkových předmětů z Archeologického ústavu AV ČR Brno a jeden sbírkový předmět z Národního muzea v Praze.

Výpůjčky exponátů pro výstavy

Pro realizaci sezonních výstav v roce 2011 si Regionální muzeum zapůjčilo 21 exponátů celkem od šesti organizací a osob:

- Pro výstavu „Hieronymus Lorm – muž, jenž otevřel hluchoslepým svět“: exponáty ze Školy Jaroslava Ježka v Praze, z Technického muzea v Brně a z Moravské zemské knihovny
- Pro dlouhodobou výstavu „Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje“: relikvíř sv. Josefa Kalasanského, jeho portréty a liturgické texty z Biskupství brněnského
- V prostorách zámku byl v roce 2011 akademickými malíři Kateřinou Knorovou a Janem Knorem restaurován obraz Ukřižování Krista z počátku 16. století, který je majetkem Brněnského biskupství. Rozměrné plátno, ukradené před časem z kostela sv. Šebestiána na Svatém kopečku v Mikulově, bude po dokončení oprav vystaveno v Regionálním muzeu v instalaci věnované duchovním dějinám města.

INTERPRETACE

Publikační činnost

• Monografie

HORSKÝ, Zdeněk: Historické vědecké přístroje v mikulovských sbírkách, Mikulov 2011.

Jádro sbírky historických vědeckých přístrojů uložených v Regionálním muzeu v Mikulově pochází z piaristického gymnázia v Mikulově, založeného již v roce 1631. Díky sběratelským snahám pedagogů ústavu, motivovaným potřebami školní výuky, byly

... tomuto poraženému dětské publikum vyprosilo milost (foto Milan Karásek)

přístroje matematicko-fyzikálního kabinetu uchovány a díky muzeu lze tuto sbírku, jedinečnou způsobem vzniku, v ucelené podobě obdivovat až do dnešních dnů.

Katalog vědeckých přístrojů z 16. až 19. století byl vydán k výstavě pořádané k 380. výročí založení mikulovského piaristického gymnázia, prvního vzdělávacího ústavu tohoto řádu mimo domovskou Itálii. Zpracoval jej na konci osmdesátých let uplynulého století náš přední historik astronomie PhDr. Zdeněk Horský, CSc.

Sbírka představuje málo známý soubor více než šesti desítek přístrojů matematických a metrologických, geodetických a topografických, nebeských i zemských glóbulů a armilárních sfér, bohatou kolekci různých typů slunečních hodin, přístroje mechanické, optické, termofyzikální, elektrické, magnetické a chemické.

Kromě historiků vědy publikaci přivítali také pracovníci muzeí a starožitníci i laičtí obdivovatelé historických předmětů. Publikace je dvojjazyčná – katalog byl přeložen do angličtiny. Výpravné provedení knihy je podpořeno vynikajícími fotografiemi Jaroslava Prokopa a rytinami z historických knih z mikulovské zámecké knihovny. Do úvodní části knihy přispěli Alena Hadravová z Kabinetu dějin vědy ÚSD AV ČR a Petr Hadrava z Astronomického ústavu AV ČR, Jiří Grygar věnoval osobní vzpomínku autorovi publikace. Redakčně zpracovala Stanislava Vrbková.

MASSOWOVÁ, Dana: Hieronymus Lorm. Muž, jenž otevřel hluchoslepým svět, Mikulov 2011.

Publikace popisuje životní osudy hluchoslepeho básníka, romanopisce, novináře a filozofa Hieronyma Lorma (1821–1902) – rodáka z mikulovské židovské čtvrti. Lorm je pro současný svět však především autorem prstové dotykové abecedy pro hluchoslepe, jež se po něm také nazývá. Lorm sám je ovšem pro českého čtenáře dosud takřka neznámý, drobná publikace proto uvádí alespoň nejvýznamnější fakta z jeho pohnutého života a informace o jeho zásadních dílech. Obsahuje též několik z němčiny přeložených Lormových básní a popisuje princip dotykové abecedy, jež je stále hluchoslepyými používána.

Osobní statečnost hostů bouřlivé, deštivé a větrné muzejní noci byla odměněna zajímavým programem i potřebným teplým občerstvením (foto Milan Karásek)

● Sborníky

KOLÁŘ, Jan – TRAMPOTA, František (eds.): Theoretical and Methodological Considerations in Central European Neolithic Archaeology. Proceedings of an international seminar held in Mikulov (Czech Republic, 26th–28th October 2010), Oxford 2011.

Sborník z mezinárodního archeologického semináře konaného v Regionálním muzeu v Mikulově

BRICHTOVÁ, Dobromila: Dietrichsteinská svatba 22. července 1515, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2011, s. 127–136.

MACHÁČEK, Petr: Husice liščí (*Tadorna tadorna*), RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2011, s. 39–41.

MASSOWOVÁ, Dana: Ze synagogy do obřadní síně aneb O prezentaci židovské kultury v Mikulově v sezóně 2011, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2011, s. 213–221.

RIGASOVÁ, Milada: Průvodce expozicí botaniky v zámecké zahradě v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2011, s. 22–38.

SEKEREŠ, Jiří: Analýza omítek kaple Božího hrobu na Svatém kopečku v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2011, s. 198–212.

VRBKOVÁ, Stanislava: Rok 2010 v Regionálním muzeu v Mikulově, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2011, s. 222–250.

VRBKOVÁ, Stanislava: Kytarový festival Mikulov – čtvrt století historie, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2011, s. 137–196.

● Články

BRICHTA, Filip: Regionální muzeum v Mikulově. Výstava k 380. výročí založení nejstaršího piaristického gymnázia, Grand Moravia magazín, roč. 3 (2011), č. 2, s. 30–33.

Sala terrena se o muzejní noci proměnila v kino a nabídla promáčeným návštěvníkům krátké dokumentární filmy ze zdejšího regionu, vybrané z muzejního archivu (foto Milan Karásek)

DOUPAL, Luboš – CHYTIL, Josef – MACHÁČEK, Petr: Ornitologické expedice s Máňou, Zprávy Moravského ornitologického spolku, č. 68 (2010), s. 45–57.

MACHÁČEK, Petr: Ptáci Drnholce a okolí, in: Drnholec (ed. Emil Kordiovský), Drnholec 2011, s. 25–31.

MACHÁČEK, Petr – MACHAR, Ivo: Naturové hodnocení vlivů na ptačí oblasti. Případová studie: Zámecký rybník v Ptačí oblasti Lednické rybníky, Zprávy Moravského ornitologického spolku, č. 68 (2010), s. 21–37.

MASSOWOVÁ, Dana: Hieronymus Lorm – muž, jenž otevřel hluchoslepým svět. Přípomínka novináře, básníka a tvůrce dotykové abecedy pro hluchoslepy Hieronyma Lorma (1821–1902) z Mikulova, Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, roč. 47 (2011), č. 2, s. 10–11.

MASSOWOVÁ, Dana: Plk. Otto Wagner (1902–1974). Životní osudy československého důstojníka v zahraničním odboji na Západě, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada C: Studia historica Brunensia, roč. 57 (2010), č. 2, s. 113–151.

MUSIL, Petr – MACHÁČEK, Petr – MUSILOVÁ, Zuzana – PAVELKA, Karel – PODHRÁZSKÝ, Michal: Počet hnízdících párů kormorána velkého v roce 2011, Aythya, roč. 4 (2011), s. 88–89.

SEKEREŠ, Jiří – ROVNANÍKOVÁ, Pavla: Analýza omítek kaple Božího hrobu na Svatém kopečku v Mikulově, in: Muzea, památky a konzervace (ed. Richard Ševčík – Jiří Příhoda), Brno 2011, s. 98–105.

TRAMPOTA, František – KUČA, Martin: Brno-Žebětín – „Na Drdi“. Neolitická lokalita v kontextu Brněnska, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada M: Archeologická, roč. 14–15 (2009–2010), s. 87–112.

● Ostatní

Křehký Mikulov – katalog výstavy Křehký Mikulov 25. 6.–15. 8. 2011. První festival art designu ve střední Evropě, Praha 2011.

Muzejní programy

Májový víkend a muzejní noc na zámku

27.–29. května 2011

V pořadí již sedmá muzejní noc na mikulovském zámku proběhla ani ne tak v režii muzea, jako v režii vskutku řádně mokrého počasí, které hrozilo, že si s bílou paní nebude mít kdo připít. Opak byl pravdou! Stovky dešťníků a na šest set hostů vzaly mikulovský zámek útokem a dobyly jej s úsměvem a dobrou náladou.

Rozzářenými výstavními sály proudili do pozdních nočních hodin návštěvníci i postavy připomínající historii zdejšího panství. Bílá paní sice neprocházela zdmi, ale zcela prozaicky dveřmi, stejně jako všichni účastníci muzejní noci, a spolu se svými kolegy mikulovskými ochotníky se stejně tak dobře bavila. Favoritem večera se stala nová výstava Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje, která vypráví o příchodu piaristů do českých zemí a o založení piaristického gymnázia v Mikulově – události staré 380 let. Jediněčně renesanční či barokní vědecké přístroje z matematicko-fyzikálního kabinetu zdejšího gymnázia – sluneční hodiny, glóby, armilární sféry, mikroskopy – mnozí viděli možná vůbec poprvé. Již tradičně zkřížili své zbraně v historických příbězích Štvančí, tentokrát opravdu divadelně na pódiu zámeckého sálu. Vzpomněli období slávy římských gladiátorů, útrapy a strasti třicetileté války a noblesu doby baroka. Muzejní noc nabídla vedle divadla též kino, v němž se dočasně proměnila sala terrena, kam se promáčení návštěvníci chodili zahřát a zhlédnout krátké dokumentární filmy z muzejního archivu. Národopisně zaměřené filmy – Podlužácké hody v Lanžhotě (1925), Tradiční lisování vín (1987) či Zanikající řemesla (1987) – rozhodně zaujaly všechny, kteří mají vztah k tradicím tohoto regionu. Také filmy vyprávějící o kraji a jeho proměnách, ať dokument Vody a kopce (1979) nebo Lidé pod Pálavou (1972), upoutaly; na filmy o Břeclavsku z let šedesátých až osmdesátých se zvláště mladí návštěvníci dívali s neskrývaným údivem i pobavením. Zámecký sklep poskytl nejen útočiště před nepřízní počasí, ale letos nabídl i ochutnávku vín. Víno do sklepa patří a závěrečný přípitek byl alespoň malým poděkováním návštěvníkům za osobní statečnost, s níž v bouřlivém počasí muzejní noc strávili.

Proudí deště smáčely i sobotní procházku zámeckým parkem, kam dorazila jen hrstka odvážných. Májový víkend s muzeem dosáhl i do Dolních Věstonic a Divák. Kromě možnosti volného vstupu do expozic se i zde mohli návštěvníci podívat na dokumenty věnované výstavbě Vodního díla Nové Mlýny.

Nedělní odpoledne v Mikulově patřilo synagoze a výstavě v obřadní síni židovského hřbitova. Do synagogy, v současné době uzavřené z důvodu rekonstrukce, dorazili návštěvníci poslechnout si přednášku Ing. Jana Kindermanna z Federace židovských obcí věnovanou právě obnově této významné památky. Výstavu Hieronymus Lorm – muž, jenž otevřel hluchoslepým svět, doprovodil Komorní orchestr ZUŠ Mikulov, sluncem zalité nebe a pohoštění připravené Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově, majícím v péči židovský hřbitov. Programy Májového víkendu 2011 v průběhu třech dní navštívilo téměř sedm set hostů.

Muzeum a škola pod zámeckou střechou

V roce 2008 zahájilo muzeum projekt s názvem „Muzeum a škola pod zámeckou střechou“, jenž si klade za cíl netradiční formou přiblížit kulturu a historii regionu žákům základních škol z Mikulova a blízkého okolí. Také v roce 2011 se uskutečnily dva programy tohoto projektu. První s názvem „Tajemství římské mince“ probíhal na mikulovském zámku v expozici Římané a Germáni v kraji pod Pálavou a byl určen pro 30 žáků, kteří zde strávili zhruba dvě hodiny. Lektorka je seznámila s tématem a další informace získávali z multimediálních tabulí a filmu z expoziční projekce. Pomocí pracovních sešitů pak vypracovávali různé úkoly, hledali předměty, luštili nápisy, poznávali mince. Další čas se žákům věnovali členové skupiny historického šermu Marcomania a představili jim život římského vojáka. Programu se postupně zúčastnilo 201 dětí z deseti tříd ze sedmi

V zámeckém sklepě končí muzejní noc vždy vesele, s vínem a s návštěvníkem z minulosti, s nímž si připijeme na dobrou budoucnost (foto Milan Karásek)

základních škol (Strážnice, Hustopeče, Břeclav, Dolní Věstonice, Drnholec a ZŠ Hraníčářů Mikulov) a z mikulovského gymnázia.

Druhý program nesl název „Tajemství Věstonické venuše“, probíhal v archeologické expozici v Dolních Věstonicích a byl určen žákům šestých tříd. Ti zde spolu s lektorkou a s pomocí pracovních sešitů hledali odpovědi na otázky, jak lovíli, čím se zdobili a kde bydleli lovci mamutů. O Věstonické venuši se dověděli, kdo a kde ji našel a proč je tak slavná. Součástí dvouhodinového programu byla i vlastní výroba hliněné sošky. Muzeum pak zajistilo výpal figurek. Programu se postupně zúčastnilo 236 dětí z devíti tříd ze šesti základních škol (Uherské Hradiště, Břeclav, Drnholec, Hustopeče, ZŠ Hraníčářů Mikulov, ZŠ Novolíšeňská Brno) a z mikulovského gymnázia.

Mikulovská divadla

Muzeum připomnělo bohatou divadelní historii Mikulova dvěma akcemi – přednáškou „Srdečně vinšující Thalia z moravského Parnasu“ a operou „Pickelhering 1607 aneb Nový Orfeus z Bohemie“. Přednáška doc. PhDr. Margity Havlíčkové z Kabinetu divadelních studií FF MU Brno byla věnována baroknímu divadlu v Mikulově a poznatkům vztahujícím se k osobnosti mikulovského rodáka Johanna Georga Gettnera – herce, dramatika, jednoho ze dvou ředitelů Eggenberských dvorních komediantů v Českém Krumlově a prvního principála divadelního souboru. Opera Pickelhering 1607 zazněla v provedení Ensemble opera diversa na nádvoří mikulovského zámku 10. 7. 2011.

KULTURNĚ VÝCHOVNÁ ČINNOST

Regionální činnost

● Přednášky a odborné služby pro školy a pro veřejnost

- Přednášky věnované přírodě a krajině zdejšího regionu – pro Ekologický klub při ZŠ ve Valtické ulici v Mikulově (Milada Rigasová)
- Přednášky věnované Hieronymu Lormovi – pro školy, v rámci konference Židé a Morava, pro brněnskou pobočku Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze (Dana Massowová)
- Přednášky spojené s prohlídkou expozice k dějinám Význačné kolegiátní kapituly sv. Václava v Mikulově „Verbo et exemplo“ (Miroslav Koudela)
- Přednášky spojené s prohlídkou zámecké knihovny (Miroslav Koudela)
- Miroslav Koudela – natáčení pořadu pro Český rozhlas 1 – Radiožurnál „Svatý kopeček u Mikulova“ z rozhlasového cyklu „Po Česku“
- František Trampota – vystoupení v pořadu Meteor na ČRo 2 s tématem nálezů hromadných pohřbů v mladší době kamenné

● Spolupráce s regionálními organizacemi a institucemi

- Spolupráce muzea s Muzejním spolkem v Mikulově na přípravě společných projektů – realizace pamětní desky Hieronyma Lorma (autor Nikos Armutidis)
- Spolupráce se Spolkem přátel židovské kultury v Mikulově – účast na Dnech židovské kultury (přednáška o rekonstrukci synagogy), komentované prohlídky židovskou čtvrtí, spoluúčast na realizaci expozice v obřadní síni židovského muzea
- Spolupráce s Turistickým informačním centrem Mikulov a Cestovní agenturou Merlin – vzájemná výpomoc s provázením návštěvníků (prohlídky městem a židovskou čtvrtí, návštěvy zámeckého sklepa)
- Spolupráce se Zahradnickou fakultou v Lednici Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity – poskytování odborného poradenství na téma příroda a krajina Mikulovska-Falkensteinska
- Spolupráce se Základní uměleckou školou Mikulov – koncert Komorního orchestru ZUŠ (vernisáž výstavy Hieronymus Lorm), koncerty klavírních kurzů pořádaných ZUŠ

● **Koncerty a jiné kulturní akce**

Koncerty, při nichž bylo Regionální muzeum pořadatelem či spoluorganizátorem:

- koncert Drum Trek II – Pavel Fajt
- koncert Komorního orchestru Základní umělecké školy Mikulov v rámci Májového víkendu na zámku
- XI. jazzový večer na počest Karla Krautgartnera (Klub Karla Krautgartnera, město Mikulov, Český rozhlas Brno)
- koncerty v rámci Mezinárodního kytarového festivalu
- opera Pickelhering 1607 – Ensemble opera diversa
- koncerty v rámci klavírních kurzů (Základní umělecká škola Mikulov)
- koncert Filharmonie Brno (Mikulovská rozvojová, s. r. o.)
- koncert Hudobné mosty (Asociácia náročného diváka Bratislava)
- koncert Gabriely Demeterové (Mikulovská rozvojová, s. r. o.)
- Adventní koncert (Národopisný spolek Pálava)
- Vánoční koncert (Virtuosi di Mikulov)

Další kulturní akce, při nichž bylo muzeum pořadatelem či spoluorganizátorem:

- Křest katalogu „dílna“ (město Mikulov, Mikulovské výtvarné sympozium)
- Výstava vín Mikulovské oblasti (Moravín Mikulov)
- Mladé víno odchází (Moravín Mikulov)
- Charitativní aukce (Biliculum Mikulov)
- Svěcení vína (Moravín Mikulov)

Akce nadregionálního významu

Regionální muzeum v Mikulově je tradičním spoluorganizátorem Mezinárodních kytarových festivalů a Mikulovských výtvarných sympozií. Kromě nich se v roce 2011 podílelo na organizování dalších významných kulturních či vědeckých podniků:

XXV. Mezinárodní kytarový festival

Pořádaly Kytarový festival, o. s., a Regionální muzeum v Mikulově

Součástí XXV. ročníku MKF bylo 14 koncertů, mistrovské třídy, kurzy, semináře, výstavy
3.–10. 7. 2011

XVIII. Mikulovské výtvarné sympozium – „dílna ‘11“

Pořádaly město Mikulov a Regionální muzeum v Mikulově

16. 7.–13. 8. 2011

12. ročník klavírních kurzů „Audaces fortuna iuvat“

Pořádaly Základní umělecká škola Mikulov pod záštitou města Mikulova, Filharmonie Brno a Regionální muzeum v Mikulově

19.–26. 8. 2011

Otázky neolitu a eneolitu

XXX. pracovní setkání

Pořádaly Archeologické centrum Olomouc a Regionální muzeum v Mikulově

19.–22. 9. 2011

Starší doba bronzová v českých zemích a na Slovensku

XXII. Mezinárodní sympozium

Pořádaly Slezská univerzita v Opavě a Regionální muzeum v Mikulově

3.–5. 10. 2011

Výstava instalovaná v obřadní síni mikulovského židovského hřbitova byla připomínkou 190. výročí narození Hieronyma Lorma, mikulovského rodáka, tvůrce dotykové abecedy pro hluchoslepe (foto Dana Massowová)

Ornitologie pro každého

Pořádaly Česká společnost ornitologická a Regionální muzeum v Mikulově
7.-9. 10. 2011

VĚDECKOVÝZKUMNÁ ČINNOST

Archeologie

Archeologické oddělení Regionálního muzea v roce 2011 organizovalo dvě významné konference: ve spolupráci s Archeologickým centrem Olomouc (PhDr. Jaroslav Peška) bylo uspořádáno XXX. pracovní setkání „Otázky neolitu a eneolitu“ a ve spolupráci se Slezskou univerzitou v Opavě (prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc.) se konalo XXII. mezinárodní sympozium „Starší doba bronzová v českých zemích a na Slovensku“.

S pozitivním výsledkem byl proveden záchranný archeologický výzkum na lokalitě Mikulov – ulice 22. dubna, kde byly odkryty novověké vrstvy z 18.–20. století a především objekty ze středověku a starší a mladší doby bronzové.

Koncem roku byl zahájen záchranný výzkum v Horní synagoze v Mikulově, která je v současné době rekonstruována. Zde je výzkum zaměřen na novověk a středověk.

S negativním zjištěním byly provedeny archeologické dohledy na lokalitách: Břeclav – „Hrušecké“, Břeclav – „Jazérka“, Břeclav – „Rybník“, Poštorná – „Velké zátolpí“, Březi – „Višňové pole“, Hustopeče – areál firmy Moss, Hustopeče – „Na vyhlídce“, Mikulov – ul. Nerudova, Mikulov – ul. Vinohrady, Strachotín – „Nad sklepy“, Valtice – ul. Pod zámkem, Valtice – ul. Kopečná, Valtice – ul. Polní.

Tereza Pirščová Brichtová a výstava „Z druhé strany“, inspirovaná geniem loci města i jeho historií spojenou s piaristickou vzdělaností (foto Milan Karásek)

Historie

Oddělení historie pokračovalo v práci na ideovém záměru nové expozice – Sběratelství Dietrichsteinů. Probíhal archivní výzkum k období 17. a 18. století, ze zámecké sbírky byly vyříděny okruhy mimoevropských předmětů a byl získán odborný posudek na islámské předměty, jež jsou součástí dietrichsteinské sbírky umění. V katalogu sbírky grafiky byl zpracován mapový soubor. Pokračovaly práce na Historickém atlasu Mikulova (edice Atlas měst), jež vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i. Byly zpracovány texty a proveden výběr archiválií a fotografií jako příloh. Byla zahájena práce na databázi historické topografie mikulovských ulic a domů od středověku do současnosti. V rámci přípravy výstavy Piaristické školy v Mikulově a jejich vědecké přístroje proběhl výzkum zabývající se osobnostmi, které tyto přístroje zhotovovaly. Pokračoval výzkum dějin zámecké knihovny.

Trval též dlouhodobý výzkum krajiny Mikulovska-Falkensteinska a jejího vývoje v raném novověku. V centru pozornosti dalšího výzkumu byla zámecká zahrada, její historie a současnost.

Přírodovědný výzkum

Zoologie

Pokračoval dlouhodobý průzkum – monitorování ptactva Lednických rybníků a Novomlýnských nádrží: sčítání ptáků na Lednických rybnících proběhlo osmadvacetkrát, na Novomlýnských nádržích dvanáctkrát. Pozornost byla věnována částečně letněnému Prostřednímu rybníku, kde se v průběhu celého roku zdržovalo značné množství ptáků s velkou druhovou rozmanitostí. Všechna sčítání jsou zpracována v tabulkách.

Vernisáž na střeše? V mikulovském muzeu to není problém. Výstava známého brněnského architekta Radko Květa tak byla zahájena s netradičním nadhledem (foto Milan Karásek)

Radko Květ se v mikulovském muzeu představil nejen jako architekt projektu Archeologický park Pavlov, ale také i jako fotograf a malíř (foto Milan Karásek)

Pokračoval též dlouhodobý monitoring všech hnízd čápů bílých na okrese. V průběhu roku bylo kontrolováno 56 hnízd.

Botanika

Pokračoval floristický výzkum regionů Mikulovska – lokality Liščí kopec, Studánkový vrch, Skalky a Rajsna. Byla zde prováděna fotodokumentace, výsledky výzkumu jsou obsahem výsledkových zpráv.

POSKYTOVÁNÍ VEŘEJNÝCH SLUŽEB

Povinnost poskytování veřejných služeb vyplývá z § 10a zák. č. 122/2000 Sb., v platném znění. V odst. 2, písm. a)–e) jsou vymezeny standardizované veřejné služby a povinnosti poskytovatelů při zajišťování jejich rozsahu a struktury. V rámci povinnosti každoročně zpřístupnit sbírku nebo sbírkové předměty realizovalo muzeum v roce 2011 osm výstav, z nichž jedna přecházela z loňského roku. Navíc byla malá výstava představující restaurované předměty instalována v muzejní pokladně, tedy přístupná všem návštěvníkům bez zaplacení vstupného. Výstavy byly náležitě propagovány ve sdělovacích prostředcích, na webových stránkách muzea i prostřednictvím rozesílaných pozvánek na vernisáže.

Muzeum tradičně organizovalo řadu muzejních programů, které rozvíjely a doplňovaly činnost výstavní, kulturně-výchovnou a vědecko-výzkumnou.

Zpráva o činnosti muzea je každoročně uveřejněna na webových stránkách muzea a informace o plnění úkolů v oblasti hlavní činnosti organizace jsou publikovány ve sborníku RegioM. Výsledkem ediční činnosti muzea v roce 2011 bylo vydání jedné odborné publikace (česko-anglicky), jedné drobnější publikace pro širokou veřejnost a muzejního sborníku.

Odborné posudky a vyjádření byly zpracovávány průběžně dle požadavků a potřeb institucí – zejména v oborech archeologie, historie, botanika a zoologie.

Standard ekonomické dostupnosti pro návštěvníky byl plněn příslušnými slevami, o nichž informují webové stránky muzea i propagační materiály.

Bezbariérový přístup do všech prostor muzea bohužel neumožňuje historický charakter objektu, dle prostorových možností byl však umožněn do expozic Galerie Dietrichsteinů, Od gotiky po empir, dále do části expozice Tradiční vinařství a vinohradnictví na Moravě a do části kongresového centra.

NÁVRHY A REALIZACE PROJEKTŮ – GRANTOVÁ ČINNOST

- V roce 2011 získalo muzeum dvě dotace z města Mikulova. Dotace ve výši 12 000 Kč byla určena na Májový víkend s muzejní nocí a dotace 20 000 Kč s názvem „Premiéra – prezentace divadelních aktivit v Mikulově“ podpořila uvedení opery „Pickelhering 1607“ na mikulovském zámku v provedení Ensemble Opera Diversa.
- Na vystoupení Ensemble Opera Diversa byla zaměřena i dotace ve výši 15 000 Kč z Nadace Život umělce.
- V roce 2011 se muzeum úspěšně ucházelo o dotaci z Regionálního operačního programu na projekt „Obnova zahradních teras barokové zahrady u zámku v Mikulově“.
- Z Nadačního fondu obětem holocaustu byl Regionálnímu muzeu v Mikulově poskytnut grant ve výši 25 000 Kč na projekt „Hieronymus Lorm (1821–1902)“.

NÁVŠTĚVNOST REGIONÁLNÍHO MUzea V MIKULOVĚ V ROCE 2011

Regionální muzeum v Mikulově navštívilo v roce 2011 cca 71 300 platících návštěvníků (srov. s rokem 2010 – cca 73 700 návštěvníků), což je stav srovnatelný s vysokou návštěvností předchozího roku.

- Zámek – expozice: cca 49 300 návštěvníků
- Archeologická expozice v Dolních Věstonicích: cca 21 600 návštěvníků
- Památník bratří Mrštíků v Divákách: cca 420 návštěvníků

Kromě platících návštěvníků strávilo v prostorách muzea v roce 2011 cca 9 000 dalších osob při společenských akcích, vernisážích výstav a koncertech a více než 28 000 osob v rámci krátkodobých pronájmů nebytových prostor. V roce 2011 navštívilo Regionální muzeum v Mikulově tedy celkem cca 108,8 tis. osob (srov. s rokem 2010 = 113,3 tis. osob).

OPRAVY A ÚDRŽBA OBJEKTU

Vyčištění půdy nad zámeckou knihovnou

O vyklizení a vyčištění prostor půdy bylo rozhodnuto v rámci protipožárních opatření. V předchozím roce byla vyklizena půda hlavní zámecké budovy, v roce 2011 pokračoval úklid půdy nad zámeckou knihovnou. Vyklizení s následným vymetením půdních prostor bylo dokončeno k 31. 12. 2011, čímž byly zámecké půdní prostory definitivně vyčištěny v souladu s předpisy o požární ochraně.

Náklady na akci roku 2011 činily 407 808 Kč.

Oprava fasády pod barokním schodištěm východní terasy

Pod dlažbou schodiště východní terasy byla poškozena izolace proti vodě, čímž docházelo k jejímu protékání do fasády a v důsledku následného promáčení začaly odpadávat kusy fasádní omítky. Kamenné schodiště bylo utěsněno a přespárováno s následným nástřikem

Stežka svobody, připomínající osudy těch, kteří se pokoušeli uprchnout před komunistickým režimem, začíná na zámeckém nádvoří úvodním panelem a zvoničkou se symbolickým Zvonem svobody (foto Milan Karásek)

hydrofobizace na svislé konstrukce. Poškozená fasádní omítka byla otlučena a mokré zdivo bylo během jarních měsíců ponecháno k vyschnutí. Nová fasádní omítka byla realizována v průběhu května – před začátkem hlavní turistické sezóny. Náklady na akci činily 124 905 Kč.

Zabezpečení zámku elektronickou zabezpečovací a požární signalizací

Regionální muzeum plánuje dokončit rekonstrukci celého systému bezpečnostního i protipožárního zabezpečení s rozšířením na nově zpřístupňované prostory a prostory depozitářů v prvním poschodí hlavní zámecké budovy, které bývalo pronajato Moravské galerii Brno. Bohužel v roce 2011 byla z nedostatku finančních prostředků rekonstrukce odložena, naopak bylo třeba provést nutnou opravu systému, který zkolaboval po úderu blesku. Práce probíhaly od října roku 2011 a kompletně byl systém EZS a EPS zprovozněn v březnu následujícího roku.

Náklady na opravu činily v roce 2011 celkem 498 441 Kč.

Oprava oken objektu Brněnská 9

S ohledem na nutnost šetření energiemi započalo muzeum v roce 2011 s postupnými opravami oken objektů mající ve své správě. Po dohodě se zástupci památkové péče MěÚ v Mikulově byla první část oprav uskutečněna na domě v ulici Brněnská 9. Provedení bylo schváleno jako vzor pro další opravy, jež by měly následovat na vlastním zámeckém objektu.

Náklady v roce 2011 činily 217 319 Kč.

Oprava havarijních rozvodů kanalizace

Během roku 2011 se opakovaně projevíly vážné závady na kanalizačním systému zámku. Při jeho následných opravách byl proveden důkladný monitoring celé sítě. Výsledky monitoringu spolu s geodetickým zaměřením kanalizačního systému se staly podkladem pro zpracování investičního záměru „Rekonstrukce kanalizace zámku Mikulov“. Realizace této akce byla naplánována na rok 2012 a další roky.

Náklady v roce 2011 činily 208 207 Kč.

Zámecká pokladna a kavárna

V posledních letech se v muzeu úspěšně zvyšuje návštěvnost a s ohledem na tuto skutečnost bylo nutno naplánovat úpravu stávajících prostor pokladny pro lepší plynulost obsluhy, a to včetně osob tělesně postižených.

V roce 2011 měla být provedena první část úprav – zvýšení kapacity stávajících toalet u pokladny muzea na dvojnásobek, zpřístupnění WC pro osoby s tělesným postižením a zbudování přebalovacího koutku. Bohužel vzhledem k faktu, že finanční prostředky na tuto akci nebyly přiděleny, nemohl být dokončen přístup na toalety pro tělesně postižené. Ze stejných důvodů bylo na neurčito odloženo též budování zámecké kavárny.

Svatopluk Vrbka

Sto let Muzejního spolku Mikulov

V poslední třetině 19. století a v prvním desetiletí století dvacátého, v době relativní stability, vznikaly spolky s různým zaměřením, vždy však s ušlechtilým programem, v nichž lidé realizovali své zájmy. Byly to spolky tělocvičné, divadelní, hudební a pěvecké, čtenářské či okrasné i jiné. V mnoha městech byla zakládána muzea – ve Znojmě například již v roce 1878, v Moravské Třebové také již v sedmdesátých letech 19. století, v Jevíčku v roce 1898.

V Mikulově vznikl muzejní spolek v roce 1913 a jeho členové sbírali – jak bylo v té době zvykem – antikvity a kuriozity. Tuto sbírku veřejnosti poprvé představili 11. února roku 1922 v prostorách místní radnice, kde v jedné z místností druhého poschodí byly exponáty trvale umístěny. Předměty s nadšením a patriotismem shromažďované členy muzejního spolku se staly základem sbírky pozdější již profesionální muzejní instituce a i v dalších letech bylo rozšiřování muzejních sbírek v rukou členů spolku.

Významnými mikulovskými osobnostmi této doby v oblasti kultury, které jsou spojeny s počátky muzejní činnosti, byli školní rada Josef Matzura a PhDr. Karel Jüttner, profesor mikulovského gymnázia v letech 1909 až 1945. Karel Jüttner (1883–1959) se stal prvním kustodem muzea a od roku 1924 též jeho ředitelem. Neuspořádaný sběr předmětů se díky jemu stal systematickým vytvářením sbírek, které byly dokonale evidovány a dle možností vystavovány.

Muzeum se v průběhu let několikrát stěhovalo. Jeho činnost byla nepříznivě ovlivněna druhou světovou válkou a poválečným příchodem nového obyvatelstva. Dr. Jüttner spolu s několika dalšími antifašisty zůstal v Mikulově a významně se

Busta Alfonse Muchy, instalovaná 17. července 1999 na průčelí hotelu Rohatý krokodýl (foto Svatopluk Vrbka)

zasloužil o záchranu kulturních hodnot, které přežily válku a požár mikulovského zámku v dubnu 1945. Jeho pozice nebyla snadná, u tehdejších představitelů lidosprávy nenalezl pro své snahy příliš pochopení, jak dokazuje dopis, jež zaslal 29. února 1956 redakci časopisu „Naše vlast“: *Zdejší museum jsem založil sám r. 1922 a řídím je do dnešního dne. Jen začátkem okupace jsem byl dočasně sesazen a vyloučen z musea. Přitom jsem od r. 1920 do 1946 nedostal ani halěr za svou práci. Mezi prvními kusy, které jsem r. 1922 instaloval, byly pazourkové nástroje z paleolitické stanice u Dolních Věstonic, objevené tenkrát mnou a prof. v. v. Matzourou. Hodím se jako správce musea, protože jsem složil vysokoškolské zkoušky z dějepisu, zeměpisu, přírodopisu, němčiny, nabyt jsem doktorát z geologie, takže dovedu vésti všechna oddělení musea jako odborník. Geologické a pravěké sbírky jsem téměř vesměs sbíral sám a daroval museu. ... V Mikulově je tragické jen to, že kroužek u domu osvěty se chová tak nepřátelsky, že provádí hrubý útok proti museu tvrzením, že „kustos nerozumí česky“.*

Pamětní deska Josepha Sonnenfelse, umístěná 2. října 2002 na budově někdejší piaristické koleje (foto Svatopluk Vrbka)

Činnost muzejního spolku nebyla po druhé světové válce obnovena a muzeum přešlo do správy státu. Dr. Jüttner k tomu poznamenává: *... Správa Okresního muzea leží v rukách Musejní komise při ONV. Já sám jsem jen vědeckým pracovníkem v museu, který se má starati o inventování, údržbu a uspořádání sbírek a jiné interní práce v museu samotném. Po dlouhá léta jsem zastupoval muzeum také navenek, ale když byla vytvořena mus. komise v r. 1947, bylo mi oficiálně sděleno, že zastupování navenek tím přešlo na tuto komisi a že v budoucnu nebudu oprávněn prováděti úřední styk s jinými místy a institucemi.*

Až ke konci života se dostalo Dr. Jüttnerovi ocenění jeho práce – v roce 1959 mu bylo ministrem školství a kultury uděleno uznání Za zásluhy o rozvoj muzejní a vlastivědné práce.

Až do roku 1989 byla činnost zájmových organizací výrazně omezená, oficiálně se

mohly projevovat jen společenské organizace, které byly přijaty do tzv. Národní fronty. Teprve po změně režimu začalo docházet k obnově činnosti některých tradičních spolků a začaly vznikat spolky zcela nové. Činnost Muzejního spolku v Mikulově byla obnovena Ustavující valnou hromadou, která se konala 12. září 1992. Zpočátku spolek hledal svou tvář, poměrně záhy však svou činnost zaměřil na přednášky s nejrůznějšími tématy určené jak pro své členy, tak i pro veřejnost, a pořádal v rámci regionu vycházky a exkurze s odborným výkladem. Zorganizoval dosud celkem 27 přednášek a 17 exkurzí, v rámci spolupráce s Uměleckým sdružením Virtuosi di Mikulov uspořádal dva koncerty. Podpořil také spartaci hudebních děl z archivů Význačné kolegiální kapituly u sv. Václava v Mikulově a zdejšího piaristického gymnázia, uložených v Janáčkově archivu Moravského zemského muzea Brno. *Te Deum* od neznámého autora bylo opakovaně uvedeno na mikulovském festivalu Kampanila, *Missa in F* Josepha F. Blahacka, *Asperges me a Libera me Domine* od neznámých autorů jsou dokonce natočena na CD Virtuosi di Mikulov z let 2006 a 2012. Některá spartovaná díla (*Te Deum* Albína Maška, *Asperges me* Franze Kafky, *Missa brevis in F* D. Reittera) na své uvedení pěveckým sborem Uměleckého sdružení Virtuosi di Mikulov čekají.

Určitým mezníkem v činnosti spolku byl 24. květen 1998 – tehdy se uskutečnila prohlídka renovovaného kostela sv. Mikuláše, jehož interiéru dal novou výtvarnou podobu akademický sochař Nikos Armutidis. Výbor muzejního spolku navázal s tímto umělcem spoluprací, která v průběhu několika let vyústila v realizaci pamětních desek významných osobností, které se v Mikulově narodily či zde působily: Alfonsi Muchovi (17. července 1999), Josephu Sonnenfelsovi (2. října 2002), Františku kardinálu Dietrichsteinovi (11. října 2006) a Hieronymu Lormovi (23. června 2011). V současnosti výbor muzejního spolku uvažuje o pořízení pamětní desky Sira Franka Lampla.

Z dalších mnoha působení, jimiž obnovený muzejní spolek dostál

Busta kardinála Františka Dietrichsteina, odhalená 11. října 2006 na horním nádvoří mikulovského zámku (foto Svatopluk Vrbka)

svému kulturnímu a vlastivědnému poslání, zmiňme ještě některé další aktivity – například získání finančních prostředků na opravu náhrobků a obvodní zdi židovského hřbitova, pořízení faksimile historické listiny *Výsady mikulovské židovské obce* z roku 1780 potvrzené Karlem Maxmiliánem Dietrichsteinem, sázení stromů v zámeckém parku, představení knih prof. Ivana Dorovského *Charvátí ještě žijí mezi námi a Makedonci žijí mezi námi*, podíl na přípravě XXIX. mikulovského sympozia na téma *František Dietrichstein a jeho doba*, prezentace knihy PhDr. Pavla Balcárka *Kardinál František Dietrichstein 1570–1636*. Spolek se může pochlubit i vydáním vlastní knihy, a to publikace *Povídání o Mikulově aneb O čem městské kroniky hovoří a o čem mlčí* mikulovského kronikáře Svatopluka Vrbky v roce 2009, v současné době je připravena k tisku kniha Jarmily Červené *Mikulov s tužkou v ruce*. Spolek se též zasloužil o pojmenování veřejného prostoru na rohu Husovy a Brněnské ulice na Lormovo náměstí dle hluchoslepečho básníka Hieronyma Lorma, jehož dotykovou abecedou stejně postižení lidé dodnes s okolním světem komunikují.

Busta Hieronyma Lorma, instalovaná 23. června 2011 na jeho rodném domě v ulici Brněnská (foto Svatopluk Vrbka)

Ke konci roku 2012 měl spolek 74 členů, z nichž jen 19 bylo mladších šedesáti let. Čestné členství udělil spolek dosud 24 osobnostem. Valné hromady Muzejního spolku a všechny jeho vzdělávací akce bývají pro členy i jeho příznivce významnou společenskou událostí, stejně jak tomu bývalo v počátcích jeho činnosti v minulém století.

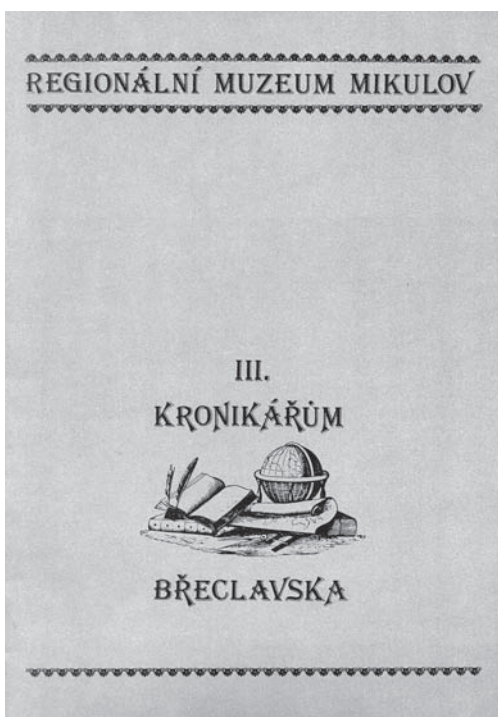
Při zpracování článku autor vycházel ze zápisů ze schůzí Muzejního spolku Mikulov 1992–2012 a Kroniky města Mikulova.

Stanislava Vrbková

RegioM – 20 let existence

Zda písmeno „M“ v názvu RegioM mělo znamenat Mikulov, nebo muzeum, je dnes už nepodstatné – i když někdejší „výběrové řízení“ na název nového periodika bylo bouřlivé a naturální odměna lákavá. Důležité je, že od roku 1992, kdy byl RegioM jako zpravodaj Regionálního muzea v Mikulově vydán poprvé, získal renomé v odborných kruzích i oblibu čtenářů regionu. Při ohlédnutí za dvaceti lety, kterými k nemalému překvapení svých spolutvůrců už prošel, je skoro namístě připomenout, že RegioM 92 byl ve skutečnosti již čtvrtým ročníkem muzejního zpravodaje, přičemž první dva byly vydány před listopadem 1989. Vydávání muzejních sborníků však tehdy nebylo věcí ani obvyklou, ani jednoduchou. Technicky i ideologicky. První „zpravodaj“, vydaný v prosinci 1988, byl proto adresován okresním kronikářům a vlastivědným pracovníkům jako Metodické listy kronikářům, druhý s názvem Muzejní zpravodaj I vyšel v září 1989. Charakter sborníku měl již Muzejní zpravodaj II, který byl věnován tehdejšímu řediteli muzea Miloslavu Zbořilovi k jeho 60. narozeninám. Tento zpravodaj byl celý připraven v muzeu – články byly přepsány na hýčkaném elektrickém psacím stroji, který uměl zalomit sazbu do bloku, a 1500 výtisků pak v říjnu 1990 „vychrlila“ tiskárnička Domu kultury Břeclav.

V roce 1992 vydalo muzeum první RegioM s předsevzetím vytvořit zpravodaj kladoucí důraz na odbornou úroveň studií a materiálů a s myšlenkou otevřít se dalším institucím sídlícím v Mikulově – především Okresnímu archivu a Správě CHKO Pálava – a také poskytnout určitý prostor vědeckým pracovníkům mimo mikulovské organizace a dobrovolným vlastivědným spolupracovníkům, jejichž

regioM 92

ZPRAVODAJ
REGIONÁLNÍHO
MUZEA
V MIKULOVĚ

KULTURNĚ-VLASTIVĚDNÁ REVUE OKRESU BŘECLAV

regioM

96-97

příspěvky se týkají regionu a zasluhují si pozornost.

V dalším období se RegioM vyvíjel – po čtyřech letech změnil svou grafickou podobu a formát a ze zpravodaje se stala kulturně-vlastivědná revue okresu Břeclav. Díky rozsáhlejšímu obsahu i úrovni informací se RegioM postupně stával zajímavým i nadregionálně. S další čtyřletou periodou přistoupila redakce na dosud poslední změnu – RegioM má od ročníku 2001–2002 již v podtitulu Sborník Regionálního muzea v Mikulově a jasnou sborníkovou strukturu v kapitolách Příroda, Historie, Archeologie, Národopis, Zprávy; od ročníku 2007 jsou odborné články doplněny anglickým resumé. Na muzejních webových stránkách jsou uvedeny všechny články ze sborníků od roku 2004.

Za dobu dvacetileté existence bylo ve sborníku RegioM opublikováno celkem 393 článků od 87 autorů, dle zájmu jsou tištěny separáty článků. Se vstupem do další desítky let věříme, že úspěšná řada sborníků bude pokračovat jako dosud a RegioM bude dobře sloužit autorům i čtenářům, odborné i laické veřejnosti.

Metodické listy pro kronikáře vydávané muzeem v letech 1986–1988 (vlevo nahoře)

Muzejní zpravodaj (1989) – předchůdce současného sborníku RegioM (vlevo dole)

První z řady sborníků RegioM (vpravo nahoře)

Nová grafická podoba sborníku (vpravo dole)

Do sborníku přispěli

Mgr. Dobromila Brichtová – historička, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Miroslav Koudela – historik, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Miroslav Lukáš – student doktorského studijního programu Katedry divadelních studií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno, pracuje v Archeologickém ústavu AV ČR Brno, v.v.i.

Daniel Lyčka – student Gymnázia, SOŠ a SOU Mikulov

RNDr. Petr Macháček, CSc. – zoolog, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Jitka Matuszková, Ph.D. – etnografka, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně

RNDr. Jiří Matuška – zoolog, zástupce vedoucího správy, Správa CHKO Pálava, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR

Bc. Jakub Miklín – student navazujícího magisterského studia oboru historie, Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

RNDr. Jan Miklín – geograf, Ostravská univerzita v Ostravě

Mgr. Kateřina Pokorná – konzervátorka, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Jiří Sekereš – konzervátor, Regionální muzeum v Mikulově

Mgr. Jaroslav Slezák – kronikář obce Němčičky

PhDr. Ludislava Šuláková – archivářka, Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově

Mgr. Svatopluk Vrbka – kronikář města Mikulova

Ing. Stanislava Vrbková – redaktorka, Regionální muzeum v Mikulově

Pokyny pro úpravu citací bibliografických údajů

I. Humanitní obory

- odkaz na citaci v textu pomocí číselných indexů
- citace bibliografického údaje v podobě poznámky pod čarou, popř. poznámky na konci textu

Příklady:

1) Citace monografické publikace:

TRANTÍREK, Miroslav: Dějiny mikulovské zámecké knihovny, Mikulov 1963, s. 44.

při opakování citace téhož díla hned v následující poznámce: Tamtéž, s. 48.

při opakování citace téhož díla později: TRANTÍREK, c. d., s. 50.

2) Citace příspěvku do sborníku:

HLOBIL, Ivo: Pozdně románská plastika z Klobouk u Brna, in: Klobouky u Brna. Město, dějiny, krajina a lidé (ed. Emil Kordiovský), Brno 1998, s. 208.

3) Citace článku v seriálové publikaci:

HORTVÍK, Václav: Nejstarší mikulovská vyobrazení, Jižní Morava, roč. 40 (2004), s. 58.

4) Citace edičně vydaného pramene:

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Svazek VIII: 1350-1355 (ed. Vincenc Brandl), Brno 1874, s. 38.

5) Citace nevydaného pramene:

Nápisy na rakvích členů rodu Ditrichštejnů v rodinné hrobce v Mikulově, Moravský zemský archiv v Brně, fond G 140 (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov), inv. č. 301, sign. 536, karton 325.

6) Citace z internetu:

MELICHOVÁ, Lenka: Z kamene dobrého, tvrdého a trvalého. Kamenné sochy v 18. století na uherskobrodském kounicovském panství v dobovém kontextu [online], Brno 2008, s. 17 [cit. 14. prosince 2009]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/74681/ff_m/DIPLOMKA.doc

II. Přírodovědné obory

- odkaz na citaci v textu pomocí zkráceného bibliografického údaje v závorce
- seznam úplných bibliografických údajů v podobě soupisu literatury na konci textu

Příklady:

1) Citace monografické publikace:

MACHÁČEK, P. 2009: Ptáci lednických rybníků, Mikulov, s. 144.

odkaz na citaci v textu: (MACHÁČEK 2009)

2) Citace příspěvku do sborníku:

OLIVA, M. 1989: Paleolit, in: Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov (ed. L. Belcredi), Brno, s. 28.

3) Citace článku v seriálové publikaci:

VYLITA, T. 2006: Zřidelní sedimentace karlovarské zřidelní struktury, Minerál. Svět nerostů a drahých kamenů, roč. 14, č. 1, s. 11.

4) Citace z internetu:

CHYTIL, J. 2006: Dynamika průtahu rákosinových druhů ptáků na rybníce Nesyt (NPR Lednické rybníky) [online], Brno, s. 21 [cit. 16. prosince 2009]. Dostupné na http://is.muni.cz/th/54819/prif_d/Chytil_J.-PhD_prace.doc

RegioM 2012

Sborník Regionálního muzea v Mikulově

Redakce: Stanislava Vrbková

Jazyková úprava a korektury: Eva Navrátilová

Překlady resumé: Filip Brichta

Návrh obálky: Zdeněk Halla

Grafické řešení: Roman Fiša

Sazba a zlom: CCB, spol. s r. o., Brno

Tisk: Tiskárna Grafico, s. r. o.

Realizace: Aladin agency, Praha

Vydává Regionální muzeum v Mikulově, příspěvková organizace

Řídí redakční rada ve složení:

Ing. Stanislava Vrbková – zodpovědná redaktorka

Mgr. Dobromila Brichtová, Mgr. Petr Kubín, Mgr. Miroslav Koudela,

RNDr. Petr Macháček, CSc., RNDr. Jiří Matuška

Mikulov 2013

ISBN 978-80-85088-42-7

